

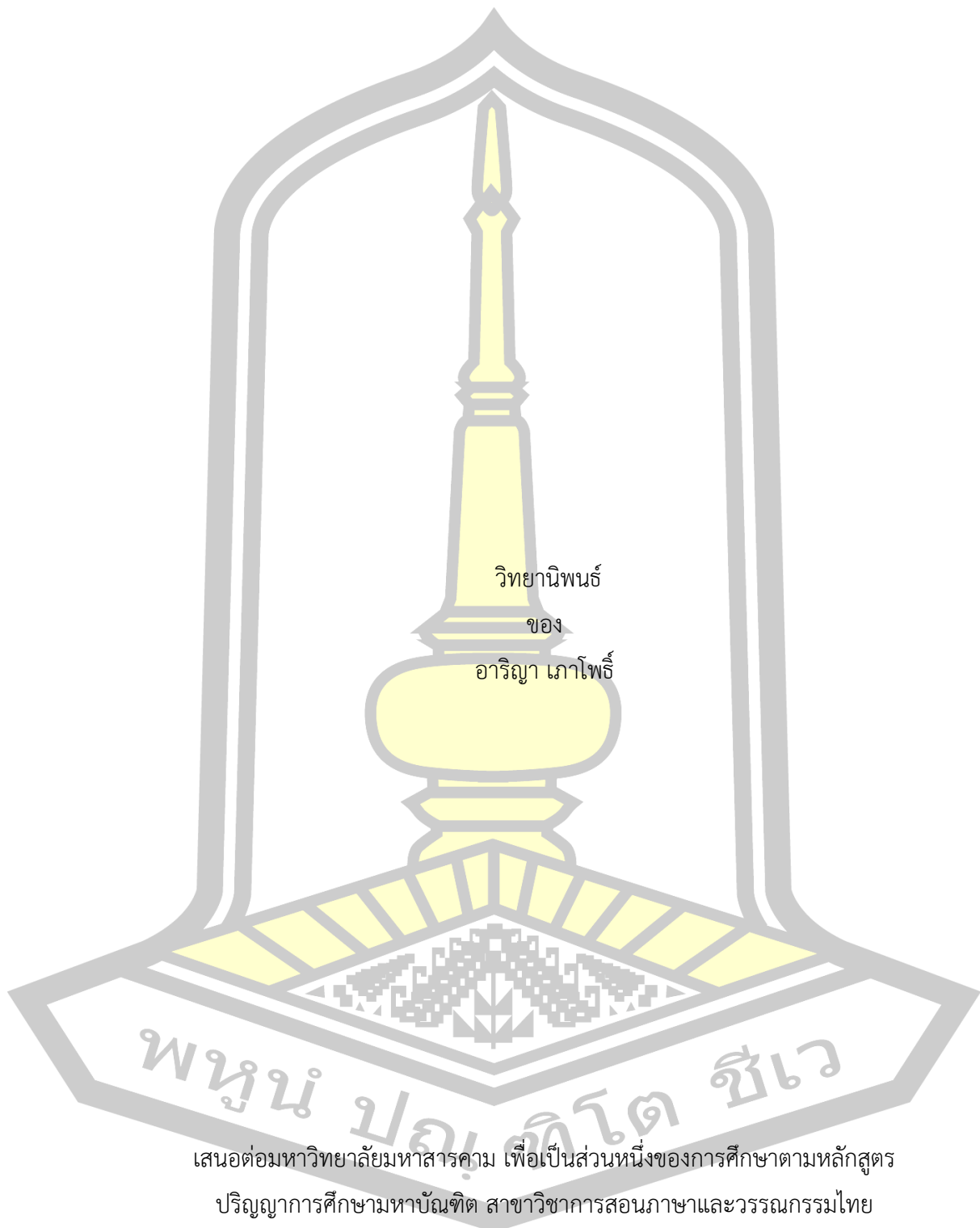
ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ : ภาพลักษณ์ และอุดมการณ์

วิทยานิพนธ์
ของ
อาริญา เกาโพธิ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
พฤษภาคม 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ : ภาพลักษณ์ และอุดมการณ์

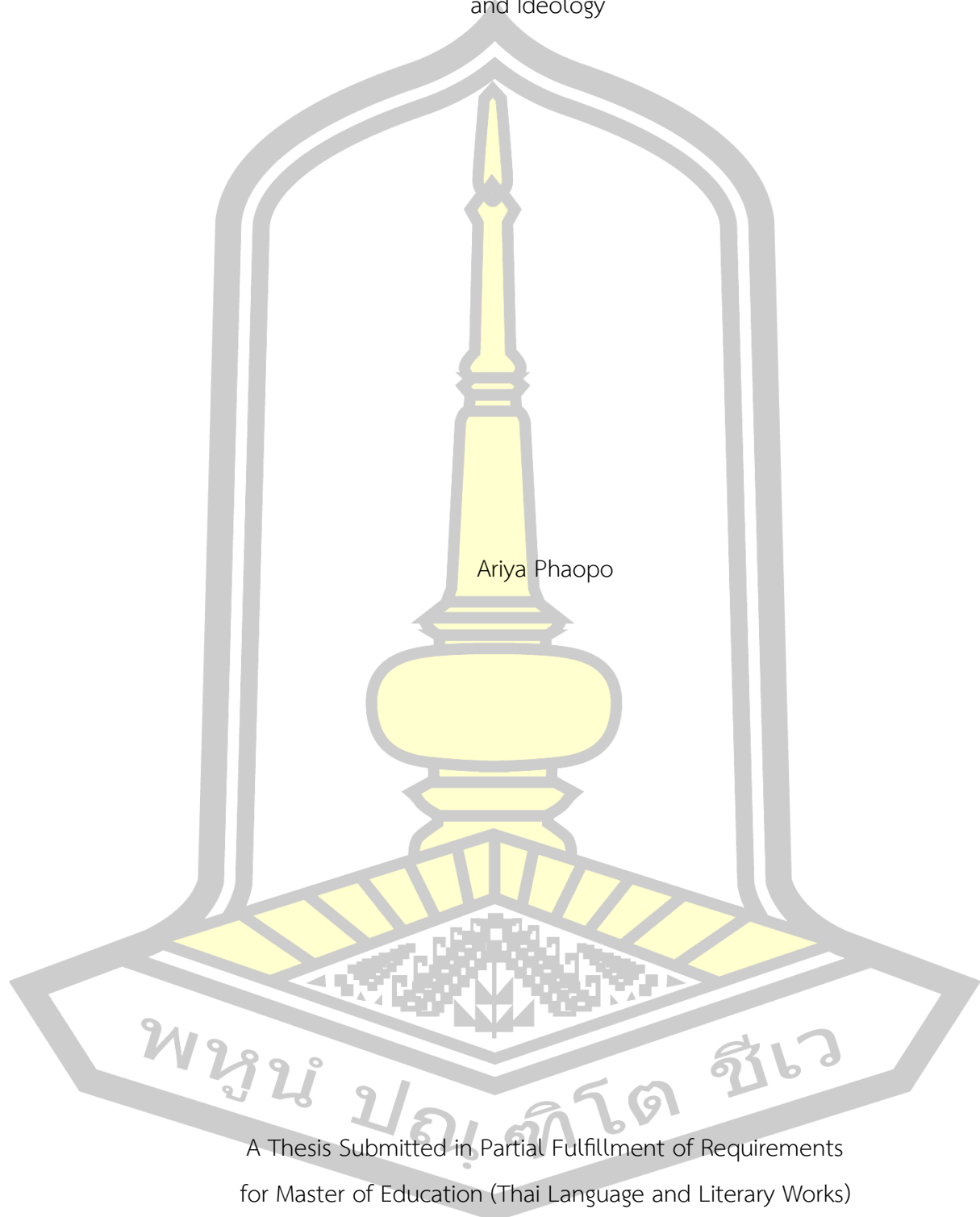

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

พฤษภาคม 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Male Major Characters in Thai Language Text books Literature Appreciation : Image
and Ideology

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Education (Thai Language and Literary Works)

November 2024

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวอาริญา เกาโพธิ์
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา
การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ณัฐกฤตา นามมนตรี)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. กীরติ ธนะไชย)

.....กรรมการ

(อ. ดร. ปณิดา น้อยหลบลေး)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. อนุชา พิมศักดิ์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ : ภาพลักษณ์ และอุดมการณ์
 ผู้วิจัย อาริญา เกาโพธิ์
 อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิรติ ธนะไชย
 ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
 มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2567

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยศึกษาจากตัวบทวรรณคดีในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ทั้งสิ้น 17 เรื่อง 19 ตัวละคร ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ และกรอบแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาภาพลักษณ์ที่ตัวละครเอกชายที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ และเพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ผลการวิจัยพบว่า ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำแนก 11 ภาพลักษณ์ ได้แก่ ภาพลักษณ์ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ ภาพลักษณ์ผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะ ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ ภาพลักษณ์ของผู้ลุ่มหลงในความรัก ภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว และภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์ ส่วนอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายที่พบมากที่สุดคือ อุดมการณ์รักชาติ อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ อุดมการณ์คนชายขอบ และอุดมการณ์ความรัก

คำสำคัญ : หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์, ภาพลักษณ์, ตัวละครเอกชาย, อุดมการณ์

TITLE	Male Major Characters in Thai Language Text books Literature Appreciation : Image and Ideology		
AUTHOR	Ariya Phaopo		
ADVISORS	Assistant Professor keerati Dhanachai , Ph.D.		
DEGREE	Master of Education	MAJOR	Thai Language and Literary Works
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2024

ABSTRACT

This study aims to explore images and ideologies via male major characters in Mattayom 1-6 textbooks of Thai Language, “Literature Appreciation”. These textbooks are compulsory courses along with the Basic Educational Core Curriculum B.E. 2551. According to the research data, the text analysis is derived from 17 stories with 19 characters towards the conceptual frameworks of images and ideologies. The findings show that there are 11 images apparent in male major characters towards Mattayom 1-6 textbooks of Thai Language, “Literature Appreciation”. Such images are categorized as the characters with perseverance, loyalty to king and nation, bravery, intellectual artisan, power obsession, temper in decision-making, westernized obsession, dedication, love enchantment, selfishness, and honesty. The ideologies apparent in male major characters mostly reveal the patriot, monarch, marginal people and affection.

Keyword : Thai language text book literature appreciation, Male major characters, Image, Ideology

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ธนะไชย ผู้กรุณารับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำในทุกด้านด้วยความเอาใจใส่ คอยห่วงใย และคอยให้กำลังใจมาโดยตลอด ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกฤตา นามมนตรี ประธานกรรมการสอบ อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชา พิมพ์ศักดิ์ ที่รับเป็นกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ ทั้งยังช่วยตรวจแก้และให้คำแนะนำแนวทางการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

และขอขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ทุกท่านที่ได้ประสาทวิชาความรู้และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบพระคุณคุณพ่อเจริญ เกาโพธิ์ และคุณแม่ยุพิน เกาโพธิ์ ที่คอยดูแลค่าใช้จ่ายในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ อีกทั้งยังคอยห่วงใยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ขอขอบพระคุณคุณย่าจันลา เกาโพธิ์ ที่เป็นส่วนหนึ่งให้ผู้วิจัยมีกำลังใจ มุมนานะในการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน รวมไปถึงกัลยาณมิตรทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามทั้งหมดที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลให้กำลังใจกันมาตลอดด้วยความรักและความปรารถนาดี

อาริยา เกาโพธิ์

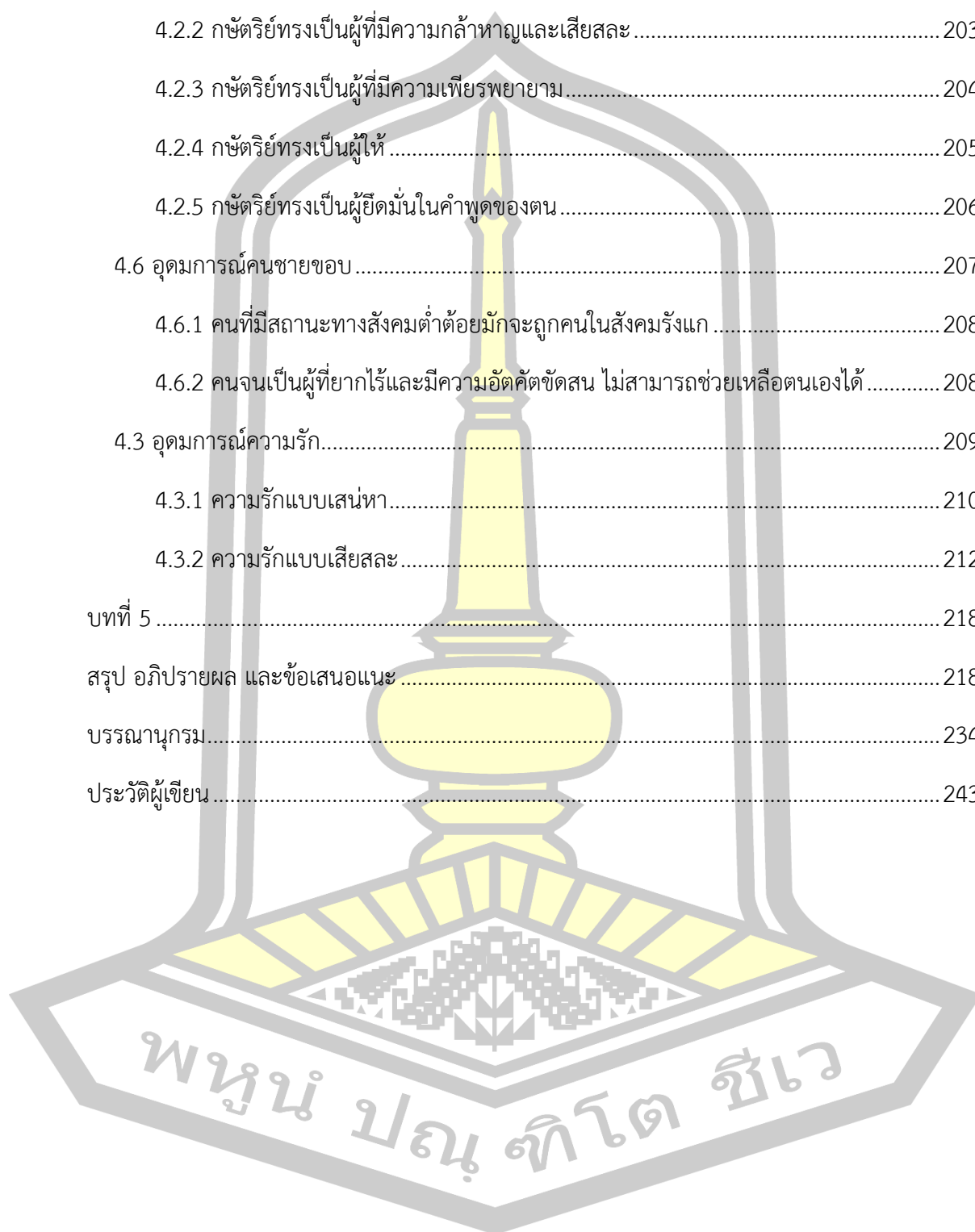
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูปภาพ.....	ฉ
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.4 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	10
1.4.1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับตัวละคร (Characters)	10
1.4.2 กรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ (Image).....	10
1.4.3. กรอบแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology)	11
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	13
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	14
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
2.1 ความเป็นมาของหนังสือเรียนวรรณคดีวิวิธศิลป์.....	15
2.1.1 วิวัฒนาการของหนังสือเรียน	15

2.1.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.....	16
2.1.3 สารและมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทย	18
2.1.4 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์	21
2.1.5 ความสำคัญและคุณค่าของวรรณคดี	25
2.2 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	28
2.2.1 แนวคิดเรื่องตัวละคร (Characters).....	28
2.2.2 แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ (Image).....	34
2.2.3 แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology).....	37
2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	40
2.3.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตัวละคร.....	40
2.3.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ตัวละคร	43
2.3.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน	46
2.3.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์	48
บทที่ 3 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์.....	55
3.1 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	58
3.1.1 กาพย์พระไชยสุริยา	58
3.1.2 ราชาริราช ตอน สมิงพระรามอาสา.....	66
3.2 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.....	73
3.2.1 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	73
3.2.2 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร พันท้ายนรสิงห์	78
3.2.3 บทเสภาสามัคคีเสวก พระวิสุทธรามา.....	83
3.2.4 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก.....	87
3.3 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.....	94
3.3.1 บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก.....	94

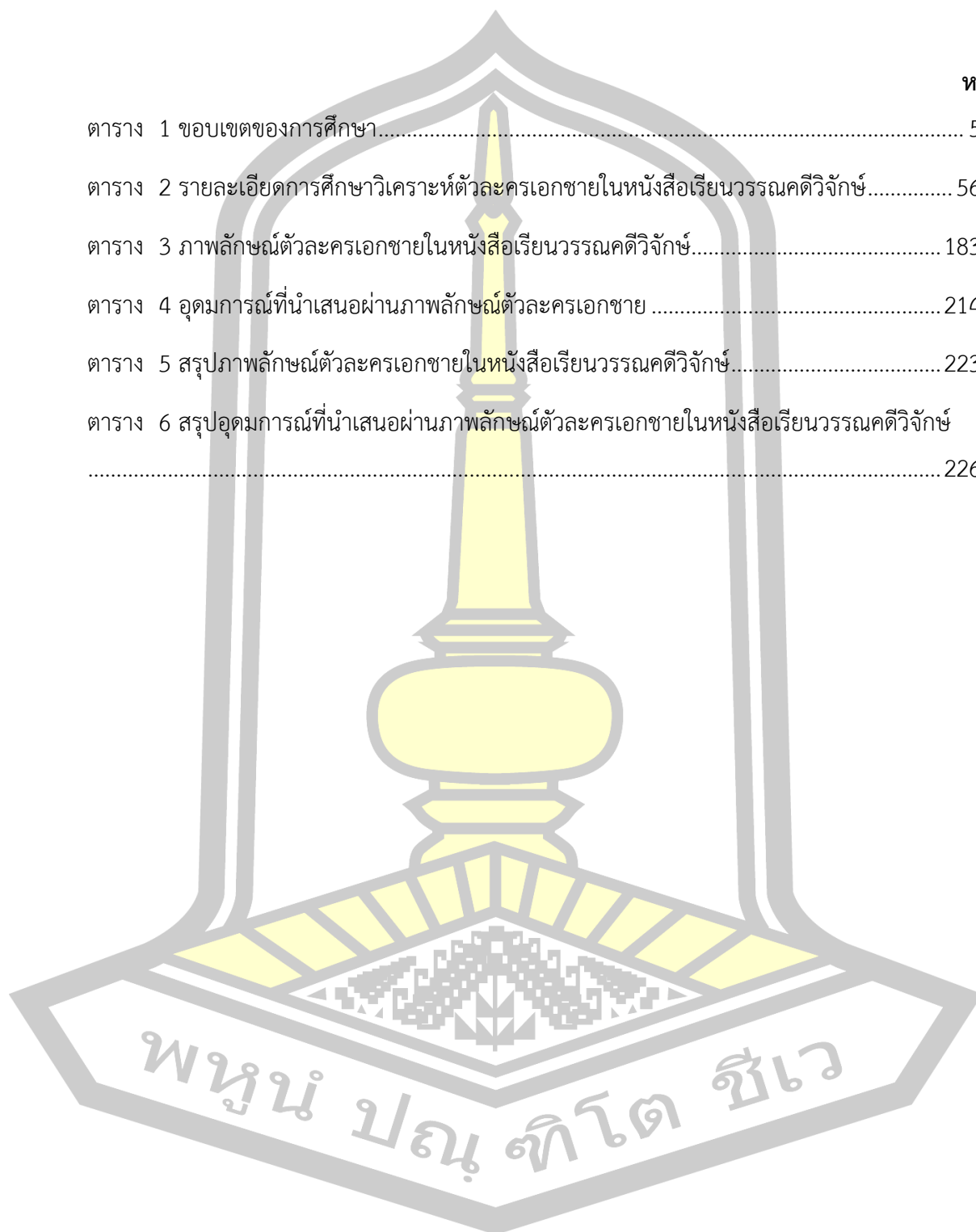
3.3.2 นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร	102
3.3.3 บทพากษ์เอราวัณ	111
3.4 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.....	115
3.4.1 อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง	115
3.4.2 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10 พระวิกรมมัทย	121
3.4.3 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ท้าวจันทร์เสน.....	128
3.4.4 หัวใจชายหนุ่ม.....	130
3.5 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5.....	140
3.5.1 มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี.....	140
3.5.2 ลิลิตตะเลงพ่าย	146
3.5.3 บทละครพูดคำฉันท์ มัทนะพาธา	152
3.6 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6.....	160
3.6.1 เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา	160
3.6.2 สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ	170
3.6.3 สามัคคีเภทคำฉันท์	175
บทที่ 4	187
อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์.....	187
4.1 อุดมการณ์รักชาติ.....	187
4.1.1 ต่อสู้กับข้าศึกเพื่อปกป้องชาติบ้านเมือง.....	188
4.1.2 สละชีวิตเพื่อปกป้องกฎหมายบ้านเมือง	191
4.1.3 เชิดชูศิลปวัฒนธรรมของไทย.....	192
4.1.4 ความสามัคคีของคนในชาติ.....	195
4.1.5 ใช้สติปัญญาช่วยชาติบ้านเมือง.....	196
4.2 อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์.....	198

4.2.1 กษัตริย์ทรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา.....	201
4.2.2 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญและเสียสละ.....	203
4.2.3 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายาม.....	204
4.2.4 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ให้.....	205
4.2.5 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ยึดมั่นในคำพูดของตน.....	206
4.6 อุดมการณ์คนชายขอบ.....	207
4.6.1 คนที่มีสถานะทางสังคมต่ำต้อยมักจะถูกคนในสังคมรังแก.....	208
4.6.2 คนจนเป็นผู้ที่ยากไร้และมีความอดคัดัดสน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้.....	208
4.3 อุดมการณ์ความรัก.....	209
4.3.1 ความรักแบบเสน่หา.....	210
4.3.2 ความรักแบบเสียสละ.....	212
บทที่ 5.....	218
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	218
บรรณานุกรม.....	234
ประวัติผู้เขียน.....	243

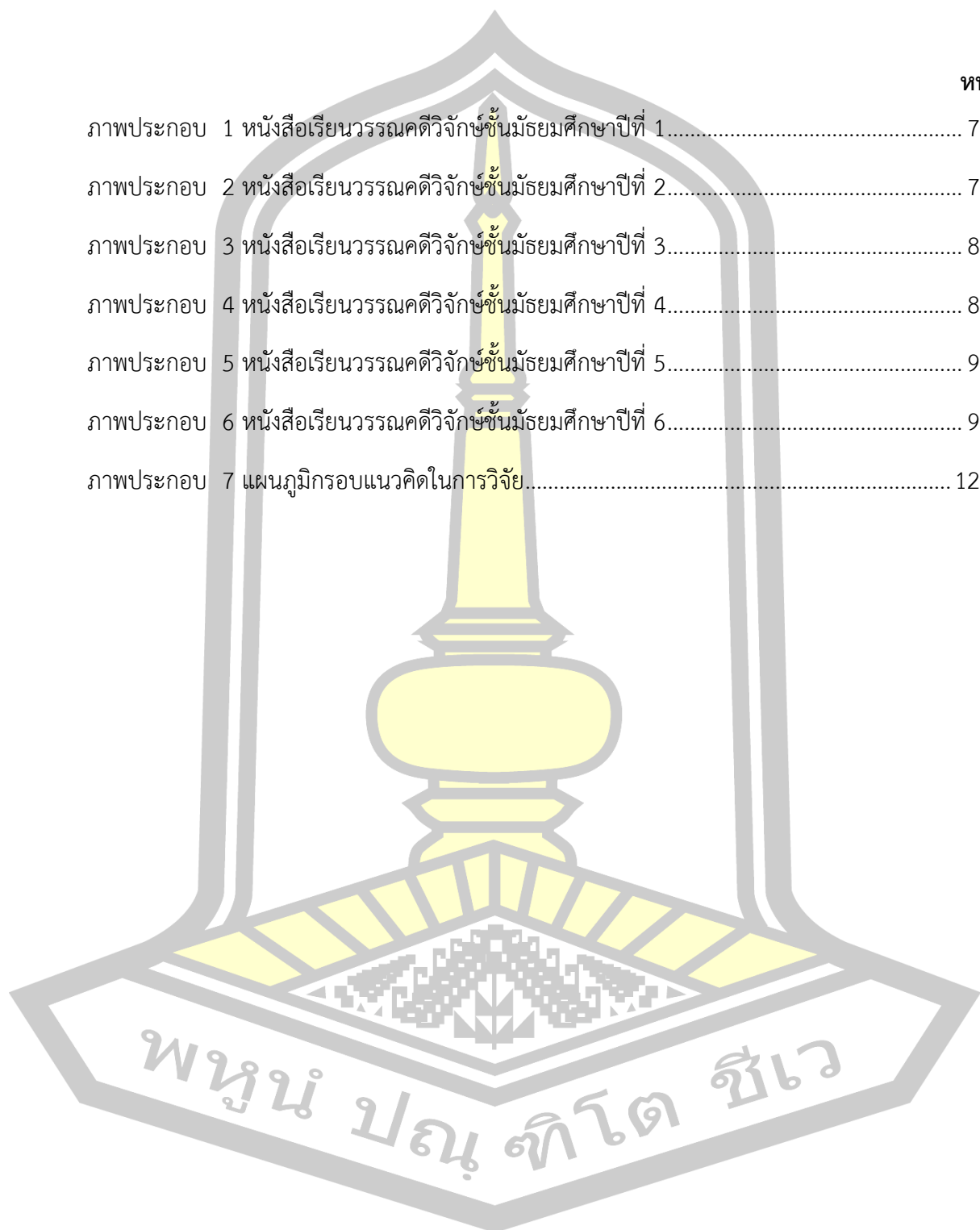
สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 ขอบเขตของการศึกษา.....	5
ตาราง 2 รายละเอียดการศึกษาวเคราะห์แต่ละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์.....	56
ตาราง 3 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์.....	183
ตาราง 4 อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย	214
ตาราง 5 สรุปภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์.....	223
ตาราง 6 สรุปอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์	226

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1.....	7
ภาพประกอบ 2 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.....	7
ภาพประกอบ 3 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.....	8
ภาพประกอบ 4 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.....	8
ภาพประกอบ 5 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5.....	9
ภาพประกอบ 6 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6.....	9
ภาพประกอบ 7 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

วรรณคดีไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนไทย และเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงคามมีอารยธรรมของชาติ เปรียบเสมือนกระจกที่คอยสะท้อนความเป็นอยู่ของผู้คน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย จุดมุ่งหมายในการเรียนและศึกษาวรรณคดีนั้นนอกจากทำให้ผู้อ่านได้รับรู้เนื้อหาและสุนทรียภาพด้านต่าง ๆ แล้วยังทำให้ผู้เรียนได้รับรู้ถึงความเป็นอยู่และวัฒนธรรมอันดีงามของคนในชาติ อีกทั้งยังเป็นการฝึกให้ผู้เรียนนำข้อคิดที่ได้จากการอ่านและศึกษาวรรณคดีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต ดังนั้นความสำคัญของวรรณคดีจึงไม่ได้มีประโยชน์ในด้านของการจรรโลงใจเท่านั้น แต่วรรณคดียังสามารถทำให้ผู้อ่านได้วิเคราะห์ตีความคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ สอดคล้องกับที่บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวรรณคดีไว้อย่างน่าสนใจว่า “วรรณคดีเป็นกระจกสะท้อนลักษณะสังคมของตนและอาจเป็นเครื่องดำรงวัฒนธรรม” วรรณคดียังช่วยจรรโลงขัดเกลาจิตใจและยกระดับจิตใจของผู้อ่านให้สูงขึ้น ทำให้มนุษย์เห็นตัวอย่างของความทุกข์ ความสุข และปัญหาชีวิตต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านมองชีวิตด้วยความเข้าใจมากขึ้น จึงกล่าวได้ว่าวรรณคดีเป็นผลงานที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจและนับว่าเป็นสิ่งที่น่ายกย่องภาคภูมิใจของคนในชาติ ควรแก่การเก็บรักษาศึกษาและอนุรักษ์ไว้เยาวชนไทยจึงควรได้เรียนรู้วรรณคดีไทยเพื่อที่จะได้รับประโยชน์จากการศึกษาวรรณคดีให้มากที่สุด

จากความสำคัญดังกล่าวหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จึงได้กำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม โดยการวิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อศึกษาข้อมูล แนวความคิด รวมไปถึงคุณค่าของงานประพันธ์ และเพื่อความเพลิดเพลิน ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้สึนึกคิด ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องราวของสังคมในอดีต และความงดงามของภาษา เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจในบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2551b) โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา จึงกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ รวมทั้งตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยในสาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และได้มีการจัดทำแบบเรียนวรรณคดีวรรณกรรมระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้น คือหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยวรรณคดีวิจักษ์

หากพิจารณาวรรณคดีในฐานะที่เป็นวรรณกรรม (Literature) จะเห็นว่าวรรณคดีเป็นเรื่องแต่งที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมาโดยการใช้องค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรม ทั้งนี้ ตัวละคร (Characters)

นับว่าเป็นองค์ประกอบทางวรรณกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากตัวละครเป็นผู้ทำให้เกิดเรื่องราวในเรื่องทั้งหมด รวมทั้งเป็นผู้นำเสนอแนวคิดสำคัญต่าง ๆ ของเรื่อง ตลอดจนถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่ผู้แต่งวรรณกรรมนำเสนอผ่านตัวละครแทบทั้งสิ้น ดังที่วินดา บำรุงไทย (2543) ได้ให้ความหมายของตัวละครว่า ตัวละคร คือบุคคลที่ผู้แต่งกำหนด หรือสมมุติขึ้นในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า ตัวละครนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับเรื่องราวทุกประเภท เพราะถ้าไม่มีตัวละคร ก็ไม่มีเรื่อง ตัวละครในนวนิยายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ “ตัวละครเอก” (Major Character) ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความสำคัญในเรื่อง หรือตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง และเป็นตัวละครที่ผู้เขียนจะให้ความสนใจมากกว่าตัวละครอื่น (วิรัชพัชร จรัสเพช, 2555)

จากคำอธิบายของนักวิชาการ จะเห็นว่า “ตัวละคร” เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากในทางวรรณกรรม เนื่องจากเป็นผู้ดำเนินเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเรื่อง ตัวละครยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนใจ สนุกสนานและอยากติดตาม ตลอดจนเป็นการเพิ่มอรรถรสของเรื่องเล่า ทำหน้าที่นำพาผู้อ่านให้ได้รับทราบเนื้อหา แนวคิด และอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งนี้ ตัวละครที่สำคัญที่สุดคือ “ตัวละครเอก” เป็นผู้ทำให้เกิดเรื่องราวหลักหรือเรื่องราวสำคัญในเรื่อง รวมทั้งทำหน้าที่สื่อสารแนวคิดที่สำคัญของเรื่องไปสู่ผู้อ่าน ตัวละครเอกจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในเรื่อง เป็นศูนย์กลางของเรื่องราว และสามารถส่งอิทธิพลด้านต่าง ๆ ไปสู่ผู้อ่าน การสร้างสรรค์ตัวละครให้มีความโดดเด่นแตกต่างของผู้แต่งก็สามารถส่งผลให้ผู้อ่านสามารถจดจำบทบาทและบุคลิกลักษณะของตัวละครในเรื่องนั้น ๆ ได้ ดังนั้นผู้แต่งจึงให้ความสำคัญกับการสร้างภาพลักษณ์ของตัวละครเป็นอย่างมาก เพราะภาพลักษณ์ตัวละครสามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้อ่าน และทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจ สงสารและคล้อยตามไปกับตัวละครเหล่านั้น

“สมิงพระรามได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า กรุงอังวะนี้เป็นต้นทาง อุปมาดังหน้าด่าน กรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาครั้งนี้ก็มีความปรารถนาจะใคร่ดูท้าวทวารอันมีฝีมือ ชี้นำรำเพลงทวนสู้กันตัวต่อตัว ถ้าไม่มีผู้ใดสู้รบ ถึงจะได้เมืองอังวะแล้วก็ไม่มีสิ้นความปรารถนา แต่เพียงนี้ เห็นศึกจีนจะกำเริบยกพลไปตีตกรุงหงสาวดีด้วยเป็นมั่นคง ตัวเราเล่าก็ต้องจองจำตรากตรำอยู่ ถ้าเสียกรุงอังวะแล้วจะหมายใจว่าจะรอดคืบไปเมืองหงสาวดีได้ก็ใช่ที่ จำเราจะรับอาสาตัดศึกเสียจึงจะชอบ อย่าให้ศึกจีนยกลงไปตีตกรุงหงสาวดีได้”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 112)

จากการวิเคราะห์ตัวละครสมิงพระรามในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในดวับท ผู้วิจัยพบว่า ภาพลักษณ์ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ อุปนิสัยของตัวละครสมิงพระรามที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากบทบาทการกระทำในเรื่อง บุคลิกลักษณะตัวละครสมิงพระรามที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่จงรักภักดีต่อ

พระมหากษัตริย์และกตัญญูต่อชาติบ้านเมือง จะเห็นได้ว่า สมิงพระรามคิดที่จะอาสาออกรบในครั้งนี้ ก็เพื่อกรุงหงสาวดี เพราะไม่อยากให้ข้าศึกต้องบุกประชิดเมืองและล่วงเลยไปตีหงสาวดี สมิงพระราม ไม่ได้ออกรบเพื่อลาภยศหรือต้องการปูนบำเหน็จ ไม่ได้ต้องการจะเข้ากับกรุงอังวะ แต่ยังคงจงรักภักดี ต่อพระเจ้าราชาธิราชพระมหากษัตริย์ของตน

จากการศึกษาได้พบว่าเนื้อหาในวรรณคดีทุกเรื่องในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์มีการ นำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์หลักของเรื่องผ่านตัวละครเอกชายแทบทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าตัวละครเอก ชายเป็นศูนย์กลางของเรื่อง และเป็นผู้ทำหน้าที่ดำเนินเรื่องราวหลักในเรื่อง อีกทั้งวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์นั้นเป็นเนื้อหาบางตอนที่ถูกละเลือกและคัดสรรมาจากวรรณคดีทั้งเล่ม และมักเป็นเรื่องราวที่เน้นถึงการกระทำต่าง ๆ ของตัวละครเอกชาย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์ ตัวละครเอกชายในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ สามารถนำพาผู้เรียนให้เข้าใจเนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดี และสามารถส่งอิทธิพลด้านต่าง ๆ ไปสู่ผู้อ่านหรือผู้เรียน คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 ซึ่ง นับเป็นผู้อ่านโดยตรงของหนังสือเรียนชุดนี้ได้ เช่น บุคลิกลักษณะ ความสามารถ บทบาทและแนวคิด ต่าง ๆ ของตัวละครนั้น ๆ

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังสนใจที่จะศึกษาอุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือ เรียนวรรณคดีวิจักษ์ เพราะหนังสือเรียนนับว่าเป็นวาทกรรมที่สามารถแผ่ขยายอุดมการณ์ออกไปได้ อย่างกว้างขวางและแนบเนียน เพราะผู้เรียนอาจจะไม่รู้ถึงอุดมการณ์ที่แฝงมากับเนื้อหาที่ตนกำลังเรียน อาจทำให้อุดมการณ์ที่สื่อผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ส่งผลต่อความคิด ความเชื่อและการกระทำของเด็กนักเรียนได้

กวนอูจึงว่า “ซึ่งมหาอุปราชมีคุณแก่เราก็จริงอยู่ แต่จะเปรียบเล่าปีนั้นยังมีได้ ด้วยเล่าปีนั้นมีคุณแก่เราก่อน ประการหนึ่งก็ได้สาบานไว้ต่อกันว่าเป็นพี่น้อง เราจึงได้ตั้งใจรักษาสัตย์ อยู่ ทุกวันนี้เราก็คิดถึงคุณมหาอุปราชอยู่มิได้ขาด ถึงมาตรว่าเราจะไปจากก็จะขอแทนคุณเสียก่อน ให้มีชื่อปรากฏไว้เราจึงจะไป” เตียวเลี้ยวได้ฟังดังนั้นจึงถามกวนอูว่าถ้าเล่าปีถึงแก่ความตาย แล้วท่านจะอยู่กับมหาอุปราชหรือ หรือจะคิดประการใด กวนอูจึงตอบว่า

“ตัวเราเกิดมาเป็นชายรักษาสัตย์มิให้เสียวาจา ถึงมาตรว่าเล่าปีจะถึงแก่ความตาย เราก็จะตายไปตามความที่ได้สาบานไว้”

(สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 72)

จากตัวบทข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการมีอุดมการณ์รักชาติของกวนอู โดยกวนอูรักในก๊กของ ตนเอง และรักในเจ้านายของตนเองที่เป็นทั้งเพื่อน พี่ น้องหัวหน้า อย่างเล่าปีไม่ยอมเปลี่ยนพรรคแปร

สี่ไปอยู่ข้างใคร ยึดถือเอาคุณธรรมความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง ไม่ยอมโอนอ่อน อ่อนไหวต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระทบทั้งที่ใจโง่ให้ของรางวัลกวนอุทกสิ่งอย่าง ทั้งสตรี แก้วแหวนเงินทองของล้ำค่า รวมไปถึงให้ม้าเชือกเฮอร์ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นม้าที่แข็งแกร่งและวิ่งเร็วที่สุดให้กับกวนอุ แต่ก็ไม่สามารถที่จะมัดใจของกวนอุได้ ตัวละครกวนอุในสามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ จึงเป็นตัวละครที่เปี่ยมไปด้วยอุดมการณ์รักชาติ ที่ถูกสะท้อนผ่านการกระทำ ตลอดจนหลอมรวมออกมาเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อบ้านเมืองของตน สอดคล้องดังที่แอปเปิลและคริสเตียนสมิธ กล่าวว่า หนังสือเรียนนั้นเป็นรูปแบบของสารทางอุดมการณ์ที่มุ่งถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าไปสู่ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าในสังคม (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554)

เหตุนี้การศึกษาอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ จึงมีความน่าสนใจ และเพื่อทำความเข้าใจว่าภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เป็นอย่างไร ผู้แต่งได้แฝงอุดมการณ์ต่าง ๆ ผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายอย่างไร ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนชุดนี้มีอุดมการณ์ใดบ้างที่ปรากฏสู่สังคมและส่งผลต่อเด็กนักเรียนอย่างไรจากคำอธิบายข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของ “ตัวละครเอกชาย” (Male Major characters) ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ทำการศึกษาวิเคราะห์ผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่ปรากฏในวรรณคดี จำนวน 17 เรื่อง 19 ตัวละคร และเหตุผลที่เลือกศึกษาเฉพาะตัวละครเอกชาย เพราะในวรรณคดีแต่ละเรื่องในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์มีข้อสังเกตว่ามีการดำเนินเรื่องโดยตัวละครชายทั้งหมด จึงทำให้เห็นว่าตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์มีความน่าสนใจในการศึกษา อีกทั้งจากการสำรวจและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่ายังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาด้านภาพลักษณ์ และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ผู้วิจัยจึงต้องการมุ่งศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ โดยใช้ทฤษฎีเรื่องภาพลักษณ์ แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวละคร และแนวคิดเรื่องอุดมการณ์เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยเพื่อประโยชน์ทางวรรณกรรมศึกษาต่อไป

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

1.2.2 เพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

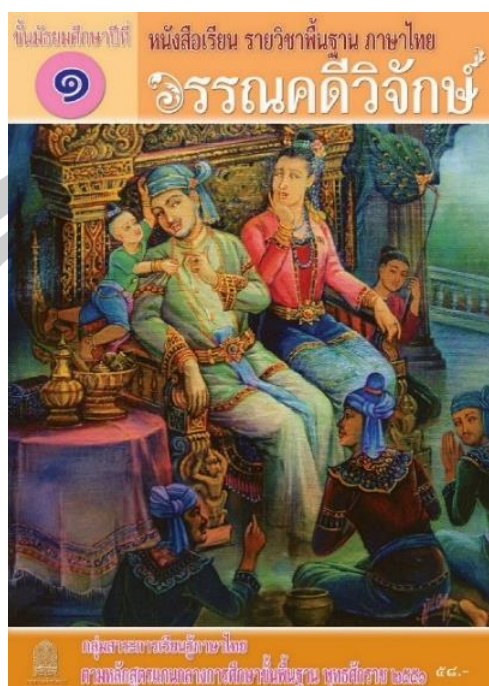
1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยคือ ศึกษาวรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรในด้านภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชาย จำนวนทั้งสิ้น 17 เรื่อง 19 ตัวละคร มีรายละเอียดดังนี้

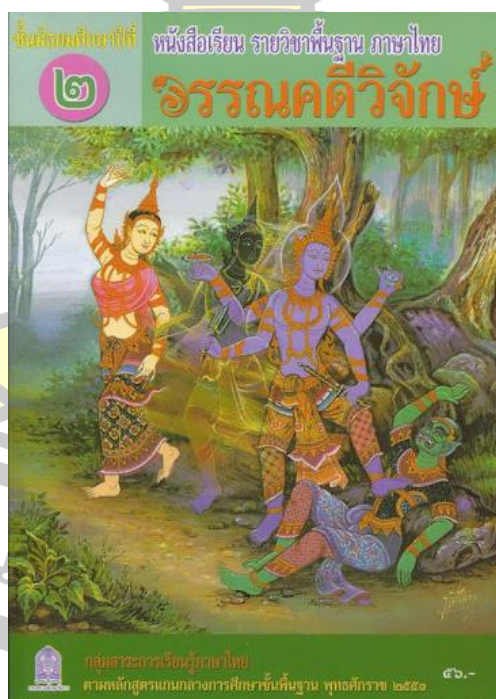
ตาราง 1 ขอบเขตของการศึกษา

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ชื่อตัวละคร
บทที่ 4 กาพย์พระไชยสุริยา	พระสุนทรโวหาร (ภู่)	พระไชยสุริยา
บทที่ 5 ราชธานีราช ตอน สมิงพระรามอาสา	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	สมิงพระราม
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 โคลงภาพพระราชนางสาวดารา	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์
บทที่ 2 บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศกรรมาและสามัคคีเสวก	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระวิศกรรม
บทที่ 4 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	นนทก
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 บทละครพูดเรื่องเหินแกลูก	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	นายล่า ทิพเดชะ
บทที่ 2 นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี	พระสุนทรโวหาร (ภู่)	พระอภัยมณี

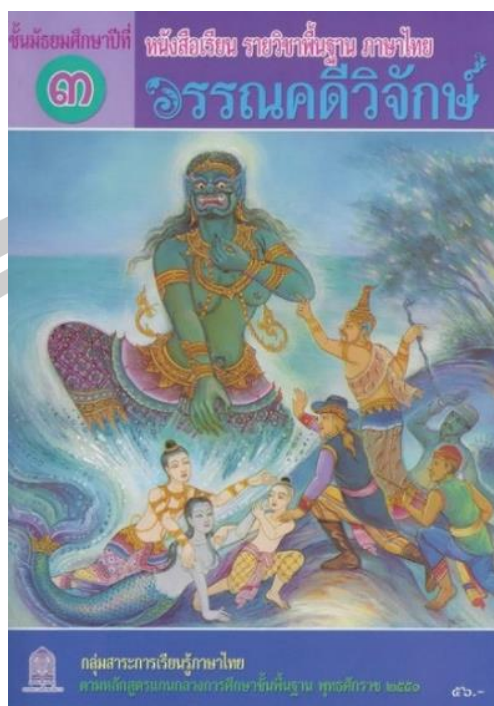
ตอนพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทร		
บทที่ 5 บทพากษ์เอราวัณ	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย	พระลักษณ์
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 2 อีเหนาตอน คีตกะหมิงกุหนิง	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย	ท้าวกะหมิงกุหนิง
บทที่ 3 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	พระวิกรมเทติย์ ท้าวจันทระเสน
บทที่ 5 หัวใจชายหนุ่ม	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	ประพันธ์ ประยูรศิริ
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 มหาเวสสันดรชาดก (กัณฑ์มัทรี)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	พระเวสสันดร
บทที่ 2 ลิลิตตะเลงพ่าย	สมเด็จพระมหามสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระ นเรศวรมหาราช
บทที่ 3 บทละครพูดคำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธา	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	สุเทษณ์
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา	ไม่ทราบนามผู้แต่งที่แน่ชัด	ขุนช้าง
บทที่ 2 สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	กวนอู
บทที่ 4 สามัคคีเภทคำฉันท์	นายชิต บุรทัต	วัสสการพราหมณ์

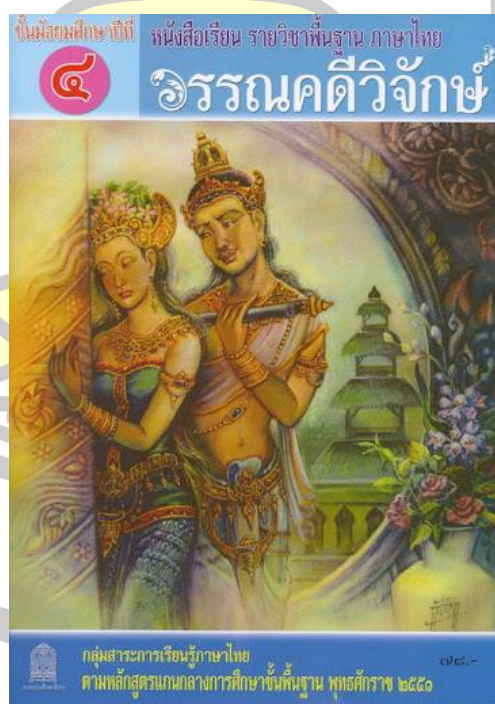
ภาพประกอบ 1 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

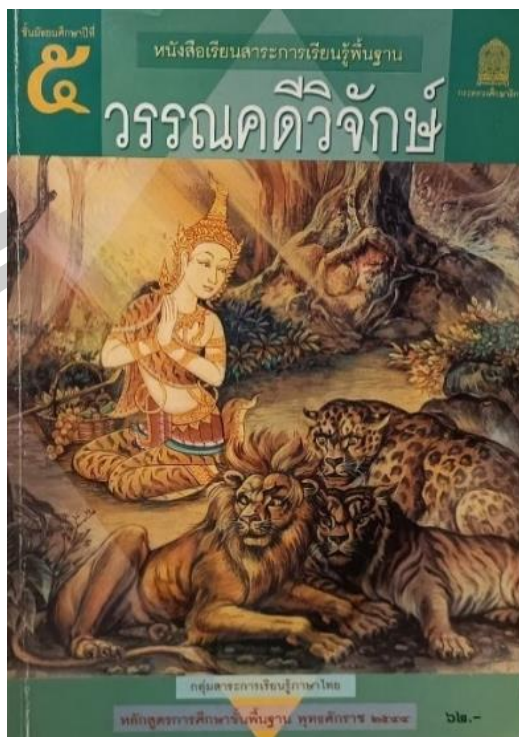
ภาพประกอบ 2 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

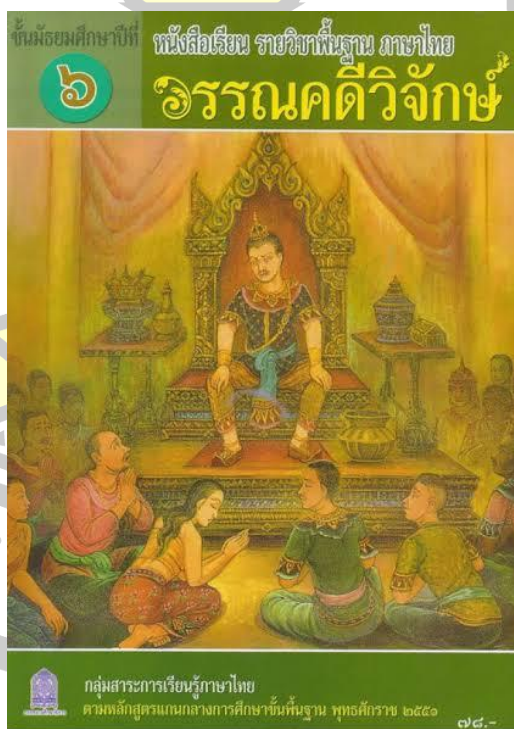
ภาพประกอบ 3 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ภาพประกอบ 4 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

ภาพประกอบ 5 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ภาพประกอบ 6 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

1.4 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ มีการอบแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

1.4.1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับตัวละคร (Characters)

ตัวละครนับเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในวรรณกรรม เพราะตัวละครจะเป็นผู้ดำเนินเรื่องราวตามโครงเรื่องที่ผู้แต่งกำหนดไว้ ทำให้เรื่องดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ โดยตัวละครหลักที่เป็นศูนย์กลางของเรื่องจะเรียกว่า “ตัวละครเอก” (Major characters) ในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ จากการประมวลและรวบรวมการให้ความหมายเกี่ยวกับตัวละครและการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ตัวละคร พบว่าการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครที่ผ่านมา เป็นการศึกษาตัวละครในด้านภูมิหลังและบุคลิกลักษณะ กล่าวคือกายภาพ สถานภาพ บทบาททางสังคมและการศึกษาด้านจิตวิทยาของตัวละคร รวมทั้งการศึกษาวเคราะห์จุดมุ่งหมาย บทบาทการกระทำของตัวละครในเรื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาศัยแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางและนำมาประยุกต์ใช้เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ และได้แบ่งหัวข้อการศึกษาวเคราะห์ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ภูมิหลังของตัวละคร
 - 1.1. กายภาพ
 - 1.2. สังคม
 - 1.3. จิตวิทยา
2. บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร
3. การนำเสนอภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย

1.4.2 กรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ (Image)

ภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพที่ปรากฏแก่สายตาและความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านที่ผู้แต่งได้คัดเลือกคุณลักษณะบางอย่างที่เด่นชัดของตัวละคร และได้นำเสนอภาพนั้น ๆ ออกมาผ่านวรรณกรรมซึ่งมักจะเกิดจากพฤติกรรม ลักษณะ การกระทำของตัวละครในเรื่อง ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ มาเป็นกรอบทฤษฎีหลักในการศึกษา โดยประมวลและรวบรวมการให้ความหมาย การอธิบายทฤษฎี กระบวนทัศน์ และวิธีการนำเอากรอบแนวคิดไปใช้ในการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ของตัวละครจากนักวิชาการหลายท่าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ มาประยุกต์ใช้ใน

การศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ โดยวิธีการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละคร และวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ผู้แต่งนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เพื่อนำไปสู่คำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 รวมไปถึงการตั้งคำถามต่าง ๆ อื่น ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่ถูกเสนอในตัวบทหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ เช่น ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ถูกนำเสนออย่างไรและแฝงไปด้วยอุดมการณ์อย่างไร

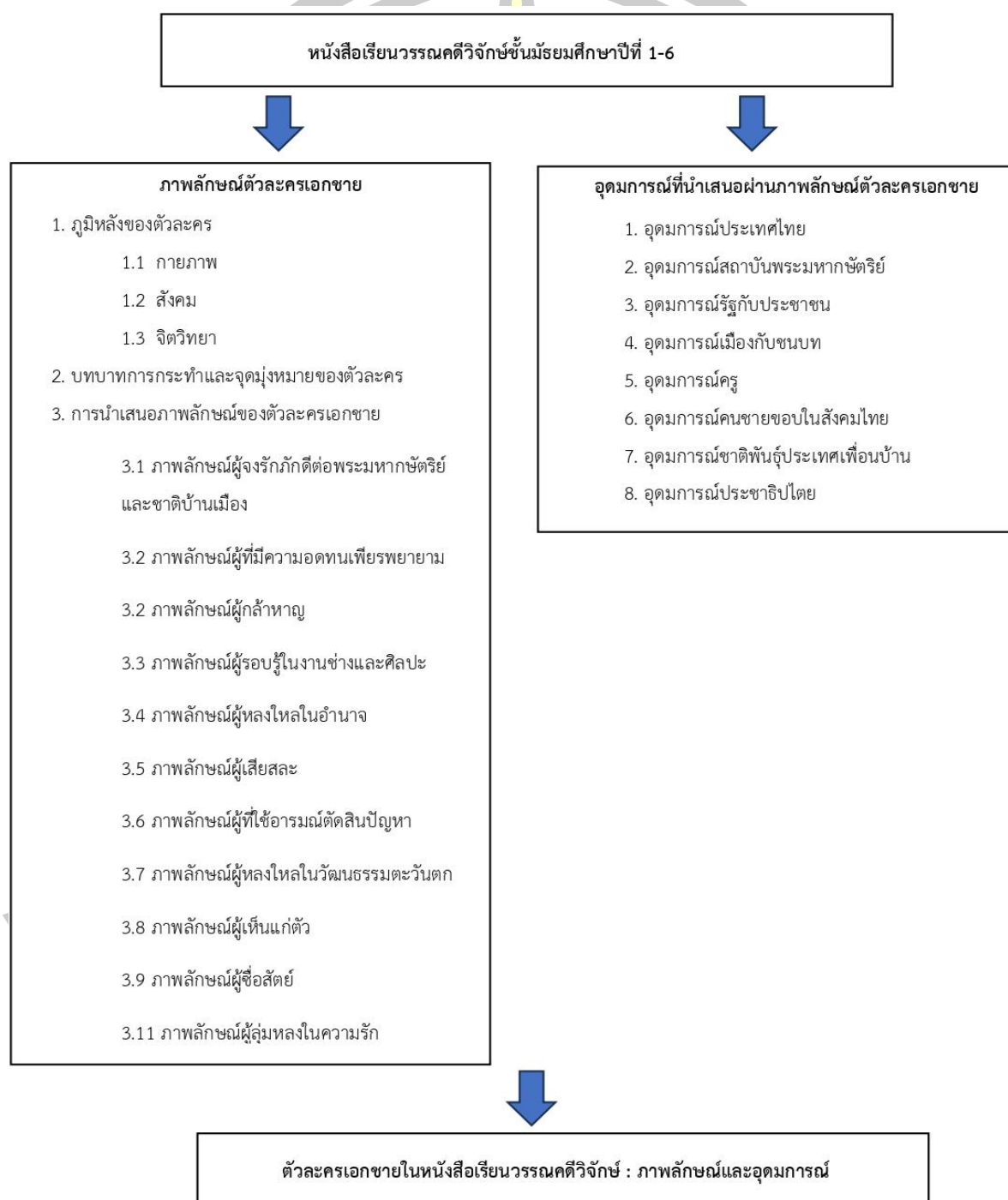
1.4.3. กรอบแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology)

อุดมการณ์ (Ideology) คำว่า อุดมการณ์ (ideology) คือ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่กลุ่มคนในสังคมมีร่วมกัน สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นิยามคำว่า อุดมการณ์ตามแนวคิดของฟานไดก์ (Van Dijk, 1995) ที่ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าอุดมการณ์ว่า หมายถึง ระบบความคิด ความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเรื่องอุดมการณ์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ โดยใช้กรอบแนวคิดของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ได้แบ่งชุดอุดมการณ์ในหนังสือเรียนเป็น 8 ชุดความคิด ได้แก่

1. อุดมการณ์ประเทศไทย
2. อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
3. อุดมการณ์รัฐกับประชาชน
4. อุดมการณ์เมืองกับชนบท
5. อุดมการณ์ครู
6. อุดมการณ์คนชายขอบในสังคมไทย
7. อุดมการณ์ชาติพันธุ์ประเทศเพื่อนบ้าน
8. อุดมการณ์ประชาธิปไตย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวทั้งหมด ซึ่งเป็นทฤษฎีและมโนทัศน์ในการศึกษาตัวละคร ภาพลักษณ์ และอุดมการณ์ รวมทั้งแนวคิดอื่น ๆ ที่อาจเกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตร

ภาพประกอบ 7 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในวรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ มีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ขั้นสำรวจและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้สำรวจและค้นคว้าเอกสาร หนังสือ บทความและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

- 1.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์
- 1.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาตัวละคร
- 1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน
- 1.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

2) ขั้นศึกษาวิเคราะห์

- 2.1 วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย
- 2.2 วิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

3) ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดย นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบด้วย

- 3.1 บทที่ 1 บทนำ
- 3.2 บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3.3 บทที่ 3 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์
- 3.4 บทที่ 4 อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์
- 3.5 บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4) ข้อตกลงเบื้องต้นในการอ้างอิงตัวบท

การอ้างอิงตัวบทของตัวอย่างวรรณคดีที่ยกมานั้น ผู้วิจัยไม่ได้ใช้ตามรูปแบบของการอ้างอิงทั่วไป อันเนื่องจากตัวบทมีหลายเรื่องในหนังสือเรียนแต่ละระดับชั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ออกแบบและกำหนดการอ้างอิงขึ้นดังนี้

- 4.1 อ้างอิงชื่อเรื่องของตัวบทวรรณคดี
- 4.2 อ้างอิงชื่อหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์
- 4.3 อ้างอิงระดับชั้นที่ศึกษา

4.4 อ้างอิงหน้าที่ตัวบทปรากฏ

ดังตัวอย่าง (ลิลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5: 43)

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 ภาพลักษณ์ (Image) หมายถึง ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ที่ผู้แต่งสร้างและขึ้นมาให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามและมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครนั้น

1.7.2 ตัวละครเอกชาย (Male major characters) หมายถึง ตัวละครชายที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.7.3 อุดมการณ์ (Ideology) หมายถึง ชุดความคิดและความเชื่อที่มีร่วมกันของคนในสังคม ใช้ในการครอบงำ ชักจูง หรือเอื้อต่อผลประโยชน์กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์และถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

1.7.4 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ (Thai Language Textbooks Literature appreciation) หมายถึง หนังสือเรียนหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วยวรรณคดีและวรรณกรรม จำนวน 17 เรื่อง ที่ใช้เป็นขอบเขตในการศึกษา

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 เพื่อเข้าใจภาพลักษณ์ ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

1.7.2 เพื่อเข้าใจอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

1.7.3 เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครในหนังสือเรียนเล่มอื่น ๆ ต่อไป

พูน ปณ ภิโต ชีเว

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ผู้วิจัยได้ศึกษา ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ความเป็นมาของหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

2.1.1 วิวัฒนาการของหนังสือเรียน

2.1.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.1.3 สารและมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทย

2.1.4 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

2.2 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับตัวละคร

2.2.2 แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์

2.2.3 แนวคิดเรื่องอุดมการณ์

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตัวละคร

2.3.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ตัวละคร

2.3.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน

2.3.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

2.1 ความเป็นมาของหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

2.1.1 วิวัฒนาการของหนังสือเรียน

ความเป็นมาของ “หนังสือเรียน” กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2421 และมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 นั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีคำสั่งเกี่ยวกับเรื่องการใช้และควบคุมการใช้หนังสือสำหรับ นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เกี่ยวกับประเภทของหนังสือที่ใช้ในโรงเรียนโดย จำแนกตามลักษณะของหนังสือ ซึ่งแต่เดิมเคยเรียกหนังสือแบบเรียนนั้น ได้กำหนดให้เรียกใหม่ว่า “หนังสือเรียน” (สุนีย์ อัดศาสตร์, 2526)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปการศึกษา เพื่อจัดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้มีการจัดตั้งโรงเรียนแห่งแรกขึ้น คือ “โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก” และโปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นคือ โรงเรียนวัดมหรณณพาราม ปี 2414 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรียบเรียงแบบเรียนหลวงขึ้น 1 เล่ม ชุดมูลบรรพกิจเพื่อใช้เป็นแบบแผนในการเรียน หลังจากนั้นจึงมีการพัฒนาหนังสือเรียนเรื่อยมา จนกระทั่ง พ.ศ. 2522 จึงได้เปลี่ยนมาใช้คำว่า “หนังสือเรียน” และได้มีการพัฒนาหนังสือเรียนมาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2542 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้มีการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้ง เพื่อให้ระบบการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก ได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติได้มีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในโรงเรียน และใช้เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ เพราะเหตุนี้จึงได้มีการจัดทำหนังสือเรียนอีกครั้งและมีการปรับเปลี่ยนมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน คือหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิตภาษาพาที-วรรณคดีลำนํ้า ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 - ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทยหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร-วรรณคดีวิจักษ์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยระบุว่าตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีหนังสือเรียนรวมทั้งสิ้น 24 เล่ม (อรรถชัย สุตบนิต, 2563)

สำหรับหนังสือเรียนที่ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้คือ “หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์” ระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1-6 ในที่นี้ผู้วิจัยนิยมชื่อว่า “หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์”

2.1.2 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ก) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาของไทยไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนี้

1. วิสัยทัศน์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกายความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

2. หลักการ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญดังนี้

- 1) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
 - 2) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนควรมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ
 - 3) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
 - 4) เป็นหลักสูตรการศึกษามีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้
 - 5) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 6) เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์
3. จุดหมาย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพจึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

- 1) มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิดการแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
- 3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัยและรักการออกกำลังกาย
- 4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในคุณธรรมที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

- 1) ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของ

ตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคมรวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

- 2) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม
- 3) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม
- 4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและกาอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น
- 5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสมและมีคุณธรรม

2.1.3 สารและมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ (2551ก) ได้กำหนดว่า ภาษาไทยเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง

1. การอ่าน การออกเสียงคำ ประโยค การอ่านร้อยแก้ว คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ
2. การอ่านในใจ เพื่อสร้างความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และเขียนเชิงสร้างสรรค์
3. การเขียน การเขียนสะกดตามอักขระวิธี การเขียนสื่อสาร โดยใช้ถ้อยคำและรูปแบบต่าง ๆ ของการเขียน ซึ่งรวมถึงการเขียนเรียงความ ย่อความ รายงานชนิดต่าง ๆ การเขียนตามจินตนาการ วิเคราะห์วิจารณ์ และเขียนเชิงสร้างสรรค์
4. การฟัง การดู และการพูด การฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ การพูดแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกลำดับเรื่องราวต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล การพูดในโอกาสต่าง ๆ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการพูดเพื่อโน้มน้าวใจ
5. หลักการใช้ภาษาไทย ธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของภาษาไทย การใช้ภาษาให้ถูกต้องและเหมาะสมกับโอกาสและบุคคล การแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ และอิทธิพลของภาษาต่างประเทศ ในภาษาไทย
6. วรรณคดีและวรรณกรรม วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อศึกษาข้อมูลแนวความคิด คุณค่าของงานประพันธ์และความเพลิดเพลิน การเรียนรู้และทำความเข้าใจบทเร้าของเด็กเพลง พื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทย ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เรื่องราวของสังคมในอดีต และความงดงามของภาษา เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจใน บรรพบุรุษที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

โดยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ การเรียนรู้ภาษาไทย ไว้ดังนี้

สาระที่ 1 การอ่าน

มาตรฐาน ท 1.1 ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน

มาตรฐาน ท 1.2 ใช้กระบวนการเขียน เขียนสื่อสารเขียนเรียงความ ย่อความและเขียน เรื่องราวในรูปแบบต่าง ๆ เขียนรายงานข้อมูลสารสนเทศและรายงานการศึกษาค้นคว้าอย่างมี ประสิทธิภาพ

สาระที่ 2 การเขียน

มาตรฐาน ท 2.1 ใช้กระบวนการเขียนสื่อสาร เขียนเรียงความ ย่อความและเขียนเรื่องราวในรูปแบบต่างๆ เขียนรายงานข้อมูลสารสนเทศและรายงานการศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ

สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด

มาตรฐานที่ ท 3.1 สามารถเลือกฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ และพูดแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึกในโอกาสต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์

สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย

มาตรฐาน ท 4.1 เข้าใจธรรมชาติของภาษาและหลักภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงของภาษา และพลังของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา และรักษาภาษาไทยไว้เป็นสมบัติของชาติ

สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทย อย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง หลักสูตรได้มีการกำหนดคุณภาพของผู้เรียน ภาษาไทย เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ก) ไว้ดังนี้

1. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองเป็นทำนองเสนาะ ได้ถูกต้องและเข้าใจตีความ แปลความ และขยายความเรื่องที่อ่านได้ วิเคราะห์วิจารณ์เรื่องที่อ่านแสดงความคิดเห็นโต้แย้งและเสนอความคิดใหม่จากการอ่านอย่างมีเหตุผล คาดคะเนเหตุการณ์จากเรื่องที่อ่านเขียนกรอบแนวคิด ผังความคิด บันทึกย่อความ และเขียนรายงานจากสิ่งที่อ่าน สังเคราะห์ประเมินค่า และนำความรู้ ความคิดจากการอ่านมาพัฒนาตน พัฒนาการเรียน และพัฒนาความรู้ทางอาชีพและนำความรู้ ความคิดไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต มีมารยาทและมีนิสัยรักการอ่าน

2. เขียนสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้ภาษาได้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ย่อความจากสื่อ ที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย เรียงความแสดงแนวคิดเชิงสร้างสรรค์โดยใช้โวหารต่างๆเขียน บันทึก รายงาน การศึกษาค้นคว้าตามหลักการเขียนทางวิชาการ ใช้ข้อมูลสารสนเทศในการอ้างอิง ผลงานของตนเองในรูปแบบต่างๆ ทั้งสารคดีบันเทิงคดีรวมทั้งประเมินงานเขียนของผู้อื่นและนำมาพัฒนางานเขียนของตนเอง

3. ตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ฟังและดูมีวิจารณญาณในการเลือกเรื่องที่ ฟังและดูวิเคราะห์วัตถุประสงค์แนวคิดการใช้ภาษาความน่าเชื่อถือของเรื่องที่ฟังและดู ประเมินสิ่งที่ฟัง และดูนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีทักษะการพูดในโอกาสต่างๆทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็น

ทางการ โดยใช้ภาษาที่ถูกต้อง การพูดแสดงทรรศนะ ได้แย้ง โน้มน้าวและเสนอแนวคิดใหม่อย่างมีเหตุผล รวมทั้งมีมารยาทในการฟังดูและพูด

4. เข้าใจธรรมชาติของภาษา อิทธิพลของภาษา และลักษณะของภาษาไทย ใช้คำและกลุ่มคำสร้างประโยคได้ตรงตามวัตถุประสงค์ แต่งคำประพันธ์ประเภท กาพย์ โคลง ร่ายและฉันท์ ใช้ภาษาได้เหมาะสมกับกาลเทศะและใช้คำราชาศัพท์และคำสุภาพได้อย่างถูกต้อง วิเคราะห์หลักการสร้างคำในภาษาไทยอิทธิพลของภาษาต่างประเทศในภาษาไทยและภาษาถิ่นวิเคราะห์และประเมินการใช้ภาษาจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

5. วิเคราะห์วิจารณ์บนคติและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์วรรณคดีเบื้องต้น รู้และเข้าใจลักษณะเด่นของวรรณคดี ภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้านเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีไทยประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ และนำข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

2.1.4 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

วรรณคดีนับว่าเป็นมรดกที่สำคัญที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นมรดกทางปัญญาที่เปรียบเหมือนภาพหรือกระจกเงาส่องสะท้อนสภาพของสังคมในอดีตให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ว่า สภาพสังคมชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นเป็นอย่างไรและวรรณคดีนั้นเองเป็นตัวแทนที่สะท้อนว่า ผู้แต่งได้นำเสนออะไร และสอดแทรกอะไรในงานเขียนของตัวเองเช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม ด้านภาษา นอกจากนี้วรรณคดี ก็ยังเป็นสิ่งที่ได้ให้ข้อคิด แนวคิดต่างๆ คำสอน เพื่อให้ผู้อ่านได้นำไปปรับใช้ในชีวิตจริง ดังนั้นการอ่านและทำความเข้าใจวรรณคดี นอกจากเราจะเข้าใจ ในเรื่องของการประพันธ์ของผู้ประพันธ์แล้ว วรรณคดียังทำให้เกิดการใช้จินตนาการจินตนาภาพ เกิดอารมณ์และความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวต่างๆ นำพาตัวเองเข้าไปสู่ โลกแห่งจินตนาการ ฟินิฟิเคราะห์และวิจารณ์ ได้อย่างเหมาะสม

วรรณคดีวิจักษ์ รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย เป็นหนังสือเรียนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยนำบทวิเคราะห์วรรณคดีพร้อมทั้งตัวบทวรรณคดีเลือกมาให้แก่นักเรียนได้ศึกษา โดยพิจารณาจากสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระที่ 5 ท. 5.1 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณคดีวรรณกรรมอย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังส่งเสริมและกระตุ้น

ให้ผู้เรียนรู้จักใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด และวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ชาบซึ่งในวรรณคดี วัฒนธรรมทางภาษาและความเป็นไทย เนื้อหาของหนังสือส่วนแรกเป็นบทนำเรื่องซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจุดหมายต่าง ๆ ในการเรียนรู้วรรณคดี และข้อแนะนำในการอ่านวรรณคดีในเชิงวิจารณ์ อนึ่งผู้เรียนทราบว่าการอ่านวรรณคดีโดยทั่วไป จะมีการตีความตามทัศนะของผู้อ่านด้วย บทวิเคราะห์วรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ หากสามารถอธิบายที่มาของความคิดนั้นได้ย่อมนำไปสู่การอภิปรายแลกเปลี่ยนทรรศนะกันอย่างมีเหตุผล อันเป็นจุดประสงค์หนึ่งของการศึกษาวรรณคดี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ข)

การอ่านวรรณคดีที่แท้จริง คือการตีความ อ่านเพื่อทำความเข้าใจตัวบทและเป็นการอ่านที่ควบคู่กับการใช้จินตนาการร่วมไปกับผู้เขียน มีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดคล้อยตามเพื่อเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ ซึ่งเกิดจากการรับรู้สรูปกลิ่นเสียงผ่านตัวอักษรที่ถูกถ่ายทอดออกมา พินิจพิเคราะห์เนื้อเรื่อง ภาษา และแง่คิดที่สะท้อนออกมาจากเนื้อเรื่องของวรรณคดีนั้น ๆ

วรรณคดี หมายถึง วรรณกรรมหรืองานเขียนที่ได้รับการยกย่องว่าดี มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ทรงคุณค่าทั้งในด้านของภาษาและสามารถทำให้ผู้อ่านเมื่ออ่านแล้วตกตะกอนยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น คำว่าวรรณคดี ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยของรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะพระองค์ทรงจัดตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการแต่งหนังสือให้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย ได้สารประโยชน์ และได้แบ่งประเภทที่จัดว่าเป็นวรรณคดีออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ กวีนิพนธ์ ละครไทย นิทาน ละครพูด และพงศาวดาร

วิจักษ์ หมายถึง ที่รู้ที่เห็นแจ้ง ฉลาด มีสติปัญญา เชี่ยวชาญ

วรรณคดีวิจักษ์ หมายถึง การพิจารณาว่าหนังสือนั้น ๆ แต่งดีอย่างไร ใช้ถ้อยคำไพเราะลึกซึ้งกินใจหรือมีความงามอย่างไร มีคุณค่าให้ความรู้ ข้อคิด คติสอนใจ หรือชี้ให้เห็นสภาพชีวิตความคิดความเชื่อของคนในสังคมอย่างไร ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า วรรณคดีวิจักษ์หมายถึง ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปะ วรรณกรรม ความซาบซึ้ง คำว่าวรรณคดีวิจักษ์ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “appreciation” การวิจักษ์วรรณคดี คือ การที่เราเกิดความเข้าใจในคุณค่าของวรรณคดีอย่างแจ่มแจ้ง สามารถชี้ให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องนั้นมีความเด่นและให้แง่คิดในด้านใดบ้าง ความตระหนักดังกล่าวจะนำไปสู่การซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณคดีทำให้เราเกิดความภาคภูมิใจรักและหวงแหนความเป็นชาติไทย

หลักการวิจักษ์วรรณคดี ที่สำคัญมีดังนี้

1. อ่านอย่างพินิจพิจารณา เป็นการอ่านโดยการ วิเคราะห์ตั้งแต่ชื่อเรื่อง เช่น ราชาริราชนอน สมิงพระรามอาสา เมื่ออ่านชื่อเรื่องทำให้ผู้อ่านได้คิดว่าสมิงพระรามคือใคร แล้วอาสาไปทำอะไร ประวัติของผู้แต่ง คำนำ สารบัญ รวมไปถึงเนื้อเรื่องย่อ ซึ่งทำให้เราเข้าใจในเนื้อหาโดยสังเขป

2. ค้นหาความหมายพื้นฐานของบทประพันธ์ความหมายพื้นฐานหรือความหมายตามตัวอักษรผู้อ่าน สามารถค้นหาได้จากข้อความที่ผู้แต่งได้นำเสนอว่าใครทำอะไรที่ไหน เมื่อไหร่และผลเป็นอย่างไร โดยมีการค้นหาความหมายของบทประพันธ์ดังนี้

1) ค้นหาความหมายตามตัวหนังสือ คือ คำใดที่ไม่เข้าใจ สามารถค้นหาความหมายและคำอธิบายศัพท์จากพจนานุกรมหรืออรรถาธิบายที่ได้ เช่น

คติที่มีคู่	คือไก่หมูเจ้าสุภา
ใครเอาข้าวปลามา	ให้สุภาดีกว่าดี
ที่แพ่แก่ชนะ	ไม่ถือพระประเวณี
ซี้ฉ้อก็ได้ดี	ไล่ดำตีมีอาญา

(กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา)

จากบทประพันธ์คำศัพท์ที่ต้องค้นหา ได้แก่ เจ้าสุภา หมายถึง ผู้พิพากษา ไก่หมู ในที่นี้หมายถึง ของที่นำไปให้ผู้พิพากษา เป็นการตดสินบน ประเวณี หมายถึง ประเพณีในความว่า “ถือพระประเวณี” เป็นต้น

2) ค้นหาความหมายแฝง คือ ความหมายที่ต้องตีความ ซึ่งผู้แต่งอาจใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อเสนอความคิดหลักของผู้แต่ง เช่น

ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโคก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเรียดพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม	เมื่อถึงยามเศร้าอรุณาสงสาร
เพราะขาดเครื่องระงับดับรำคาญ	โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ

(บทเสภาสามัคคีเสวก)

จากบทประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึง ความสำคัญของศิลปะว่า ศิลปะนั้นสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อชาติและบ้านเมือง และหลาย ๆ ชาติต่างยกย่องศิลปะเพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความมีศรีวิไลของชาตินั้นๆ กล่าวได้ว่า คนชาติใดที่ไม่มีช่างที่เชี่ยวชาญในเรื่องของศิลปะชนชาตินั้นก็จะไม่มีความสุข ดังนั้นศิลปะจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของชาติบ้านเมือง

3) ค้นหาข้อคิดอันเป็นประโยชน์ เป็นการค้นหาข้อคิดคติเตือนใจที่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ กวีมักจะสอดแทรกทรรศนะข้อคิดคติสอนใจในเรื่องต่างๆไว้ใน

เนื้อหาของวรรณคดีผู้อ่านจึงควรพิจารณาเพื่อค้นหาคุณค่าจากวรรณคดีที่อ่าน เช่น เรื่อง บทละคร เรื่องรามเกียรติ์ ตอน นารายณ์ปราบนก ทอนที่กล่าวถึง นนทเมื่อดินนี้เพชรมาแล้ว กลับใช้อำนาจในทางที่ผิด ใช้มาสังหารหมู่เทวดาทำเรื่องเดือดร้อนไปทั่วสวรรค์ ดังความว่า

ครั้นถึงจึงประณตบทบงส์	ทูลองค์พระอิศวรเรื่องศรี
ว่านนทมันทำฤทธิ	ชี้หมู่เทวาบรรลัย
อันซึ่งนิ้วเพชรของมัน	พระทรงธรรม์ประธานฤไณ
จึงทำอาจองทะนงใจ	ไม่เกรงได้เบี่ยงบาบา

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนก)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งได้สอดแทรกข้อคิดที่มีประโยชน์ ผ่านตัวละคร นนท ซึ่งเป็นข้อคิดที่เราสามารถนำไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวันได้ คือ เรื่องของการใช้อำนาจ เมื่อเรามีอำนาจอยู่ในมือ เราจะใช้อำนาจนั้นในทางที่ถูกหรือทางที่ผิด หากใช้ในทางที่ผิด จุดจบก็เหมือนนนทในเรื่องรามเกียรติ์ ที่สุดท้ายถูกพระรามสังหาร และตายเพราะนิ้วเพชรของตัวเอง เปรียบกับคนที่มีอำนาจอยู่ในมือก็เช่นกัน หากใช้อำนาจของตนเองที่มีในทางที่ผิด อำนาจนั้นอาจย้อนมาทำร้ายตัวเราเอง

4) รับรู้อารมณ์ของบทประพันธ์ พยายามพิจารณาเมื่อรับรู้ความรู้สึกและอารมณ์ที่ผู้แต่งสอดแทรกในบทประพันธ์เช่น นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ตอนที่นางผีเสื้อสมุทรโกรธสินสมุทรที่หลอกล่อตนเองไปผิดทาง เพื่อถ่วงเวลาให้พระอภัยมณีหนีได้เร็วที่สุด กวีแสดงให้เห็นถึงความโกรธ ของนางผีเสื้อสมุทรที่เมื่อรู้ตัวว่าถูกหลอก และคลาดกันกับพระอภัยมณีก็โกรธจนคิดว่าเมื่อตนพบกับพระอภัยมณีแล้วจะฆ่าสินสมุทรทิ้งเสีย ดังความว่า

อสุรีผีเสื้อเหลือจะอด	แค้นโอรสรวกับไฟไหม้มังสา
ช่างหลอกหลอนผ่อนผันจันรรจา	แม้จะว่าโดยดีเห็นมิฟัง
จะจับไว้ให้พาไปหาพ่อ	แล้วหักคอเสียให้ตายเมื่อภายหลัง
โกรธวาดผาดเสียงสำเนียงดัง	น้อยหรือยังโหยกเหยกเด็กเกร

(นิทานคำกลอน เรื่องพระอภัยมณี)

5) พิจารณาการใช้กลวิธีในการแต่งคำประพันธ์ กลวิธีในการแต่งคำประพันธ์เป็นวิธีสร้างความรู้สึกนึกคิดของกวีช่วยให้ผู้อ่าน เข้าใจทัศนะของกวีหรือเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กว่าที่การบอกเล่าด้วยถ้อยคำ แล้ววิธีการตรงไปตรงมาดังจะเห็นได้จากปมปัญหาของเรื่อง บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก ที่สุดท้ายแล้ว นายล้า ทิพเดชะ เปลี่ยนจากความเห็นแก่ตัวเอง มาเห็นแก่ลูกสาวคือแม่ลออ เพราะ

รู้สึกผิดที่แม่ล่อ แม้ไม่รู้ว่าพ่อแท้ ๆ ของตนเองคือใครแต่กลับไม่เคยมองพ่อในทางที่ไม่ดี ในทางตรงกันข้ามแม่ล่อกลับให้เกียรติ รักและภาคภูมิใจในตัวของพ่อมาก จนในที่สุดเกิดการคลีคลายปมขัดแย้งภายในใจของตัวละครคือนายกล้า ที่ในตอนแรกจะเปิดเผยว่าตนเองคือพ่อแท้จริงของแม่ล่อ แต่สุดท้ายนายกล้าเลือกที่จะไม่เปิดเผยตัวเองเพื่อให้แม่ล่อมีชีวิตที่สุขสบาย ไม่เป็นที่รังเกียจของสังคม

6) ความงามความไพเราะของภาษา พิจารณาจากการสรรหาคำและเรียบเรียงคำให้เป็นตามลำดับ อย่างไพเราะเหมาะสม และการใช้โวหารก่อให้เกิดจินตภาพ อารมณ์ ความรู้สึก เช่น ในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา

ไกรร่าเริงย่างยู่สูงระหง	ตลิ่งปลิงปริงประยงค์
คันทร่งส่งกลิ่นผืนผาง	
มะม่วงพลวงพลองซ้อนนาง	หล่นเกลื่อนเถื่อนทาง
กินพลางเดินพลางหว่างเนิน	
เห็นกวาย่างเยื้องขำเลื่องเดิน	เหมือนอย่างนางเชิญ
พระแสงสำอ่างข้างเคียง	
	(กาพย์พระไชยสุริยา)

ผู้แต่งมักจะสอดแทรกคติสอนใจ แนวคิดหลักสำคัญ และคุณธรรมปรัชญาต่าง ๆ ไว้ในเรื่องที่แต่ง ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้ ความรู้สึกพร้อมกับก้าวไปในเรื่องด้วย นอกจากนี้ตัวละครภายในเรื่อง รวมไปถึงปมขัดแย้ง การเอาใจช่วยตัวละครก็ยังทำให้ผู้อ่านมีความประทับใจในเรื่องนั้น ๆ วรรณคดีจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างมากต่อชีวิตของมนุษย์ เพราะนอกจากจะมีคุณค่าในด้านที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความคิด ความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยนั้นแล้ว วรรณคดีก็ยังมีคุณค่าในด้านของวรรณศิลป์ เป็นสิ่งที่ย้ำเตือนถึงรากเหง้าแก่นแท้ของคนในชาติ ดังนั้น การอ่านวรรณคดีจึงเป็นการส่งเสริมให้ผู้อ่านได้รับทั้งความสนุกความเพลิดเพลินในเนื้อหา ช่วยจรรโลงโลกจรรโลงสังคม ทั้งยังช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้คนในสังคมอีกด้วย

2.1.5 ความสำคัญและคุณค่าของวรรณคดี

วรรณคดีไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของคนไทย และเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงความมีอารยธรรมของชาติ เปรียบเสมือนกระจกที่คอยสะท้อนความเป็นอยู่ของผู้คน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย จุดมุ่งหมายในการเรียนและศึกษาวรรณคดีนั้นนอกจากทำให้ผู้อ่านได้รับรู้เนื้อหาและสุนทรียภาพด้านต่าง ๆ แล้วยังทำให้ผู้เรียนได้รับรู้ถึงความเป็นอยู่และวัฒนธรรมอันดีงาม

ของคนในชาติ อีกทั้งยังเป็นการฝึกให้ผู้เรียนมีการนำข้อคิดที่ได้จากการอ่านและศึกษาวรรณคดีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต ด้วยความงดงามทางภาษา อีกทั้งยังมีคุณค่าที่เหมาะสมกับการศึกษา ได้มีผู้ให้ความสำคัญกล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีดังนี้

อุดม หนูทอง (2523) ได้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีไว้ว่า คุณค่าที่สำคัญยิ่งของวรรณคดีมี 2 ประการ คือ

1. คุณค่าด้านปัญญา ความคิด

1.1 ช่วยให้เข้าใจชีวิตตัวละครทุกตัวในวรรณคดีกำหนดขึ้นโดยเลียนแบบชีวิตจริง ผู้ศึกษาวรรณคดีจึงจะได้พบเรื่องราวของชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ

1.2 ช่วยให้เข้าใจอดีต วรรณคดีเป็นกระจกเงาของยุคสมัย ผู้อ่านวรรณคดีจะได้รับทราบค่านิยม สังคมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในยุคสมัยของวรรณคดีนั้น ๆ

1.3 เป็นรั้วภายในของชาติ วรรณคดีในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของชาติที่มีส่วนกลมเกลียวจิตใจของคนในชาติให้ตระหนักถึงความเป็นชาติ

1.4 เป็นเครื่องมือทางการเมือง วรรณคดีบางเรื่องเป็นอาวุธที่สำคัญของการปกครอง เช่น ลิลิตโองการแช่งน้ำ เป็นแรงสำคัญที่ทำให้อยุธยาอยู่เป็นปึกแผ่นด้วยแรงสามัคคีของประชาชนและทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์คงอยู่ถึงทุกวันนี้

1.5 ให้ความรู้ด้านภาษา ถ้อยคำ ภาษาในวรรณคดีเป็นภาษาที่ประณีตในแง่ของศัพท์ ผู้อ่านได้ความรู้

दनया वंस्त्वनक्षय (2542) , รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2549) และชัตสุณี สินธุสิงห์ (2550) ได้กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่าวรรณคดีมีคุณค่าต่อผู้อ่านและผู้ศึกษา 3 ประการคือ

1) คุณค่าทางอารมณ์ วรรณคดีเป็นงานศิลปะที่สร้างความเพลิดเพลินด้วยสุนทรียภาพทางภาษาจากถ้อยคำและโวหารการบรรยายพรรณนา วรรณคดีจึงมีพลังจูงใจผู้อ่านให้มีความรัก เสรา ขบขัน สมเพช สงสาร โกรธ ชื่นชมปิติ ฯลฯ คุณสมบัติของวรรณคดีข้อนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นอาหารใจ

2) คุณค่าทางปัญญา วรรณคดีให้ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทอดไว้อย่างตั้งใจและไม่ตั้งใจ นอกจากนี้ ยังให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ให้ยังเห็นแก่นแท้ของชีวิต เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ผู้ศึกษาจึงอาจจดจำสิ่งที่ได้จากการอ่านวรรณคดีมาเป็นประสบการณ์และนำเหตุการณ์ ข้อคิด ความรู้ในเรื่องมาเป็นอุทาหรณ์ เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของตนเอง นอกจากนี้วรรณคดียังสะท้อนทัศนคติและแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมในสมัยหนึ่งนอกจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เราอาจเรียนรู้ประวัติศาสตร์และตำนานของสถานที่ต่าง ๆ จากวรรณคดีได้เช่นกัน เช่น รู้เรื่องประวัติตำบลสามเสนจากนิราศพระบาท และเรื่องสามโคกหรือปทุมธานีจากนิราศภูเขาทอง ความรู้อื่น เช่นการเมืองการปกครองและกฎหมายต่าง ๆ เช่น กฎหมายเชิงภาษีอากร กฎหมายมรดก ตลอดจนวิธีการพิจารณาคดี เป็นต้น ความรู้ที่ได้รับจากวรรณคดีอีกอย่างก็คือ ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตความ

เป็นอยู่ของในสังคมยุคสมัยหนึ่งซึ่งมักเป็นยุคที่วรรณคดีนั้นถือกำเนิดขึ้นมา ตัวอย่างวรรณคดีที่สะท้อนวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ที่เราเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่แสดงชีวิตสามัญชนสมัยรัตนโกสินทร์ มีประเพณีต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้มากมายและมีความสัมพันธ์กับชีวิตคนไทยนับตั้งแต่ประเพณีการเกิด การรับขวัญ การโกนจุก การทำขวัญ การบวช การแต่งงาน การเผาศพ เป็นต้น

3) คุณค่าทางภาษา ความรู้ที่ได้จากวรรณคดีที่เป็นหลักจริง ๆ คือความรู้ทางภาษา กล่าวคือ วรรณคดีทำให้เรารู้จักศัพท์ต่าง ๆ ที่กวีเลือกสรรมาใช้โดยเฉพาะศัพท์ที่ใช้กันในวงนักปราชญ์และกวี เช่น ศัพท์ภาษาบาลี สันสกฤต หรือภาษาโบราณ นอกจากคำศัพท์แล้วยังสามารถเรียนรู้สำนวนต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อต้องการสื่อความว่าการเรียกชื่อนั้นไม่สำคัญเท่ากับคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะใช้สำนวนจากเรื่องเมโธและจูเลียตว่า “อันว่าชื่อนั้นสำคัญไฉน” เป็นต้น

สุตาพร ไชยะ (2552) กล่าวถึงความสำคัญของวรรณคดีไทยว่า วรรณคดีไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ควรที่จะถ่ายทอดวรรณคดีไทยให้นักเรียนอย่างมีศาสตร์และศิลป์ เพื่อให้ความรู้และประสบการณ์แก่นักเรียนเพียงพอที่จะได้สัมผัสกลิ่นอายของวรรณคดีในแง่มุมที่หลากหลาย แล้วก็ทำให้นักเรียนสนใจและเรียนรู้วิชาวรรณคดี

บันลือ พุกกะวัน (2557) ได้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) คุณค่าทางอารมณ์แก่ผู้อ่าน ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ การใช้อุปมาอุปไมยช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้สึกเสมือนว่าตนได้เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์หรือสถานการณ์นั้น 2) คุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรม เมื่ออ่านแล้วย่อมเล็งเห็นแนวประพฤติซึ่งแสดงอยู่ทุกแง่มุมที่วิเคราะห์หรือพิจารณาเหตุการณ์เป็นการสอนให้คิดและแนวปฏิบัติทางคุณธรรมที่แฝงอยู่ 3) คุณค่าทางสติปัญญา การอ่านหนังสือที่ดีที่ได้รับการหยอ่ยว่าช่วยขยายประสบการณ์เสมือนได้พาผู้อ่านไปพบเห็นหรือมีประสบการณ์ที่สิ่งนั้นโดยตรง ให้คุณค่าทางความรู้ความคิดรวมทั้งส่งเสริมการมีวิจารณ์ญาณอีกด้วย

จงชัย หัตถการกิจ (2560) กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) คุณค่าด้านอารมณ์ คือผู้ฟัง ผู้อ่านหรือผู้ชมวรรณคดีได้เกิดความเพลิดเพลิน มีอารมณ์ร่วมไปกับวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ 2) คุณค่าด้านคุณธรรม คือผู้อ่าน ผู้ฟังหรือผู้ชมวรรณคดีได้เกิดความซาบซึ้งในคติธรรม คุณธรรม ข้อคิดที่ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกไว้และเกิดความสุขใจหรือสามารถยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น 3) คุณค่าด้านความรู้ คือวรรณคดีย่อมสะท้อนภาพศิลปวัฒนธรรมทางด้านภาษา สังคม ค่านิยม ประเพณีผู้รับสารจึงสามารถศึกษาเรื่องราวนี้ได้จากวรรณคดี

จากความสำคัญและคุณค่าของวรรณคดีที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า วรรณคดีมีความสำคัญมนุษย์และเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่า ทั้งทางด้านความงดงามของภาษา ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่อผู้อ่านผ่านตัวละคร โครงเรื่อง ถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้ผู้อ่านได้นำแง่คิดหรือคติคำสอน ธรรมที่แฝงอยู่ในวรรณคดีมาขบคิด จึงเกิดการนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อ

ตนเองและสังคมต่อไป นอกจากนี้วรรณคดียังสัมพันธ์กับชีวิต วัฒนธรรมของชาวไทยที่สะท้อนให้เห็น สังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ดังนั้น วรรณคดีจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่เมื่อนักเรียนได้อ่านและศึกษาวรรณคดีจึงทำให้เกิด ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดความซาบซึ้งใจ ประทับใจและภูมิใจในความเป็นชาติที่บรรพบุรุษได้ สร้างขึ้นมา อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ และเป็นประโยชน์ในกระบวนการศึกษาใน อนาคตต่อไป

2.2 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกรอบแนวคิดทฤษฎีในการศึกษาออกเป็น 3 กรอบแนวคิด ได้แก่ แนวคิดเรื่องตัวละคร แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ และแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

2.2.1 แนวคิดเรื่องตัวละคร (Characters)

ตัวละครนับเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในวรรณกรรม เพราะตัวละครจะเป็นผู้ดำเนินเรื่องราวตาม โครงเรื่องที่ผู้แต่งกำหนดไว้ ทำให้เรื่องดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ โดยตัวละครหลักที่เป็นศูนย์กลางของ เรื่องจะเรียกว่า “ตัวละครเอก” (Major characters)

2.2.1.1 ความหมายของตัวละคร

การศึกษาเรื่องตัวละคร ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบาย รวมไปถึงให้ความหมายของคำ ว่า “ตัวละคร” ไว้ดังนี้

วนิดา บำรุงไทย (2543) ให้ความหมายของตัวละครว่า ตัวละคร คือบุคคลที่ผู้แต่งกำหนด หรือสมมุติขึ้นในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า ตัวละครนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง สำหรับ เรื่องราวทุกประเภทรวมทั้งนวนิยาย เพราะถ้าไม่มีตัวละครก็ไม่มีเรื่อง นอกจากนี้ตัวละครยังมักเป็นจุด ดึงดูดความสนใจ ความประทับใจของผู้อ่านมากกว่าส่วนอื่น ๆ ของนวนิยาย วนิดา บำรุงไทย ได้แบ่ง ประเภทของตัวละครในเรื่องเล่าทั่วไป เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวละครเอก (Major Character) หมายถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง

2. ตัวละครประกอบ (Minor Character) หมายถึงตัวละครที่มีบทบาทน้อยอาจมีบทบาทเสริม หรือมีความสัมพันธ์กับตัวละครเอกอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีบทบาทเป็นส่วนประกอบเล็ก ๆ น้อย ๆ ในเรื่องศิลปะการสร้าง และการนำเสนอตัวละครเป็นองค์ประกอบ

สายทิพย์ นุกุณกิจ (2543) ให้ความหมายของคำว่าตัวละคร คือบุคคลที่ผู้แต่งสมมุติขึ้นมา เพื่อให้การกระทำพฤติกรรมในเรื่องมีบทบาทในเรื่อง เป็นผู้ทำให้เรื่องเคลื่อนไหวดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง ซึ่งมีได้หมายถึงมนุษย์เท่านั้น อาจรวมถึงสัตว์ พืช และสิ่งของด้วย ซึ่งมีแนวคิดและการกระทำอย่างคน ส่วนรายละเอียดของตัวละครที่ควรศึกษา ได้แก่

- 1) ประเภทของตัวละคร แบ่งตามลักษณะบทบาทและความสำคัญของตัวละครดังนี้
 - 1.1) ตัวละครเอก คือตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง หรือตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด เป็นตัวละครที่มีความขัดแย้งภายในใจหรือกับตัวละครอื่น
 - 1.2) ตัวละครประกอบ คือตัวละครที่มีบทบาทรองไปจากตัวละครเอก เป็นตัวละครที่ทำให้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกเคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทางตัวละครประกอบบางตัว อาจมีบทบาทพอ ๆ กันกับตัวละครเอกก็ได้ แต่มักเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวละครเอก
- 2) ลักษณะนิสัยของตัวละคร การกำหนดลักษณะนิสัยของตัวละครนิยมทำกัน 2 วิธี
 - 2.1) ตัวละครที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนความคิดหรือลักษณะใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น เป็นคนดี ใจดี หรือซื่อสัตย์ เป็นต้น
 - 2.2) ตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีลักษณะนิสัยหลากหลายคล้ายกับปุถุชนธรรมดาทั่วไป
- 3) บทบาทหรือบุคลิกภาพของตัวละคร การกำหนดบทบาทหรือบุคลิกภาพของตัวละคร มี 2 วิธี ได้แก่
 - 3.1) ตัวละครที่มีบทบาทคงที่ คือตัวละครที่มีบุคลิกตลอดเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ตอนเปิดเรื่องมีลักษณะนิสัยอย่างไร ตอนจบเรื่องก็ยังมีลักษณะนิสัยอย่างนั้น
 - 3.2) ตัวละครที่มีบทบาทไม่คงที่ คือตัวละครที่ปรับเปลี่ยนนิสัย บุคลิกลักษณะและทัศนคติไปตามประสบการณ์ หรือสภาพจิตใจได้เมื่อมีเหตุผลอันสมควรหรือเกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้บุคลิกภาพของตัวละครเปลี่ยนแปลงไป

ไซมอร์ เพ็ญพิพัฒน์ (2549) ได้กล่าวว่า ตัวละครเป็นสิ่งที่แสดงพฤติกรรมจนเกิดเหตุการณ์ในเรื่อง มีอยู่ 2 ประเภทคือตัวละครเอกและตัวละครย่อย ตัวละครเอกทำหน้าที่ดำเนินเรื่องโดยตลอด ส่วนละครย่อยทำหน้าที่เป็นตัวประกอบและเสริมให้ตัวละครเอกเด่นขึ้นมา

วิรัชพัชร จรัสเพช (2555) อธิบายความหมายของตัวละครว่า ตัวละคร (Characters) คือบุคคลที่ผู้ประพันธ์สมมุติขึ้นมาเพื่อให้กระทำพฤติกรรมในเรื่อง หรือเป็นผู้ได้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่อง อาจเป็นคนหรือตัวละครเทียบเท่าคนก็ได้ นักเขียนบางคนนำสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ วัตถุ ฯลฯ มาเป็นตัวละครแต่ให้คิดและกระทำอย่างคน ตัวละครจึงเป็นสิ่งสำคัญที่วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีจะขาดเสียไม่ได้ เพราะถ้าปราศจากตัวละครหรือพฤติกรรมเสียแล้ว การดำเนินเรื่องคงจะไม่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของตัวละครไว้ดังนี้

1) ตัวละครเอก (Protagonist) หมายถึง ตัวละครหลักของเรื่องที่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง อาจมีทั้งตัวละครชายหรือตัวละครหญิง หรืออาจจะมีฝ่ายเดียวก็ได้ ตัวละครเอกจะมีบทบาทนำในเรื่อง ซึ่งผู้เขียนจงใจสร้างให้ผู้อ่านรู้สึกสนใจหรือเห็นเห็นใจมากที่สุด ผู้อ่านก็มักจะรู้สึกทุกข์หรือสุข คล้อยตามไปด้วย ตัวละครเอกในนวนิยายอาจจะเป็นตัวละครฝ่ายชายหรือตัวละครหญิง หรือทั้งสองฝ่ายก็ได้

2) ตัวละครปรปักษ์ (Antagonist) หมายถึง ตัวละครที่สร้างความขัดแย้งหรือเป็นอุปสรรคให้แก่ตัวละครเอก โดยที่ตัวละครปรปักษ์อาจมีความประสงค์ในสิ่งเดียวกันกับตัวละครเอก หรืออาจไม่พอใจสิ่งที่ตัวละครเอกประสงค์ จนต้องพยายามที่จะขัดขวางความต้องการของตัวละครเอก หรือแม้กระทั่งอาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกับตัวละครเอกจนก่อให้เกิดความขัดแย้ง นอกจากนี้ตัวละครปรปักษ์ยังทำหน้าที่ในการสร้างปมปัญหาที่ขัดแย้งกับตัวละครเอกทั้งในด้านพฤติกรรม หน้าที่การงาน หรือด้านความรัก

3) ตัวละครสนับสนุน หมายถึง ตัวละครในเรื่องที่มีส่วนช่วยให้เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปด้วยดี โดยจะต้องมีการกระทำต่อเนื่องหรือเกี่ยวข้องกับตัวละครเอก และเป็นตัวละครที่ทำหน้าที่สนับสนุนตัวละครเอก ตัวละครสนับสนุนจะเป็นตัวละครที่มีบทบาทไม่เด่นเท่าตัวละครเอก มีพฤติกรรมสนับสนุนให้ตัวละครเอกสมประสงค์หรืออาจมีบทบาทในโครงเรื่องรองคู่ขนานไปกับตัวละครเอกเลยก็ได้ ตัวละครสนับสนุนเป็นตัวละครที่ทำให้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกเคลื่อนไปสู่จุดหมายปลายทาง

2.2.1.2 ลักษณะของตัวละคร

วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์ (2545) ได้อธิบายลักษณะของตัวละคร หรือที่เรียกกันว่าบุคลิกภาพ เป็นพฤติกรรม การแสดงออกของบุคคลใดบุคคลหนึ่งและจะทำให้คนสามารถเข้าใจได้ว่า บุคคลนั้น ๆ แตกต่างจากคนทั่วไปอย่างไร บุคลิกภาพของตัวละครมี 2 ประเภท ประกอบด้วย

1. บุคลิกภาพภายนอก เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลประกอบด้วย ลักษณะรูปร่าง และการแสดงอาการ ดังนี้
 - 1.1 ลักษณะรูปร่าง ได้แก่ เพศ วัย รูปร่างภายนอกของร่างกาย เช่น รูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณอันเป็นลักษณะส่วนตัวของบุคคล รวมไปถึงการแต่งกายด้วย
 - 1.2 การแสดงอาการ คือกิริยาท่าทางของบุคคลที่แสดงออกชัดเจน ได้แก่ ท่าทางจาก บุคลิกการเดิน การยืน การนอนและการนั่ง การวางตัว ความคล่องตัว และความชำนาญ หรือการแสดงลักษณะการพูดเช่น การพูดก้าวร้าว การพูดโอ้อวด การพูดคมคายแฝงไปด้วยข้อคิด การพูดสุภาพอ่อนโยน และการพูดตรงไปตรงมา ฯลฯ
2. บุคลิกภาพภายใน เป็นลักษณะนิสัยเฉพาะด้านของบุคคลที่เกิดจากความรู้สึกในจิตใจสู่ การแสดงพฤติกรรม เป็นความสามารถในการคิดตัดสินใจ พิจารณาถึงเหตุผลของบุคคล นั้น ๆ อันเป็นลักษณะที่บุคคลอื่นกล่าวถึง ดังนี้
 - 2.1 การอบรมสั่งสอน คือ เชวณปัญญาและความรู้ความสามารถเฉพาะ ได้แก่ ความเฉลียวฉลาด ค่านิยม และความสนใจ
 - 2.2 อารมณ์ คือบทบาทและพฤติกรรมที่กระทำออกมาจากความต้องการของ จิตใจ และแรงสนับสนุนจากสภาพแวดล้อม เช่น เป็นคนโลภ ทะเยอทะยาน ใจร้อน เจ้าอารมณ์ เจ้าชู้ ใฝ่ดี จงรักภักดี สดใสร่าเริง

2.2.1.3 รายละเอียดของตัวละคร

สมพร มั่นตะสูตร (2544) ได้แบ่งรายละเอียดของตัวละครไว้ ดังนี้

1. ลักษณะนิสัยของตัวละคร การกำหนดนิสัยของตัวละครนิยมทำ 2 วิธี คือ ตัวละครที่มี ลักษณะไม่ซับซ้อน คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแทนความคิด หรือคุณลักษณะอย่าง หนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น เป็นคนดู ใจดี หรือซื่อสัตย์ เป็นต้น และตัวละครที่มีลักษณะซั่ ลซ้อน คือตัวละครที่มีลักษณะนิสัยหลากหลายคล้ายบุุณชนทั่วไป ผู้อ่านจะต้องศึกษาจาก ส่วนประกอบอื่น ๆ เอาเอง เช่น ศึกษาจากคำพูด การกระทำ การปฏิบัติต่อตัวละครอื่น แล้วนำมาตัดสินใจว่าตัวละครนั้นเป็นเช่นไร

2. บทบาทหรือบุคลิกภาพของตัวละคร มีการกำหนดบทบาทอยู่ 2 วิธี คือตัวละครแบบคงที่ และตัวละครที่มีบทบาทไม่คงที่
3. การตั้งชื่อตัวละคร ชื่อของตัวละครควรตั้งให้เหมาะสมกับรูปร่าง หน้าตา เพศ อาชีพ สถานภาพทางสังคมของตัวละครแต่ละตัว

2.2.1.4 การนำเสนอตัวละคร

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539) ได้กล่าวถึงกลวิธีในการนำเสนอตัวละครว่าอาจใช้วิธีการใหญ่ ๆ 2 วิธี คือ การนำเสนอทางตรง และการนำเสนอโดยอ้อม ดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอทางตรง (Direct Method) หมายถึง การที่ผู้แต่งให้รายละเอียดและข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครในลักษณะขององค์ประกอบพื้นฐานทั้งหลายของตัวละครนั้น ๆ เช่น
 - 1.1 รายละเอียดเชิงประวัติ เช่น ชื่อ เพศ อายุ สถานภาพทางครอบครัว สังคม อาชีพ ประเวณีย่อ ฯลฯ
 - 1.2 ลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ หน้าตา ท่าทาง รูปร่าง การแต่งกาย หรือบางครั้งอาจจะเน้นลักษณะเด่นประจำตัวบางอย่างเป็นพิเศษ
 - 1.3 ลักษณะทางจิตใจ เช่นความรู้สึคนึกคิด อุปนิสัยใจคอ วิธีคิดปรัชญาชีวิต หรือภาวะจิตใจของตัวละคร ผู้แต่งบางคนอาจจะจัดลักษณะทางจิตใจให้มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพหรือรูปร่างหน้าตาตามแบบโหงวเฮ้งของจีน
 - 1.4 วัตถุเกี่ยวข้องกับตัวละครอย่างมีนัยสัมพันธ์ ได้แก่ การกล่าวถึงข้าวของเครื่องใช้ประจำตัวของตัวละครที่มีความหมายบ่งบอกสภาวะของตัวละครนั้น ๆ เช่น ไม้เท้ากับคนแก่ ยานพาหนะที่หรูโตมโหฬาร เสื้อผ้าตัวโปรด ฯลฯ วัตถุเหล่านั้นอาจแฝงสัญลักษณ์เอาไว้ด้วย
2. การนำเสนอโดยอ้อม (Indirect Method) หมายถึง การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครนั้นจะไม่บรรยายอย่างตรงไปตรงมา และเป็นกิจจะลักษณะแต่จะสอดแทรกอยู่ในการเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยผู้อ่านจะรู้จักตัวละครผ่านพฤติกรรมที่แสดงออก การกระทำ คำพูด (ทั้งที่สนทนากับคนอื่นและที่คิดในใจ) หรือการบรรยายถึงกิริยาอาการ สายตา หรืออวัจนภาษา ซึ่งผู้อ่านสามารถสรุปได้สถานภาพลักษณะทางกายภาพและนิสัยใจคอของตัวละครได้

การวิเคราะห์ตัวละคร แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ พิจารณากลวิธีการสร้างตัวละครและ พิจารณาคุณลักษณะและบทบาทของตัวละคร

1. การพิจารณากลวิธีการสร้างละคร พิจารณากลวิธีการนำเสนอตัวละครโดยวิธีใด (โดยตรง หรือโดยอ้อม) การให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละคร หรือสิ่งที่กระตุ้นให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมออกมา เช่น ความปรารถนา การต่อสู้เพื่อการอยู่รอด การปกป้องตนเอง ฯลฯ และพิจารณาน้ำเสียงของผู้แต่งที่มีต่อตัวละคร ผู้แต่งมีน้ำเสียงต่อตัวละครอย่างไร และน้ำเสียงของผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร เช่น ช่วยเสริมแก่นเรื่องให้เด่น หรือเพื่อต้องการวิจารณ์กลุ่มคนบางกลุ่ม

2. การพิจารณาคุณลักษณะและบทบาทของตัวละคร ตัวละครพูดอะไรกับตัวเองบ้าง หรือตัวละครคิดอะไร พูดและความคิดของตัวละครช่วยให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิด ลักษณะนิสัยใจคอ และอารมณ์เป็นอย่างไร ตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องพูดถึงตัวละครเอกอย่างไรบ้าง เช่นตัวละครเป็นเพื่อนกับตัวเอก หรือตัวละครเป็นปรปักษ์ต่อกัน

การประเมินค่าการสร้างตัวละคร คือการพิจารณาว่าผู้แต่งสร้างตัวละครได้สมจริงหรือไม่ ทั้งด้านในจิตใจ และพฤติกรรม หากผู้แต่งตัวละครไม่สมจริง พิจารณาว่าผู้เขียน สร้างขึ้นเพื่อเจตนาใด การเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของตัวละครอย่างสมเหตุสมผลหรือไม่ หากผู้เขียนต้องการให้ตัวละครเปลี่ยนแปลงควรปูพื้นฐานให้เห็นพัฒนาการ หรือเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีเหตุผลที่น่าเชื่อถือหรือไม่และการพิจารณาการสร้างตัวละครช่วยให้ผู้อ่าน เข้าใจมนุษย์ได้มากขึ้นเพียงไร

จากการอธิบายข้างต้น พบว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า ตัวละครเอก (Major Character) ไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน จึงสามารถสังเคราะห์ความหมายของ ตัวละครเอกได้ว่า หมายถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง และในเรื่องๆ หนึ่ง อาจมีตัวละครเอกมากกว่า 1 ตัวละคร สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องตัวละคร เป็นการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครในด้านภูมิหลังและบุคลิกลักษณะ นิสัยของตัวละคร กล่าวคือในด้านกายภาพ สถานภาพและบทบาททางสังคมและการศึกษาด้านจิตวิทยาของตัวละคร รวมทั้งการศึกษาวิเคราะห์จุดมุ่งหมายและบทบาทการกระทำของตัวละครในเรื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเหล่านี้มาเป็นกรอบแนวคิดและนำมาประยุกต์ใช้เพื่อศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ โดยใช้แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ และได้แบ่งหัวข้อการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ภูมิหลังของตัวละคร

1.1. กายภาพ

1.2 สังคม

1.3 จิตวิทยา

2. บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

3. การนำเสนอภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย

2.2.2 แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ (Image)

ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมหรือยุคปฏิวัติการพิมพ์ (Graphic Revolution) ที่มีหลักคิดว่าของจริงนั้น ไม่มีความสำคัญเท่ากับภาพลักษณ์ ซึ่งแตกต่างกับยุคก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีความเชื่อว่า ภาพลักษณ์ไม่สำคัญเท่ากับของจริง

Boorstin (1962) ได้กล่าวว่า ในสังคมยุคอุตสาหกรรมเป็นต้นมานั้น “No Original but Only Shadow” ซึ่งหมายความว่า “ของจริงเป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญอีกต่อไปแล้ว หากแต่เงาของสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มียุติจริงและสำคัญกว่า” จากคำกล่าวข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่บอกได้ว่าสังคมยุคนี้มีแนวโน้มจะสนใจที่เงาหรือภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Image เป็นคำที่นักวิชาการตะวันตกได้บัญญัติขึ้นใช้และมีการศึกษาอย่างกว้างขวางมานานแล้ว เช่นเดียวกับนักวิชาการไทยที่ได้มีการบัญญัติภาษาไทย เพื่อใช้แทนคำว่า Image ไว้หลายคำ เช่น ภาพลักษณ์ จินตภาพ ภาพพจน์

2.1.1.1 ความหมายของภาพลักษณ์

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามความหมายของคำว่าภาพลักษณ์ไว้ดังนี้

กาญจนา แก้วเทพ (2535) นิยามคำว่า “ภาพลักษณ์” คือ บุคลิกลักษณะที่ปรากฏทั้งในด้านบทบาทที่พึงมีต่อตนเอง บทบาทในครอบครัว บทบาทในสังคม โลกทัศน์ การประกอบอาชีพ พฤติกรรมการแสดงออกในที่สาธารณะ และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม

กุหลาบ มลลิกะมาส (2537) ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับภาพลักษณ์ไว้ว่า ภาพลักษณ์หรือภาพในจิตใจเกิดจากการใช้ถ้อยคำสร้างให้เกิดความคิด ความรู้สึกและความประทับใจโดยอาศัยจินตนาการ คิดคำนึงจนปรากฏภาพในใจของผู้อ่าน

เสรี วงษ์มณฑา (2540) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ภาพลักษณ์ คือองค์ประกอบระหว่างข้อเท็จจริงกับการประเมินส่วนตัว เป็นภาพที่ฝังลึกในใจเปลี่ยนแปลงค่อนข้างยาก ซึ่งเกิดจากการรับรู้ของคนทั่วไป

วีรลพัชร จรัสเพช (2555) ให้ความหมายว่า ภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพในใจ (Mental picture) ของคนเราอาจจะเป็นภาพที่มีต่อสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ เช่นภาพลักษณ์ที่มีต่อบุคคลองค์กรและสถาบัน หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสร้างให้เกิดขึ้นแก่จิตใจเราหรืออาจเป็นภาพที่เราสร้างขึ้นเองก็ได้

ปัทมา ทีพประเสริฐกุล (2547) ได้ใช้คำจำกัดความคำว่าภาพลักษณ์ ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าหมายถึงลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือขององค์กรที่ปรากฏแก่ตาหรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน

เสนาะ เจริญพร (2548) ให้คำนิยามของคำว่าภาพลักษณ์ว่า เป็นภาพจำลองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งนำเสนอผ่านวรรณกรรม โดยภาพนั้นถูกสร้างจากการคัดเลือก ปُرณแต่ง ช้บเน้นคุณลักษณะ บางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ ซึ่งภาพเสนอมิได้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความจริงเป็นเช่นไร แต่บ่งบอกว่าผู้คนในสังคมมีความเชื่อ ความคาดหวัง และให้ความหมายต่อสิ่งที่ถูกนำเสนออย่างไร

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่าภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพที่เกิดจากความนึกคิดหรือที่คิดว่าควรเป็นเช่นนั้น, จินตภาพ

2.1.1.2 ประเภทของภาพลักษณ์

พรทิพย์ พิมลสินธ์ (2540) ได้แบ่งประเภทของภาพลักษณ์ ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ภาพลักษณ์เชิงซ้อน (Multiple Image) เป็นภาพลักษณ์ที่เกิดจากสมมุติฐานว่าบุคคลในสังคมมีความรู้ ความสามารถความเชื่อ ฐานะ ชาติตระกูล การศึกษาอื่น ๆ ที่แตกต่างกันในตัวบุคคลหนึ่งอาจมีทั้งภาพลักษณ์ทางบวกและภาพลักษณ์ทางลบขึ้นอยู่กับความคิดของแต่ละคน

2. ภาพลักษณ์ปัจจุบัน (Current Image) เป็นภาพลักษณ์ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน อาจจะเป็นภาพลักษณ์เชิงบวกหรือภาพลักษณ์เชิงลบก็ได้ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคล

3. ภาพลักษณ์สะท้อน (Mirror Image) เป็นการเปรียบเทียบลักษณะการเกิดของภาพลักษณ์กับกระจกเงา เราเห็นภาพตัวเองในกระจกเราอาจมองว่าดี แต่อาจจะไม่ภาพลักษณ์ในปัจจุบันที่คนอื่นเห็น

4. ภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนา (Wish Image) เป็นภาพลักษณ์ที่ผู้บริหารและพนักงานต้องการให้องค์กรของตนเป็นเช่นนั้น

5. ภาพลักษณ์สูงสุดที่ทำได้ (Optimum Image) ภาพลักษณ์เกิดจากการเข้าใจการรับรู้ของผู้รับข่าวสาร และตระหนักในความเป็นจริงของข้อมูล

2.1.1.3 องค์ประกอบของภาพลักษณ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2552) กล่าวถึงองค์ประกอบของภาพลักษณ์ไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบเชิงการรับรู้ เป็นสิ่งที่บุคคลได้จากการสังเกตโดยตรง แล้วนำสิ่งนั้นไปสู่การรับรู้ สิ่งที่ถูกรับรู้นี้อาจจะเป็นบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ความคิด หรือสิ่งของต่าง ๆ
2. องค์ประกอบเชิงความรู้ ได้แก่ ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับลักษณะ ประเภทความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกตและรับรู้
3. องค์ประกอบเชิงความรู้สึก ได้แก่ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นความผูกพัน ยอมรับหรือไม่ยอมรับ ชอบหรือไม่ชอบ
4. องค์ประกอบเชิงการกระทำ เป็นความมุ่งหมายหรือเจตนาที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติตอบโต้สิ่งเร้านั้น โดยเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงความรู้ และองค์ประกอบเชิงความรู้สึก

จากคำอธิบายคำว่าภาพลักษณ์ดังกล่าว สรุปได้ว่าภาพลักษณ์หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในใจของผู้คน ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับลักษณะของบุคลิภาพ บทบาท สถานภาพทางสังคม โดยภาพลักษณ์ภายนอกได้แก่ รูปร่างหน้าตา บุคลิกลักษณะ การกระทำ ส่วนภาพลักษณ์ภายในได้แก่ นิสัย พฤติกรรม และการแสดงออกต่อสังคม นอกจากนี้ยังมีนักวิชาได้กล่าวถึงลักษณะของภาพลักษณ์และประเภทของภาพลักษณ์ดังต่อไปนี้

2.1.1.4 ลักษณะของภาพลักษณ์

รัตนาวดี ศิริทองถาวร (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของภาพลักษณ์ดังนี้

1. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่อยู่หนึ่ง ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้แย้งกับความจริง แต่ภาพลักษณ์จะต้องถูกนำเสนออย่างสอดคล้อง และเป็นไปในทิศทางเดียวกับความจริง นั่นคือปรัชญา นโยบายการดำเนินงาน การประพฤติปฏิบัติ รวมทั้งคุณภาพของสินค้าหรือบริการขององค์กร
2. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ ภาพลักษณ์เป็นการสร้างภาพในใจของคนเราเกี่ยวกับบุคคล องค์กร สถาบันหรือสิ่งต่าง ๆ ให้มันคงเป็นที่ยอมรับโดยอยู่บนพื้นฐานของความน่าเชื่อถือการสร้างภาพลักษณ์จะไม่เกิดผลใดๆ ถ้าไม่มีความน่าเชื่อถือในบุคคลหรือองค์กรสถาบันนั้น
3. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน ภาพลักษณ์ถูกสร้างขึ้นจากสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างจินตนาการรูปธรรมเพื่อให้ตอบสนองและดึงดูดใจ และความรู้สึกทางอารมณ์ได้อย่างชัดเจนต่อกลุ่มประชาชน
4. ภาพลักษณ์จะต้องเป็นสิ่งที่ทำให้ดูง่ายและแตกต่าง ภาพลักษณ์จะต้องชัดเจนง่ายต่อการเข้าใจ ง่ายต่อการจดจำ มีความแตกต่าง แต่สื่อความหมายได้ครบถ้วนตรงตาม

ต้องการเช่น เครื่องหมาย (Logo) คำขวัญ (Slogan) เป็นต้น ซึ่งก็คือการสร้างภาพลักษณ์ให้มีเอกลักษณ์

สรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ คือ ภาพที่เกิดขึ้นภายในใจ เกิดจากการรับรู้ทั้งภายนอกและภายใน เช่น ภาพลักษณ์ภายนอก คือ รูปร่างหน้าตา บุคลิกลักษณะ การกระทำ ส่วนภาพลักษณ์ภายใน เช่น นิสัยใจคอ พฤติกรรม ซึ่งภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ที่พบเห็นรับรู้ ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่คงทน สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ภาพลักษณ์เปรียบได้กับหางเสือกำหนดทิศทางพฤติกรรมของปัจเจกชนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่รอบตัว หากบุคคลนั้นมีภาพลักษณ์เชิงบวกต่อสิ่งเหล่านั้นก็มีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมเชิงลบเช่นกัน กล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์ก่อให้เกิดอคติในใจของคนได้ เพราะภาพลักษณ์เป็นเรื่องฝังใจที่ยากจะแก้ไข เป็นสิ่งที่ค่อนข้างถาวรและเปลี่ยนแปลงยาก ด้วยเหตุนี้ภาพลักษณ์จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบุคคลสิ่งสำคัญที่มีผลต่อภาพลักษณ์ของบุคคล คือ สถานภาพ บทบาท และบุคลิกภาพทางสังคมของบุคคลนั้นซึ่งสังคมจะกำหนดสถานภาพและบทบาทให้แต่ละบุคคลตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ควบคู่ไปกับการพัฒนาบุคลิกภาพและสร้างเสริมวุฒิภาวะ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ภาพลักษณ์ของบุคคลเด่นชัดในสายตาของผู้อื่น (อภิรักษ์ พุกสวัสดิ์, 2556)

การศึกษาวิจัยเรื่องภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์มาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา เนื่องจากการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครในตัวบทวรรณกรรมเป็นวิธีการที่สำคัญของแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ เพื่อสามารถเข้าใจว่าภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายและอุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชายที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอเป็นอย่างไรและส่งผลต่อผู้อ่านอย่างไร

2.2.3 แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology)

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามความหมายของคำว่าอุดมการณ์ไว้ดังนี้

Van Dijk (1998) กล่าวว่า อุดมการณ์ หมายถึงระบบความคิด ความเชื่อที่สมาชิกของกลุ่มในสังคมมีอยู่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติและผลประโยชน์ของกลุ่มนั้น ๆ อุดมการณ์นี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่ใช้ในการครอบงำ (manipulation) ซึ่งเป็นการชักจูงผู้อื่นให้เป็นไปในทางที่เอื้อประโยชน์แก่ใครบางคนในสังคม การสื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ผ่านวาทกรรมนั้นบางครั้งอาจเป็นสิ่งที่ผู้พูดจงใจกระทำเพื่อประโยชน์บางประการแต่บางครั้งอุดมการณ์ต่างๆ ก็สื่อผ่านวาทกรรมที่ผู้พูดกล่าวโดยมิตั้งใจ (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554)

ฟาน ไดก์ อธิบายว่าอุดมการณ์เป็นเรื่องของความคิด แต่ไม่ได้เป็นความคิดของใครคนใดคนหนึ่ง หากแต่เป็นความคิดหรือความเชื่ออย่างเป็นระบบที่สมาชิกในสังคมหรือกลุ่มคนหนึ่งมีร่วมกัน เช่น การเหยียดชาติ (racism) เป็นต้น ถึงแม้อุดมการณ์จะต้องไม่ใช่ความคิดของใครเพียงคนเดียวหนึ่งแต่ความคิดของคนหนึ่งคนอาจพัฒนากลายเป็นอุดมการณ์ที่คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ นอกจากนี้ อุดมการณ์ยังไม่ได้หมายถึงแค่ความคิดอะไรก็ได้ แต่จะต้องกลายเป็นระบบความคิดพื้นฐานที่ควบคุมและจัดการความรู้ความคิดรวมถึงความเชื่ออื่น ๆ ที่สมาชิกในสังคมหรือกลุ่มสังคมมีร่วมกัน จึงจะถือว่าเป็นอุดมการณ์ในทัศนะของฟาน ไดก์ (Vandijk, 2006 อ้างถึงใน ปิยธิดา นามโคตร, 2563)

อุดมการณ์ เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในความหมายที่ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “ideology” เป็นศัพท์ที่ เดอ เทรซี นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ริเริ่มนำคำนี้มาใช้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 กล่าวคือ เป็นวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อทำความเข้าใจรากเหง้าของความคิด หรือ “The Science of ideas” (ศาสตร์ว่าด้วยความคิด) เป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาความคิดของมนุษย์ด้วยมุมมองเชิงประจักษ์เพื่อให้เข้าใจกฎเกณฑ์ในการก่อตัวและความเติบโตของความคิดมนุษย์ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544)

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2556) ให้ความหมายคำว่า อุดมการณ์ (ideology) คือ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่กลุ่มคนในสังคมมีร่วมกัน ส่วนนิยามในงานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ไม่ได้แตกต่างกับนิยามข้างต้น เพียงแต่มีประเด็นสำคัญที่เพิ่มเข้ามาคือ งานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับการเอื้อประโยชน์หรือการสร้างความสะดวกสบายให้แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคม ซึ่งตามมุมมองของ ฟาน ไดก์ (Van dijk) นักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ได้เสนอว่า อุดมการณ์และการเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งไม่ดีเสมอไป ไม่จำกัดอยู่เพียงในฐานะเครื่องมือของผู้มีอำนาจมากกว่าในสังคม

ชนกพร พัวพัฒนกุล (2565) ได้ให้นิยามของคำว่าอุดมการณ์ไว้ว่าเป็นความคิดความเชื่ออย่างเป็นระบบที่สมาชิกในกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ มีร่วมกัน เป็นความคิดที่เกิดจากการสั่งสมสืบทอดกันมาโดยคนในสังคมจนฝังอยู่ในระดับลึกทำหน้าที่จัดระเบียบความคิด ความเชื่ออื่น ๆ เป็นกรอบในการตีความ เหตุการณ์และสถานการณ์การสื่อสารต่าง ๆ ตลอดจนเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและการกระทำของคนในสังคมรวมทั้งพฤติกรรมในการใช้ภาษาด้วย

จะเห็นว่าแนวคิดเรื่องอุดมการณ์มักจะสัมพันธ์กับภาษาและอำนาจ ซึ่งอำนาจจะเป็นสิ่งขั้นสูงใช้ในการควบคุม ครอบงำผู้คน สอดคล้องกับแนวคิดของ ฟานไดก์ ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมการครอบงำทางความคิดกับสังคมไว้ในโลกสมัยใหม่อำนาจมีที่มาจากวาทกรรมการครอบงำทางความคิดมากกว่าการใช้กำลังหรือการบังคับและวาทกรรมก็มีบทบาทสำคัญในการครอบงำทางความคิด เริ่มจากกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคม เช่น นักการเมือง สื่อ นักวิชาการ ฯลฯ ควบคุมวาทกรรมเพื่อสื่อทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และอุดมการณ์ที่เอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายตน ทั้งนี้

องค์ประกอบหลายประการในกระบวนการที่ทำให้ความคิดดังกล่าวเป็นที่รับรู้และเข้าไปอยู่ในความทรงจำระยะยาว เมื่อคนในสังคมถูกรอบำทางความคิดก็จะประพฤติปฏิบัติตามความคิด ความเชื่อนั้น ๆ กลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมจึงสามารถควบคุมคนในสังคมได้ตามที่ตนต้องการโดยผ่านวาทกรรมนั่นเอง (Van Dijk, 1998)

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ คือ ชุดความคิดหรือแนวคิดที่ผู้คนเชื่อและยึดถือปฏิบัติต่อกันมา ภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กัน เพราะภาษามีบทบาทสำคัญในการควบคุมคนในสังคม ภาษาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุม ครอบงำคน เช่น การออกกฎ การออกคำสั่ง ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ จึงสามารถกล่าวได้ว่า อุดมการณ์นั้นเป็นเรื่องของอำนาจที่แฝงมากับภาษาและชุดความคิดความเชื่อนั้น ๆ ใช้เพื่อครอบงำคนในสังคมที่มีบทบาทสถานะด้อยกว่า เพื่อให้ปฏิบัติไปในแนวทางที่ผู้มีอำนาจต้องการ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า อุดมการณ์ มีจุดเด่นคือเผยให้เห็นการกดขี่ในภาษาและวาทกรรมซึ่งครอบงำวิถีคิดของประชาชน รวมถึงเสนอแนะหนทางในการปลดปล่อยผู้ถูกกดขี่ ทั้งพยายามเปลี่ยนแปลงความคิดพฤติกรรมสังคมรวมถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่เกิดจากการสร้างชุดความจริงทางสังคม จึงมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเห็นกลไกและผลของการใช้อำนาจของชนชั้นนำด้วย (Sillars and Gronbeck, 2001 อ้างถึงใน ฤทธิณันท์ เชื้อทอง, 2559)

การศึกษาวิจัยเรื่องภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิภักษ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นิยามคำว่า อุดมการณ์ ตามแนวคิดของฟานไดก์ Van Dijk (1998) ที่ได้ให้คำจำกัดความของอุดมการณ์ว่า หมายถึง ระบบความคิด ความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเรื่องอุดมการณ์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิภักษ์ โดยใช้กรอบแนวคิดของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ได้แบ่งชุดอุดมการณ์ในหนังสือเรียนเป็น 8 ชุดความคิด ได้แก่

1. อุดมการณ์ประเทศไทย
2. อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
3. อุดมการณ์รัฐกับประชาชน
4. อุดมการณ์เมืองกับชนบท
5. อุดมการณ์ครู
6. อุดมการณ์คนชายขอบในสังคมไทย
7. อุดมการณ์ชาติพันธุ์ประเทศเพื่อนบ้าน
8. อุดมการณ์ประชาธิปไตย

เพื่อเป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายเป็นอย่างไร มีการนำเสนออุดมการณ์อะไรผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย และอุดมการณ์นั้นมีผลอย่างไรต่อผู้อ่าน

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ ตัวละครเอกชายในวรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในการวิจัยในครั้งนี้ พบว่ามีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งได้เป็น 4 ประเด็นดังนี้

- 2.3.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตัวละคร
- 2.3.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการภาพลักษณ์ตัวละคร
- 2.3.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน
- 2.3.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์

2.3.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตัวละคร

ผู้วิจัยพบว่ามีการศึกษาวรรณกรรมที่นำเสนอในเรื่องของการวิเคราะห์ตัวละครที่น่าสนใจดังนี้ วิทยานิพนธ์เรื่อง กลวิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายของกึ่งฉัตร ของ วิรลพัชร จรัสเพช (2555) เป็นการวิเคราะห์กลวิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายของกึ่งฉัตร และวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของตัวละครในนวนิยายของกึ่งฉัตร โดยศึกษาจากตัวละครเอก ตัวละครสนับสนุน และตัวละครปรปักษ์ และเลือกวิเคราะห์นวนิยายกึ่งฉัตรที่ประพันธ์ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2553 จำนวน 33 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่านวนิยายของกึ่งฉัตรแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ นวนิยายแนวพาฝันเพียงอย่างเดียว นวนิยายพาฝันผสมผสานแนวสืบสวนสอบสวนและผสมกับแนวเหนือธรรมชาติ มีแก่นเรื่องหลักเพียงอย่างเดียวคือเรื่องความรัก และมีแก่นเรื่องรองที่ปรากฏ 4 ด้าน ได้แก่ แก่นเรื่องด้านครอบครัว การเมือง สังคม และด้านความเชื่อ กึ่งฉัตรมีกลวิธีการสร้างตัวละครที่สามารถจำแนกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ การสร้างตัวละครตามแนวพาฝัน การสร้างตัวละครตามแนวพาฝันผสมแนวสืบสวนสอบสวน การสร้างตัวละครตามแนวพาฝันผสมผสานแนวเหนือธรรมชาติ การสร้างตัวละครจากคู่เทียบ และการสร้างตัวละครต่อเนื่อง ผลการศึกษาพบว่ากึ่งฉัตรมีกลวิธีการสร้างตัวละครที่มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองตามลักษณะของโครงเรื่อง โดยจะมุ่งเน้นให้ตัวละครเป็นเหมือนตัวแทนของความคิด และความชั่ว สะท้อนความจริงของสภาพคนในสังคม และยังมีการนำ ความรู้

ความคิด ความเชื่อ มาสร้างตัวละครเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อที่อยู่คู่สังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บทความเรื่องตัวละครเอกชายในวรรณกรรมเรื่อง การปรากฏตัวของหญิงสาวในคืนฝนตกของ มุระกะมิ ฮะรุกิ ของดูลิตา ปริญญากุล (2561) เป็นบทความที่มุ่งวิเคราะห์ตัวละครเอกชายในวรรณกรรมเรื่องการปรากฏตัวของหญิงสาวในคืนฝนตกของมุระกะมิ ฮะรุกิ โดยเน้นศึกษาด้านทัศนคติต่อสังคมและการพัฒนาการของตัวละครเอกชายผ่านความสัมพันธ์กับตัวละครอื่น จากการศึกษาพบว่า ตัวละครเอกชายของมุระกะมิ ฮะรุกิ มีพัฒนาการขึ้นจากตัวละครเอกชายในวรรณกรรมของมุระกะมิที่มีมาก่อน ภาพชายที่ปรากฏ 1) มีลักษณะสอดคล้องกับสังคมบางประการ 2) มีความสัมพันธ์กับตัวละครอื่น ทำให้แสดงให้เห็นภาพชายที่เปลี่ยนไป และทัศนคติต่อสังคมของผู้เขียนที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่องตัวละครเอกชายในวรรณคดีแบบฉบับของไทย : พัฒนาการจากการผจญภัยในฐานะวีรบุรุษ ของศศิธรณ์ สีนธวัณิก (2562) เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ลักษณะและพัฒนาการของการผจญภัยในฐานะวีรบุรุษของตัวละครเอกชาย และเพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นวีรบุรุษจากการผจญภัยของตัวละครเอกชาย โดยวิเคราะห์ตัวละครเอกชาย 27 ตัวจากวรรณคดีไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ช่วงที่ 2 จำนวน 43 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่ามีลักษณะการผจญภัย 2 ลักษณะคือ 1. การผจญภัยเพื่อตนเอง ประกอบไปด้วย 10 ลักษณะย่อยดังนี้ 1.1) การผจญภัยเพื่อไปหาคนรัก 1.2) การผจญภัยเพื่อเสี่ยงโชค 1.3) การผจญภัยเพื่อชิงนาง 1.4) การผจญภัยเพื่อท่องเที่ยว 1.5) การผจญภัยเพื่อรักษาเกียรติยศ 1.6) การผจญภัยเพื่อเรียนวิชา 1.7) การผจญภัยเพื่อตามหาคนรัก 1.8) การผจญภัยเพื่อหาอิสระภาพ 1.9) การผจญภัยเพื่อแก้ปัญหา 1.10) การผจญภัยเพื่อความอยู่รอด 2. การผจญภัยเพื่อผู้อื่น แบ่งได้ 3 ลักษณะย่อย ได้แก่ 2.1 การผจญภัยเพื่อครอบครัว แบ่งได้ 2 ลักษณะย่อยคือ เพื่อช่วยเหลือญาติพี่น้อง และเพื่อตอบแทนพระคุณ 2.2) การผจญภัยเพื่อนางอันเป็นที่รัก มี 1 ลักษณะย่อย คือการผจญภัยเพื่อคนที่ตนรัก 2.3) การผจญภัยเพื่อบุคคลอื่น แบ่งได้ 3 อย่างย่อยๆ คือ ผจญภัยเพื่อบำเพ็ญบารมี เพื่อโปรดสัตว์และเพื่อช่วยชีวิต พัฒนาการผจญภัยของตัวละครตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงรัตนโกสินทร์ช่วงที่ 2 ยกเว้นสมัยธนบุรีจะเน้นไปที่การผจญภัยเพื่อผู้อื่น มุ่งทางโลก พบมากที่สุด ในสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายรวมไปถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงแรกการผจญภัยเพื่อผู้อื่นจะพบได้มากกว่าและเห็นได้ชัดเจนกว่า กล่าวได้ว่าการผจญภัยเพื่อผู้อื่นของตัวละครเอกชาย ได้รับความนิยมาตั้งแต่สมัยอยุธยานั่นเอง ส่วนการประกอบสร้างความเป็นวีรบุรุษจากตัวละครเอกชาย มี 2 ประเด็น 1) ประกอบสร้างผ่านองค์ประกอบของวรรณคดี 2) ประกอบสร้างผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ความประกอบสร้างจึงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่นำเสนอความเป็นวีรบุรุษของตัวละครเอกชายให้มีลักษณะที่โดดเด่น

และช่วยให้การผจญภัยในเรื่องน่าสนุกและน่าติดตาม สร้างความประทับใจให้กับผู้อ่านมาจนถึงปัจจุบัน

บทความเรื่อง นวนิยายชุดสุภาพบุรุษจอมโจร : กลวิธีการนำเสนอตัวละครเอกชายของจุฑามาศ ศรีระชา (2565) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอตัวละครเอกชายที่ปรากฏในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจอมโจร ประกอบด้วยนวนิยาย 2 เรื่อง คือ นวนิยายเรื่องดวงใจขบถและมธุรสโลกันตร์ ผลการศึกษาพบว่า กลวิธี การนำเสนอตัวละครเอกชายทั้งหมด 8 กลวิธี ดังนี้ 1. ฝาแฝด: ความเหมือนที่ไม่เหมือนของตัวละครเอกชาย 2. ฉากท้องถื่นและต่างแดน: พื้นที่การนำเสนอความสามารถและความรักของตัวละครเอกชาย 3. ตำนานหรือเรื่องเล่า: การบ่งบอกลักษณะของตัวละครเอกชาย 4. เหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์: การเชื่อมโยงการกระทำของตัวละครเอกชาย 5. บุคคลสำคัญ: การนำเสนออุปนิสัยของตัวละครเอกชาย 6. มีดคู่มือ: สัญลักษณ์แทนมิตรภาพของตัวละครเอกชาย 7. เพลงรัก: ท่วงทำนองความรู้สึกของตัวละครเอกชาย 8. สมุนไพรมะยา: การเล่นคำอาคม การส่ายนัย พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ฤกษ์ยามและของขลัง: ความเป็นท้องถิ่นของตัวละครเอกชาย จากผลการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกลวิธีการนำเสนอของตัวละครเอกชายในนวนิยายชุดสุภาพบุรุษจอมโจร ที่ผู้เขียนสามารถเลือกใช้กลวิธีที่เด่นชัดในการเสนอจุดเด่นของตัวละครเอกชายที่ชัดเจนมากขึ้น และสร้างสรรค์ให้ตัวละครเอกชายในเรื่องมีความเป็นสุภาพบุรุษที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้เนื้อเรื่องเกิดความน่าสนใจ แนวคิดของผู้เขียนที่แสดงออกถึงในงานเขียนมีพลังมากขึ้น

บทความเรื่อง มองภาพ “ความเป็นชาย” ผ่านตัวละครเอกในซีรีส์บอยเลิฟ โดยมิ่งวิเคราะหตัวละครหลักบทพระเอกและนายเอก จากซีรีส์แนว Boy love จากกรณีศึกษา 3 เรื่อง ได้แก่ นิทานพันดาว คินน์ฟอร์ช เดอะซีรีส์ และข้าวฟ้าของผม ของอริสรา โฉมงาม (2566) มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจต่อภาพความเป็นชาย ของตัวละครหลักในซีรีส์ดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ซีรีส์บอยเลิฟมีการนำเสนอภาพความเป็นชายผ่านตัวละครหลักทั้งสองตัวคือพระเอกและนายเอก 1) ลักษณะความเป็นชายของตัวละครเอกได้แก่ การประกอบอาชีพที่ต้องอาศัยอำนาจในการตัดสินใจเป็นหลัก มีบทบาทเรื่องการปกป้องผู้ที่อ่อนแอกว่า การแสดงความรู้สึกเป็นเรื่องยากและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้ชาย 2) ลักษณะความเป็นชายของตัวละครนายเอกที่ประกอบไปด้วยลักษณะความเป็นชาย ได้แก่ การประกอบอาชีพที่ไม่เน้นการใช้อำนาจในการตัดสินใจ เป็นอาชีพที่ใช้จินตนาการดูแลผู้อื่นเป็นหลัก มีร่างกายที่บอบบาง ตัวเล็ก น่ารักนุถนอม มีความเปิดเผยเรื่องความรู้สึกอ่อนแอให้ผู้อื่นเห็น ซึ่งลักษณะที่พบในซีรีส์บอยเลิฟ จะพบทั้งความเหมือนและความแตกต่างของลักษณะความเป็นชายแบบเก่า และความเป็นชายแบบใหม่ ทำให้เห็นว่าความเป็นชายจะไม่ตายตัวและสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามค่านิยม ยุคสมัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวละครและการวิเคราะห์ตัวละครข้างต้น ผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและวิเคราะห์ตัวละครมาประยุกต์ใช้ได้ เนื่องจากงานศึกษาต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าแนวทางสำคัญในการศึกษาตัวละครคือการศึกษาตัวละครในด้านภูมิหลังและบุคลิกลักษณะและจิตใจของตัวละคร กล่าวคือกายภาพ สถานภาพและบทบาททางสังคมและการศึกษาด้านจิตวิทยาของตัวละคร รวมทั้งการศึกษาวิเคราะห์จุดมุ่งหมายและบทบาทการกระทำของตัวละครในเรื่อง ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเหล่านี้มาเป็นแนวทางและนำมาประยุกต์ใช้เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ในครั้งนี้

2.3.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ตัวละคร

ผู้วิจัยพบว่ามี การศึกษาวรรณกรรมที่น่าเสนอเกี่ยวกับภาพลักษณ์ตัวละครที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ปัทมา ทิทฺธิประเสริฐกุล (2547) ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยา โดยตั้งประเด็นคำถามว่าภาพลักษณ์ พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยาเป็นอย่างไร วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบภาพลักษณ์ พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีอยุธยากับลักษณะพระมหากษัตริย์ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และพุทธ ศึกษาจากวรรณคดีที่ต่างประเภทกันจำนวน 13 เรื่อง 4 ประเภท ได้แก่วรรณคดีคำสอน วรรณคดีนิทาน วรรณคดีอภินิหาร วรรณคดีพิธีกรรมและประเพณี ผลการศึกษาพบว่า พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยามีคุณสมบัติ 7 ประการ ได้แก่ การมีชาติกำเนิดและชาติตระกูลสูง การมีบุญ การมีรูปร่างและบุคลิกลักษณะที่ดี การมีความรอบรู้ การมีพระราชทรัพย์ การมีพระราชอำนาจและฤทธาานุภาพ การมีเกียรติยศ มีการปฏิบัติหน้าที่สำคัญของกษัตริย์คือการเป็นนักปกครองและการเป็นนักรบ ในเรื่องของภาพลักษณ์ พบว่าวรรณคดีอภินิหารให้ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะเป็นวรรณคดีที่มุ่งสวดติชมพระมหากษัตริย์ และวรรณคดีที่มีภาพลักษณ์ ของพระมหากษัตริย์น้อยที่สุดคือวรรณคดีคำสอน วิทยานิพนธ์นี้มีความคล้ายคลึงกับงานของผู้วิจัยในด้านของการใช้กรอบแนวคิดหลักเดียวกันคือกรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ แต่จะแตกต่างกับงานของผู้วิจัยเพราะถึงแม้จะศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ แต่จะมุ่งเน้นไปที่การเปรียบเทียบภาพลักษณ์ ของพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีแต่ละประเภทในสมัยอยุธยา

นอกจากนี้ยังมีวิทยานิพนธ์ที่กล่าวถึงประเด็นการศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย โดยตรงคือวิทยานิพนธ์เรื่อง กลวิธีสร้างภาพลักษณ์ตัวละครชายในผู้ชนะสิบทิศ ของอรจิรา อัจฉริยไพบุลย์ (2550) เป็นการตั้งประเด็นคำถามว่ากลวิธีการสร้างภาพลักษณ์ตัวละครชายในผู้ชนะสิบทิศเป็นอย่างไร วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ได้วิเคราะห์ตัวละครสำคัญและตัวละครประกอบจำนวน 6 ตัวละคร ในนวนิยายผู้ชนะสิบทิศของยาขอบ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ตัวละครชาย ในด้านกลวิธีการสร้าง

ภาพลักษณ์ ตัวละคร ว่าภาพลักษณ์ ของตัวละครชายในนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีในการสร้างภาพลักษณ์โดยวิธีใด ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการสร้างภาพลักษณ์ ของตัวละครชายในนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศ มี 2 กลวิธี คือกลวิธีการสื่อความหมายโดยตรง จะประกอบไปด้วย 6 กลวิธีย่อย ได้แก่ วิธีการกล่าวซ้ำ วิธีการขยายความโดยการเสริมรายละเอียด วิธีการยกเหตุการณ์ในเรื่อง วิธีการใช้คู่เทียบ วิธีการกล่าวในทำนองที่ต่างออกไป และวิธีการใช้กลวิธีแบบผสมผสาน กลวิธีที่สองคือกลวิธีสื่อความโดยการเสนอแนะ ประกอบด้วย 2 กลวิธีย่อย ได้แก่ วิธีการใช้ภาพพจน์ และวิธีการใช้โวหาร แม้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะพูดถึงประเด็นของการศึกษาภาพลักษณ์ ของตัวละคร แต่ก็ยังไม่ได้มุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครชายโดยตรง โดยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะมุ่งเน้นศึกษาการใช้ภาษา ศิลปะการใช้ภาษาและวรรณศิลป์ เพื่อให้เห็นถึงความสามารถในด้านภาษาของผู้แต่งและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ ตัวละครชายในวรรณกรรมอมตะเรื่องนี้ งานวิจัยนี้จึงมีความแตกต่างจากงานของผู้วิจัย เพราะงานของผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปในเรื่องของ การวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ของตัวละครโดยตรงและมีการศึกษาในเรื่องของแนวคิดและอุดมการณ์ที่แฝงมากับภาพลักษณ์ ตัวละครเหล่านั้นๆ ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น

ผลงานอีกเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตัวละครเอกเช่นเดียวกัน แต่มุ่งศึกษาเฉพาะตัวละครเอกหญิงคือวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในวรรณกรรมเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของ พัทธราวลี จินนิกร (2559) เป็นการตั้งประเด็นคำถามว่าภาพลักษณ์ และกลวิธีการนำเสนอภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกหญิงในนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศเป็นอย่างไร วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาเฉพาะตัวละครหญิงที่มีภาพลักษณ์ ชัดเจน จำนวน 10 ตัวละคร ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในนวนิยายผู้ชนะสิบทิศ แบ่งได้ 2 ประเภทได้แก่ ภาพลักษณ์เชิงบวก ประกอบด้วย ภาพลักษณ์ด้านรูปร่างหน้าตา ภาพลักษณ์ ด้านความมีคุณธรรม และภาพลักษณ์ ด้านความมีวุฒิภาวะ ภาพลักษณ์เชิงลบ ประกอบด้วยภาพลักษณ์ด้านการขาดคุณธรรมและภาพลักษณ์ ด้านการขาดวุฒิภาวะ ในส่วนของกลวิธีการนำเสนอภาพลักษณ์ แบ่งได้ 2 กลวิธีได้แก่ กลวิธีการนำเสนอตัวละคร คือ การบรรยายลักษณะของตัวละคร เช่นการบรรยายทั้งลักษณะตัวละครทางตรงและทางอ้อม การตั้งชื่อตัวละคร การใช้คู่ตรงข้าม กลวิธีการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีความคล้ายคลึงกับงานของผู้วิจัย เพราะมีการศึกษาโดยใช้แนวคิดเดียวกันคือแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ แต่ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะมุ่งศึกษาเฉพาะภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงเท่านั้น และศึกษาในเรื่องของ ศิลปะการใช้ภาษาเช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์ของ อรจิรา อัจฉริยไพบุลย์ ที่ศึกษากลวิธีในการสร้างภาพลักษณ์ตัวละครชายในนวนิยายผู้ชนะสิบทิศ วิทยานิพนธ์นี้จึงสามารถเป็นแนวทางให้กับผู้วิจัยในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องภาพลักษณ์ของตัวละครได้

นอกจากนี้ยังมีบทความเรื่อง สดภาพลักษณ์ วีรบุรุษนอกกฎหมายของตัวละครเอกฝ่ายชาย ในวรรณกรรมของไม้เมืองเดิม ของรัตนศักดิ์ ก้อนเพชร (2561) บทความนี้มีการตั้งประเด็นคำถามว่า

ภาพลักษณ์ วีรบุรุษนอกกฎหมายจากตัวละครเอกชายในวรรณกรรมของไม้เมืองเดิมเป็นอย่างไร โดยใช้แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ มาใช้ในการศึกษา บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม จำนวน 11 เรื่อง แบ่งการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ตัวละครเอกชายเป็น 7 ประเด็น ดังนี้ 1. โจรจำเป็น 2. ความกล้าหาญที่แสดงออกทั้งในเรื่องเชิงรบและการเสี่ยงภัยอันตราย 3.ความเป็นผู้นำ 4. ความจริงใจที่สื่อให้เห็นถึงสัจจะวาจา ความจริงใจต่อคนรักและจริงใจต่อพวกพ้อง 5. ความเมตตาที่สะท้อนภาพความเมตตาต่อศัตรู ความเมตตาต่อสัตว์คู่ใจและความเมตตาต่อผู้มีความทุกข์ 6. ความกตัญญูที่มีต่อมาตุภูมิ บุพการีและผู้มีอุปการะ 7. สุภาพบุรุษที่เกิดจากการรักษาเกียรติสตรี และการปกป้องผู้ที่อ่อนแอ บทความนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับงานของผู้วิจัยที่ใช้เป็นการใช้แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ แต่มีความต่างคือบทความนี้มุ่งศึกษาภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกชายในด้านการเป็นวีรบุรุษนอกกฎหมาย เพราะความโดดเด่นในงานของไม้เมืองเดิม จะมีตัวละครเอกชายที่เป็นโจร หรือโจรวีรบุรุษ คล้ายกับภาพลักษณ์ ของโรบิน ฮูด ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นวีรบุรุษ (Hero) และความเป็นวีรบุรุษนอกกฎหมาย (The outlaw men) หรือโจร เพื่อทำให้ความเข้าใจว่าตัวละครเอกฝ่ายชายที่ถูกสร้างให้เป็นวีรบุรุษนอกกฎหมายในวรรณกรรมของไม้เมืองเดิมเป็นอย่างไร แต่ในงานของผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาเฉพาะตัวละครเอกชายที่มีบทบาทสำคัญในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตร โดยจะศึกษาภาพลักษณ์ ในทุกตัวละครชายที่ถูกนำเสนอขึ้นมาว่าตัวละครนั้นมีภาพลักษณ์ อย่างไร และภาพลักษณ์ ที่ผู้แต่งสร้างขึ้นมานำไปสู่อุดมการณ์อะไรต่อผู้อ่านและผู้เรียนวรรณคดีเรื่องนั้น

ในเรื่องของภาพลักษณ์ตัวละครเอก ยังมีบทความที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งชื่อบทความ ภาพลักษณ์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัล ของชมัยกร แสงกระจ่าง ของไพลิน อินคำ (2562) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ จากบทบาทตามสถานภาพของตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของชมัยกรแสงกระจ่าง จำนวน 5 เรื่อง เป็นการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ผ่านสถานภาพ บทบาท บุคลิกภาพ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม และวิถีการดำเนินชีวิต พบว่าภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกหญิงมีสถานภาพที่หลากหลายในฐานะภรรยา บุตร มารดา และฐานะทางวิชาชีพ ในด้านบุคลิกภาพของตัวละคร บุคลิกภายนอกของตัวละครเอกฝ่ายหญิงส่วนใหญ่มีความงามสง่าสมวัย ส่วนในด้านของบุคลิกภาพภายในพบว่า อุปนิสัยของตัวละครเอกฝ่ายหญิงสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ด้านปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม พบว่าตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีการเกื้อกูลผู้อื่น ด้านวิถีการดำเนินชีวิต พบว่า ตัวละครเอกส่วนใหญ่ยึดแนวปฏิบัติคำสอนทางศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต บทความชิ้นนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับงานของผู้วิจัยในด้านการใช้กรอบแนวคิดหลักเรื่องภาพลักษณ์ แต่มีความต่าง คือบทความนี้จะเน้นไปที่การศึกษาภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกหญิงผ่านสถานภาพและบทบาททาง ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจในบทบาทของสตรีในยุคปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

นฤมล กระจำโนม (2563) ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์และบทบาทของตัวละครเอกหญิงในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ที่นำเสนอเป็นละครโทรทัศน์ในปี พ.ศ. 2560-2561 โดยตั้งคำถามว่า ภาพลักษณ์ และบทบาทของตัวละครเอกหญิงในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน เป็นอย่างไร วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาภาพลักษณ์ และบทบาทของตัวละครเอกหญิงในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน จำนวน 6 เรื่อง เป็นการศึกษาผ่านกรอบแนวคิดหลักเรื่องภาพลักษณ์ ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกหญิงพบ 2 ประเภท คือ 1. ภาพลักษณ์ ภายนอกคือรูปร่างหน้าตาบุคลิกภาพ 2. ภาพลักษณ์ภายใน คือภาพลักษณ์ ในเชิงบวกคือความมีคุณธรรม และด้านความมีจิตเมตตา ภาพลักษณ์เชิงลบได้แก่ การขาดคุณธรรม ขาดคุณภาวะ วิทยานิพนธ์นี้มีความคล้ายคลึงกับงานของผู้วิจัยคือ การใช้กรอบแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ ส่วนที่แตกต่างคือวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้นอกจากจะศึกษาในเรื่องของภาพลักษณ์ ตัวละครแล้ว ยังศึกษาในเรื่องบทบาทของตัวละครเอกหญิงว่าตัวละครเอกหญิงในงานเขียนของ กฤษณา อโศกสิน มีบทบาทอย่างไรบ้างในสังคม อีกทั้งยังเน้นไปที่บทบาทของความเป็นมารดาและการประกอบอาชีพของตัวละครเอกหญิงอีกด้วย ในข้อนี้วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จึงมีความแตกต่างจากงานของผู้วิจัย เพราะงานของผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาเฉพาะภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย และตีความอุดมการณ์ที่แฝงมากับภาพลักษณ์ของตัวละครชายเพื่อแสดงให้เห็นถึงอำนาจและความครอบงำจากอุดมการณ์บางอย่างในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของตัวละคร จะพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษากลวิธีการสร้างภาพลักษณ์ของตัวละครในด้านของการใช้ศิลปะภาษาในการสร้างตัวละคร กล่าวคือภาษาทำให้ตัวละครนั้นเป็นคนอย่างไร และตัวละครเหล่านั้นนำเสนอภาพลักษณ์ของอะไรในลำดับต่อมา และจะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครนำไปสู่การนำเสนอภาพลักษณ์ในหัวข้อใหญ่ลำดับถัดมา คือตัวละครนั้นสื่อถึงภาพลักษณ์เชิงบวกหรือเชิงลบ ดังนั้น เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในเรื่องของตัวละคร และภาพลักษณ์ของตัวละคร จึงสามารถเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครได้ในบทที่ 3 ต่อไป

2.3.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน

ผู้วิจัยพบว่ามีการศึกษาวรรณกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนที่น่าสนใจ ดังนี้

งานที่กล่าวถึงประเด็นของการศึกษาอุดมการณ์ในหนังสือเรียนโดยตรงชิ้นหนึ่งคือวิทยานิพนธ์เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544 การศึกษาตามแนวทฤษฎีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) เป็นการตั้งประเด็นคำถามว่าอุดมการณ์ที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในหนังสือเรียนรายวิชา

ภาษาไทยระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พ.ศ. 2503 หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ตามแนวทางการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นอย่างไร โดยศึกษาจากหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษาทุกเล่ม จำนวน 53 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาที่หนังสือเรียนใช้เป็นหลักเพื่อสื่ออุดมการณ์ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยโครงสร้างประโยค การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนและการใช้เสียงที่หลากหลาย และอุดมการณ์เด่นที่พบคืออุดมการณ์เด็กและอุดมการณ์ความเป็นหญิงและความเป็นชาย ผลการศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ที่สื่อผ่านหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตรพบว่าอุดมการณ์บางชุดปรากฏซ้ำอย่างต่อเนื่องในหนังสือเรียนทุกหลักสูตร คือ เด็กที่ดีคือสมาชิกที่ดีของสังคมและพลเมืองดีของชาติ และประเทศไทยคือประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองสงบร่มเย็น ผลการศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมพบว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตขึ้นโดยการควบคุมของหน่วยงานด้านการศึกษา เพื่อใช้ในระบบการศึกษา หนังสือเรียนจึงเป็นวาทกรรมที่มีการรับรอง ว่าน่าเชื่อถือมีความถูกต้องและเหมาะสม ทำให้อุดมการณ์ในหนังสือเรียนสามารถส่งผลกระทบต่อสังคมได้ในวงกว้าง วิทยานิพนธ์นี้จึงแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐผู้มีอำนาจในสังคม เพื่อให้เด็กเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตามที่รัฐและผู้มีอำนาจกำหนดว่าเหมาะสม แต่อุดมการณ์ก็อาจส่งผลให้เกิดความไม่เป็นกลาง ของบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ในสังคมรวมไปถึงผู้อ่าน จนเกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มีความเหมือนกับงานของผู้วิจัยในส่วนของการศึกษาเรื่องอุดมการณ์ในหนังสือเรียน แต่จะมุ่งเน้นไปที่การศึกษากลวิธีทางภาษาในหนังสือเรียนที่ใช้สื่ออุดมการณ์ และเพื่อเปรียบเทียบอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตร ส่วนงานของผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาเฉพาะอุดมการณ์ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิพากษ์ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีวิทยานิพนธ์เรื่อง กลวิธีทางภาษาและอุดมการณ์ความเป็นพลเมือง : ศึกษาจากหนังสือเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของปิยธิดา นามโคตร (2563) โดยตั้งประเด็นคำถามว่า กลวิธีทางภาษาและอุดมการณ์ความเป็นพลเมือง: ศึกษาจากหนังสือเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นอย่างไร โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์คลัฟ ใช้ข้อมูลจากหนังสือเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 12 เล่ม ในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการสื่ออุดมการณ์ที่ปรากฏ ได้แก่ 1. กลวิธีทางวจนภาษา ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การใช้คำกริยาที่เด็กกระทำการ การใช้อำนาจที่บุคคลอื่นกระทำการ คำเรียกขาน การอ้างส่วนใหญ่ การใช้คำแสดงทัศนคติ การแสดงเหตุผล การใช้เสียงที่หลากหลาย และการกำหนดกรอบการตีความ 2. กลวิธีทางอวัจนภาษา พบว่ามีการใช้รูปภาพอธิบายหน้าที่และความรับผิดชอบของนักเรียน เพื่อสื่อ

ความคิดในการปฏิบัติจนให้เป็นพลเมืองที่พึงปรารถนาของสังคม อุดมการณ์ที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษา ได้แก่ อุดมการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ อุดมการณ์เด็กดีและคนดี อุดมการณ์ความยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ และอุดมการณ์ความเป็นชายและหญิง ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้ทำให้เห็นว่าหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองมีบทบาทสำคัญและเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการปลูกฝัง ค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์เพื่อเป็นกรอบในการใช้ชีวิตและสร้างพลเมืองที่ปรารถนา วิทยานิพนธ์นี้มีความแตกต่างกับงานของผู้วิจัยเพราะเป็นการมุ่งศึกษาในเรื่องภาษาคือศึกษากลวิธีการสื่ออุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนหน้าที่พลเมือง และศึกษาอุดมการณ์ที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษา แต่งานของผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาอุดมการณ์ในหนังสือเรียนที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชาย

ไอยดา กลิ่นอัน (2563) วิทยานิพนธ์เรื่อง อุดมการณ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยตั้งประเด็นคำถามว่า อุดมการณ์และกลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่ออุดมการณ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาอังกฤษพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างไร ศึกษาโดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์คลัฟ ผลการศึกษาพบว่า อุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาอังกฤษทุกเล่มได้แก่ อุดมการณ์ความเป็นเด็กวัยรุ่นและอุดมการณ์ความเป็นชาย-หญิง อุดมการณ์เกี่ยวกับเจ้าของภาษา และอุดมการณ์เกี่ยวกับโรงเรียนและนักเรียน และพบอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนบางเล่ม เช่น อุดมการณ์รักษาสันติภาพ อุดมการณ์ความรวยจน อุดมการณ์คนพิการ ซึ่งอุดมการณ์ดังกล่าวได้ถูกสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาทั้งสิ้น 8 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การใช้คำแสดงทัศนภาวะ การใช้คำเชื่อมแสดงความขัดแย้ง การใช้โครงสร้างประโยค การอ้างส่วนใหญ่ การใช้สภาวะเกิดก่อน การใช้เสียงที่หลากหลายและกลวิธีทางวาทศิลป์ ผลการศึกษาของวิธีปฏิบัติทางวาทกรรมพบว่าหนังสือเรียนมีขั้นตอนการผลิตและตรวจประเมินคุณภาพภายใต้การควบคุมของรัฐบาล หนังสือเรียนจึงเป็นวาทกรรมที่มีการรับรอง อีกทั้งยังมีครูที่เป็นผู้ที่สังคมไทยให้ความเคารพเป็นผู้ถ่ายทอดสู่นักเรียน อุดมการณ์ที่แฝงมาอยู่ในหนังสือเรียนจึงส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างได้ วิทยานิพนธ์นี้มีความแตกต่างจากงานของผู้วิจัยเพราะจะมุ่งไปที่การศึกษาภาษา คือกลวิธีทางภาษาในการสื่ออุดมการณ์

2.3.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ พบว่าเป็นการศึกษาในเรื่องของการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทย และการพัฒนารูปแบบของการเรียนการสอนวรรณคดีไทย และมีการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์สองเรื่องคือเรื่อง คำสอนและวาทกรรมสีเขียวในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ มีรายละเอียดดังนี้

งานวิจัยที่ศึกษาในเรื่องของการวิเคราะห์บทอ่านจากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ได้แก่งานของ จารูวดี ศรีสีเกะ (2558) วิทยานิพนธ์เรื่องการสร้างชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์บทอ่านจากหนังสือวรรณคดีวิจักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยตั้งคำถามว่าการประเมินกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์บทอ่านจากหนังสือวรรณคดีวิจักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก่อนและหลังเรียน เป็นอย่างไร และนักเรียนมีความพึงพอใจมากหรือน้อยเพียงใด โดยงานวิจัยนี้มีการสร้างชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์บทอ่าน จากหนังสือวรรณคดีวิจักษ์ และใช้กลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนท่าแพผดุงวิทย์ จังหวัดสตูล ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 35 คน ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์บทอ่าน จากหนังสือวรรณคดีวิจักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 84.05/85.93 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ทักษะการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 หลังใช้ชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างน้อยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 มีความพึงพอใจในการใช้ชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ระดับมาก สอดคล้องกับสมมุติฐาน ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มีความแตกต่างจากงานของผู้วิจัย เพราะเป็นวิจัยในชั้นเรียนและมีการเก็บข้อมูลสถิติ รวมไปถึงยังมีการใช้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาข้อมูล แต่งานของผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาประเด็นของการนำเสนอภาพแทนของตัวละครในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เท่านั้น

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของคณะกรรมการความสงบแห่งชาติกับบทเรียนในหนังสือวรรณคดีวิจักษ์ เล่ม 4-6 ของอนุศักดิ์ เนตรานนท์ (2560) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการกับนโยบายของคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ ด้วยการวิเคราะห์หนังสือวรรณคดีวิจักษ์เล่ม 4-6 จากการวิจัยพบว่า ค่านิยมหลักของคนไทยเชื่อมโยงกับบทเรียนในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ทั้งหมด 11 ข้อ จาก 12 ข้อ ข้อที่ไม่ได้เชื่อมโยงคือข้อที่ 7 ที่ว่าด้วยเรื่องเข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ส่วนค่านิยมที่สอดคล้องกับบทเรียนในหนังสือเรียนคือ ข้อ 1.การมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ข้อที่ 3 ความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้ปกครองครูบาอาจารย์ และข้อ 6 การมีศีลธรรม รักษาความซื่อสัตย์ เพื่อแม่แบ่งปันผู้อื่น งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ก็จริง แต่จะเลือกเฉพาะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เท่านั้น และยังเป็นการอ่านตัวบทเพื่อเชื่อมโยงหาแนวคิดที่ไปสอดคล้องระหว่างค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการกับนโยบายของคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ ในหนังสือเรียนว่าพบว่ามี การสอดคล้องกันอย่างไรบ้าง แตกต่างจากงานของผู้วิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาการนำเสนอภาพลักษณ์ ของตัวละครเอกในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

บทความเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC กับวิธีสอนแบบปกติ ของศุภฤกษ์ จงสุวัฒน์ (2561) มีการตั้งคำถามว่า ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC กับวิธีสอนแบบปกติ แตกต่างกันอย่างใด ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 8 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 330 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 จำนวน 2 ห้องเรียน ซึ่งได้มาจากการดูคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 ทุกห้องนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยสถิติ Anova พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไม่แตกต่างกัน จำนวน 4 ห้องเรียน จากนั้นทำการสุ่มอย่างง่าย โดยวิธีการจับสลากเป็นกลุ่มทดลอง 1 ห้องเรียนคือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 จำนวน 40 คน ใช้วิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC และเป็นกลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียนคือ ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 5/2 จำนวน 40 คน ใช้วิธีสอนแบบปกติ ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC สูงกว่าการเรียนด้วยวิธีสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

2. ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

3. ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบปกติหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 งานวิจัยนี้มีความแตกต่างจากงานของผู้วิจัยเพราะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นเรื่องการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC กับวิธีสอนแบบปกติ และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC

วิทยานิพนธ์เรื่องการพัฒนาเกณฑ์การประเมิน วิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของมนพร เหมทานนท์ (2561) มีการตั้งประเด็นคำถามว่าการพัฒนาเกณฑ์การประเมิน วิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

มีผลสัมฤทธิ์เป็นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า เกณฑ์การประเมินวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา มีความสอดคล้องเหมาะสมทุกด้าน ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.91 และ 1.00 ตามลำดับ ความเชื่อมั่นระหว่างผู้ประเมินมีความสอดคล้องดีมาก เท่ากับ 0.986 และ 0.987 ตามลำดับ ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อเกณฑ์การประเมินอยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 ± 0.74 และ 4.05 ± 0.86 ตามลำดับ และการประเมินแบบตรวจสอบรายการใช้เกณฑ์การประเมิน มีความสมบูรณ์ ครบถ้วนตามลักษณะของเกณฑ์การประเมินที่ดีร้อยละ 100

บทความเรื่องการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา โดยบูรณาการกับหลักคำสอนศาสนาอิสลามของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบารุงอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ของมัสรา จะปะกียา (2563) ตั้งประเด็นคำถามว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา โดยบูรณาการกับหลักคำสอนศาสนาอิสลามของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบารุงอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีเป็นอย่างไร บทความนี้มุ่งเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนคุณธรรมจริยธรรมในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 6 (2) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการเรียนโดยใช้หนังสือเรียนบูรณาการเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบารุงอิสลาม จังหวัดปัตตานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2563 โรงเรียนบารุงอิสลาม จังหวัดปัตตานี จำนวน 20 คน ผลการศึกษาพบว่า 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบารุงอิสลาม จังหวัดปัตตานี หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนด้วยหนังสือเรียนบูรณาการเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 รวมทุกด้านมีค่าเท่ากับ 4.69 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด บทความนี้จึงมีความแตกต่างจากงานของผู้วิจัย เพราะบทความนี้มุ่งเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนคุณธรรมจริยธรรมในวรรณคดี เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และยังมีบูรณาการกับหลักคำสอนศาสนาอิสลามเข้าไปด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่อง วากรรมสี่เขียวในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 ของอรรณชัย สุกชนิด (2563) โดยมีประเด็นคำถามว่าวากรรมสี่เขียวและกลวิธีการนำเสนอวากรรมสี่เขียวในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 เป็นอย่างไร

ศึกษาจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 30 เรื่อง กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคือ ทฤษฎีวาทกรรม ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ แนวคิดองค์ประกอบของวรรณคดี และแนวคิดโวหารภาพพจน์ ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมสี่เหลี่ยมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ จำแนกได้เป็น 9 ประเภท ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความรู้และประสบการณ์ใหม่ สื่อคำสอนแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน แร่งบันดาลใจในการแสดงอารมณ์สุขทุกข์ เพื่อนในการเดินทางและการดำเนินชีวิต สัญลักษณ์ของพลังอำนาจ ศัตรูและอุปสรรคภัยคุกคามชีวิต และผู้ให้กำเนิดและจุดจบชีวิต ส่วนกลวิธีการนำเสนอวาทกรรมสี่เหลี่ยมพบว่า กลวิธีการนำเสนอด้านองค์ประกอบวรรณคดีพบมากที่สุดคือ กลวิธีการนำเสนอผ่านเรื่องราวหรือข้อคิด กลวิธีการนำเสนอผ่านสถานที่และฉาก กลวิธีการนำเสนอผ่านตัวละคร และการนำเสนอผ่านพรรณนา ตามลำดับ ในด้านกลวิธีการนำเสนอแบบโวหารภาพพจน์มากที่สุดคือ โวหารภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ นามนัย อติพจน์บุคลาธิษฐาน ความเปรียบประชด สัทพจน์ ปฏิพจน์ และสมมติภาวะ วิทยานิพนธ์นี้มีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของผู้วิจัยในด้านของตัวบท (Text) เพราะมีการวิเคราะห์หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เช่นเดียวกัน อีกทั้งยังใช้กรอบแนวคิดเรื่องแนวคิดองค์ประกอบของวรรณคดีที่เหมือนกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันกับงานวิจัยของผู้วิจัยคือผู้วิจัยมุ่งศึกษาในประเด็นของภาพลักษณ์ ตัวละครเอกชายในวรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ และได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องมาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา แต่ในงานวิจัยข้างต้นได้ใช้แนวคิดทฤษฎีเรื่องการวิจารณ์เชิงนิเวศและกรอบแนวคิดเรื่องวาทกรรม

วิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีเรื่องมัทนะพาธา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น ของนันทริยา ปิ่นทอง (2564) เป็นการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทั้งก่อนและหลังจากการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น และศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสิรินธรราชวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 จำนวน 1 ห้องเรียน 35 คน ผลการศึกษาพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีของนักเรียน หลังการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น จะสูงกว่าก่อนจัดการเรียนรู้ และนักเรียนมีความเห็นต่อการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้นในระดับเห็นด้วยมาก ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะคล้ายคลึงกับวิทยานิพนธ์ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ เพราะมีการใช้ส่วนที่เป็นค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และมีการสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนเช่นเดียวกัน

มีบทความที่ศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมของคนไทยในการวิเคราะห์ค่านิยมในอิศรญาณภาษิต ในหนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือบทความของณัฐชนน บุญมี (2564) ได้เขียน

บทความเรื่อง การศึกษาค่านิยมของคนไทยที่ปรากฏในอิศรญาณภาษิตในหนังสือวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีประเด็นคำถามหลักคือค่านิยมของคนไทยที่ปรากฏในอิศรญาณภาษิตในหนังสือวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นอย่างไร ซึ่งบทความนี้เป็นการเปรียบเทียบค่านิยม 12 ประการกับอิศรญาณภาษิต ในหนังสือวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยใช้การวิจัยประยุกต์ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นการวิจัยเอกสาร และใช้วิธีการนำเสนอโดยการวิจัยแบบพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมหลัก 12 ประการที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้กำหนดขึ้นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับประเทศไทย เป็นเครื่องมือสร้างความสำคัญอย่างหนึ่งในการปลูกฝังค่านิยมอุดมการณ์ของสังคมไทย ทั้งนี้ค่านิยมที่ปรากฏในอิศรญาณภาษิตในหนังสือวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ได้แก่ การทำความดี การจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การเคารพกฎระเบียบของประเทศชาติ การอนุรักษ์ความเป็นไทย การกตัญญูต่อบิดา มารดา ครูอาจารย์และการศึกษาเล่าเรียน ส่วนค่านิยมที่ไม่ปรากฏหรือไม่มีความสอดคล้องกัน อาจเป็นเพราะในปัจจุบันค่านิยมของสังคมไทยได้เปลี่ยนไปตามกาลเวลา และเปลี่ยนไปตามวิวัฒนาการของสังคมโลก ดังนั้นบทความนี้จึงมีความแตกต่างจากงานวิจัยของผู้วิจัยเพราะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาค่านิยมของคนไทยที่ปรากฏในอิศรญาณภาษิตในหนังสือวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และใช้กรอบแนวคิดเรื่องค่านิยมหลัก 12 มาเปรียบเทียบกับค่านิยมที่ปรากฏในอิศรญาณภาษิต

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในแง่มุมอื่นๆ เช่นในวิทยานิพนธ์เรื่อง คำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 ของ พัทวีส์ จำปา (2564) โดยมีการตั้งประเด็นคำถามว่าคำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 เป็นอย่างไร โดยศึกษาจากหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักข์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จำนวน 34 เรื่อง และได้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับคำสอน และกลวิธีการนำเสนอประกอบด้วยแนวคิดกลวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางศัพท์และศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์และองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม ผลการวิจัยพบว่า คำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำแนกได้ 6 ประเภทที่ปรากฏมากที่สุดตามลำดับไปถึงปรากฏน้อยที่สุด ได้แก่คำสอนเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนา คำสอนเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม คำสอนเกี่ยวกับสถาบันชาติและพระมหากษัตริย์ คำสอนเกี่ยวกับเพศสภาพ คำสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมและความเชื่อ และคำสอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วนการใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์และ กลวิธีทางศัพท์ พบว่า กลวิธีการนำเสนอผ่านศิลปะทางภาษาโดยใช้โวหารภาพพจน์พบมากที่สุด คือ คำอุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ และนามนัย ส่วนกลวิธีการนำเสนอผ่านกลวิธีทางศัพท์พบมากที่สุด คือ คำแสดงทัศนภาวะ การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์

แบบเงื่อนไข คำถามเชิงวาทศิลป์ และการใช้เสียงที่หลากหลาย ส่วนคำสอนที่ใช้กลวิธีการนำเสนอด้านองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรม มีจำนวนทั้งหมด 4 องค์ประกอบหลัก พบมากที่สุดได้แก่ กลวิธีการนำเสนอผ่านแก่นเรื่อง กลวิธีการนำเสนอผ่านตัวละคร กลวิธีการนำเสนอผ่านบทสนทนา และกลวิธีการนำเสนอผ่านฉากหรือสถานที่ วิจัยนี้มีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของผู้วิจัยในด้านของตัวบท (Text) เพราะมีการวิเคราะห์หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เช่นเดียวกัน แต่วิทยานิพนธ์เล่มนี้แตกต่างจากงานวิจัยของผู้วิจัยคือมุ่งเน้นการวิเคราะห์เรื่องคำสอนหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 และมีการใช้กรอบแนวคิดคำสอนมาใช้ในการวิเคราะห์

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมาขึ้นต้น ทำให้เห็นได้ว่างานศึกษาเกือบทั้งหมดที่ผ่านมาเป็นการมุ่งศึกษาพัฒนาและวิเคราะห์ปัญหาในชั้นเรียน ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ในแง่ของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยศึกษาจากนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก นำไปสู่ข้อสังเกตว่ายังไม่มีการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ในด้านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย และยังไม่มีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในวรรณคดีในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในครั้งนี้

บทที่ 3

ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์เป็นหนังสือเรียนพื้นฐานรายวิชาภาษาไทย ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยนำบทวิเคราะห์วรรณคดีพร้อมทั้งตัวบทวรรณคดีเลือกมาให้ นักเรียนได้ศึกษา โดยพิจารณาจากสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระที่ 5 ท. 5.1 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณคดี วรรณกรรมอย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

วรรณคดีในแต่ละเรื่องที่ถูกนำมาไว้ในหนังสือวรรณคดีวิจักข์แต่ละเล่มล้วนเป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่า แต่สิ่งที่น่าสนใจกว่านั้นคือในวรรณคดีแต่ละเรื่องคือการนำเสนอภาพของตัวละครเอกชาย เพราะว่าในวรรณคดีที่ถูกนำมาจัดไว้เป็นบทเรียนเรื่องนั้นมีมักตัวละครเอกชายเป็นตัวหลักในการดำเนินเรื่องเสมอ ดังนั้นการศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจการนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ ซึ่งตัวละครเอกชายในเรื่องที่เป็นผู้ดำเนินเรื่องผูกเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ เราจะสังเกตได้จากตัวละครนั้น ๆ มักจะมีบทบาทโดดเด่น ทำให้เห็นว่าตัวละครบางตัวในวรรณคดีที่ผู้แต่งสร้างขึ้นมามีการวางแนวทางอย่างไร เพื่อให้ภาพลักษณ์ของตัวละครตัวนี้มีความสมจริง และครอบคลุมเป้าหมายคือสิ่งที่ต้องจะสื่อมากที่สุด และข้อคิดอะไรถูกนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย รวมไปถึงแง่คิดบทบาทการกระทำที่ถูกนำเสนอจะส่งผลอย่างไรต่อผู้เรียน และได้ใช้แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ (image) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาตัวละครในครั้งนี้

กาญจนา แก้วเทพ (2535) ได้นิยามคำว่าภาพลักษณ์ (image) คือ บุคลิกลักษณะที่ปรากฏทั้งในด้านบทบาทที่พึงมีต่อตนเอง บทบาทในครอบครัว บทบาทในสังคม โลกทัศน์ การประกอบอาชีพ พฤติกรรมการแสดงออกในที่สาธารณะ และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สอดคล้องกับ

กุหลาบ มลลิกะมาส (2537) ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับภาพลักษณ์ไว้ว่า ภาพลักษณ์หรือภาพในจิตใจ เกิดจากการใช้ถ้อยคำสร้างให้เกิดความคิด ความรู้สึกประทับใจโดยอาศัยจินตนาการ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกชายจากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ จำนวน 17 เรื่อง 19 ตัวละคร ตามแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ คือการวิเคราะห์การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย ว่าภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ที่ปรากฏในตัวบทถูกนำเสนอในตัวบทอย่างไร และภาพลักษณ์ที่นำเสนอออกมาผ่านตัวละครเอกชายได้ให้แนวคิดอะไร

ต่อผู้อ่าน รวมทั้งวิเคราะห์ในเรื่องของภูมิหลังของตัวละคร จุดมุ่งหมาย บทบาทการกระทำของตัวละครในเรื่องที่ปรากฏในวรรณคดี มีรายละเอียดการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 2 รายละเอียดการศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ชื่อตัวละคร
บทที่ 4 กาพย์พระไชยสุริยา	พระสุนทรโวหาร (ภู่)	พระไชยสุริยา
บทที่ 5 ราชธานีราช ตอน สมิงพระรามอาสา	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	สมิงพระราม
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 โคลงภาพพระราชนพวงศาวดาร	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์
บทที่ 2 บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศวกรรมาและสามัคคีเสวก	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระวิศวกรรมา
บทที่ 4 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	นนทก
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	นายล่า ทิพเดชะ
บทที่ 2 นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร	พระสุนทรโวหาร (ภู่)	พระอภัยมณี
บทที่ 5 บทพากษ์เอราวัณ	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	พระลักษมณ์

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 2 อีเหนาตอน คีตกะหมังกุหนิง	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย	ท้าวกะหมังกุหนิง
บทที่ 3 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	พระวิกรมเทติย์ ท้าวจันทเรสน
บทที่ 5 หัวใจชายหนุ่ม	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	ประพันธ์ ประยูรศิริ
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 มหาเวสสันดรชาดก (กัณฑ์มัทรี)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	พระเวสสันดร
บทที่ 2 ลิลิตตะเลงพ่าย	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	สมเด็จพระ นเรศวรมหาราช
บทที่ 3 บทละครพูดคำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธา	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัว	สุเทษณ์
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6		
ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง	ตัวละครเอกชาย
บทที่ 1 เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา	ไม่ทราบนามผู้แต่งที่แน่ชัด	ขุนช้าง
บทที่ 2 สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	กวนอู
บทที่ 4 สามัคคีเภทคำฉันท์	นายชิต บุรทัต	วิสสการพราหมณ์

ตัวละครทั้ง 19 ตัวนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายในวรรณคดีแต่ละเรื่องเป็นตัวละครหลักที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง มีขาดตัวละครเหล่านี้ไปจะทำให้เรื่องนั้นไม่สมบูรณ์ไม่สามารถดำเนินไปตามแก่นเรื่องหรือโครงเรื่องได้ ตัวละครทั้ง 19 ตัวนี้บางตัวละครจะมีบทบาทเป็นพระเอกของเรื่อง บางตัวละครเป็นตัวละครฝ่ายปรปักษ์ และตัวละครบางตัวมีบทบาทโดดเด่นในเหตุการณ์นั้นๆ ของเรื่องมีส่วนทำให้เรื่องราวเข้มข้นน่าติดตามมากขึ้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตัวละครเอกชายที่น่าสนใจทั้งสิ้น 2 ตัวละคร ได้แก่ตัวละครพระไชยสุริยา ในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยานี้ ตัวละครเอกคือพระไชยสุริยา โดยแสดงผ่านสถานการณ์วิกฤติของเรื่อง ด้วยการพาเหล่าข้าราชการบริพารหนีออกจากเมืองที่กำลังถูกน้ำป่าไหลเข้าท่วม และหลังจากนั้นพระองค์จะต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมาย และตัวละครสมิงพระรามจากเรื่องราชาธิราช ตอน สมิงพระรามอาสา สมิงพระรามเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ในเรื่องราชาธิราช กล่าวถึงกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้ากรุงต้าฉิงของจีน ได้ยกทัพมาล้อมกรุงอังวะ เพราะต้องการให้พระเจ้ามณฑลเกียรติทองออกไปถวายบังคมและขอให้พระองค์ส่งทหารที่มีฝีมือออกมาต่อสู้กับกามะนีทหารเอกของตน หากฝ่ายกรุงอังวะแพ้จะต้องยกเมืองให้พระเจ้ากรุงจีน แต่ถ้าฝ่ายของตนแพ้จะยกทัพถอยกลับไปเอง พระเจ้ามณฑลเกียรติทองจึงป่าวประกาศหาผู้จะออกรบสู้กับกามะนีทหารเอกของพระเจ้ากรุงจีน สมิงพระรามที่ถูกจับเป็นเชลยศึกอยู่ทราบข่าวและเกรงว่ากองทัพของพระเจ้ากรุงจีนจะประชิดมาถึงเมืองของตน จึงอาสาออกสู้กับกามะนีจนได้รับชัยชนะในที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 กาพย์พระไชยสุริยา

กาพย์พระไชยสุริยา เป็นวรรณคดีคำกาพย์ที่สุนทรภู่แต่งขึ้นระหว่างบวชที่วัดเทพธิดาราม แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นหนังสือสำหรับให้เด็กอ่านเทียบแม่ตัวสะกดต่าง ๆ และใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนหนังสือ เป็นนิทานขนาดสั้น มีโครงเรื่องเดียวและมีข้อขัดแย้ง (Conflict) ระหว่างกลางเรื่องที่ข้าราชการบริพารและผู้ที่มิอำนาจพากันลุ่มหลงในอำนาจหลงใหลในบารมีข่มเหงราษฎรจนเดือดร้อนไปทั่ว จนในที่สุดก็เกิดภัยพิบัติน้ำป่าไหลเข้าท่วมเมืองจนผู้คนล้มตาย ผู้ที่รอดชีวิตจึงพากันหนีออกจากเมือง จนเมืองกลายเป็นเมืองร้าง

สุนทรภู่แต่งกาพย์พระไชยสุริยาโดยใช้กาพย์ 3 ชนิดได้แก่ กาพย์ยานี กาพย์ฉกและกาพย์สุรางคนางค์ การแต่งวรรณคดีด้วยกาพย์ทั้ง 3 ชนิดนี้นิยมมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยใช้กับเนื้อเรื่องที่มีเนื้อหาในเชิงสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม วรรณคดีประเภทนี้เรียกว่า กลอนสวด นับว่าสุนทรภู่เลือกใช้คำประพันธ์ได้สอดคล้องกับลักษณะของประเภทวรรณคดี (genre) เนื่องจากกาพย์พระไชยสุริยานั้นมีลักษณะเนื้อหาซึ่งอาจจัดเป็นวรรณคดีคำสอน เพราะกล่าวได้ว่าหากผู้คนไร้จริยธรรมบ้านเมืองจะวิบัติ ผู้คนจะประสบทุกข์ภัยใหญ่หลวง (โชษิตา มณีใส, 2555)

3.1.1.1 ภูมิหลังของตัวละคร

การวิเคราะห์ภูมิหลังของตัวละคร เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายลักษณะนิสัยต่าง ๆ ของตัวละครเอกชายในวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ การทราบภูมิหลังของตัวละครจะทำให้เรามีความรู้จักและเข้าใจในตัวละครนั้นมากขึ้น เช่น เขาเป็นคนที่ไหน เกิดที่ใด ครอบครัวเป็นอย่างไร มีเหตุการณ์หรือปมฝังใจอะไรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในปัจจุบัน

3.1.1.1.1 กายภาพ

ตัวละคร “พระไชยสุริยา” เป็นตัวละครหลักในเรื่อง และนับว่าเป็นตัวละครที่มีความน่าสนใจ เพราะเป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องราวในวรรณคดีเรื่องนี้ แต่ในตัวบทในหนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ไม่ได้กล่าวถึงรูปร่างหน้าตาหรือลักษณะภายนอกของพระไชยสุริยา ดังตัวอย่างบทประพันธ์

จะร่ำคำต่อไป	พอล่อใจกุมารา
ธณีนีมีราชา	เจ้าพาราสาละถิ
ชื่อพระไชยสุริยา	มีสุตามเหสี
ชื่อว่าสุมาลี	อยู่บุรีไม่มีภัย

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 81)

จากตัวบทจะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงพระไชยสุริยาเพียงน้อยนิด ว่าพระองค์เป็นพระราชานครองเมืองชื่อเมืองสาละถิและมีพระมเหสีชื่อนางสุมาลี แต่จากการศึกษาจากชื่อเมืองพบว่าเมืองสาละถิ หรือสาวถิ (ภาษาบาลี) หรือ ศราวสตี (ภาษาสันสกฤต) ตำบลที่ตั้งเมืองสาวถิ ตั้งอยู่ในรัฐอุตตรประเทศอินเดีย เมืองสาวถินับว่าเป็นเมืองสำคัญในการเป็นฐานในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่สำคัญ เพราะเป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าประทับนานที่สุดถึง 25 พรรษา เป็นที่ตรัสพระสูตรมากมายและเป็นเมืองที่พระพุทธศาสนามั่นคงที่สุด (Thaiontour, 2564)

นอกจากนี้หนังสือ พุทธสังเขปนิยสถาน ในเนปาล อินเดีย โดย พระมหาชินทร์ สรรค์ (2502) ยังมีการกล่าวถึงเมืองสาวถิว่าเมืองสาวถิ เมืองหลวงของแคว้นโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงครองนครในสมัยพุทธกาล ปัจจุบันเรียกว่าสาเหตุมะเหตุ (Sahet Mahet) ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำจรีวดี บัดนี้เรียกว่าแม่น้ำรปติ อยู่ตอนเหนือของประเทศอินเดีย ในแคว้นอุตตร ประเทศติดกับเขตเนปาล ด้านทิศใต้ ใกล้กับตำบล บาราลัมปุระ ขึ้นกับอำเภอกอนดา คำว่าสาวถิ สัพพ อดิ แปลว่ามีทุกอย่าง ที่ได้ชื่อเช่นนี้ เห็นจะเป็นเพราะว่าสาวถิเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์มาก ซึ่งสอดคล้องกับตัวบทในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาที่ได้กล่าวถึงเมืองสาละถิว่าเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลาอาหาร ผู้คนต่างทำไร่ไถนามีชีวิตแบบอุดมไปด้วยความสุขทั่วหล้า

ข้าเฝ้าเหล่าเสนา	มีกริยาอัชฌาสัย
พ่อแม่มาแต่ไกล	ได้อาศัยในพารา
ทำไร่ข้าวไถนา	ได้ข้าวปลาแลสาส์

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 81)

จะเห็นได้ว่าสุนทรภู่ได้แรงบันดาลใจในการแต่งกาพย์พระไชยสุริยา โดยการอ้างอิงชื่อเมืองจากสถานที่จริงในประเทศอินเดีย จึงนับได้ว่าสุนทรภู่มีความรู้ที่กว้างขวาง สามารถนำข้อมูลต่าง ๆ มาผูกโยงเข้ากันเป็นนิทานได้อย่างน่าเหลือเชื่อ ดังเช่น โซซิดา มณีส (2555) ได้กล่าวถึงแนวคิดของสุนทรภู่ที่แต่งกาพย์พระไชยสุริยาไว้ในบทความเรื่อง “พินิจพระไชยสุริยาของสุนทรภู่” ว่าน่าจะมาจากการศึกษาไตรภูมิพระร่วง น้ำท่วมโลกจากคัมภีร์ปุราณะของอินเดียและของชาวตะวันตก

3.1.1.1.2 สังคม

ในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ถึงแม้จะเป็นนิทานและเรื่องราวที่เกิดขึ้นเกิดในเมืองเล็ก ๆ แต่จะเห็นได้ว่าแม้จะเป็นเมืองเล็กแต่สภาพสังคมต่างเต็มไปด้วยผู้คนต่างชนชั้นหลายสถานะ ดังเช่นตัวของพระไชยสุริยาที่มีบทบาททางสังคม คือการเป็นพระราชาปกครองบ้านเมือง และมีสถานะเป็นสามีของภรรยา เป็นพระราชาของเหล่าไพร่ฟ้าปกครองเมือง แต่ถูกพระองค์ถูกรวบนำไปด้วยข้าราชการบริพารที่บ้าอำนาจลุ่มหลงในอบายมุข ทำให้บ้านเมืองเสื่อมโทรม เกิดความวุ่นวาย จนต้องทำให้เมืองต้องประสบกับภัยพิบัติร้ายแรง ดังตัวบทดังต่อไปนี้

อยู่มาหมู่ข้าเฝ้า	ก็หาเยาวนารี
ที่หน้าดาดีดี	ทำมโหรีที่เคหา
คำเข้าเฝ้าสืขอ	เข้าแต่หอล่อกามา
หาได้ให้กริยา	โลโลกพาให้บ้าใจ
ไม่จำคำพระเจ้า	เหไปเข้าภาษาไสย
ถือติมิข้าไท	ฉ้อแต่ไพร่ใส่ชื่อคา

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 81)

พาราสาვეถี	ใครไม่มีปราณีใคร
ดุเดือดแต่ใจ	ที่ใครได้ใส่เอาพอ
ผู้ที่มีฝีมือ	ทำดุเดือดไม่ซื้อขอ
ไล่คว่ำผ้าที่คอ	อะไรล่อก็เอาไป

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 82)

คดีที่มีคู่	คือไก่หมู่เจ้าสุภา
ใครเอาข้าวปลามา	ให้สุภาก็ว่าดี
ที่แพ่แก่ชนะ	ไม่ถือพระประเวณี
ขึ้นอีกได้ดี	ไล่ดำตีมีอาญา
ที่ซื้อถือพระเจ้า	ว่าโง่งเงาเต่าบุปลา
ผู้เฒ่าเหล่าเมธา	ว่าใบ้ำสาระยา
ภิกษุสมณะ	เหล่าก็ละพระธรรม
คาถาลำนำ	ไปเร้าทำเนโก

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 82)

จะเห็นได้ว่าสภาพสังคมที่รายล้อมตัวละครพระไชยสุริยา เป็นสังคมที่มีแต่เรื่องราวเลวร้าย และวุ่นวาย พระองค์ไม่สามารถที่จะจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จนทำให้บ้านเมืองต้องตกอยู่ในสถานะ อันยากลำบาก เพราะหลงเชื่อเหล่าเสนาอำมาตย์ ผีป่าจึงได้ทำให้เกิดน้ำป่าพัดเข้าไปในเมืองจนพระ ไชยสุริยาและชาวเมืองต้องหนีตายออกจากเมืองในที่สุด

สอดคล้องกับ ปัญญา บริสุทธี (2528) ได้กล่าวถึงด้านสภาพสังคมของกาพย์พระไชยสุริยา เกิดจากความไม่เป็นธรรมในสังคมที่ผู้มีอำนาจข่มเหงผู้น้อยอย่างไร้ความปราณีและเจ้าขุนมูลนายนิยม วงดนตรีหรือวงมโหรี ผู้หญิงและมักชอบนำหญิงเล่นดนตรีมาเป็นภรรยาของของตน ก่อเกิดความนิยม การมีภรรยาหลายคนของเจ้าขุนมูลนาย การใช้อำนาจของของศาลหรือตุลาการอย่างไม่เป็นธรรมและความไม่ซื่อตรงของขุนนางที่ไม่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาตามการให้สัตย์ไว้ ซึ่งจัดอยู่ในแบบแผนทางการ ปกครอง รวมถึงความเชื่อเรื่องการทำบุญที่ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์และพระสงฆ์บางส่วนประพฤติไม่ ถูกต้องตามธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาซึ่งจัดอยู่ในความเชื่อศาสนา

3.1.1.1.3 จิตวิทยา

ในการศึกษาตัวละคร จะเห็นได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดของเรื่องคือตัวละคร เมื่อตัวละครในนวนิยายมีความสมจริง มีความเป็นมนุษย์ธรรมดามากขึ้น ทำให้เริ่มมีการศึกษาตัวละครในการใช้ทฤษฎี จิตวิทยาเข้ามา คือ การพยายามวิเคราะห์ความจริงเกี่ยวกับจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่ต่าง ๆ เป็นการมองมนุษย์อย่างมีชีวิตจิตใจ ซึ่งตกอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งเร้าให้แสดงพฤติกรรม ตอบสนองออกมาเหมือนคนทั่วไป ในขณะเดียวกัน ก็พยายามศึกษาเกี่ยวกับความเกี่ยวพันของ พฤติกรรมที่ตัวละครแต่ละตัวกระทำร่วมกับตัวละครอื่น ๆ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2529)

ในวรรณคดีเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา จะเห็นได้ว่าตัวละครพระไชยสุริยา เป็นคนที่มีความอดทน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคที่เจอ เพราะเมื่อพระองค์ได้เห็นว่าป่าที่เข้าท่วมเมืองด้วยการขึ้นสำเภาแล้วแต่ก็ยังไม่พ้นเจอพายุซัดเรือจนแตก ข้าราชการบริพารล้มหายตายจากจากเหตุการณ์ครั้งนั้น ทำให้พระองค์และพระมเหสีจึงต้องระหกระเหินเร่ร่อนในป่า นอนกลางดินกินกลางทราย จากที่เคยอาศัยอยู่ในพระราชวังสุขสบายกลับต้องมาพบเจอความทุกข์ยาก ดังตัวบทต่อไปนี้

ขึ้นกกตกทุกข์ยาก แสนลำบากจากเวียงไชย
มันเผือกเลือกเผาไฟ กินผลไม้ได้เป็นแรง

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักช์ ม.1 : 88)

จำไปในทะเลเวรา พายุใหญ่มา
เกตราก็เหเซไป ทะลุปรุไป
สมอก็เกาเสาใบ ทะลุปรุไป
น้ำไหลเข้าลำสำเภา เจ้ากรรมชัศเอา
ผืนน้ำซำไต่ใบเสา เจ้ากรรมชัศเอา
สำเภาระย้าคว่ำไป

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักช์ ม.1 : 85-86)

เมื่อสำเภาแตกแล้วพระไชยสุริยาและพระมเหสีจึงต้องหนีขึ้นไปบนบกเข้าไปอาศัยในป่าเพื่อเอาชีวิตรอด ตัวละครพระไชยสุริยาทำให้เห็นเราเมื่อคนเราแม้จะเจออุปสรรคหนักหนาแค่ไหนเราต้องมีความอดทนเพื่อที่จะได้ก้าวข้ามมันไปได้ ดังตัวบทตอนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการยอมลำบากและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งที่ต้องเผชิญ

เอ็นดูภูธร มานอนในไพร มณฑลตันไพร แทนไพชยนต์สถาน
ส่วนสุมาลี วันทาสามี เทวียู่งาน
เฝ้าอยู่ดูแล เหมือนแต่ก่อนกาล ให้พระภูบาล สรรพวิญญา
พระชนนวลนอน เชิญใจไม้ขอน เหมือนหมอนแม่นา
ภูธรสอนมนต์ ให้บันภาวนา เ็นคำร่ำว่า กันป่าภัยพาล

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักช์ ม.1 : 86)

3.1.1.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

หลังจากสำเภาแตก ทำให้พระไชยสุริยาและนางสุมาลีต้องร่อนเร่อยู่ในป่า จนได้มาพบกับ พระดาบสซึ่งบำเพ็ญศีลภาวนาอยู่ในป่านั้น พระดาบสได้เทศนาสั่งสอนจนทั้งสองพระองค์เกิดความ เลื่อมใส และทรงออกบวชเป็นฤๅษีและตั้งมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจนดับขันธและได้ สถิตยัสสววรรค์ พระไชยสุริยาเมื่อเจอกับภัยพิบัติน้ำป่าไหลเข้าท่วมเมืองในครั้งแรก พระองค์ได้ แก้ปัญหาด้วยเกณฑ์คนในเมืองทั้งหมดขึ้นสำเภาออกจากเมืองให้เร็วที่สุด แต่อุปสรรคระลอกที่สอง ก็เข้ามาขัดเมื่อสำเภาแล่นออกมาได้ไม่กี่ไกลก็เจอพายุพัดเข้าชนเรือแตก ส่งผลให้ผู้คนในเรือแตก กระจายกันไปคนละทิศละทาง

จะเห็นว่าในตอนต้นเรื่องตัวละครพระไชยสุริยามีจุดหมายคือทำอะไรเพื่อจะช่วยเหลือ ชีวีต ชาวเมืองให้หนีออกจากเมืองที่กำลังถูกน้ำท่วมให้ได้มากที่สุดและเร็วที่สุด จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงมี ความเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาได้ดีในยามคับขัน แสดงให้เห็นถึงการไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังโดย เป็นคุณธรรมข้อหนึ่งของกษัตริย์ที่ไม่เคยทอดทิ้งประชาชนถึงแม้ว่าจะมีความยากลำบากเพียงไหนก็ ตาม ดังเช่นในต้วบทดังต่อไปนี้

พระไชยสุริยาภูมิ พาพระมเหสี
มาที่ในลำสำเภา
ข้าวปลาหาไปไม่เบา นารีที่เฝ้า
ก็เอาไปในเกตรา
เถ้าแก่ชาวแม่แซ่มา เสนีเสนา
ก็มาในลำสำเภา
ติ่มล่าล่อช่อใบใส่เสา วายุพยุพเลา
สำเภาก็ใช้ใบไป

(กาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 86)

ในเรื่องพระไชยสุริยา ตัวละครหลักที่ทำให้ผู้อ่านได้ข้อคิดมากที่สุดคือพระไชยสุริยา เป็นตัวละครที่ผู้แต่งสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของเรา กล่าวได้ว่าสิ่ง ที่คนเราไม่ควรยึดถือคืออัตตา ไม่มีสิ่งไหนคงที่และตลอดไป พระไชยสุริยาเมื่อหนีภัยพิบัติออกจาก เมือง ก็ร่อนเร่มาพบกับพระดาบสได้สดับพระธรรมจนเลื่อมใสศรัทธาขอบวชและปฏิบัติตนอยู่ใน ศีลธรรมตลอดชีวิต

ขึ้นเกลยกล่าวท้าวไท ฟังธรรมน้ำใจ
 เลื่อมใสศรัทธากล้าหาญ
 เห็นภัยในขันธสันดาน ตัดท่วงบัวงมมาร
 สำราญสำเร็จเมตตา
 สององค์ทรงหนิงพยัคฆา จัดจีบกลีบขุภา
 รักษาถือศีลฤๅษี
 เข้าค่าทำกิจพิธี กองกฤษณ์อัคคี
 เป็นที่บูชาถาวร

(ภาพพระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 90-91)

จากตัวบทจะเห็นได้ว่าพระไชยสุริยาที่ในตอนต้นเป็นพระราชครองเมืองอย่างปกติสุขตลอดมา จนเกิดเหตุการณ์ที่เหล่าเสนาอำมาตย์ประพุดิตนชั่วรังแกข่มเหงไพร่ฟ้า จนทำให้เกิดภัยพิบัติครั้งใหญ่หลวง น้ำป่าไหลทะลักเข้าท่วมเมือง หลังจากขึ้นเรือสำเภาก็กลับโดนพายุชักจนเรือแตก ตอนท้ายของเรื่องจึงต้องตกกระกำลำบาก ต้องเอาชีวิตรอด รอนแรมอยู่ในป่ากับพระมเหสี จนได้มาเจอกับพระดาบสที่บำเพ็ญศีลภาวนา ได้รับฟังพระธรรมคำเทศนาจนในที่สุดพระองค์และพระมเหสีก็เกิดความเลื่อมใสบรรลุประชาธรรม หลังจากดับขันธจึงได้ขึ้นสวรรค์

3.1.1.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พระไชยสุริยา”

จากการวิเคราะห์ตัวละครพระไชยสุริยาในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในตัวบท ผู้วิจัยพบว่า ภาพลักษณ์ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ อุปนิสัยของพระไชยสุริยาที่ผู้แต่งได้นำเสนอและขับเน้นออกมาสู่ผู้อ่านผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ทำให้พิจารณาได้ว่าตัวละครพระไชยสุริยาเป็นภาพลักษณ์ของคนที่มีความอดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหา ชี้ให้เห็นว่าเมื่อคนเราประสบพบเจอกับเรื่องร้าย ๆ หากเรากัดฟันสู้และผ่านไปได้ จะทำให้เราพบความสุขที่แท้จริงได้ไม่ยาก

ค่าเช่าเอากราดกวาดเตียน เหนื่อยยากปากเพียร
 เรียนธรรมบำเพ็ญเคร่งครัน
 สำเร็จเสร็จได้ไปสวรรค์ เสวยสุขทุกวัน
 นานนับกับกลับพุทธรันดร

(ภาพพระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 91)

จากตัวบทจะเห็นได้ว่าพระไชยสุริยาได้ปล่อยวางละทิ้งหัวใจของการเป็นกษัตริย์ ไม่ยึดติดกับลาภยศสรรเสริญ มุ่งไปสู่ความสมณะธรรมตาที่สุด เพราะท้ายแล้วการบำเพ็ญเพียรภาวนาและศึกษาพระธรรมทำให้จิตใจของคนเราสงบ สอนให้เราเข้าใจว่าคนเราไม่ได้ต้องการความอำนาจฐานะร่ำรวย การมีชื่อเสียง การมีคนกราบไหว้ แต่ต้องการแค่พื้นที่เล็กๆ ที่ทำให้เรามีความสุข พระไชยสุริยาหากยอมพ่ายแพ้ต่อโชคชะตาในครั้งเรือดกนั้นก็จะไม่มีวันได้พบกับความสุขที่แท้จริง

ตัวละครพระไชยสุริยา ในหนังสือเรียนวรรณคดีจักษุชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จึงนับว่าเป็นตัวละครที่ให้ออกคิดทั้งเด็กและผู้ใหญ่ หากมองในมุมมองของเด็กจะเห็นว่าตัวละครพระไชยสุริยาจะเป็นข้อคิดในการอดทน ไม่ยอมสิ้นหวังในชีวิต แม้จะประสบโชคชะตาที่เลวร้ายซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็ยังกลับขึ้นมายืนหยัดต่อสู้ด้วยลำแข้งของตน ทำให้เห็นว่าชีวิตแม้จะเจอเรื่องราวที่หนักหนาแค่ไหน เพียงมีความเชื่อมั่นในตนเอง อดทน และเข้มแข็งก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ หากมองอีกมุมหนึ่ง ตัวละครพระไชยสุริยา ก็เครื่องมือชิ้นเล็กในการวิจารณ์สังคม เพื่อให้ผู้แต่งได้นำตัวละครนี้มาเป็นช่องทางวิพากษ์สังคมในสมัยนั้น ๆ โดยผ่านรูปแบบที่ธรรมดา คือเป็นหนังสือที่อ่านสำหรับเด็ก โดยการซ่อนไว้อย่างแยบยลผ่านตัวบท ดังที่ โชชิตา มณีใส ได้วิพากษ์กาพย์พระไชยสุริยา ไว้ในบทความ “พินิจกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่” ว่า พาราสาวัตถิ สะท้อนสภาพบ้านเมืองที่ไม่มีชื่อมีแป ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองไม่อาจเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ถ้อยคำที่ว่า “ซึ้งก็ได้ดี” “ประกอบชอบเป็นผิด กลับจรีตผิดโบราณ สามัญอันตพาล ผลาญคนซื้อถือสัตย์ธรรม” อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการวิจารณ์บ้านเมืองในสมัยของผู้แต่ง โดยให้รายละเอียดชัดเจนเจาะจง เป็นการสรุปเน้นย้ำ ต่างจากในมหาสุบินชาดกที่กล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่าถือเอาข้อใช่เหตุว่าเป็นเหตุ ถือเอาข้อเป็นเหตุว่ามีใช่เหตุ ผู้ที่ถูกวิจารณ์นั้นเป็นบุคคลหลายเหล่าต่างฐานะ ไปจนถึงผู้ทรงอำนาจสูงสุด ดังจะเห็นได้จากถ้อยคำที่ว่า “ไพร่ฟ้าเศร่าเปล่าอร่า” ซึ่งหมายถึงประชาชนอยู่ในสภาพสิ้นหวัง คำว่า “ไพร่ฟ้า” มีนัยยะเชื่อมโยงถึงพระเจ้าแผ่นดิน ตามพุทธทำนายในมหาสุบินชาดกซึ่งมีว่า ความเสื่อมของสังคมเกิดขึ้นในยามที่ผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ตั้งมั่นในธรรม ความเป็นไปได้ที่สุดของ “พาราสาวัตถิ” คือหายนะของบ้านเมืองนั้น อาจเปิดเผยความคิดลึก ๆ ในยามที่รู้สึกคับแค้นสิ้นหวังถึงที่สุดของสุนทรภู่ซึ่งเชื่อว่าตนเองเป็นเหยื่อที่ถูกกระทำอย่างไร้ความเป็นธรรมในสังคม สังคมดำเนินมาจนถึงจุดเสื่อมอย่างที่สุด

การใช้ตัวละครพระไชยสุริยา ซึ่งเป็นตัวละครเอกเป็นพระมหากษัตริย์ จึงนับว่าเป็นความกล้าหาญของผู้แต่งที่ได้นำตัวละครนี้มาเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ว่าตัวละครเอกถึงแม้จะเป็นพระมหากษัตริย์ หากปกครองบ้านเมืองไม่ได้ บริหารราชการบ้านเมืองไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ก็จะนำพาบ้านเมืองไปสู่ความล่มจมในที่สุด เพราะฉะนั้นในแง่ของแนวคิดสำหรับผู้ใหญ่ จะเห็นได้ว่าตัวละครนี้สอนให้ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้า หรือผู้ที่มีอำนาจปกครองคนบางกลุ่ม ว่าการปกครองคน หรือมีอำนาจแต่ไม่สามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรได้ จากจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ เช่นการโกงกิน คอร์รัปชัน ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป ก็จะทำให้เกิดปัญหาเรื้อรังอื่น ๆ

ตามมา เช่นบริษัทขาดทุน หรืออาจจะถึงขั้นต้องปิดกิจการ ดังนั้นพระไชยสุริยาจึงเปรียบเสมือนภาพแทนของคนที่ล้มเหลวในเรื่องการปกครองคน ดังเช่นในเนื้อเรื่องของกาพย์พระไชยสุริยา ที่สุดท้ายแล้วเพราะการปกครองบ้านเมืองที่อ่อนแอ หุบเขาหลงเชื่อเหล่าเสนาอำมาตย์มากจนเกินไป ก็ทำให้ชาวเมืองต้องตาย และเมืองล่มจม

ดังนั้น ตัวละครพระไชยสุริยาจึงสามารถเป็นข้อคิดให้ทั้งเด็กนักเรียนและผู้ใหญ่ทั่วไปได้ดีมาก อีกตัวละครหนึ่ง เพราะนอกจากจะสอนเด็กในแง่คิดเรื่องของความอดทนอดกลั้น ต่อการเผชิญปัญหา อุปสรรค ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่ถาโถมเข้ามาในชีวิต และเมื่อเราอดทนผ่านอุปสรรคนั้นมาได้ด้วยความเพียรพยายามสุดท้ายแล้วก็จะพบกับความสุขในชีวิตอย่างแน่นอน ส่วนผู้ใหญ่หากได้อ่านกาพย์พระไชยสุริยา ก็จะได้อะไรในเรื่องของการปกครอง ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน เพื่อเป็นตัวอย่างและเตือนสติตนเอง ว่าการหลงเชื่อคำคนหรือหุบเขาจนเกินไป ก็อาจจะนำมาซึ่งเรื่องราวที่วุ่นวายในภายหลังได้ ภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม ของพระไชยสุริยาในเรื่องจึงเปรียบเหมือน เครื่องเตือนจิตใจของเด็กนักเรียนว่าในการเรียนหรือแม้กระทั่งการดำเนินงานทุกอย่าง มักจะมีปัญหา ขัดผัดพลาด หรือเกิดเรื่องราวที่ไม่คาดฝันอยู่เสมอ ดังนั้นเราจะทำอย่างไรให้เกิดผลกระทบที่ตามมาน้อยที่สุด หรือแก้ไขปัญหาอย่างไรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความราบรื่น สอนให้เด็กรู้จักอดทน และก้าวผ่านปัญหาต่าง ๆ ไปด้วยความมานะของตนเอง

3.1.2 ราชอิริราช ตอน สมิงพระรามอาสา

งานเขียนที่บันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เรียกว่าพงศาวดาร เช่น พงศาวดารมอญ พงศาวดารพม่า เป็นต้น พงศาวดารเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญสำหรับงานเขียนทางประวัติศาสตร์ เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ ราชวงศ์ ประเพณีและพิธีกรรมในราชสำนัก การทำสงครามเพื่อแผ่ขยายพรมแดน ราชอิริราช เป็น หนังสือที่ชาวมอญ (รามัญ) เชื่อว่าเป็นพงศาวดารที่เขียนขึ้นมาจากเรื่องจริงโดยบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชนชาติมอญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553)

ราชอิริราช ตอนสมิงพระรามอาสา ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นหนังสือที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าให้พระยาพระคลัง (หน) พระยาอินทอัครราช พระภิรมย์ศรี และพระศรีภูริปริชา ช่วยกันแต่งขึ้นเป็นร้อยแก้ว โดยเนื้อหานี้มาจากการทำสงครามในพงศาวดารมอญ แปลจากภาษามอญเป็นภาษาไทย และในตอนสมิงพระรามอาสา เป็นตอนสำคัญที่ถูกตัดนำมาเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยตัวละครที่สำคัญในตอนนี้ คือ “สมิงพระราม”

เรื่องย่อของราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้ากรุงต้าฉิงของจีน ได้ยกทัพมาล้อมกรุงอังวะ เพราะต้องการให้พระเจ้ามณฑิยรทองออกไปถวายบังคม และขอให้ พระองค์ส่งทหารที่มีฝีมือออกมาต่อสู้กับกามะนีทหารเอกของตน หากฝ่ายกรุงอังวะแพ้จะต้องยกเมือง ให้พระเจ้ากรุงจีน แต่ถ้าฝ่ายของตนแพ้จะยกทัพถอยกลับไปเอง พระเจ้ามณฑิยรทองจึงป่าวประกาศ หาผู้ที่อาสาออกรบในครั้งนี้ และหากรบชนะกามะนีได้จะโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นพระมหาอุปราช และยกสมบัติให้ครึ่งหนึ่ง

สมิงพระรามที่ถูกจับเป็นเชลยอยู่นั้น เมื่อทราบข่าวก็คิดการณ์ไกลว่า หากพระเจ้ากรุงจีน ชนะศึกในครั้งนี้ ต่อไปคงจะกรีธาทัพเข้าไปยึดเมืองหงสาวดีของตนเป็นแน่ จึงอาสาออกรบในทันที ในระหว่างรบสมิงพระรามเห็นว่ากามะนีมีความชำนาญในด้านการรบเพลงทวน อีกทั้งยังสวมเกราะที่ แน่นหนายากที่จะแทงเข้าได้ สมิงพระรามจึงออกอุบายแสดงท่าทำให้อีกฝ่ายรำตามก่อนจะต่อสู้กับ กามะนีถูกหลอกล่อให้รำตามก็ชะล่าใจ ฝ่ายสมิงพระรามเห็นช่องได้รั้งรั้งกับบริเวณเกราะซ้อนท้าย หมวกที่เปิดออกจึงใช้ทวนสอดแทงเข้า แล้วฟันย้อนกลับเกราะตัดศีรษะของกามะนีขาด จากนั้นจึงเอา ขอลเหล็กสับศีรษะกามะนีใส่ตะกรวยนำมาถวายพระเจ้ามณฑิยรทอง เมื่อภารกิจเสร็จสิ้นแล้ว พระเจ้า มณฑิยรทองจึงพระราชทานตำแหน่งพระมหาอุปราชและพระธิดาให้เป็นบาทบริจาริกาแก่สมิง พระรามตามที่อาสาไว้ สมิงพระรามอยู่กินกับพระธิดา จนมีพระราชกุมาร วันหนึ่งขณะที่พระราช กุมารกำลังคะนองเอื้อมพระหัตถ์ขึ้นไปเล่นบนที่สูง พระเจ้ามณฑิยรทองเห็นจึงพลั้งพระโอษฐ์ออกไป ว่า “ลูกอ้ายเชลยนี้กล้าหาญนัก นานไปเห็นองอาจแทนมั่งรายกะยอฉะวาได้” สมิงพระรามได้ยิน ดังนั้นจึงน้อยใจ ควบม้าหนีออกจากกรุงอังวะกลับหงสาวดีในที่สุด

3.1.2.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.1.2.1.1 กายภาพ

จากการค้นคว้า ตัวละคร “สมิงพระราม” พบว่า สมิงพระรามเกิดเมื่อคริสตวรรษ 1380 ณ อาณาจักรหงสาวดี นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท เป็นทหารเอกของพระเจ้าราชาธิราช กษัตริย์ มอญ สมิงพระรามเป็นชาวมอญ กล่าวได้ว่าคนมอญจะมีรูปร่างคล้ายคนไทย แต่สูงล้ำสันกว่า และมี ผิวคล้ำกว่า ตาสีดำ หรือสีน้ำตาลเข้ม ผมสีดำ ลักษณะการแต่งกายเดิมคล้ายพม่า คือชอบนุ่งผ้าเป็นตา หมากรุก สถาบันวัฒนธรรมภูมิภาคตะวันตก (ไม่ปรากฏปี)

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องของทรงผมว่า ชายชาวมอญโบราณไว้ผมยาวเกล้ามวย มุ่นไว้กลางศีรษะและมีผ้าโพก การบรรยายการตกแต่งร่างกายทุกครั้งจะต้องกล่าวถึงผ้าโพกศีรษะ เสมอ ดังตัวบท ในตอนที่สมิงพระรามอาสาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง กษัตริย์พม่าออกรบกับกามะนี ทหารฝ่ายพระเจ้ากรุงจีน

“ฝ่ายสมิงพระรามก็แต่งตัวใส่เสื้อสีชมพูขลิบทองจีบเอว โปกผ้าชมพูขลิบล้วนแล้วไปด้วยทอง ใส่กำไลต้นแขนปลายแขนแหวนสอดก้อยแล้วไปด้วยเนาวรัตน์แต่ล้วนเป็นทองอันงาม แล้วสอดดาบสะพายแล่งขึ้นม้า ฟ้อนรำเป็นเพลงทวนออกมายังท้องสนาม”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 117)

จะเห็นได้ว่าสมิงพระรามยังคงเอกลักษณ์ของชาวมอญไว้ คือการโปกผม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรักในอัตลักษณ์การเป็นชนชาติมอญของตนเอง

3.1.2.1.2 สังคม

สมิงพระรามเป็นทหารเอกของพระเจ้าราชาธิราช ที่มีฝีมือเก่งกาจจนเป็นที่เลื่องลือ แต่สาเหตุที่สมิงพระรามต้องตกไปอยู่กับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องในฐานะเชลย ในหนังสือราชาธิราช ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ในหนังสือราชาธิราช ฉบับปี 2505 ได้กล่าวถึงสมิงพระรามว่า พม่ากับมอญในสมัยนั้นเป็นไมตรีกันมาในบางระยะ และทำสงครามกันมาในบางคราวต่างผลัดกันได้เปรียบเสียเปรียบในการสงครามอยู่ตลอดเวลา 30 ปี เพราะต่างมีทหารเอกผู้มีฝีมือดีและปรีชาเฉลียวฉลาดในการสงครามอยู่ด้วยกัน ทั้งสองฝ่าย ครั้นมาเมื่อราว พ.ศ. 1963 มังรายกะยอฉะวาก็ยกทัพตามติดพันมาทันกองทัพหลังของพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งสมิงพระรามทหารเอกของมอญเป็นแม่ทัพ สมิงพระรามจึงขับขี่ช้างประกายมาศเข้าต่อต้านกองทัพพม่า รบสู้กันจนถึงตลุมบอน ช้างประกายมาศติดหล่มลึก ทหารพม่าก็เข้าล้อมจับตัวสมิงพระรามเป็นเชลยศึกได้ มังรายกะยอฉะวาจึงให้คุมตัวสมิงพระรามนำไปจองจำเป็นอาชญากรสงครามอยู่ในคุก ณ กรุงอังวะ ซึ่งการเป็นเชลยในครั้งนี้ของสมิงพระราม เป็นเหตุให้เกิดตอนสมิงพระรามอาสาอกรบกับกามะนีทหารเอกของพระเจ้ากรุงจีนในครั้งนี้ สมิงพระรามเมื่อรบชนะกามะนีก็ได้รับการปูนบำเหน็จมากมาย ดังในตัวบท

“สมิงพระรามมีความชอบมาก บัดนี้ควรเราจะให้สมิงพระรามเป็นพระมหาอุปราช และราชธิดาเราจะประทานให้เป็นบาทบริจาริกาด้วยตามสัญญาจึงจะชอบ”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 120)

พระธิดาพระนามว่า ตะละมีขอ ได้อยู่กินกับสมิงพระรามจนมีพระราชโอรสด้วยกัน 1 พระองค์ เรียกได้ว่าสมิงพระรามได้ใช้ชีวิตอยู่ในกรุงอังวะเป็นเวลานาน ก่อนจะน้อยใจ คบม้าหนีออกจากกรุงอังวะกลับหงสาวดีในที่สุด

3.1.2.1.3 จิตวิทยา

ตัวละครสมิงพระราม เป็นคนที่มีจิตใจเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ แน่วแน่ ไม่กลัวความตาย จะเห็นได้จากตัวบท ตอนที่สมิงพระรามได้ยืนฝ่ายผู้คุมในคุกพูดคุยกันถึงเรื่องการตามหาผู้รับอาสา เพื่อไปรบกับทหารเอกของพระเจ้ากรุงจีนคือกามะนี ที่แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและไม่กลัวสิ่งใดของสมิงพระราม

“คิดแล้วจึงพูดกับผู้คุมว่า จะกลัวอะไรนักหนา กับกามะนี ทหารพระเจ้ากรุงจีนนั้น จะมีฝีมือดีสักเพียงไหน เรากลัวแต่ทหารเทพยดาที่เหาะได้ ซึ่งกามะนีกับเราเป็นมนุษย์เดินดิน เหมือนกันเราหากกลัวไม่”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 112)

จากตัวบทจึงแสดงให้เห็นว่า สมิงพระรามเป็นคนที่มีความกล้าหาญเป็น เหมาะสมแล้วที่เป็น ทหารเอกของพระเจ้าราชาธิราช นอกจากนี้ตอนที่สมิงนครอินท์ ทหารเอกผู้หนึ่งของพระเจ้าราชาธิราชถูกพม่าจับตัวไปสมิงพระรามขี่ช้างบุกไปถึงหน้าค่ายพม่า และสังหารทหารพม่าหลายคน จนเป็นที่เกรงกลัวของทหารพม่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกษัตริย์แห่งกรุงอังวะทรงได้ยินคำร่ำลือ จึงขอตัวสมิงพระราม สมิงพระรามกล้าเข้าเฝ้าศัตรูโดยที่ไม่พกอาวุธอื่นใด และใช้วาทศิลป์ในการพูด จนสามารถเอาตัวรอดกลับมาได้

ในอีกตอนหนึ่งในตัวบทที่ยืนยันได้ว่า สมิงพระรามผู้นี้เป็นผู้ที่มีความเก่งกาจ กล้าหาญ จนพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องต้องออกปากเอ่ยชม คือตอนที่ทราบว่าคุณสาออกไปรบกับกามะนีคือสมิงพระราม พระองค์จึงเอ่ยขึ้นว่า

“สมิงพระรามนี้ขี่ช้างขี่ม้าสันตติดี ฝีมือเข้มแข็งแก่งกล้าในการสงคราม หาผู้เสมอด้วยยาก”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 101)

สมิงพระรามเป็นคนที่มีความใจแน่วแน่ กล้าหาญ ฉลาดและเฉียบคม มีปฏิภาณไหวพริบเป็นเลิศ ซึ่งการเอาชนะศัตรูนั้น มีเพียงฝีมือที่เก่งกาจย่อมเอาชนะได้ยาก แสดงให้เห็นว่าสมิงพระรามต้องใช้ทั้งความสามารถและสติปัญญาในการสู้รบ เตรียมตัวรับมือหาช่องทางและจุดอ่อนของข้าศึกจึงสามารถเอาชนะได้ตลอดมา

3.1.2.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

ในเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา จะเห็นได้ว่าตัวละครสมิงพระราม เป็นคนที่รักบ้านรักเมืองของตนเองที่สุด เพราะถึงแม้ว่าจะอยู่ในฐานะของพระมหาอุปราช แต่ทว่าสมิงพระรามยังมีจุดมุ่งหมายที่จะกลับไปยังกรุงหงสาวดีบ้านเมืองของตนเอง ด้วยเหตุว่าสมิงพระรามนั้นมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ของตนเองคือพระเจ้าราชาธิราช อีกทั้งพึงตระหนกอยู่เสมอว่าตนเองเป็นใครและไม่เคยคิดแปรพักแม้แต่วินาทีเดียว จะเห็นได้ว่าตอนที่สมิงพระรามทราบข่าวเรื่องพระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาประชิดกรุงอังวะ และคิดว่าตนเองควรจะอาสาออกไปตัดศึกในครั้งนี้เพราะเกรงว่า เมื่อทัพของกรุงจีนชนะกรุงอังวะแล้ว อาจจะยกเลยไปตีกรุงหงสาวดี สมิงพระรามจึงคิดอาสาออกไปต่อสู้กับกามะนีเพื่อตัดกำลังข้าศึกไม่ให้ล่วงเลยไปถึงหงสาวดีได้

บทบาทของสมิงพระราม ในเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา นับว่าเป็นตัวละครที่มีความสำคัญและให้แง่คิดในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของความจงรักภักดีต่อชาติและบ้านเมืองของตน จะเห็นได้จากที่สมิงพระรามแม้จะถูกจับไปเป็นเชลย ถูกจองจำเป็นเวลานานก็ไม่มีทางเปลี่ยนพรรคพวกไปเข้ากับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแห่งกรุงอังวะ ซึ่งมีตอนหนึ่งที่สมิงพระรามได้ยินผู้คุมในคุกพูดถึงเรื่องการตามหาผู้ที่อาสาออกรบกับกามะนี แต่ในตอนแรกสมิงพระรามคิดว่าการอาสาออกรบในครั้งนี้เป็นการหาบสองป่าอาสาสองเจ้าจึงไม่ควรทำ

“สมิงพระรามได้ยินดังนั้นก็คิดว่า แต่เราต้องพันนาการตรากตรำอยู่นานแล้ว มิได้ขี่ช้างขี่ม้าเหยียดมือเหยียดเท้า เยื้องแขนซ้ายแขนขวาเล่นบ้างเลยรำคาญใจนัก เราจะกลัวอะไรกับกามะนีทหารจีน อันจะเอาชัยชนะนั้นไม่สู้ยากนัก ครั้นจะรับอาสารบนี้เล่า ก็เหมือนหาบสองป่าอาสาสองเจ้าหาควรไม่”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 111)

แต่สุดท้ายแล้วสมิงพระรามก็เปลี่ยนใจ ทำให้คิดว่าเพราะเหตุใด และอะไรคือจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้สมิงพระรามต้องตัดสินใจอาสาออกรบในครั้งนี้ เพราะสมิงพระรามมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือต้องการออกมาต่อสู้เพื่อชาติบ้านเมืองของตน การอาสาออกรบให้กับกรุงอังวะไม่ใช่เพื่อเป็นการอยากจะพ้นพันนาการจากการเป็นเชลย ไม่ใช่เพื่อต้องการที่จะได้ตำแหน่งหรือลาภยศ และไม่ใช่ว่าที่จะผันตัวมารับใช้พระเจ้ากรุงอังวะแต่อย่างใด แต่สมิงพระรามมีจิตใจแน่วแน่ในการจงรักภักดีต่อบ้านเมืองของตน ยอมออกไปต่อสู้กับกามะนีก็เพื่อไม่ให้ทัพกรุงจีนที่หากชนะกรุงอังวะแล้วจะต้องบุกกรุงหงสาวดีแน่นอน เป็นการจัดการเพื่อตัดกำลังของข้าศึก ดังในตัวละครราชาธิราชฉบับตัวเขียนความว่า

“สมิงพระรามได้ฟังดังนั้น ก็คิดในใจว่าเมืองอังวะเป็นต้นทาง อุปมาประดังหน้าด่านเมืองหงสาวดี พระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาบัดนี้ ก็มีความปรารถนาจะใคร่ดูทะแกล้วทหาร อันมีฝีมือขี่ม้าแทงทวนสู้กันตัวต่อตัว ถ้าหาผู้ใดจะสู้หมีได้ก็ดี ถึงได้เมืองอังวะแล้วก็ดี ก็ได้สมความปรารถนาเห็นศึกจีน จะยกถ่วงลงไปถึงเมืองหงสาวดี

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 111)

3.1.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “สมิงพระราม”

จากการวิเคราะห์ตัวละครสมิงพระรามในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในตัวบท ผู้วิจัยพบว่า ภาพลักษณ์ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ อุปนิสัยของตัวละครสมิงพระรามที่ถูกถ่ายทอดออกมาจาก บทบาทการกระทำในเรื่อง บุคลิกลักษณะตัวละครสมิงพระรามที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่จงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์และกตัญญูต่อชาติบ้านเมือง

“สมิงพระรามได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า กรุงอังวะนี้เป็นต้นทาง อุปมาดังหน้าด่านกรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาครั้งนี้ก็มีความปรารถนาจะใคร่ดูทะแกล้วทหารอันมีฝีมือขี่ม้ารำเพลงทวนสู้กันตัวต่อตัว ถ้าไม่มีผู้ใดสู้รบ ถึงจะได้เมืองอังวะแล้วก็ไม่สิ้นความปรารถนา แต่เพียงนี้ เห็นศึกจีนจะกำเริบยกถ่วงเลยไปตีตกรุงหงสาวดีด้วยเป็นมั่นคง ตัวเราเล่าก็ต้องจงจำตราคราตร้าอยู่ ถ้าเสียกรุงอังวะแล้วจะหมายใจว่าจะรอดคืนไปเมืองหงสาวดีได้ก็ใช่ที่ จำเราจะรับอาสาตัดศึกเสียจึงจะชอบ อย่าให้ศึกจีนยกลงไปตีตกรุงหงสาวดีได้”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 11)

จากตัวบทข้างต้นจะเห็นได้ว่า สมิงพระรามคิดที่จะอาสาออกรบในครั้งนี้เพื่อกรุงหงสาวดี เพราะไม่อยากให้ข้าศึกต้องบุกประชิดเมืองและถ่วงเลยไปตีหงสาวดี สมิงพระรามไม่ได้ออกรบเพื่อลาภยศหรือต้องการปูนบำเหน็จ ไม่ได้ต้องการจะเข้ากับกรุงอังวะ แต่ยังคงจงรักภักดีต่อพระเจ้าราชาธิราชพระมหากษัตริย์ของตน นอกจากนี้ยังมีอีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ของสมิงพระราม จนพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องต้องเอ่ยปากว่า

“อันสมิงพระรามผู้นี้มีความซื่อสัตย์มั่นคงนัก ซึ่งจะหนีพระองค์ไปนั้นข้าพเจ้าเห็นหาเป็นไม่ เพราะม้าตัวนี้เป็นลูกม้าหนุ่มยังมิได้พาตอานมิกำลังนัก สมิงพระรามจึงควบไปไกลหวังจะทรมานให้เหนื่อยอ่อนลง จึงจะฝึกสอนได้โดยง่าย ข้าพเจ้าเห็นคงจะกลับมา”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 116)

ตัวละครสมิงพระรามจึงนับว่า เป็นตัวละครที่ได้ให้ข้อคิดในเรื่องของคนเราถึงแม้จะมีอุปสรรคหรือข้อด้อย แต่ความสำเร็จก็เกิดได้ด้วยปัญญาและความสามารถ ดังเช่นสมิงพระรามเองถึงแม้ในเรื่องจะถูกจับเป็นเชลย แต่ก็สามารถออกมาจากการจองจำได้เพราะฝีมือความเก่งกาจของตนเอง สอนให้เด็กนักเรียนรู้ว่าการที่เราจะทำได้มีเพียงแค่มืออย่างเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยปัญญาและไหวพริบด้วย จึงจะสำเร็จ ตัวละครสมิงพระรามเองหากมองในมุมมองของการปกครองบ้านเมือง จะเห็นได้ว่าสมิงพระรามเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองของตน เป็นผู้ที่ไม่เคยลืมนึกว่าตนเองเป็นใคร มาจากไหน สมิงพระรามอาสาออกรบเพราะจงรักภักดีต่อพระเจ้าราชาธิราช และกล่าวว่าบ้านเมืองของตนจะตกอยู่ที่นั่งลำบาก จึงสามารถเสี่ยงแม้กระทั่งชีวิตของตนเองได้ไม่กลัวความตาย

ความซื่อสัตย์เสียสละและรักชาติบ้านเมืองของสมิงพระรามจึงเปรียบเหมือนข้อคิดเตือนใจให้คนในชาติรู้จักรักและหวงแหนความเป็นชาติของตน เมื่อเกิดเรื่องราวคับขันมีเหตุที่ต้องออกไปสู้เพื่อชาติบ้านเมืองก็ยอมควรทำ ชี้ให้เห็นถึงถึงความสำคัญของการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง ดังเช่นสมิงพระรามที่ยอมสละชีพและไม่ยอมเสียเกียรติเพื่อออกรบ พระบาทสมเด็จพระยอเดโชฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าให้พระยาพระคลัง (หน) พระยาอินทรรักษ์ราช พระภริมรัศมี และพระศรีภุริปริชา ช่วยกันแต่งราชาธิราชขึ้นเป็นร้อยแก้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ ทหาร พลเรือนในประเทศ ในการนำเอาแบบอย่างตัวละครสมิงพระรามในเรื่องการรักชาติบ้านเมืองของตน สอนให้ข้าราชการมีความซื่อสัตย์ทั้งในด้านคำพูด การกระทำ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

การให้ตัวละครสมิงพระรามเป็นภาพลักษณ์ของความซื่อสัตย์และกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณและชาติบ้านเมือง จึงนับว่าผู้แต่งมีความฉลาดเลือกในการสร้างตัวละครตัวนี้เป็นอย่างมาก การนำตัวละครมาผูกเข้ากับโครงเรื่องที่ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความรักชาติที่แฝงมาอย่างแยบยลผ่านการเล่าเรื่องของตัวละคร ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักรู้และรักชาติบ้านเมืองของตนมากยิ่งขึ้น

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวว่า สำหรับคนไทย ราชาธิราชคือวรรณคดีประเภทนิยายหรือเรื่องแต่งที่มีเรื่องราวสนุกสนานชวนติดตามและมีข้อคิดเป็นคติเตือนใจ เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่จะเป็นหัวหน้าปกครองคน เนื้อหาของราชาธิราชเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขและการต่อสู้เพื่อปราบศัตรู มีข้อคิดจากพฤติกรรมของตัวละครและมีบทสนทนาที่เป็นคติสอนใจ พระบาทสมเด็จพระยอเดโชฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเล็งเห็นคุณค่าดังกล่าวจึงโปรดเกล้าฯ ให้แปลและเรียบเรียงขึ้นไว้ ด้วยพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นหัตถ์ตามหิตประโยชน์แก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการพลเรือน ข้าราชการ ทหาร พลเรือน จะได้สดับจำไว้เป็นคติบำรุงสติปัญญาไปภายหน้า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553)

3.2 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทั้งสิ้น 4 ตัวละคร ได้แก่ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และพันท้ายนรสิงห์ จากบทที่ 1 เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร บทที่ 2 บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศกรรมาและสามัคคีเสวก ตัวละครพระวิศกรรม และบทที่ 4 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบหนก ตัวละครหนก มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เดิมมีจำนวนทั้งสิ้น 276 บท เกิดขึ้นโดยพระดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ได้ทรงเลือกสรรเรื่องในพงศาวดาร และโปรดให้ช่างเขียนที่มีฝีมือ เขียนรูปภาพตามเรื่องที่คัดเลือกเป็นตอน ๆ รูปขนาดใหญ่มีจำนวนโคลงรูปละ 6 บท รูปขนาดกลางและเล็กมีโคลงประกอบรูปละ 4 บท พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บ้างและโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ที่สนักตบทกลอนแต่งถวายบ้าง โคลงที่แต่งมีจำนวนทั้งสิ้น 376 บท สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2430 อีกทั้งยังได้ให้พิมพ์เป็นเล่มพระราชทานเป็นของแจกในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัตมณีมัย สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรุตม์ธำรง เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ และพระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์

โคลงภาพพระราชพงศาวดารเรื่องแรกที่ได้นำมาเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นี้ คือรูปที่ 10 แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง โคลงพระสุริโยทัยขาดคอช้างแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพจำนวน 6 บท เนื้อหาบรรยายถึงวีรกรรมของสมเด็จพระสุริโยทัย พระอัครมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เนื้อเรื่องย่อกล่าวถึงสมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระเจ้าหงสาวดีทราบข่าวว่า กรุงศรีอยุธยาเกิดการแย่งชิงราชสมบัติกัน ทรงเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงทราบข่าว จึงยกทัพหลวงออกไปต้านทัพไว้ ฝ่ายสมเด็จพระสุริโยทัยพระมเหสีทรงไม่ยอมอยู่นิ่งเฉย ทรงเครื่องเป็นชายอย่างพระมหาอุปราชตามเสด็จออกรบด้วยในครั้งนี้ ขณะนั้นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าแปรทรงใส่ช้างเข้าชนกัน ช้างของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกำลังเสียที แล่นหนีข้างศึก พระเจ้าแปรเห็นทีจึงขับช้างไล่ตาม สมเด็จพระสุริโยทัยเห็นเหตุการณ์เกรงว่าพระสวามีจะเป็นอันตราย จึงใส่ช้างออกไปรับช้างศึกไว้ พระราเมศวรและพระมหินทราธิราชจะเข้าแก้ก็ไม่ทันการณ์ พระเจ้าแปรได้จ้วงฟันสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์กับคอช้าง สองพี่น้องจึงต้องถอยรับข้าศึกและนำพระศพของพระราชมารดา กลับเข้าพระนครด้วยความเศร้า

ตัวละครเอกชายในเรื่องนี้คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่มีความน่าสนใจในด้านการพิจารณาตัวละครนี้ เพราะว่าเหตุใดตัวละครนี้ถึงมีความสำคัญ ถึงขั้นพระมเหสีในเรื่องต้องเสียสละชีวิตเพื่อพระองค์ ทำให้เราเห็นว่าตัวละครนี้จะต้องมีความสำคัญกับโครงเรื่องอย่างแน่นอน ในการศึกษาภูมิหลังของตัวละครในลำดับต่อไปนี้จะเปิดเผยให้เห็นถึงความสำคัญ ภูมิหลัง รวมไปถึงมุมมองหลายมิติต่อตัวละครที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่ชื่อ “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” ว่าภาพลักษณ์อะไรถูกนำเสนอผ่านตัวละครนี้ ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของตัวละครที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ว่าเหตุใดแม้เวลาล่วงเลยผ่านมาหลายร้อยปี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิยังถูกพูดถึงอย่างไม่รู้จบ

3.2.1.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.2.1.1.1 กายภาพ

จากการวิจัยพบว่า ตัวละคร “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” มีการกล่าวถึงตัวละครนี้ในภาพยนตร์เรื่อง “สุริโยทัย” ของ หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิมยุคล ผู้กำกับภาพยนตร์ ออกฉายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2544 อีกทั้งในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพัน วนิต ว่าพระองค์ทรงครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 42 พรรษา ความในฉบับหลวงประเสริฐ สรุปลงเป็นเนื้อหาแบบย่อ ถึงการขึ้นครองราชสมบัติของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ดังความที่ปรากฏว่า “จึงขุนชินราชได้ราชบัลลังก์ 42 วัน แลขุนชินราชและแม่หญิงศรีสุดาจันทร์เป็นเหตุ จึงเชิญ สมเด็จพระเจียรราชาเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” (ตรงใจ หุตางกูร, 2561)

3.2.1.1.2 สังคม

ตัวละคร “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” หรือพระยาวราช (พระเทียรราชาหรือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) ทรงเป็นพระโอรสของพระอาทิตย์วงศ์กับพระสนม ในราชวงศ์สุพรรณภูมิ ผู้ครองเมืองพิษณุโลก ราชธานีฝ่ายเหนือซึ่งเป็นราชวงศ์เดียวกับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงโปรดในตัวพระสุริโยทัย ซึ่งในที่สุดทั้งสองพระองค์ได้เสกสมรสกัน พระองค์จึงเป็นพระสวามีของพระสุริโยทัย ศิริเพ็ญวรปีสุ (2545) ว่าพระองค์มีพระราชบุตรดังนี้

1. พระราเมศวร
2. สมเด็จพระมหินทราธิราช
3. พระวิสุทธิกษัตริย์
4. พระบรมดิลก
5. พระเทพกษัตริย์
6. พระแก้วฟ้า
7. พระศรีเสาวราช

จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้กล่าวถึง พระเทียรราชา หรือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ของกรุงศรีอยุธยาไว้ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกทัพมารับมาโดยทางด่านพระเจดีย์สามองค์ตีเมือง กาญจนบุรี จับได้กรมการถามให้การว่า พระนครเป็นจลาจลก็จริง แต่บัดนี้พระเทียรราชาได้ ครองราชสมบัติ เสนาพดุมมาตย์และหัวเมืองทั้งปวงพร้อมมูลเป็นปกติกันแล้ว” (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 38 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2512)

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ขึ้นครองราชย์สมบัติปกครองกรุงศรีอยุธยาต่อจากขุนวรวงศาธิราช ในปี พ.ศ. 2091-2111 เป็นระยะเวลา 20 ปี โดยมีพระสุริโยทัยเป็นอัครมเหสี มีเสนาอำมาตย์คู่ใจคือ ขุนพิเรนทรเทพ ขุนอินทรเทพ หลวงศรียศ และหมื่นราชเสน่หา ซึ่งในรัชสมัยของพระองค์ได้มี เหตุการณ์สำคัญคือศึกพระสุริโยทัยขาดคอช้าง ดังในบทเรียนโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ในหนังสือ เรียบวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

3.2.1.1.3 จิตวิทยา

ตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เป็นคนที่มีความกล้าหาญ สุขุมแน่วลึก ตระหนักถึงภาระหน้าที่อันสูงสุด คือการเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองให้ สงบร่มเย็น พระองค์เห็นแก่บ้านเมืองเป็นหลัก ดังในดวับทตอนที่พระองค์จัดเตรียมทัพเพื่อออกไป ขวางข้าศึก ณ ท่งภูเขาทอง แสดงถึงพระปรีชาสามารถในการคุมกองทัพและไม่เกรงกลัวข้าศึกที่ร่าย ล้อมอยู่สามสิบหมื่นคน (ราวสามแสนคน)

พระมหาจักรพรรดิเฝ้า	ภูวดล สยามเฮย
วางค่ายรายรีพล	เพียบหล้า
ดำริจักไครยล	แรงศึก
ยกนิกรทัพกล้า	ออกตั้งกลางสมร

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจิตร ม.2 : 25)

พระองค์ทรงยกกองทัพเข้าต่อสู้อย่างไม่เกรงกลัวความตาย ถึงแม้ว่าข้างของพระองค์จะกำลัง เสียเปรียบวังเตลิดหนีจนทำให้พระองค์เสียหลัก แต่พระองค์ก็ยังสู้ไม่ยอมถอยดังในดวับทซึ่งเป็น เหตุการณ์ที่ข้างของพระองค์เสียหลักพลาดทำให้กับพระเจ้าแปร

พลไกรกองนำเร้า	โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชไต้
สารทรงชวดเซผัน	หลังแล่น เติลิตแฮ
เตลงขับคชไล่ไกล้	หวิดท้ายคชาธาร

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 25)

3.2.1.2 บทบาทการกระทำและจุดมุ่งหมายของตัวละคร

เมื่อบ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน ข้าศึกกรายล้อมรอบพระนคร พระมหากษัตริย์อย่างพระองค์มีอาภัพที่จะอยู่เฉยได้ จะเห็นได้จากในรัชสมัยของพระองค์ที่มีพระราชกรณียกิจมากมายหลายด้านเพื่อให้บ้านเมืองมั่นคงแข็งแรงมากขึ้นเช่น ทรงให้ก่อสร้างกำแพงพระนครศรีอยุธยาเป็นแบบก่ออิฐถือปูนของฝรั่ง และโปรดให้รื้อกำแพงเมืองหน้าด่านชั้นนอกออก 3 เมือง คือ เมืองสุพรรณบุรี ลพบุรี และนครนายก อีกทั้งในรัชสมัยของพระองค์นับว่าเป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยามีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการปกครองและความระส่ำระสายในราชบัลลังก์อยู่มาก เพราะเกิดการก่อกบฏเพื่อแย่งชิงราชสมบัติกันเองในราชสำนักหลายต่อหลายครั้ง จึงทำให้พม่าเห็นช่องทางคิดเข้าตีกรุงศรีอยุธยาอยู่ตลอดเวลาทำให้เกิดสงครามใหญ่ๆ หลายครั้ง เช่น สงครามช้างเผือก และในครั้งที่ได้กล่าวถึงในบทเรียนนี้คือศึกพระสุริโยทัยขาดคอช้าง

สมเด็จพระมหาจักรพรรดินับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่มีพระปรีชาสามารถในการช่วยกอบกู้เอกราชของชาติไทยไว้ได้หลายต่อหลายครั้ง พระองค์ต่อสู้กับข้าศึกที่จ้องจะเข้าโจมตียึดกรุงศรีอยุธยาอยู่ตลอดระยะเวลาในการครองราชย์ จึงนับว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่เคยทิ้งประชาชน ไม่เคยละทิ้งชาติบ้านเมือง และไม่เคยกลัวความตาย แม้การศึกในครั้งนี้จะพรากพระอัคมเหสีของพระองค์ไปอย่างไม่มีวันกลับเลยก็ตาม ทำให้เห็นว่าพระองค์นอกจากที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความกล้าหาญแล้วยังเข้มแข็งดุจหินผา พระองค์มีจุดมุ่งหมายต้องการให้ชาติบ้านเมืองสงบเรียบร้อย ปลอดภัยจากการรุกรานของศัตรู แม้ต้องแลกมาด้วยชีวิตของพระมเหสีของพระองค์ แลกมาด้วยความเสียพระทัยอันแสนสาหัสก็ตาม ดังในดวับทตอนที่พระสุริโยทัยสละชีพเพื่อพระสวามีของตนเอง ความว่า

นงคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนันศักดิ์เวที	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ ชนม์เฮย
ขับคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกสูดัสกร

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 25)

พระสุริโยทัยทรงทราบดีว่า หากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องสิ้นพระชนม์ในศึกครั้งนี้ กรุงศรีอยุธยาจะเป็นอย่างไรในอนาคต และเพื่อให้คงอยู่ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ พระนางจึงยอมสละชีวิตเพื่อพระสวามี เพราะบ้านเมืองหากขาดพระมหากษัตริย์ไป ก็เปรียบเสมือนเรือขาดไม้พาย ย่อมบังคับทิศทางไม่ได้ เกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง ทั้งในราชสำนักอยุธยาเอง และข้าศึกภายนอกที่ จ้องจะยึดกรุงศรีอยุธยาเพื่อเป็นเมืองขึ้นของตน ดังนั้นในตอนนี้จะเห็นได้ถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีของทั้งสองพระองค์ ความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตน ความเสียสละได้ทุกอย่างเพื่อชาติ บ้านเมืองแม้กระทั่งชีวิต

3.2.1.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ”

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ เพราะพระองค์มีจิตใจแข็งแกร่งแน่วแน่ ในการปกป้องชาติบ้านเมือง จากการวิเคราะห์ตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ที่ปรากฏในตัวบท ผู้วิจัยพบว่าภาพลักษณ์ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ อุปนิสัยของ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากบทบาทการกระทำในเรื่อง ทำให้เห็นว่าพระองค์ เป็นแบบอย่างของการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี มีความกล้าหาญและไม่เคยเกรงกลัวใคร

“สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็ขับพระคชาธารเข้าชนช้างกองหน้าพระเจ้าหงสาวดี พระคชาธารเสียทีให้หลังเข้าศึกเอาไว้ไม่อยู่ พระเจ้าแปรได้ท้ายเข้าศึก ดังนั้น ก็ขับพระคชาธารตามไล่ช้างพระมหาจักรพรรดิ”

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 21)

จากตัวบทดังกล่าว กล่าวถึงสถานการณ์สำคัญที่พระองค์ทรงตกอยู่ภายใต้การล้อมของข้าศึก แต่ก็ยังกล้าที่จะเผชิญหน้ากับกองทัพหงสาวดีอย่างไม่มีลดละ ถึงแม้ว่าในสถานการณ์นั้นช้างของพระองค์จะตกเป็นรองฝ่ายข้าศึกอยู่ก็ตาม พระองค์กลับไล่ช้างเข้าไปต่อสู้อย่างบ้าคลั่ง ไม่เกรงกลัวอันตรายที่จะเกิดกับชีวิต เหนือสิ่งอื่นใด พระองค์คำนึงเพียงสิ่งเดียวคือการต้องปกป้องชาติบ้านเมืองนี้ไว้ให้ได้

ตัวละคร “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ” จึงนับว่าเป็นตัวละครที่เป็นแบบอย่างให้แก่พระมหากษัตริย์ ข้าราชการบริพาร และประชาชนได้อย่างดีในเรื่องของการรักและหวงแหนในความเป็นชาติไทย เป็นการปลูกฝังการรักชาติให้กับเด็กนักเรียนโดยผ่านแบบเรียนโคลงพระราชพงศาวดาร ชี้ให้เห็นความสำคัญของความเป็นชาติไทย ตระหนักถึงความเสี่ยงสละของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระสุริโยทัย ที่สละชีพเพื่อให้คงอยู่เป็นชาติไทยมาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังแสดงถึง

ความรู้สึกนึกคิดและคุณธรรมอันดีงามของคนไทยอย่าง เช่น แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความรักชาติ กตัญญูต่อแผ่นดิน จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

โคลงภาพพระราชพงศาวดารจึงนับว่าเป็นวรรณคดีอีกชิ้นที่มีคุณค่า ทั้งทางด้านวรรณศิลป์ ความงดงามของภาษา ปรัชญาสามารถของผู้แต่งที่สามารถขมวดเรื่องที่ยาวให้สั้นกระชับได้ใจความด้วย โคลงสี่สุภาพเพียงไม่กี่บท ถ่ายทอดแง่คิดอันดีงามเรื่องการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ เพื่อให้คนไทยมีความรักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ รวมไปถึงรักและหวงแหนในความเป็นชาติไทย ซึ่งกว่าจะรวมมาเป็นชาติไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคงในปัจจุบัน เห็นได้ว่าไทยเรามีผู้เสียสละเลือดเนื้อ เสียสละชีวิตไปมากมาย ดังเช่นพระสุริโยทัยที่ตัดสินใจสละพระชนม์ชีพเพื่อพระสวามี “มานมนันสัถเวที ยิ่งล้ำ” ความกตัญญูของพระองค์จัดได้ว่าเป็นทั้งการกตัญญูต่อแผ่นดิน ความกตัญญูของภรรยาที่มีต่อสามี และความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์

จากที่กล่าวมาข้างต้น แม้โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้างจะเป็นเพียงโคลงที่แต่งขึ้นเพื่อประกอบภาพ แต่ก็ยังสอดแทรกคุณธรรมที่ผู้แต่งเสนอไว้ให้ขบคิด อีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านเกิดการกระตุ้นความคิดและจินตนาการตามผู้แต่ง และยังก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ ความซาบซึ้งสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษในชาติไทยของเราอีกด้วย

3.2.2 โคลงภาพพระราชพงศาวดาร พันท้ายนรสิงห์

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายเป็นชีวิต โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงถ่ายทอดเรื่องราวทั้งหมดไว้ด้วยโคลงสี่สุภาพเพียง 4 บท แต่ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ ทำให้การดำเนินเรื่องราวในตอนนี้มีเหตุการณ์ดำเนินอย่างสั้นกระชับ ใช้คำน้อยแต่กินใจมาก โคลงเรื่องนี้ได้กล่าวถึงวีรกรรมของพันท้ายนรสิงห์ ข้าราชการในสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ในปี พ.ศ. 2247 ขณะสมเด็จพระเจ้าเสือเสด็จทางชลมารคไปทรงเบ็ดตกปลาที่ปากน้ำเมืองสาครบุรี เมื่อเรือพระที่นั่งมาถึงคลองสนามชัย ตำบลโคกมะขาม คลองช่วงนั้นคดเคี้ยวมาก จึงทำให้เรือพระที่นั่งเอียงไถลชนกิ่งไม้ใหญ่ จนโชนเรือหักตกลงไปในน้ำ พันท้ายนรสิงห์ซึ่งเป็นนายคัตท้ายจึงต้องได้รับโทษตามกฎหมายที่เฝ้ารับเสด็จพระเจ้าเสือทรงอภัยโทษ แต่พันท้ายนรสิงห์เองได้ยืนยันที่จะรักษาพระราชกฤษฎีกาไว้ และขอให้พระเจ้าเสือประหารชีวิตของตน ปัจจุบันบริเวณที่ประหารชีวิตของพันท้ายนรสิงห์ คือ บริเวณริมคลองโคกมะขาม

3.2.2.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.2.2.1.1 กายภาพ

เรื่องราวของ “พันท้ายนรสิงห์” ปรากฏครั้งแรกในพระราชพงศาวดารกรุงสยามเล่มที่ 2 จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และหนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120 ซึ่งเป็นพงศาวดารที่พระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเรียบเรียงโดยได้ใช้พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ เป็นต้นฉบับในการชำระเรียบเรียง (Department of education, 2007) เหตุการณ์ที่ทำให้ปรากฏชื่อ พันท้ายนรสิงห์ ในพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ ความว่า

“ลุศักราชได้ 1066 ปีวอก ฉ้อศก ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งเอกไชย จะไปประพาสทรงเบ็จ ณะ ปากน้ำเมืองสาครบุรี ครั้นเรือพระที่นั่งไปถึงตำบลโคกขาม แลคลองที่นั่นคดเคี้ยวนัก แลพันท้ายนรสิงห์ซึ่งถือท้ายเรือพระที่นั่งคัดแก้ไขมิทันทีแลศึะเรือพระที่นั่งนั้นโดนกระแทกกิ่งไม้อันใหญ่เข้า ก็หักลงในน้ำ พันท้ายนรสิงห์เห็นดังนั้นก็ตกใจ จึงโดดขึ้นเสียจากเรือพระที่นั่ง แลขึ้นอยู่บนฝั่ง แล้วร้องกราบทูลพระกรุณาว่า ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ พระราชาอาชญาเปนล้นเกล้าฯ ขอจงทรงพระกรุณาโปรดให้ทำศาลขึ้นที่นั่นสูงประมาณเพียงตา แล้วจงตัดเอาศึะข้าพระพุทธเจ้า กับศึะเรือพระที่นั่งซึ่งหักตกน้ำลงไปในนั้นขึ้นบวงสรวงไว้ด้วยกันที่นี่ ตามพระราชกำหนดในบทพระไอยการเกิด” (ศานติ ภัคดีคำ, 2558)

เป็นที่น่าสนใจว่าในพระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งเก่ากว่า ได้กล่าวถึงการขุดคลองโคกขาม ในสมัยพระเจ้าท้ายสระ พ.ศ. 2264 แต่ไม่ได้กล่าวถึงการขุดคลองโคกขามในสมัยพระเจ้าเสือและไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ของพันท้ายนรสิงห์แต่อย่างใด ทั้งนี้ไม่ได้มีการระบุในพระราชพงศาวดารว่าพระราชกำหนดในบทพระไอยการดังกล่าวเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเทียรบาลหรือไม่ อย่างไรก็ตามมีบทลงโทษที่มีลักษณะคล้ายกับบทบัญญัติในข้อที่ 92 แห่งกฎหมายเทียรบาลระบุไว้ว่า “อนึ่งหัวหมื่นเรือผู้ถือธงหัวเรือ แลทำให้คนหักขาดปลิวลงน้ำ แลเอาข้างบนลงข้างล่างขึ้นโทษพันคอริบเรือนทั้งบ่อโชน” ซึ่งน่าจะมีความหมายว่า “หัวหมื่นเรือผู้ถือธงหัวเรือที่ทำให้คนหักขาดปลิวลงน้ำหรือชักธงหัวเรือผิดโดยเอาข้างบนลงล่างและเอาข้างล่างขึ้น มีโทษประหารด้วยการตัดคอ ยึดบ้านเรือนทั้งบริวาร” (วินัย พงศ์ศรีเพียร ,2548)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นหลักฐานยืนยันว่าหากนายท้ายเรือทำผิดกฎหมายเทียรบาลต้องถูกประหารชีวิต แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัยในเรื่องของการประหารพันท้ายนรสิงห์ เพราะพันท้ายเรือพระที่นั่งมี 2 คน แต่เหตุใดในพงศาวดารจึงระบุถึงการประหารชีวิตของพันท้ายนรสิงห์แค่เพียงคน

เดียว สอดคล้องกับที่ สุจิตต์ วงษ์เทศ นักค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ ที่มองว่าพันท้ายนรสิงห์เป็นเพียงตัวเอกของ “นิทาน” แทรกในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินพระเจ้าเสือ (ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2245-2251) สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวว่าในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (ร.4) ไม่ได้ระบุว่าพันท้ายนรสิงห์ชื่อจริงอะไร อายุเท่าไร เป็นลูกเต้าเหล่าใคร บ้านอยู่ไหน เมียชื่ออะไร มีลูกหรือยัง ฯลฯ สรุปว่าแทบไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์เลย (เดลินิวส์ออนไลน์, 2566)

ไม่ว่าพันท้ายนรสิงห์ จะมีตัวตนจริงหรือไม่ในประวัติศาสตร์ แต่ตัวละครตัวนี้ ก็นับว่าเป็นตัวละครที่มีความสำคัญในโคลงภาพพระราชพงศาวดารมาก เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงแค่เหตุการณ์เดียวในเรื่อง แต่ก็ป็นเหตุการณ์ที่มีความยิ่งใหญ่ และให้แง่คิดแก่ผู้อ่านได้มากมายกว่าถ้อยคำที่ประพันธ์ออกมาผ่านโคลงสี่สุภาพ 4 บท ซึ่งได้สอดแทรกคุณธรรมหลายประการผ่านตัวละครตัวนี้

3.2.2.1.2 สังคม

พันท้ายนรสิงห์ เป็นชาวบ้านนรสิงห์ แขวงจังหวัดอ่างทอง เป็นทหารของพระเจ้าเสือ พันท้ายนรสิงห์ มีชื่อเดิมว่า สิน เป็นชาวบ้านนรสิงห์ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ (ปัจจุบันคืออำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง) มีภรรยาชื่อนวล (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคล, 2558)

3.2.2.1.3 จิตวิทยา

พันท้ายนรสิงห์เป็นผู้ที่มีความหนักแน่น แน่วแน่ต่อจิตใจของตนเอง เป็นผู้ที่ไม่ยอมให้ใครมาหมิ่นเกียรติของตน เป็นผู้ที่เคร่งครัดปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้ ยอมสละชีวิตเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่คนรุ่นหลัง ไม่ยอมเสียศักดิ์ศรีหรือยอมให้คนนิทาตนเองได้ เป็นผู้ที่มีนิสัยยอมหักไม่ยอมงอ ดังตัวบทต่อไปนี้

พันท้ายตกประหม่าสิ้น	สติคิด
โดดจากเรือทูลอุทิศ	โทษร้อง
พันท้ายนรสิงห์ผิด	บทฆ่า เสียเทอญ
หัวกับโขนเรือต้อง	คู่เส้นทำศาล

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 27)

จากตัวบทข้างต้นเป็นตอนที่พันท้ายนรสิงห์เมื่อทราบว่าตนได้ทำหัวเรือหัก มีความผิดโทษประหารชีวิต จึงรีบโดดลงไปทูลเกล้าพระเจ้าเสือว่าตนผิดจริง และขอร้องให้ประหารชีวิตของตนเอง

เสีย และทำศาลไว้ ณ ที่แห่งนี้เพื่อเป็นที่ระลึกและเป็นเครื่องเตือนใจคนรุ่นหลัง ให้เอาเรื่องของตนเป็นบทเรียนในการทำผิดต้องได้รับโทษตามกฎหมายของบ้านเมือง

3.2.2.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต แสดงให้เห็นว่าตัวละคร พันท้ายนรสิงห์ มีบทบาทคือเป็นพลเมืองที่ดีที่เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง และเป็นทหารที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จนยอมถวายชีวิตเพื่อไม่ให้พระมหากษัตริย์ของตนเสียเกียรติเพื่อมาช่วยตนอย่างเด็ดขาด พันท้ายนรสิงห์มีจุดมุ่งหมายเดียวคือทำอะไรก็ได้ให้พระมหากษัตริย์ของตนไม่ต้องเปื้อนมลทิน แม้ต้องแลกด้วยชีวิตของตนจึงเป็นเรื่องเล็กน้อย หากเทียบกับการที่ได้ปกป้องพระมหากษัตริย์จากคำครหา ดิเตียนและดูหมิ่น และเพื่อธำรงรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย

ภูบาลบำเหน็จให้	โทษนอนม ใจนอ
พันไม่ยอมอยู่ยอม	มอดม้วย
พระโปรดเปลี่ยนโทษปลอม	พันรูป แทนพ่อ
พันกราบทูลทัดด้วย	ท่านทั้งประเพณี

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 27)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้พระเจ้าเสือจะยกโทษให้ และไม่เอาความผิดไม่ประหารพันท้ายนรสิงห์แล้ว แต่พันท้ายนรสิงห์กลับไม่ยอมให้เป็นเช่นนั้น เพราะถ้าหากไม่ประหารตน จะเป็นการละเว้นต่อข้อกฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายที่นำมาแต่โบราณ นับว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามพันท้ายนรสิงห์ยังยืนยันที่จะให้เป็นไปตามกฎหมายที่ตรา

3.2.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พันท้ายนรสิงห์”

จากการวิเคราะห์มิติหลายด้านของ “พันท้ายนรสิงห์” จะเห็นได้ว่า ภาพลักษณ์ของพันท้ายนรสิงห์ เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จนยอมตายเพื่อพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ของตน เพราะสุดท้ายแล้วถึงแม้พันท้ายนรสิงห์แม้จะได้รับการอภัยโทษแล้ว แต่ก็ยังไม่ยอม อีกทั้งยังยืนยันที่จะรับโทษตามกฎหมายที่ตรา ดั่งตัวอย่างจากหนังสือกฎหมายที่ตราฉบับเฉลิมพระเกียรติ

“จึงมีพระราชโองการตรัสว่า ไ้อ้พันท้ายนรสิงห์ ซึ่งโทษเอ็งถึงตายนั้นก็ชอบอยู่แล้ว แต่ทว่าบัดนี้กูจะยกโทษให้เสีย ไม่เอาโทษเอ็งแล้ว เอ็งจงคืนมาลงเรือไปด้วยกูเถิด ซึ่งศีรษะ

เรื่องที่หักนั้น กุจะทำต่อเอาใหม่แล้ว เอ็งอย่าวิตกเลย พันท้ายนรสิงห์จึงกราบทูลว่า ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดมิได้ เอาโทษข้าพระพุทธเจ้านั้น พระเดชพระคุณ หาที่สุดมิได้ แต่ทว่าเสียขนบธรรมเนียมในพระราชกำหนดกฎหมายไป แลซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมาละพระราชกำหนดสำหรับแผ่นดินเสียดังนี้ คูมิบังควรยิ่งนัก นานไปภายหน้าเห็นว่คนทั้งปวงจะล่วงครหาตีเียนดูหมิ่นได้ และพระเจ้าอยู่หัวอย่าทรงพระอาลัยแก่ข้าพระพุทธเจ้า ผู้ถึงแก่กรรมโทษนี้เลย จงทรงพระอาลัยถึงพระราชประเพณี อย่าให้เสียขนบธรรมเนียมไปนั้นดีกว่า อันพระราชกำหนดมีมาแต่โบราณว่า ถ้าแลพันท้ายผู้ใดถือท้ายเรือพระที่นั่ง ให้ศิระเรือพระที่นั่งนั้นหัก ท่านว่าผู้นั้นถึงมรณะโทษให้ตัดศิระเสีย และพระเจ้าอยู่หัวจงทรงพระกรุณาโปรดให้ตัดศิระข้าพระพุทธเจ้าเสียตามโบราณราชกำหนดนั้นเถิด” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2548)

จากตัวบทข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความเด็ดเดี่ยวและรักในสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมไปถึงการเคารพเรื่องกฎหมายบ้านเมืองมากที่สุด พันท้ายนรสิงห์ จึงนับว่าเป็นต้นแบบในเรื่องของการรับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง การเสียสละชีวิตและผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อรักษาความถูกต้องของกฎหมายบ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เพื่อไม่ให้คนติฉินนินทา หมิ่นเกียรติของกษัตริย์ของตน จะเห็นได้จากตัวบทในตอนที่พระเจ้าเสือจำต้องสั่งเพชรฆาตประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์ในวาระสุดท้าย เมื่อได้ประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์แล้ว ต้องจัดตั้งศาลเพื่อเป็นคติเตือนใจไว้แก่คนรุ่นหลังด้วย

โขนเรือกับหัวพัน เช่นที่ ศาลแล
ศาลสืบกฤตคุณเค้า คติไว้ในสยาม

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 27)

เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ ที่ถูกบรรจุไว้ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นอกจากให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องฉันทลักษณ์ของโคลงสี่สุภาพ ความงามสละสลวยของภาษาแล้ว ยังทำให้เห็นถึงปรีชาสามารถของผู้แต่งที่สามารถสรรหาถ้อยคำที่สั้นกระชับ กินใจ กระชากอารมณ์ความรู้สึกร่วมของผู้อ่านได้อย่างลงตัวผ่านการถ่ายทอดออกมาเป็นนิทาน นอกจากนี้ โคลงประกอบภาพพระราชพงศาวดาร ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต จึงนับว่าเป็นเรื่องราวของตัวละครที่สามารถปลูกฝังค่านิยมเรื่องการเสียสละตนเองเพื่อชาติ การไม่ละเว้นหน้าที่ของตน สอนให้เด็กนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่และรู้จักเสียสละตนเพื่อรักษาเกียรติภูมิของพระมหากษัตริย์

การเสียสละชีพของพันท้ายนรสิงห์จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะกฎเกณฑ์คือสิ่งที่ทุกคนควรยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เฉกเช่นเดียวกับกฎหมายไทยเราในปัจจุบัน หากมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งฝ่าฝืนกฎไม่ทำตามกฎกติกาของบ้านเมืองที่ตั้งไว้ คนอื่น ๆ ก็จะเอาเป็นเยี่ยงอย่าง หากพันท้ายนรสิงห์ไม่ยอมเสียสละชีพของตนเอง เพื่อ “เชือดไก่ให้ลิงดูแล้ว” สภาพบ้านเมืองหลังจากนั้นจะเป็นไรมั้ย พระเจ้าแผ่นดินยังน่าเคารพเชื่อถือหรือไม่ บ้านเมืองจะวุ่นวายเพียงใด ในเมื่อมีผู้กระทำความผิดแต่กลับไม่ได้รับโทษ บุคคลที่ประพฤติไม่ชอบอยู่ก่อนแล้วจะใช้ช่องทางนี้เป็นข้ออ้างในการต่อรองได้ หากในสังคมปัจจุบันมีผู้ก่อคดีฆ่าคนตายมากมาย แต่กลับไม่ได้รับโทษทางกฎหมาย คิดว่าบทลงโทษทางกฎหมายยังน่าเชื่อถือหรือไม่

โคลงภาพพระราชพงศาวดารทั้งสองเรื่อง คือภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง รวมไปถึงภาพแผ่นดินพระเจ้าเสือ ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต จึงนับว่าเป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่า เพราะทำให้เด็กนักเรียนไทยที่ได้เรียนรู้เรื่องราววีรกรรมของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ รู้สึกตระหนักและภาคภูมิใจในเกียรติของคนที่สมควรได้รับการยกย่องของบรรพชนชาวไทยแต่โบราณ อีกทั้งการผลิตซ้ำเรื่องราวของทั้งสองท่านนี้ยังมียุ่ตลอดเวลาในแวดวงสื่อโทรทัศน์ เช่นการผลิตซ้ำในรูปแบบของละครโทรทัศน์ ละครทีวี รวมไปถึงภาพยนตร์ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นคุณธรรมเพื่อปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้มีความเสียสละ ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อกฎหมายบ้านเมือง ทั้งยังเสริมสร้างจิตสำนึกรักในพระกรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทยอีกด้วย

3.2.3 บทเสภาสามัคคีเสวก พระวิศวกรรมา

บทเสภาสามัคคีเสวก เป็นบทสำหรับขับอธิบายนำเรื่องในการฟ้อนรำตอนต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น ณ พระราชวังสนามจันทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2457 เพื่อใช้สำหรับขับเสภาคันระหว่างการแสดงระบำสามัคคีเสวก เนื่องจากในสมัยนั้น ทุกวันเสาร์ข้าราชการราชสำนักฝ่ายในจะจัดงานเลี้ยงขึ้นภายในพระราชวังสนามจันทร์ มีการแสดงรื่นเริงเพื่อความบันเทิงต่าง ๆ มากมาย และในครั้งที่เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดีเป็นเจ้าภาพจัดงานจึงได้ทูลขอให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคิดการละเล่นขึ้นมาอย่างหนึ่ง ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายสาเหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์บทเสภาชุดนี้ไว้ว่า

“เมื่อข้าพเจ้าออกไปพักผ่อนอิริยาบถอยู่ที่พระราชวังสนามจันทร์ ได้มีข้าราชการในสำนัก ผลัดเปลี่ยนกันจัดอาหารเลี้ยงกันทุก ๆ วันเสาร์ และเมื่อเลี้ยงแล้วมักจะมီးอะไรคู่กันเล่นอย่าง ๑.. ครั้นเมื่อจวนจะถึงคราวที่เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดีจัดเลี้ยง, เจ้าพระยาธรรมาได้ขอให้ข้าพเจ้าคิดหาการเล่นสักอย่าง ๑ ข้าพเจ้าจึงได้คิดผูกกระบำ “สามัคคีเสวก” ขึ้น ระบำที่

กล่าวนี้ได้เล่นตามแบบใหม่เป็นครั้งแรก, กล่าวคือไม่มีบทร้องเลย, มีแต่หน้าพาทย์ประกอบกับท่าระบำเท่านั้นคราวนี้รำพึงขึ้นว่าในเวลาพักระหว่างตอนแห่งระบำนั้น, ครั้นจะให้พิณพาทย์บรรเลง พินพาทย์นั้นก็ได้ดีเห็นดีน้อยตลอดเวลาที่เล่นระบำ ควรให้พิณพาทย์ได้พักหายเหนื่อยบ้าง, ข้าพเจ้าจึงตกลงแต่งบทเสภาขึ้นสำหรับขับระหว่างตอน”

(บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 32)

บทเสภาสามัคคีเสวกแตกต่างจากบทเสภาเรื่องอื่น ๆ คือจะเป็นบทเสภาขนาดสั้น 4 ตอน ดังนี้ บทเสภาตอนที่ 1 กิจการแห่งพระนนทิ จะกล่าวสรรเสริญพระนนทิผู้เป็นเทพสาวกที่ทำหน้าที่รับใช้พระอิศวรอย่างขยันขันแข็ง บทเสภาตอนที่ 2 กรินมิติ กล่าวสรรเสริญพระคณศผู้เป็นเทพเจ้าแห่งศิลปะ บทเสภาตอนที่ 3 วิศวกรรมา กล่าวสรรเสริญพระวิศวกรรมผู้เป็นเทพแห่งการก่อสร้างและการช่างนานาชนิด บทเสภาตอนที่ 4 สามัคคีเสวก กล่าวถึงการสมานสามัคคีในหมู่ราชเสวกผู้สวามีภักดีได้เบี่ยงพระยุคลบาท ซึ่งบทเสภาที่ถูกคัดมาไว้ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นี้ คือ บทเสภาตอนที่ 3 วิศวกรรมา

3.2.3.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.2.3.1.1 กายภาพ

วิศวกรรมา หรือพระวิศวกรรม แปลว่า ผู้สร้างหรือผู้ที่ทำให้เกิดความสำเร็จอันมาจากการสร้าง ผู้ที่ทำทุกสิ่งทุกอย่าง คือเป็นนายช่างแห่งจักรวาล มีความชำนาญงานช่างทุกแขนง “พระวิศวกรรมา” ในทางตำนานไทยกล่าวว่าพระองค์เป็นนายช่างใหญ่ของพระอินทร์ เพื่อสร้างเครื่องมืออุปกรณ์ สิ่งของอาคารต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ทั้งในโลกสวรรค์และบนโลกมนุษย์ และเป็นผู้นำวิชาช่างมาสอนแก่นมนุษย์ในหนังสือเทพเจ้าและสิ่งน่ารู้ พระราชชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 กล่าวว่า พระวิศุกรรม ฤเรียกตามภาษาสันสกฤตว่า วิศวกรรมก็เรียก นับว่าเป็นศิลปินเอกในหมู่เทวดา ในรูปเขียนของชาวอินเดียกล่าวว่า พระองค์มีพระเนตร 3 ดวง มีกายสีขาว ทรงชฎาและอาภรณ์สีทอง มือขวาถือคทา มีสร้อยคอและทองกร และมีสี่พระกร โดยพระกรหนึ่งจะถือหม้อน้ำ พระกรที่สองทรงบ่วงบาต พระกรที่สามทรงหนังสือ ส่วนพระกรสุดท้ายจะถืออาวุธข้างมีหงส์เป็นสัตว์พาหนะ (เทวินทร์ ธารธรรม, 2562)

3.2.3.1.2 สังคม

ในคัมภีร์ปุราณะได้กล่าวไว้ว่า พระวิษณุกรรมเป็นโอรสของพระประภาส และพระนางโยคสิทธิ์า (โยกสิฐฐา) แปลว่าผู้มีความงามน่ารักน่าใคร่ มีคู่ครองคือนางอัปสรขฤดาจี หรือพระคยาตรี หรือตรีเทพได้แก่ ราตรี ปราบติ และนนทิ มีบุตรธิดา คือพระมณู พระมายา พระตวัษฏฤ นางสัณยฐา

ในทางพระพุทธศาสนาพระวิชณูกรรมมีหน้าที่คอยรับใช้พระอินทร์ เมื่อพระอินทร์ต้องการที่จะสร้าง เทวาลัยหรือสถานที่ต่าง ๆ พระวิชณูกรรมก็จะมีหน้าที่คอยสนองจัดสร้างให้ตามที่พระอินทร์ต้องการ

3.2.3.1.3 จิตวิทยา

พระวิศวกรรมา นับว่าเป็นตัวละครเอกที่ถูกหยิบยกมาเพื่อกล่าวให้ข้าราชการบริพารเห็น ความสำคัญของศิลปะในชาติ

ตามตำรับไสยศาสตร์ประกาศไว้	ว่าในหมู่เทพไททุกทิศ
ผู้ชำนาญหัตถกรรมศิลปา	สุดจะหาเทียมพระวิศวกรรมา
เธอฉลาดชำนาญในการช่าง	ถ้วนทุกอย่างเอื้อเพื่อเพื่ออุปถัมภ์
บำรุงแดนดินด้วยศิลปกรรม	ให้แลล้ำนอรร่ามและงามอน

(บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 34)

จากตัวอย่าง กล่าวถึงลักษณะนิสัยของพระวิศวกรรมาไว้หลายข้อเช่น “เธอฉลาดชำนาญ ในการช่าง” จากวรรคนี้แสดงให้เห็นว่าพระวิศวกรรมาเป็นเทพที่มีความฉลาดหลักแหลม หยิบจับสิ่งใดไม่เคยพลาด ไม่ว่าจะลงมือสร้างสิ่งใดล้วนสร้างออกมาด้วยความชำนาญ หรือแม้กระทั่งการ บรรยายลักษณะนิสัยว่า “ถ้วนทุกอย่างเอื้อเพื่อเพื่ออุปถัมภ์” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพระองค์เป็นเทพที่มีจิตใจ กว้างขวาง กระทำสิ่งใดไม่คิดเรื่องการตอบแทน เป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอุปถัมภ์สร้างสรรค์งาน ศิลปะในชาติด้วยความตั้งใจ งานทุกสิ่งทีพระองค์สร้างจึงออกมาสวยงาม เพราะการเป็นคนคิดดีมุ่งทำ ดี หวังเพื่อให้ดินแดนที่สร้างเต็มไปด้วยงานศิลป์อันจรโล่งใจผู้คน

3.2.3.2 บทบาทการกระทำและจุดมุ่งหมายของตัวละคร

บทบาทในบทเสภาสามัคคีเสวก พระวิศวกรรมา เป็นตัวแทนของผู้ที่สร้างสรรค์งานช่าง และผู้ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับศิลปะ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บท เสภาสามัคคีเสวก ตอนพระวิศวกรรมาขึ้นมาก็เพื่อจุดมุ่งหมายให้เป็นข้อคิดเครื่องเตือนใจข้าราชการ บริพารและคนในชาติให้หันมาทำนุบำรุงรักษางานศิลปะของไทยไว้ ชี้ให้เห็นถึงอำนาจของงานศิลปะ ว่าถ้ามนุษย์ชนชาติใดก็ตามที่ไม่สนใจในเรื่องศิลปะ จะทำให้ชีวิตไม่มีแม้แต่ความสุข ดังตัวอย่าง

ศิลปกรรมนำใจให้สร้างไศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเรียดพาใจให้สบาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม	เมื่อถึงยามเศร้าอร่ามสำสาง

เพราะขาดเครื่องประดับบาราศาญ

โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ

(บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 36)

ดังนั้น ตัวละครพระวิศวกรรมา จึงมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ เพื่อสอนให้คนในชาติหันมา รักศิลปะ เห็นคุณค่าของงานศิลปะในชาติ ชี้ให้เห็นว่าศิลปะเป็นสิ่งเดียวที่จะช่วยเยียวยาจิตใจในยามที่ มีความทุกข์ ดังที่ว่า “ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโลก ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย” จากข้างต้น ล้วนแต่เป็นข้อเท็จจริงที่มนุษย์เราปฏิเสธได้ยาก ว่าชีวิตเราตั้งแต่เกิดมามีศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งสิ้น ยกตัวอย่าง ในตอนที่เป็เด็กเราชอบการวาดภาพระบายสี หรือแม้กระทั่งกิจกรรมการเล่น ของเด็กของไทยเราก็ก่ล้วนเกิดจากศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ เช่นการเล่นขี่ม้าก้านกล้วย นำต้นกล้วยมาตัดแต่งเป็นสัตว์หรือทำให้เกิดเสียง การละเล่นเดินกะลา นำกะลามะพร้าวมาดัดแปลงให้มี ความสวยงามทำเป็นเครื่องเล่น การนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการนำต้นไม้ใบ หญ้ามาเล่นกันก็ล้วนเป็นศิลปะ ด้วยเหตุนี้คนไทยประเทศจึงยกย่องให้ศิลปะเป็นแขนงที่มีความมหัศจรรย์

3.2.3.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พระวิศวกรรมา”

จากการวิเคราะห์ตัวละครพระวิศวกรรมา ในบทเสภาสามัคคีเสวก แสดงให้เห็นว่า พระวิศวกรรมา เป็นภาพลักษณ์ของผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะทุกแขนงหากอยู่ที่ไหนก็สามารถทำนุ บำรุงดินแดนนั้นให้มีแต่ความสวยงาม พระวิศวกรรมาเปรียบเหมือนตัวแทนของผู้ที่มีความรักหวง แห่นในศิลปะ เป็นผู้ฉลาดใช้ความสามารถเพื่อให้เกิดผลพลอยได้ ล้วนแต่สร้างประโยชน์กับชาติ บ้านเมืองให้มีความงดงาม และเป็นผู้ที่มีฝีมือเก่งกาจในศิลปะทุกด้านเช่น ช่างเขียน ช่างปั้น ช่าง ก่อสร้าง ช่างทำอาวุธโลหะต่าง ๆ ช่างประดิษฐ์งานเครื่องแก้ว ซึ่งนับว่าเป็นแขนงที่ต้องใช้ทั้งฝีมือ สมานธิ ความเชี่ยวชาญ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ได้อธิบายถึงตัวตนของพระวิศวกรรมาได้อย่าง ละเอียดยว่า

สอนช่างเขียนให้เพียรเขียนวาดสี	แบบกะहनกนารศรีสมร
อีกกระบี่คะสง่างอน	แบบสุนทรจิตรการสมานรงค์
เริ่มผูกलयลวดเลิศประเสริฐก่อน	อรชรก้านกิ่งยั้งประสงค์
สลัปสี่เพียบเพ็ญเบญจรงค์	จัดประจงเป็นภาพพิไลตา
อนึ่งปั้นเป็นรูปเทวฤทธิ์	ดูประหนึ่งนิรมติเลขา
ทั้งรูปคนรูปสัตว์นานา	ประหนึ่งว่ามีชีวิตพิศเพลินใจ
อีกสถาปนการชาญฉลาด	ปลูกปราสาทเคหาฐานทั้งน้อยใหญ่

ก่อกำแพงกำแพงรอบกรุงไกร ทำประยูรชิงชัยแห่งไพร
 สร้างศาสตราอาวุธรุธกำแหง เพื่อใช้แย่งยุทธการสมศรี
 ทวยทหารได้ถือเครื่องมือดี ก็สามารถรวีอริลาน
 อนึ่งเครื่องประดับสลับแก้ว ะวับแววแก้วทองสองสมาน
 ช่างประดิษฐ์คิดประจกตระการ เครื่องสำราญนัยนาน่าพึงใจ
 (บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 35)

ตัวละครพระวิศกรรมาจึงนับว่าเป็นตัวละคร ที่ผู้แต่งสร้างสรรค์ขึ้นมาพร้อมกับแฝงไปด้วย
 แง่คิดหรือข้อคิดอันเป็นประโยชน์สำหรับคนในชาติ กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้เล่าเรื่องราวของพระวิศกรรมาผ่านบทเสภาขนาดสั้น เพื่อให้คนในชาติได้
 ตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ ปลุกเร้าผู้คน ชำราชบริพารให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปะที่เป็นเครื่อง
 แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง หากชาติใดไม่มีศิลปะในหัวใจ ไม่มีแม้แต่ช่างที่ชำนาญ
 งานศิลป์ ชาตินั้นย่อมเป็นชาติที่น่าอัปยศยิ่งนัก ดังตัวบทตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์ เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
 ใครใครเห็นไม่เป็นที่จำเรียดา เขาจะพากันเย้ยให้อับอาย
 (บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 39)

บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนพระวิศกรรมา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษา
 ปีที่ 2 จึงนับว่าเป็นบทเสภาที่เมื่อผู้เรียนได้อ่านแล้วสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรักในศิลปะอัน
 สวยงามของชาติบ้านเมือง ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปะว่าศิลปะเป็นสิ่งที่นอกจากจะทำให้เกิด
 ความสำราญใจแล้ว ยังนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชาติเป็นอย่างมาก ดังนั้นคนไทยเราจึงควรหันมา
 ดูแล อนุรักษ์ เรียนรู้ศิลปกรรมของไทยให้มากยิ่งขึ้น เพราะศิลปะของชาติจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้
 จะต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชาติ ช่วยกันสอดส่องดูแล ทำนุบำรุงเพื่อให้ศิลปะไทยอันมีคุณค่า
 คงอยู่คู่ชาติไทยถาวรสืบไป

3.2.4 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นารายณ์ปราบนนทกเป็นตอนสั้นๆ ที่แทรกอยู่ในตอนต้นเรื่อง
 เมื่อเนื้อหากล่าวถึงอดีตชาติของทศกัณฐ์และพระราม ทศกัณฐ์เกิดเป็นยักษ์ชื่อว่า “นนทก” ทำหน้าที่

ล้างเท้าให้กับเทวดาที่มาเข้าเฝ้าพระอิศวรตรงเชิงเขาไกรลาส ด้วยเพราะมีรูปร่างหน้าตาที่น่าเกลียด นนทกจึงถูกเทวดากลับแก้ง ทั้งตบหัวเล่น ถอนผมจนหัวโกร่น นนทกจึงไปเข้าเฝ้าพระอิศวรแล้วทูล ว่าตนนี้ทำหน้าที่รับผิดชอบมาช้านาน แต่ยังไม่เคยขอสิ่งใดเป็นรางวัล จึงอยากจะทูลขอนิ้วเพชรที่มี ฤทธิ์สามารถลงโทษผู้ที่มารังแกได้ พระอิศวรจึงประทานนิ้วเพชรให้นนทก นิ้วเพชรที่นนทกได้รับเป็น นิ้วที่สามารถขังสังหารใครก็ได้

นนทกเมื่อได้รับนิ้วเพชรแล้วแทนที่จะใช้ปกป้องตนเอง กลับใช้นิ้วเพชรรังแกข่มเหงเทวดาที่มา รังแกข่มเหงตน ทำให้เทวดาถูกสังหารไปมากมาย พระอินทร์จึงไปทูลฟ้องพระอิศวรว่านนทกได้ทำการ ทรยศ ข่มเหงรังแกและฆ่าเทวดาตายเกลื่อนสวรรค์ พระอิศวรเห็นดังนั้น คิดว่านนทกเมื่อได้รับ รางวัลเป็นนิ้วเพชรวิเศษแล้ว กลับไม่มีความยับยั้งชั่งใจตนเองกลับนำนิ้วเพชรสร้างความเดือดร้อนไป ทัว พระอิศวรจึงสั่งให้พระนารายณ์ไปปราบนนทก พระนารายณ์จึงแปลงเป็นนางอัปสร ร่ายรำ ล่อลวงนนทกให้หลงกล นนทกเปลือยตามจนใช้นิ้วเพชรชี้ที่ขาของตนเอง ทำให้ขาหักล้มลง พระนารายณ์จึงกลับคืนร่างเดิมและเหยียบร่างของนนทกไว้ ก่อนที่นนทกจะถูกสังหารจึงตัดพ้อ ว่าพระนารายณ์คิดไม่ซื่อหลอกใช้อุบายสังหารตนอีกทั้งยังมีมือมากกว่า พระนารายณ์จึงทำให้นนทก ไปเกิดใหม่เป็นยักษ์ที่มี 10 หน้า 20 มือ ส่วนตนจะลงไปเกิดเป็นมนุษย์ที่มีเพียงสองมือ และจะตามไป ปราบให้จงได้ ชาติต่อมานนทกจึงได้ไปเกิดเป็นทศกัณฐ์ ส่วนพระนารายณ์อวตารลงมาเกิดเป็นพระราม จุดเริ่มต้นของสงครามจึงได้เริ่มขึ้น ณ บัดนั้น

3.2.4.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.2.4.1.1 กายภาพ

นนทกจัดได้ว่าเป็นยักษ์ชั้นต่ำ ประจำอยู่ที่เชิงเขาไกรลาส มีหน้าที่ล้างเท้าให้เหล่าเทวดาที่มา เข้าเฝ้าพระอิศวร นนทกในเรื่องเป็นยักษ์ที่หน้าตาขี้ริ้วขี้เหร่และหัวล้าน ลักษณะภายนอกของนนทกได้ ถูกบรรยายไว้ดังนี้

บ้างให้ตักน้ำล้างบาทา	บ้างถอนเส้นเกศาวิ่งไป
จนผมโกร่นเส้นเกลี้ยงถึงเพียงหู	ดูเงาในน้ำแล้วร้องไห้
ฮึดฮัดขันแค้นแน่นใจ	ตาแดงดังแสงไฟฟ้า

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 64)

3.2.4.1.2 สังคม

นนทกอาศัยอยู่ที่เขาไกรลาส ในทุกวันจะทำหน้าที่ล้างเท้าให้เหล่าเทวดาที่มาเข้าเฝ้าพระ อิศวร กล่าวได้ว่างานประจำของนนทกก็คือฝ่ายบริการล้างเท้าให้กับเทวดา จากข้อมูลในวรรณกรรม พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นอรรถาและคัมภีร์โลกศาสตร์ฉบับต่าง ๆ ได้กล่าวถึงเขาภูหนึ่งชื่อว่า

“ไกรลาสภู” ซึ่งเป็นชื่อที่พ้องกับ “เขาไกรลาส” (Kailash) เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นที่ประทับของพระศิวะตามคติของศาสนาฮินดู (ชนกฤต ลอสุวรรณ, 2561)

นอกจากนี้ นามานุกรมวรรณคดีไทย ได้อธิบายเขาไกรลาสว่า เป็นภูเขาในบทละคร รามเกียรติ์เป็นที่ประทับของพระอิศวร พระอุมา พระขันธุกุมาร และเทพบริวาร เขาไกรลาสมีสี่ดงเงินยวง ที่เชิงเขามีอุทยานงดงาม เขาไกรลาสมีป่าเป็นที่บำเพ็ญเพียรของฤๅษี บนยอดเขามีทิพย์ปราสาทที่ประทับของพระอิศวร มีวิมานต่าง ๆ จากตัวบทจะเห็นได้ว่า สังคมของนนทก จะมีเพียงแค่เชิงเขาไกรลาส

มาจะกล่าววบทไป	ถึงนนทกน้ำใจกล้าหาญ
ตั้งแต่พระสยามภูญาณ	ประทานให้ล้างเท้าเทวดา
อยู่บันไดไกรลาสเป็นนิจ	สุราฤทธิ์ดับหัวและลุ่มหน้า

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 64)

คำว่า “อยู่บันไดไกรลาสเป็นนิจ” เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภาระหน้าที่ของนนทกที่จะต้องทำในทุกวัน และหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังเห็นได้จากตอนที่นนทกทนไม่ไหวเมื่อถูกเหล่าเทวดา คนธรรพ์ กลั่นแกล้งหนักเข้า จึงได้ไปขอพรพระอิศวร โดยอ้างว่าตนก็ทำงานล้างเท้าให้กับเทวดาและรับใช้พระองค์มานานมากถึง 10 ล้านปีแล้ว ดังความว่า

ผู้ใดทำขอต่อเบื้องบาท	ก็ประสาททั้งพรแลยศศักดิ์
ตัวข้าก็มีขอบนัก	ล้างเท้าสุรารักษ์ถึงโกฏิปี

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 64)

“โกฏิปี” ซึ่งหมายถึง ตนเองได้ทำงานเป็นเวลานาน 10 ล้านปีในการรับใช้องค์พระอิศวร จากภาระหน้าที่การงานของนนทกในเชิงเขาไกรลาส จึงทำให้เราเห็นถึงสังคมอันคับแคบของนนทกอันถูกด้อยค่าจากเทวดาทั้งหลาย ซึ่งมองนนทกเป็นแค่ยักษ์ชั้นต่ำด้อยตนหนึ่งเท่านั้น ตัวละครนนทกจึงเป็นตัวละครที่ผู้แต่งถูกทำให้เป็นตัวละครชายขอบ

ราชบัณฑิตยสถาน (2524) ได้ให้ความหมายของกลุ่มชายขอบไว้ว่า หมายถึง กลุ่มที่ยังไม่ได้กลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่ อย่างสมบูรณ์ ดังเช่นนนทกที่ถูกทำให้เป็นอื่น ด้อยค่าแม้กระทั่งรูปร่างหน้าตาที่ผิดแปลก อับลัษณ์น่าเกลียดน่ากลัว แตกต่างจากเทวดาทั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าพระอิศวร

อีกทั้งหน้าที่ของนันทที่ยังถูกทำให้ไม่มีคุณค่าลงไปอีกคือเป็นไปได้เพียงผู้ล้างเท้าให้กับเหล่าเทวดาทั้งหลาย

3.2.4.1.3 จิตวิทยา

นันทถึงแม้ร่างกายภายนอกจะเป็นยักษ์ซึ่งมองเผิน ๆ จะดูร้ายและน่ากลัว แต่แท้จริงแล้วนันทนั้นเป็นยักษ์ที่มีความนิ่งและรักความสงบ และมีน้ำใจ และเป็นยักษ์ที่มีความกล้าหาญเป็นอย่างมาก เพราะเกือบทุกเหตุการณ์ที่จะมีการกล่าวถึงนันท จะมีการชื่นชมลักษณะนิสัยของนันทเสมอ เช่น “มาจะกล่าวบทไป ถึงนันทน้ำใจกล้าหาญ”

หรือ “บัดนั้น นันทน้ำใจแกแล้วกล้า” “บัดนั้นนันท ผู้ใจแกแล้วกล้า” “บัดนั้นนันทกล้าหาญชาญสมร” หากเรามองตามเนื้อเรื่อง นันท จะถูกมองว่าเป็นยักษ์ที่โหดร้ายสังหารเทวดาทำความเดือดร้อนไปทั่วสวรรค์ แต่ถ้ามองกลับกัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นันทลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อตนเองเป็นเพราะการถูกกดขี่ข่มเหง และกลั่นแกล้งจากเทวดามาช้านาน เช่นตัวบทดังต่อไปนี้ที่กล่าวถึงการหมดความอดทนของนันท

บัดนั้น	นันทน้ำใจแกแล้วกล้า
กริ้วโกรธร้องประกาศตวาดมา	อนิจจาข่มเหงเล่นทุกวัน
จนหัวไม่มีผมติด	สุดคิดที่เราจะอดกลั้น
วันนี้จะได้เห็นกัน	ขบฟันแล้วขึ้นนิ้วไป
ต้องสุบรรณเทวานาคี	ดั่งพิษอสุนีไม่ทนได้
ล้มฟาดกลาดเกลื่อนลงทันใด	บรรลัยไม่ทันพริบตา

(นารายณ์ปราบนันท, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 66)

มีบทวิจารณ์ที่น่าสนใจ เรื่อง ยักษ์นันท : โกรธเพราะปล่อยให้คนอื่นล้ำเส้น(และ/หรือถูกสะกิดแผล) ของภัทรวิวัฒน์ สุวรรณวัฒนา (2566) ได้กล่าวว่า ความโกรธของคนลักษณะหนึ่งที่มีคนล้ำเส้นก็มักจะพยายามวางเฉย หรือแสดงท่าทีว่าไม่เป็นไร ทำให้บางจังหวะเมื่อถูกรุกพื้นที่มากเข้าย่อมสามารถจะระเบิดความโกรธออกมาดูพลั้งภูเขาไฟ

คล้ายนันทที่ปล่อยให้เทวดาเล่นหัวไปเรื่อย ๆ แต่ก็ไม่ได้กันขอบเขต (Set Boundaries) จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อกลายเป็นยักษ์หัวล้านซึ่งได้สั่งสมความคับข้องใจไว้มากได้ที่แล้ว ถึงได้ไปขออนุญาตพรจากพระอิศวรมาก่อเหตุวุ่นวายใหญ่โต นันทถูกเหล่าเทวดารุกล้ำเส้นจนเกินขีดจำกัด พอวันเข้าจึงเกิดเป็นความคับแค้นใจสะสม จึงเป็นชนวนที่จุดติดได้ง่ายว่าทำไมนันทจึงสังหารเทวดาอย่างไม่ปราณี

3.2.4.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

บทบาทของนนทกในเรื่องรามเกียรติ์ กล่าวได้ว่า ตัวละคร “นนทก” เป็นบทบาทของข้าราชการบริพารที่ภักดีต่อพระอิศวร จะเห็นได้จากนนทกอยู่รับใช้ทำหน้าที่ล้างเท้าให้เหล่าเทวดาเป็นเวลานานมากถึง 10 ล้านปี แต่ก็ไม่เคยที่จะทูลขอสิ่งใดเป็นรางวัลตอบแทน จนเรื่องดำเนินมาจนถึงจุดแตกหัก เพราะนนทกทนไม่ได้อีกต่อไปที่จะถูกเทวดากลั่นแกล้งทุกวัน จึงลุกขึ้นมาปกป้องตนเองเสียบ้าง นนทกจึงเลือกที่จะทูลนิพนธ์ที่สามารถสังหารใครก็ได้ อีกทั้งยังดูง่ายและเป็นของวิเศษที่สะดวกมากกว่าอาวุธอื่น ๆ นับว่านนทกมีการกระทำที่ฉลาดพอสมควรในการขอรางวัลตอบแทนในครั้งนี้

บัดนั้น	นนทกผู้มีอักษมาสัย
น้อมเศียรบังคมแล้วทูลไป	จะขอพรพระไตรโลกา
ให้นี้เข้าเป็นเพชรฤทธิ์	จะชี้ใครจงม้วยสังขาร
จะได้รองเบื่องบหา	ไปกว่าจะสิ้นชีวี

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 65)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของนนทก ว่าต้องการนิพนธ์ไว้เพื่อใช้สำหรับปกป้องตนเอง ยังไม่มีความคิดที่จะสังหารใคร ในเรื่องถึงแม้ว่านนทกเป็นยักษ์ แต่ไม่มีฤทธิ์เดชหรือพลังวิเศษใด ๆ เมื่อคนเราอ่อนแอมากๆ ก็คงไม่ขอพระอะไร นอกเสียจากขอให้ตัวเองมีพลังพิเศษเพื่อจัดการกับคนที่เข้ามารังแกเมื่อได้รับนิพนธ์นนทกจึงมีความมั่นใจ คิดว่าเมื่อใดหากตนถูกรังแกอีก จะใช้พลังวิเศษนี้จัดการกับบุคคลเหล่านั้น

เมื่อนั้น	พระอิศวรบรมนาถา
ได้ฟังองค์อมรินทรา	จึงมีบัญชาตอบไป
อายนีทำขอมาช้านาน	เราจึงประทานพรให้
มันกลับทรยศกระบลดใจ	ทำการหยาบใหญ่ถึงเพียงนี้

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 66)

จากตัวบทเมื่อพระอิศวรทราบเรื่องแล้วว่านนทกได้รางวัลความดีความชอบแล้ว กลับใช้อำนาจที่ได้มาสร้างความเดือดร้อนไปทั่ว พระอิศวรจึงต้องให้พระนารายณ์มาจัดการเรื่องนี้ นนทกไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจตนเอง ใช้อำนาจที่ได้มาไม่ถูกไม่ควร จึงทำให้พบกับจุดจบที่น่าเศร้า ถูกพระนารายณ์สังหารเพราะความหลงมัวเมาขาดสติเรื่องผู้หญิง และอำนาจนั้นเองก็ย้อนมาทำร้ายตนเอง

ดังตอนท้ายที่นนทกลูกหล่อให้ร้ายร้ายจนใช้นิ้วเพชรชี้ขาของตนเองจนหัก จากนั้นจึงพลาดท่าเสียให้กับพระนารายณ์จนถูกสังหารในที่สุด

3.2.4.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “นนทก”

ตัวละคร “นนทก” นับว่าเป็นตัวละครที่มีความคล้ายคลึงกับมนุษย์มากที่สุด เพราะนนทกมีทั้งความโกรธ ความโลภ ความหลง ซึ่งเป็นวงเวียนแห่งความพินาศ ดังนั้นภาพลักษณ์ของตัวละครนนทกจึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่หลงใหลในอาภรณ์ ใช้อำนาจที่ได้มาในทางที่ผิด ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น นนทกได้รับความเห็นใจจากพระอิศวรเพราะเห็นว่านนทกทำงานล้างเท้าให้กับเหล่าเทวดามาช้านาน จึงสมควรที่จะได้รับรางวัลตอบแทน ก็นับว่านิ้วเพชรเป็นอาวุธที่นนทกคู่ควรมิใช่เพื่อใช้ป้องกันและปรามไม่ให้ใครมารังแก แต่เมื่อได้มาแล้ว นนทกก็คิดเหิมเกริม ไม่ใคร่ครวญว่าจะใช้นิ้วเพชรนี้อย่างไรให้เกิดประโยชน์กับตนสูงสุด เห็นได้จากตอนที่นนทกเมื่อได้รับนิ้วเพชรแล้วเกิดความรู้สึกที่ตนเองเก่งเกินใคร ยึดมั่นในใจ ดังตัวบท

ครั้นถึงบันไดไกรลาส
คอยหมู่เทवासुरารัย

ขัดสมาธินั่งยิ้มริมอ่างใหญ่
ด้วยใจกำเริบอหังการ

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 65)

“นิ้วเพชร” สัญลักษณ์เชิงอำนาจ ที่นนทกได้รับจึงนับว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เราเห็นว่าแท้จริงแล้วอำนาจคือสิ่งที่เราคิดว่าเป็นแค่เพียงสิ่งธรรมดา แต่พลังรุนแรง ส่งผลอย่างมากกับชีวิตคนคนหนึ่ง สามารถพลิกชีวิตของนนทกจากที่เป็นยักษ์ต่ำต้อย หัวล้าน ขี้ริ้วขี้เหร่ ให้กลายมาเป็นคนเก่งกาจได้ในชั่วพริบตา จนไม่มีใครกล้าต่อกร เมื่อคนเราหลงระเหิรในอำนาจแล้วก็ยากที่จะกลับให้มาเป็นคนเดิมได้ ดังนั้นทกที่เมื่อรู้ว่าตนมีอำนาจก็ไม่สามารถยับยั้งจิตใจ ไม่สามารถแม้กระทั่งควบคุมอารมณ์ความโกรธของตนเองได้ จากตอนที่นนทกหมดความอดทน เผลอใช้อำนาจที่ได้มาจัดการกับเทวดาที่มารังแกตน โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเรื่องที่ตนทำนั้นผิดหรือไม่

บัดนั้น
กริ้วโกรธร้องประกาศवादมา
จนหัวไม่มีผมติด
วันนี้จะได้เห็นกัน
ต้องสุบรรณเทวานาคี
ล้มพาดกลาดเกลื่อนลงทันใด

นนทกน้ำใจแกล้งกล้า
อนิจจาข่มเหงเล่นทุกวัน
สุดคิดที่เราจะอดกลั้น
ขบฟันแล้วชี้นิ้วไป
ดังพิชอสูรนี้ไม่ทนได้
บรรลัยไม่ทันพริบตา

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 66)

คิดแล้วก็รีบเดินมา

เฝ้าพระอิศราธิปัตย์

(นารายณ์ปราบหนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 64)

หากจะมองตัวละครนทกให้ใกล้เคียงกับปुरुชนธรรมดา นทกก็เป็นเพียงแค่ผู้ชายคนหนึ่งที่มีสถานะที่ต่ำต้อยทางสังคม ถูกผู้ที่มีอำนาจดขี่ข่มเหงมาก่อน ถูกผู้คนกระทำอย่างมิใช่คนด้วยกัน พยายามเกียรติและศักดิ์ศรี ลดทอนคุณค่าความเป็นคน ด้อยค่าทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมื่อนทกได้รับอำนาจบ้างจึงคิดว่าควรจะจัดการคนเหล่านั้นให้รู้ว่าตนเองก็เป็นผู้ชายคนหนึ่ง ที่จะไม่ยอมให้ใครมาหยามได้ คำกล่าว “มิตายก็จะได้เห็นหน้า” จึงเปรียบเหมือนสุภาชิตที่ว่า “ลูกผู้ชายฆ่าได้ แต่หยามไม่ได้” หรือแม้กระทั่งคำว่า สิบปีแค้นก็มีสาย นทกล้างเท้าเป็นเวลาถึง 10 ล้านปี กว่าจะได้แก้แค้นเหล่าเทวดาที่รังแกตนเอง เพราะฉะนั้นตัวละครนทกจึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ชายที่รักในเกียรติของตน ผู้หยิ่งทะนงรักในศักดิ์ศรีของตนเองและไม่ยอมให้ใครมาลบหลู่เกียรติเป็นอันขาด

จากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนกทก นี้ ทำให้เรามองเห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อแฝงไปด้วยกุศโลบาย สั่งสอนให้ข้าราชการบริพาร ประชาชน ให้เห็นถึงโทษของการใช้อำนาจโดยไม่ไตร่ตรอง และนำตัวละครนกทก มาเป็นตัวดำเนินเรื่องชี้ให้เห็นถึงภาพของบุคคลที่หลงใหลมัวเมาตกอยู่ใต้เบี่ยงล่งของอำนาจ และใช้อำนาจที่ได้มานั้นไปในทางที่ผิด จุติจบจะเป็นอย่างไร ดังนั้นคนเราเมื่อมีอำนาจก็ควรที่จะใช้มันให้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่ก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น จึงนับได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้ เมื่ออ่านแล้วไม่เพียงแต่ทำให้เกิดจินตภาพความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครเท่านั้น แต่เนื้อหาข้อคิดที่ได้ ควรนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของคนสังคมด้วย ไม่เพียงแต่ผู้ได้รับอำนาจ แต่ผู้ที่มีมอบอำนาจก็ต้องพิจารณาด้วยเช่นกัน ว่าอำนาจที่ตนให้ไปมีขอบเขตจำกัดอย่างไร มิฉะนั้นจะต้องกลับมาแก้ไขปัญหากลางหลังเพราะให้อำนาจผิดคน เช่น นกทก ถ้าหากได้นิ้วเพชรมาแต่ใช้นิ้วเพชรไปในทางที่ถูกต้อง ไม่ใช่รังแกผู้อื่น ก็จะสามารถอยู่ร่วมกับพลังวิเศษนี้ไปได้อีกนาน

ไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือคนที่ได้อ่านวรรณคดีเรื่องนี้ก็ล้วนได้รับแง่คิดดีๆ ในการดำเนินชีวิต ในด้านการศึกษาหากใช้อ่านางที่มุ่งให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตน เช่น ครูใช้อ่านางของความเป็นครูกลั่นแกล้งเด็กนักเรียน เช่นริตไถเงินนักเรียนโดยใช้เหตุ บังคับขืนใจนักเรียนเพื่อ กามารมณ์ หรือแม้กระทั่งใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานคอร์รัปชั่นเพื่อประโยชน์ของตนเอง เมื่อเรื่องถูก เปิดเผยอาจจะร้ายแรงถึงขั้นออกจากราชการ หรือติดคุก เด็กนักเรียนเช่นกัน เมื่อใช้อ่านางของตนเอง ข่มเหงรังแกเพื่อนร่วมชั้น ใช้อ่านางของหัวหน้าห้องสั่งเพื่อนให้กระทำตามใจตน ก็ย่อมเป็นที่รังเกียจ ของทุกคน ดังนั้นทุกคนเมื่อได้อ่านวรรณคดีตอนนารายณ์ปราบนกในตอนนี้ หลังจากตกตะกอน

ความคิดก็สามารถนำข้อคิดจากแก่นเรื่องที่ได้นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อเตือนตนเตือนใจไม่ให้หลงอำนาจอย่างตัวละครนนทก หรือแม้กระทั่งตัวละครพระอิศวรเองก็ตามที่สุดท้ายก็รู้สึกได้ว่าตนเองคิดผิดที่ให้นิ้วเพชรแก่นนทกไป

3.3 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทั้งสิ้น 3 ตัวละคร ได้แก่ นายล้า ทิพเดชะ จากเรื่องบทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก พระอภัยมณี จากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร และพระลักษมณ์ จากบทพากย์เอราวัณ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก

ละครพูด คือละครที่แสดงโดยให้ตัวละครสนทนาตอบโต้กันเหมือนในชีวิตจริง ไม่มีดนตรีการรำ หรือการขับร้องประสม ละครประเภทนี้ตรงกับการเล่นที่เรียกว่า play ของตะวันตก เริ่มมีในประเทศไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ได้รับความนิยมแพร่หลายและเจริญสูงสุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์โปรดการละครเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่ยังทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ก็ได้ทอดพระเนตรและทรงแสดงละครเป็นประจำ เมื่อเสด็จนิวัตประเทศไทย ได้ทรงตั้งคณะละครขึ้น ทรงอำนวยการฝึกซ้อม และบางครั้งทรงร่วมแสดงด้วย บทละครพระราชนิพนธ์ซึ่งมีเป็นจำนวนมากนั้น นอกจากจะมุ่งให้ความสนุกเพลิดเพลินแล้ว ยังแฝงแง่คิดและคติธรรมไว้มาก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557)

บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก เป็นบทละครพูดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงใช้พระนามแฝงว่า “พระขรรค์เพชร” เป็นบทละครพูดขนาดสั้น ความยาว 1 องก์ เป็นบทละครเรื่องแรกที่พระองค์คิดโครงเรื่องขึ้นมาเองโดยไม่ได้แปลมาจากบทละครต่างประเทศ เรื่องย่อของบทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก กล่าวถึงพระยาภักดีดินฐานากับนายล้า ที่เคยเป็นเพื่อนสนิทกัน นายล้ามีบุตรสาวชื่อว่า ลอ แต่เมื่อลออายุได้ 2 ขวบ นายล้าต้องโทษจำคุก 10 ปี ฐานทุจริต พระยาภักดีจึงอุปการะแม่ลอมาเป็นบุตรบุญธรรมของตน

เรื่องราวเดินทางมาถึงข้อขัดแย้ง เมื่อจู่ ๆ นายล้าที่ติดคุก ได้พ้นโทษออกมา จึงกลับมาที่บ้านของพระยาภักดีในสภาพสิ้นเนื้อประดาตัว และมาถามหาแม่ลอ เพื่อหวังที่จะพัวพันลูกสาวของตนที่กำลังจะแต่งงานกับบุตรของพระยารณชิตซึ่งเป็นคนมั่งมี พระยาภักดีกลับไม่ยินยอมให้นายล้าแสดงตนว่าเป็นพ่อแท้ๆ ของแม่ลอ เพราะเกรงว่าบุตรสาวของตนจะรู้สึกอับอายและถูกสังคมรังเกียจ พระยาภักดีเสนอเงินให้นายล้าถึง 100 ชั่ง แต่นายล้ากลับไม่ยอมรับเงินนั้น จนทั้งคู่เกือบทะเลาะกัน

จนเมื่อลอบกลับเข้ามาในบ้านได้พบกับนายล้าและได้สนทนากัน นายล้าจึงได้รับรู้ถึงความรู้สึกที่แท้จริงของลูกสาวตนที่มีต่อพ่อของเธอ จึงทำให้นายล้ายอมจากไปโดยไม่บอกความจริงกับแม่ล่อในเรื่องนี้ ตัวละครที่สำคัญที่สุดคือ นายล้า ทิพเดชะ ตัวละครเอกตัวนี้นับว่าเป็นตัวละครที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก โดยผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ตัวละครนายล้า ทิพเดชะ ในหัวข้อถัดไปดังนี้

3.3.1.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.3.1.1.1 กายภาพ

ในบทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก มีการกล่าวถึงด้านกายภาพของนายล้า ในตอนแรกของเรื่องเป็นฉากห้องหนังสือภายในบ้านพระยาภักดีดินนาถ มีการบรรยายฉากไว้ดังนี้ “มีประตูข้างซ้ายเข้าไปในห้องนอนข้างขวาออกไปทางเฉลียงทางขึ้น” หลังมีหน้าต่าง เครื่องประดับประดาไม่เป็นของมีราคา พอเปิดม่านออกมา นายล้าจึงปรากฏตัวขึ้น

“อ้ายคำ พานายล้า (ทิพเดชะ) เข้ามาทางประตูขวา นายล้า นั้นเป็นคนอายุราว 40 แต่หน้าตาแก่ ผมหงอกหน้าย่นมาก แลงมูกออกแดง ๆ จะเห็นได้ว่าเป็นคนกินเหล้าจัด แต่งกายค่อนข้างจะปอนๆ แต่ยังเห็นได้ว่าได้เคยเป็นผู้ดีมาครั้งหนึ่งแล้ว ”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักช์ ม.3 : 24)

นายล้าหน้าตาเสื่อมโทรม คงเป็นเพราะการติดสุราอย่างหนัก จึงทำให้ร่างกายดูแก่กว่าวัย ดังจะเห็นได้จากตอนที่อ้ายคำ คนรับใช้ของพระยาภักดีแสดงถึงความไม่ไวใจในตัวนายล้า เพราะถึงแม้ว่านายล้าจะอ้างว่าตนนั้นเคยเป็นเพื่อนสนิทของพระยาภักดี แต่อย่างไรก็ตามอ้ายคำก็ยังคงคลางแคลงใจ จนทำให้นายล้าออกปากว่าตนเองนั้นดูแก่และเสื่อมโทรมไปมากจึงไม่น่าแปลกใจที่คนรับใช้ของพระยาภักดีไม่ไวใจตน

นายล้า

“(ดูอ้ายคำอีกครู่หนึ่ง แล้วก็หัวเราะ) ฮะๆ ฮะๆ แกเห็นท่าทางของฉันทันไม่ได้การกระมัง แต่ที่จริงฉันทันะเป็นผู้ดีเหมือนกัน มีตระกูลไม่ต่ำไม่เลวไปกว่าเจ้าคุณภักดีเลย”

นายล้า

“ฮือ! แกไม่เชื่อ! ที่จริงแกก็ไม่น่าเชื่อ รูปร่างฉันทันโทรมเต็มที เครื่องแต่งตัวหรือก็ปอนเต็มที่ยังงี้”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักช์ ม.3 : 25)

พระยาภักดีเมื่อได้พบกับนายล้า ก็ยิ่งตกใจกับรูปร่างหน้าตาที่เปลี่ยนไปของนายล้ามาก

พระยาภักดี

“แกแปลกไปมาก ดูแก่ไป”

นายล้ำ

“ขอรับ ผมก็รู้สึกตัวว่าผมแก่ไปมาก”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 26)

3.3.1.1.2 สังคม

หลังจากตอนเปิดเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปูพื้นให้เห็นถึงลักษณะกายภาพ รวมไปถึงบุคลิกลักษณะของนายล้ำแล้ว ลำดับถัดมาจึงมีการเสริมเรื่องให้ผู้อ่านทราบความเป็นมาของตัวละครนี้ว่ามาจากไหน ประกอบอาชีพอะไร ความประพฤติเป็นอย่างไร ดังตัวอย่างตอนที่เมื่อพระยาภักดีพบเจอกับนายล้ำ นายล้ำก็ได้เล่าเรื่องของตนว่า

นายล้ำ

“แน่ละซีครับ เมื่อ...เมื่อความเกิดขึ้นนะ ได้ทำกับผมยังหนุ่มอยู่ด้วยกันนี่ครับ ผมเป็นทิพเดชะ ได้ทำยังเป็นหลวงกำธรรออยู่ยังงี้ละ”

นายล้ำ

“แล้วก็ผมยังต้องไป...เอ้อ...ไปเป็นโทษเสียสิบปียังงี้ละครับ”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 26)

ประโยคที่ว่า “เมื่อ...เมื่อความเกิดขึ้นนะ” นายล้ำ หมายถึงเมื่อตอนที่ตนเองต้องโทษฐานประพฤตินั้นทุจริต จึงต้องติดคุกเป็นระยะเวลาถึง 10 ปี ในช่วงที่สองของบทละครจะทำให้เห็นถึงความสมจริงของบทละครโดยเป็นการเล่าเรื่องของเพื่อนเก่าทั้งสองคนที่ไม่ได้พบกันมานาน ตัวละคร มีการไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบของกันและกัน โดยนายล้ำเองก็ได้เล่าเรื่องราวชีวิตของตนเองหลังจากออกจากคุกมาได้ไปทำอะไรหรืออยู่ที่ไหนมาบ้าง

นายล้ำ

“ผมขึ้นไปอยู่พิษณุโลกครับ พอพ้นโทษแล้ว ผมก็เลยเปิดไปให้พันบางกอกจะอยู่ดูหน้าพวกพ้องได้อย่างไรกัน”

นายล้ำ

“แต่แรก ผมพยายามหางานทำทางเสมียนบาญชี ก็ไม่สำเร็จ (หัวเราะ)”

นายล้ำ

“แล้วผมก็เข้าหุ้นค้าขายกับเจ๊กสองสามคนด้วยกัน”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 26)

จากเรื่องจะเห็นได้ว่าสังคมของนายล้ำมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะด้วยนายล้ำเคยเป็นนักโทษที่มีคดีความติดตัวอยู่ก่อน จึงทำให้ชีวิตนายล้ำต้องระหกระเหินออกไปตกกระทบลำบาก เช่น นายล้ำเล่าว่าตนเคยลงทุนค้าขายฝิ่นแต่ก็ขาดทุนย่อยยับ

นายล้า “อ้อ เจ้าคุณนี่ก็ยังช่างพูดเหมือนหนุ่ม ๆ นะเอง การที่ผมทำน่ะ
เป็นการค้าขายครับ”

พระยาภักดี “ค้าอะไร”

นายล้า “ผืน”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 27)

นายล้ามีชีวิตที่ค่อนข้างลำบาก ต้องคอยทำงานหาเงินเพื่อดำรงชีพและเปลี่ยนงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา แต่นายล้าก็ยังประพฤติตนเหมือนเดิมคือค้าขายสิ่งของที่ผิดกฎหมายเช่นฝิ่นและรอบนี้ทำให้นายล้าถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัวเพราะตนเองได้ร่วมลงทุนกับเงินกิมจินเจ็ก เพราะถูกหลอกว่าจะนำเงินไปลงทุนการค้าขายล่องเรือข้าว แต่ทั้งสองกลับนำเงินไปลงทุนซื้อฝิ่น จึงเกือบทำให้นายล้าต้องติดคุกรอบที่สอง

นายล้า “เงินกิมจินเจ็กมาทูลเงินผมว่าจะไปทำทุนในการค้าขายล่องเรือข้าวหรืออะไรอันหนึ่ง, ผมก็จำไม่ได้ถนัดเสียแล้ว และเงินกิมจินเจ็กเอาเงินนั้นไปลงทุนซื้อฝิ่น ผมไม่รู้ไม่เห็นด้วย, ที่จริงผมระวังตัวมากคอยเลี้ยงไม่ออกหน้าออกตาเลย เพราะยังงั้นถึงได้หาพยานมายืนยันผมยากนัก”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 27)

3.3.1.1.3 จิตวิทยา

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543) ให้ความหมายของคำว่า ลักษณะนิสัยของตัวละคร ว่าการกำหนดลักษณะนิสัยของตัวละครนิยามทำกัน 2 วิธีคือ

2.1) ตัวละครที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนความคิดหรือลักษณะใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น เป็นคนดี ใจดี หรือซื่อสัตย์ เป็นต้น

2.2) ตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีลักษณะนิสัยหลากหลายคล้ายกับปุถุชนธรรมดาทั่วไป

ในบทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก จะเห็นได้ว่าตัวละครนายล้ำ ทิพเดชะ เป็นตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน กล่าวคือนายล้ำมีลักษณะนิสัยหลากหลายคล้ายคนธรรมดาทั่วไป ความเห็นแก่ตัวในตอนแรก ของเรื่อง ความโลภครอบงำ ได้คืบจะเอาศอก อีกทั้งยังถือว่าเป็นตัวละครที่มีนิสัยเจ้าเล่ห์ สร้างแต่ เรื่องราวุ่นวายให้ตนเองตั้งแต่หนุ่มจนแก่ พระยาภักดีรู้ดีว่าที่นายล้ำกลับมาหาตนในตอนแรกไม่ได้ อยากรับลูกสาว แต่อยากได้เพียงเงินเท่านั้น หลังจากรู้ข่าวว่าลูกสาวของตนเองจะได้แต่งงานกับ เศรษฐีที่ฐานะร่ำรวย นายล้ำแสดงนิสัยเห็นแก่ตัวของตัวเองออกมา เมื่อพระยาภักดียืนยันว่าจะไม่ให้ โอกาสพบกับแม่ลออลูกสาว

นายล้ำ “(หัวเราะ) เจ้าคุณต้องเข้าใจว่าผมก็รักชีวิตของผมเหมือนกันที่จะ ให้ผมอดตายนั้นเหลือเกินนัก ผมหาได้ทางไหนผมก็เอาทางนั้น”
(บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 29)

นายล้ำเป็นบุคคลที่นับว่าลั้มเหลวทั้งเรื่องครอบครัวและการงาน เพราะนิสัยและความ ประพฤติที่ไม่ยอมปรับเปลี่ยน อีกทั้งหน้าที่ของความเป็นพ่อยังบกพร่องไปมาก นายล้ำพยายามหา เหตุผลมากล่าวอ้างและพูดหวานล่อมพระยาภักดีเพื่อจะขอพบกับลูกสาวต้องการที่จะแสดงตน ว่าเป็นพ่อแท้ๆ แต่เหตุผลลึๆ แล้วนายล้ำแค่ต้องการเงินและความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบายขึ้นเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงว่าเมื่อก่อนตนเองไม่เคยแม้แต่จะปฏิบัติหน้าที่ของพ่อสักครั้ง

นายล้ำ “จริง ผมมีความผิดที่ทิ้งแม่ลออไปเสียนาน นี่แม่ลออคงไม่รู้เลยละ ชิวว่าผมเป็นพ่อ เห็นจะนึกว่าเจ้าคุณเป็นพ่อกระมัง”
(บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 30)

นายล้ำ “จริง ผมจะได้ประพฤตินี้ไม่ดี บกพร่องในหน้าที่บิดามาก แต่ต่อไป ผมจะตั้งใจประพฤติกุศลให้สมควร”
(บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 31)

อีกตอนหนึ่งที่นายล้ำแสดงความเห็นแก่ตัวเอง และความรักสบายของตนเองออกมา บอกกับพระยาภักดีว่า

นายล้ำ “ทำไมครับ ก็ผู้ที่จะมาเป็นลูกเขยผมล่ะ เขาก็ต้องมีพ่อยุ่ไม่ใช่หรือ เขาจะเลี้ยงผมไว้อีกสักคนไม่ได้เทียวหรือ”
(บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 31)

นายล้า “ถ้าเขารักแม่ล่อจริงละก็ ถึงผมจะเป็นคนเร็วกว่าที่ผมเป็นอยู่
เขาคงไม่รังเกียจ”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 32)

จนในที่สุดนายล้าได้สารภาพกับพระยาภักดีว่าตนเองหมดหนทางในการทำมาหากินแล้ว
ต้องการที่จะอยู่สุขสบายมีเงินมีทองใช้

นายล้า “เจ้าคุณ ผมจะต้องพูดตามตรง ผมน่ะมันหมดทางหาากินแล้ว
ไม่แลเห็นทางอื่นนอกจากที่จะอาศัยลูกสาวให้เขาเลี้ยง”

พระยาภักดี “อ้อ! นี่นะแกต้องการเงินยงั้นหรือ?”

นายล้า “ก็แน่ละ ไม่มีเงินก็อดตายเท่านั้นเอง”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 32)

3.3.1.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

บทบาทความเป็นของพ่อของนายล้าในเรื่องจะเห็นได้ว่า นายล้าไม่เคยได้มีโอกาสเลี้ยงดูแม่
ล่อ ไม่เคยแม้กระทั่งส่งเสียหรือมาเยี่ยมเยียน จนทำให้แม่ล่อคิดว่าพ่อของตนได้ตายไปแล้ว อีกทั้ง
บทบาทของสามีก็ทำได้ไม่ดีพอ เพราะนายล้าไม่เคยที่จะดูแลภรรยาของตนคือแม่นวลเลย จนกระทั่ง
ภรรยาเสียชีวิต หลังจากที่ทำกรประพฤติดุจจริตและติดคุก จนทำให้ครอบครัวต้องแตกแยก แม่ล่อ
จึงต้องอยู่ในความดูแลของพระยาภักดีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระยาภักดี “ก็หรือมันไม่จริงเช่นนั้นล่ะ แม่นวลเลือกผัวผิดแท้ทีเดียว เมื่อจะ
ตายหลอนก็รู้สึก จึงได้มอบแม่ล่อไว้ให้เป็นลูกฉัน ขอให้ฉันเลี้ยงดู
ให้เสมอลูกในไส้ฉันเอง ฉันก็ได้ตั้งใจทะนุถนอมแม่ล่อเหมือนลูก
ในอกของฉัน ฉันได้กระทำหน้าที่พ่อตลอดมาด้วยความเต็มใจจริง
ๆ แม่ล่อเองก็คงจะเป็นพยานว่าฉันไม่ได้กระทำให้เสียจากที่ฉัน
ให้ไว้แก่แม่นวลเลย”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 31)

นายล้า “ทราบแล้วเมื่อยังอยู่ในบ้านเจ้าคุณผมก็วางใจได้ นี่จะแยกไปมี
เหย้ามีเรือนของตัวเอง ผมจะต้องเข้ามาอยู่กับเขาเพื่อจะได้เป็น
กำลังแก่เขาบ้าง”

พระยาภักดี “เอ๊ะ! นี่แกจะเป็นบ้าเสียแล้วกระมัง?”

นายล้า “ทำไม?”

พระยาภักดี “แกคิดจะไปอยู่กับลูกสาวยังงั้นยังงี้ได้”

นายล้า “ทำไมครับ ก็ผู้ที่จะมาเป็นลูกเขยผมนะ เขาก็มั่งมีพออยู่ไม่ใช่หรือ
เขาจะเลี้ยงผมไว้อีกสักคนไม่ได้เทียวหรือ”
(บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 31)

พระยาภักดีพยายามหาทางแก้ปัญหาให้นายล้าไม่ต้องมาอยู่กับลูกสาว เพราะเห็นแก่ความสุขของแม่ล่อบุตรบุญธรรม พระยาภักดีให้นายล้าเลือกระหว่างรับเงินร้อยชั่งแล้วออกจากบ้านไปกับการลงโทษด้วยแส้ม้า แต่นายล้าก็ตัดสินใจไม่เลือกทั้งสองอย่าง แต่จะเลือกอยู่กับแม่ล่อ การตัดสินใจของนายล้าแสดงความมุ่งหมายชัดเจนว่าตนเองอยากอยู่กับลูกสาวก็เพียงเพราะว่าอยากจะสบายและมีเงินใช้

3.3.1.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “นายล้า ทิพเดชะ”

การเริ่มเรื่องในตอนแรกผู้แต่งทำให้ตัวละครนายล้า เป็นตัวละครที่มีแต่ความเห็นแก่ตัว ความโลภ อยากได้อะไรก็มีเงิน อยากสุขสบายจนไม่สนใจว่าคนในสังคมจะมองลูกสาวของตนเองเช่นไร จึงพยายามที่จะขอพบลูกสาวของตนเพื่อที่จะแสดงตัวว่าตนเองคือพ่อแท้ ๆ ของล่อ แต่จุดที่ทำให้นายล้าเปลี่ยนความคิด ในตอนที่แม่ล่อกลับมาถึงบ้านพอดี และได้พบเข้าโดยบังเอิญ นายล้าได้พูดคุยกับแม่ล่อ ทำให้รู้ว่าคำว่าพ่อในความคิดของแม่ล่อ เป็นบุคคลที่มีความสำคัญมาก เธอรักและเคารพพ่อของเธอ และจินตนาการภาพพ่อของเธอเป็นคนดีจิตใจดีมาโดยตลอด ถึงแม้จะเห็นเพียงรูปถ่ายเท่านั้น

แม่ล่อ “ถ้ายังงั้นดิฉันยิ่งดีใจมากที่ได้พบคุณ ก็คุณพ่อดิฉันที่ตายละคะ รู้จักไหม? (นายล้าพยักหน้า) ถ้ายังงั้นคุณก็ดีกว่าดิฉัน ดิฉันไม่รู้จักเลย เคยเห็นแต่รูปที่ในห้องคุณแม่ รูปร่างสูง ๆ หน้าอกกว้าง ดิฉันช่างชอบหน้าเสียจริง ๆ หน้าตาเป็นคนซื่อ ใจคอกว้างขวาง ถ้าใครบอกดิฉันว่าเป็นคนไม่ดี ดิฉันไม่ยอมเชื่อเป็นอันขาดเทียว แต่ท่านก็เป็นคนดีจริง ๆ อย่างที่ดิฉันนึกเดาเอาในใจ คุณพ่อนี้ก็ได้บอกดิฉันว่าฉัน จริงไหมคะคุณพ่อ? (พระยาภักดีพยักหน้า)”

นายล้า “ถ้าใครบอกหล่อนว่า พ่อหล่อนที่ตายนั้นเป็นคนไม่ดีละก็หล่อนเป็นไม่ยอมเชื่อเลยทีเดียวนะหรือ?”
(บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 34-35)

นายล้าเมื่อได้ฟังสิ่งที่แม่ล่อพูด เกิดความสะอึกในใจตนเอง รู้สึกผิดที่ตนเองเห็นแก่ตัวมากเกินไปจนเกือบจะทำลายลูกสาวของตน ที่เขามองว่าตนเองเป็นคนดี จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทัศนะของแม่ล่อที่มีต่อพ่อแท้ๆ ของตน เป็นความคิดที่บริสุทธิ์งดงามของผู้ได้ชื่อว่าเป็นลูกถึงแม้ว่าจะไม่เคยพบกันมาก่อน ความรู้สึกที่ล่อมีต่อพ่อนั้นทำให้นายล้าเกิดความสะเทือนหัวใจ ซึ่งในตอนนี้นายล้าพบว่าแม่ล่อเป็นคนดีเสียจนตนเองไม่สมควรที่จะเป็นพ่อของเธอ ทำให้นายล้าตัดสินใจไม่เปิดเผยความจริง จุดนี้จึงนับว่าเป็นจุดวิกฤตจุดสูงสุดของเรื่อง เพราะตัวละครเอกอย่างนายล้าต้องตัดสินใจว่าตนจะเปิดเผยตัวว่าเป็นพ่อแท้ ๆ ให้แม่ล่อรู้ความจริง หรือจะยอมจากไปแบบเงียบ ๆ เพื่อให้แม่ล่อมีชีวิตที่สุขสบาย และคงภาพที่งดงามของ “พ่อ” ในความคิดของแม่ล่อไว้อย่างนั้น ดังในตัวอย่างตอนที่นายล้าตัดสินใจเด็ดขาดแล้วว่า จะยอมจากไปโดยไม่เปิดเผยความจริง

นายล้า “(นั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วพูด เสียงออกเครือ ๆ) เจ้าคุณขอรับ ได้ทำพุดถูก เด็กคนนี้ดีเกินที่จะเป็นลูกของผม ผมมันเลวทรามเกินกว่าที่จะเป็นพ่อของเขา ผมพึ่งรู้ความจริงเดี๋ยวนี้เอง”

พระยาภักดี “(ตอบนายล้า) พ่อล้า”

นายล้า “หล่อนได้เขียนรูปของพ่อหล่อนขึ้นไว้ในใจเป็นคนดีไม่มีที่ติ ผมไม่ต้องการจะลบรูปนั้นเสียเลย (ถอดแหวนวงหนึ่งจากนิ้ว) นี่แน่ะครับ แหวนนี้เป็นของแม่นวล ผมได้ติดไปด้วยสิ่งเดียวเท่านั้นแหละ เจ้าคุณได้โปรดเมตตาผมสักที พอถึงวันแต่งงานแม่ล่อ เจ้าคุณได้โปรดให้แหวนนี้แก่เขา บอกว่าเป็นของรับไหว้ของผม ส่งมาแทนตัว”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 35)

ตัวละครนายล้าในตอนแรกจะพบว่ามี “ความเห็นแก่ตัวและหลงผิด” แต่ในตอนท้ายเมื่อนายล้าได้รู้ความจริงว่า แม่ล่อเธอมองภาพของพ่อเธอเช่นไร อีกทั้งแม่ล่อยังเป็นคนดีมีจิตใจที่ดีบริสุทธิ์ จึงเปลี่ยนมาเป็น “เห็นแก่ลูก” และคิดว่าตนไม่ควรที่แสดงตนว่าเป็นพ่อเสียด้วยซ้ำ กลับกันถ้านายล้าแสดงตัวว่าเป็นพ่อของล่อ จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างจะเปลี่ยนไป เช่น งานแต่งงานอาจถูกยกเลิกเพราะฝ่ายชายทราบความจริงว่าหล่อนไม่ใช่บุตรสาวของพระยาภักดี โดนข้อกล่าวหาว่าโกหกหลอกลวง คนในสังคมประณามว่าเป็นได้เพียงลูกของคนเดนคูก ซึ่งจะส่งผลให้แม่ล่อเป็นทุกข์หนักมาก ใช้ชีวิตร่วมในสังคมที่เป็นผู้ดีไม่ได้

นายล้าสุดท้ายแล้วก็ได้ทำตามบทบาทของคนเป็นพ่อที่แท้จริง คือรักลูกสุดดวงใจ ด้วยการยอมจากไป เพื่อไม่เปิดเผยความจริงกับลูก ให้ลูกมองภาพของพ่อที่แสนดีภาพนั้นไว้ตลอดชีวิต

ไม่อยากให้ภาพฉากชีวิตอันเลวร้ายของตนไปทำลายชีวิตของลูกสาว หากแม่ล่อลอบความจริงว่า พ่อของตนเป็นคนเร่ร่อน มีพ่อเป็นคนขี้คุก พ่อเป็นคนติดสุราเรื้อรัง มันคงทำลายภาพของพ่อที่ดีของเธอลงอย่างไม่มีขึ้นดี นายล้าจะถูกมองว่าเป็นพ่อที่แย่ที่สุดในชีวิตของเธอก็เป็นได้ ดังนั้นตัวละครนายล้า จึงเป็น “ภาพลักษณ์ของพ่อที่เสียสละเพื่อลูก”

บทละครพูดเรื่อง “เห็นแก่ลูก” จึงนับว่าเป็นวรรณกรรมที่ให้ข้อคิดที่แสดงให้เห็นถึงความรักของคนเป็นพ่อที่ยอมเสียสละทุกอย่างได้เพื่อลูก พ่อทุกคนย่อมรักและหวังดีกับลูกเสมอ นายล้าเองก็สามารถเป็นข้อคิดเตือนใจได้หลายด้าน เช่น คนเราเมื่อบริการผู้อื่นก็ควรที่จะได้รับการให้อภัยอย่างนายล้าในตอนท้ายที่กลับไปประกอบอาชีพแบบสุจริตเพื่อหาเลี้ยงตนเองโดยไม่ต้องเดือดร้อนผู้อื่น

3.3.2 นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร

นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร แต่งโดยพระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่เรารู้จักกันในนาม สุนทรภู่ กวีเอกคนสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าสุนทรภู่คิดแต่งหนังสือขึ้นเพื่อเลี้ยงตัวในเวลาติดคุก และคงจะแต่งทีละเล่มสองเล่มเรื่อยมา เพราะพระอภัยมณีเป็นหนังสือเล่มยาว ต่อมาสุนทรภู่ไปพึ่งบารมีของพระคุณเจ้าลักษณะานุกุล (พระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระองค์ได้ทอดพระเนตรหนังสือเรื่องพระอภัยมณี จึงมีรับสั่งให้แต่งถวายอีก สุนทรภู่จึงแต่งเรื่องพระอภัยมณีอีกตอนหนึ่ง แต่ไปค้างอยู่เพียงใดไม่ปรากฏเพราะสุนทรภู่พึ่งบารมีพระองค์เจ้าลักษณะานุกุลอยู่ได้ประมาณ พ.ศ. 2375 พระองค์เจ้าลักษณะานุกุลสิ้นพระชนม์ และต่อมารวมหมื่นอัปสรสุดาเทพ (พระพี่นางของพระองค์เจ้าลักษณะานุกุล) ทรงพระเมตตาสุนทรภู่มากอีกพระองค์หนึ่ง เหตุที่ทรงอุปการะสุนทรภู่ขึ้นกล่าวกันว่า หนังสือเรื่องพระอภัยมณีเป็นที่พอพระหฤทัยทรงเห็นว่าเรื่องแต่งไว้อย่างค้างอยู่จึงมีรับสั่งให้แต่งถวายต่อไป สุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณีได้ 49 เล่มสมุดไทยจะจบเรื่องในตอนพระอภัยมณีออกบวช แต่กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพทรงมีรับสั่งให้แต่งต่อไปอีก ด้วยเหตุนี้สุนทรภู่จึงต้องคิดเรื่องพระอภัยมณี (อำภพร ธิณปัญญา, 2561)

พระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเป็นโอรสของท้าวสุทนต์แห่งเมืองรัตนา เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นหนุ่ม ท้าวสุทนต์เห็นว่าพระโอรสทั้งสองพระองค์ต้องไปร่ำเรียนวิชาเพื่อในภายหน้าจะได้ปกป้องบ้านเมืองของตนเองได้ จึงส่งพระโอรสทั้งสองให้เดินทางออกไปร่ำเรียนวิชาที่พระฤๅษีในป่า พระอภัยมณีเลือกเรียนวิชาเป่าปี่ ส่วนศรีสุวรรณเรียนวิชากระบี่กระบอง เมื่อทั้งสองพระองค์ร่ำเรียนสำเร็จจึงได้เดินทางกลับบ้านเมืองของตน ท้าวสุทนต์โกรธมากเมื่อทราบว่าลูกชายทั้งสองไปร่ำเรียนวิชาที่ไม่สมศักดิ์ศรีของกษัตริย์ จึงได้เนรเทศทั้งสองพระองค์ออก

จากเมือง (ความเดิม) ทั้งสองรอนแรมในป่าและได้พบกับพราหมณ์สามคน และได้ประลองวิชากัน พระอภัยมณีเป่าปี่จนทุกคนหลับสนิท ฝ่ายนางผีเสื้อสมุทรที่ออกหากินได้ยินเสียงปี่ของพระอภัยมณีจึงตามเสียงเมื่อได้พบกับพระอภัยมณีก็เกิดความรัก นางได้ลักพาตัวพระอภัยมณีเข้าไปอาศัยอยู่ด้วยกันในถ้ำ จนกระทั่งมีบุตรชื่อ สินสมุทร สินสมุทรมีร่างกายเป็นมนุษย์ แต่มีนัยน์ตาเป็นสีแดงและมีเขี้ยวเหมือนยักษ์ วันหนึ่งขณะที่นางผีเสื้อสมุทรออกหาอาหาร สินสมุทรได้ใช้พละกำลังผลักก้อนหินที่ปิดปากถ้ำออกไปเที่ยวเล่น และจับเงือกมาให้พ่อดู เงือกร้องขอชีวิตพร้อมกับสัญญาว่าหากปล่อยตนไปตนจะพาพระอภัยมณีหนีออกไปยังเกาะแก้วพิสดาร ซึ่งเป็นที่พำนักของโยคีที่มีฤทธิ์ นางผีเสื้อสมุทรเมื่อกลับเข้ามาในถ้ำคืนนั้นก็ฝันว่ามีเทวดามาคว้าเอาลูกตาของนางไป พระอภัยมณีจึงได้ช่องทำนายฝันว่าเป็นฝันไม่ดี ออกอุบายหลอกล่อนนางผีเสื้อสมุทรจะต้องออกไปบำเพ็ญศีลภาวนาบนเขา อดข้าวอดน้ำ 3 วัน เพื่อให้บรรเทาฝันร้ายนั้น

หลังจากนั้นเงือกเผ่าจึงได้มารับพระอภัยมณีหนีไปพร้อมครอบครัวเงือกของตน โดยให้พระอภัยมณีขี่หลัง และพากันออกเดินทางล่องหน้ำอย่างไม่รีรอ นางผีเสื้อสมุทรเมื่อบำเพ็ญศีลครบกำหนดก็กลับมายังถ้ำ เห็นปากถ้ำเปิดอยู่ใจหายและรู้แล้วว่าพระอภัยมณีได้หนีตนไปแล้วพร้อมกับสินสมุทร จึงโกรธมากรีบติดตามหาทั้งสองในทันที คลื่นทะเลล้นสะเทือน เงือกรู้แล้วว่านางผีเสื้อสมุทรติดตามใกล้ถึงแล้ว จึงพลัดให้พระอภัยมณีขึ้นหลังเงือกสาวลูกของตน พร้อมอาสาที่จะถ่วงเวลานางผีเสื้อสมุทรไว้ให้ เงือกทั้งสองถูกนางผีเสื้อสมุทรจับกิน สินสมุทรก็ช่วยต้านทานถ่วงเวลาแม่ของตนอีกแรง ทำให้พระอภัยมณีเดินทางมาถึงเกาะแก้วพิสดารพร้อมกับเงือกสาว นางผีเสื้อสมุทรเมื่อตามมาถึงก็เข้าใกล้เกาะไม่ได้ ได้แต่เพียงอ้อนวอนให้พระอภัยมณีกลับไปอยู่กับตน พระฤๅษีจึงร้ายคาถาและขู่นางให้กลับถ้ำไปเสีย นางผีเสื้อสมุทรไม่สามารถนำตัวพระอภัยมณีกลับถ้ำไปได้ เกิดความโกรธแค้นบริภาษพระฤๅษีอย่างรุนแรง พระฤๅษีโกรธมากจึงได้ขัดทรายเสกไปถูกนางผีเสื้อสมุทรร้องเจ็บปวดจนนางต้องหนีออกไปจากชายหาดเกาะแก้วพิสดาร

ตัวละครพระอภัยมณีจึงนับว่าเป็นตัวละครเอกสำคัญที่ผูกโยงเส้นเรื่องทุกอย่างเข้าหากัน ทำให้เหตุการณ์ในเรื่องเกี่ยวเนื่องกันคล้ายลูกโซ่ จากเรื่องราวเล็กน้อยไปสู่เรื่องราวที่ใหญ่ลูกกลามบานปลาย สอดคล้องที่ว่าตัวละครพระอภัยมณี สุนทรภู่สร้างตัวละครพระอภัยมณีไว้อย่างน่าสนใจ คือสามารถวาดตัวละครให้มีลักษณะโดดเด่นประจำตัว ซึ่งแตกต่างจากนิทานเรื่องอื่น ๆ (อำภพร ริณปัญญา, 2561)

3.3.2.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.3.2.1.1 กายภาพ

ตัวละครพระอภัยมณี ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ได้มีการบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพไว้ในตอนต้นเรื่องดังนี้

จะกล่าวกลับจับความไปตามเรื่อง
องค์พระอภัยมณีศรีโสภณ

ถึงบาทเบื้องปรเมศพระเชษฐา
ตกลายอยู่คูหามาช้านาน

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 56)

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์หนุ่มที่มีรูปโฉมงดงามอีกทั้งยังมีอาวุธคือ “ปี” และวิชาประจำกายคือวิชาเป่าปี แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้แต่งคือสุนทรภู่ เพราะได้นึกกฎเกณฑ์ของตัวละครพระมหากษัตริย์ไปคนละทาง เพราะส่วนใหญ่แล้วตัวละครกษัตริย์จะต้องเรียนวิชาที่ใช้สำหรับการปกป้องบ้านเมือง เช่นวิชาการต่อสู้ การฟันดาบ การเรียนตำราพิชัยสงครามเพื่อใช้ในการออกรบกับศัตรู แต่พระอภัยมณีเป็นตัวละครที่นับว่าเป็นตัวแรกที่ทำให้พระมหากษัตริย์เป็นนักดนตรี หรือเรียกอีกอย่างว่า “ศิลปินหนุ่ม” ซึ่งวิชาปีของพระอภัยมณี เป็นวิชาที่มีมนต์สะกด หากใครได้ยินเสียงเสียงปีของพระอภัยมณีก็ยอมตกอยู่ในมนต์สะกด เคลิบเคลิ้มและหลับไหล และมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ หรือเทวดา ดังตัวอย่าง

อันดนตรีมีค่าทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ดังจินตาคำบุรินทร์
ถึงมนุษย์ครุฑาเทวราช จดubatกลางป่าพนาสินธุ์
แม่นปีเราเป่าไปให้ได้ยิน ก็สุดสิ้นโทโสที่ไกรธา
สุนทรภู่, 2544)

นอกจากนี้จากการค้นคว้าตัวบทเพิ่มเติมจากตัวบทเรื่องพระอภัยมณี ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 16 จะเห็นได้ว่าการบรรยายถึงรูปร่างลักษณะของพระอภัยมณีว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอายุได้เพียง 15 ปี หน้าตาที่หล่อเหลาดุจเทวดา ผิวพรรณผุดผ่องดังทองคำ ทรงเครื่องแต่งกายอย่างกษัตริย์พร้อมด้วยเพชรนิลจินดาสารพัด ดังตัวบท

มีโอรสสององค์ล้วนทรงลักษณ์ ประไพพิศตรึงเพียงเทพเลขา
ชื่ออภัยมณีเป็นพี่ยา พึงแรกรู้न्छันชาสิบห้าปี

ฝ่ายพราหมณ์พรหมโบราณ เป็นพงศ์เผ่าพฤตตามหาศาล
ชำเลื่องเนตรแลดูเห็นกุมาร สีสันฐานผุดผ่องดังทองคำ

พระเชษฐาบุญชาชน้องชาย มาสรงสายสาครเศบนเตียงรอง
แล้วแต่งองค์สอดทรงเครื่องกษัตริย์ เนาวรัตน์เรืองศรีไม่มีสอง
(สุนทรภู่, 2544)

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่แตกต่างจากกษัตริย์อื่นๆ ในเรื่องหน้าตาที่รูปงามแล้ว ยังมีการบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพของพระองค์ว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรวดทรงองค์เอว อ้วนแอ่น แสดงให้เห็นว่าสุนทรภู่สร้างตัวละครนี้มาไม่ได้เพื่อให้มาอกรบ แต่สร้างให้พระอภัยมณีเป็นหนุ่มศิลปินผมยาว รักความสงบ ชอบและหลงใหลในเสียงดนตรี ดังจะเห็นจากตอนที่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณได้ออกเดินทางไปเรียนวิชากับอาจารย์ในป่า ครั้งแรกที่พระอาจารย์เห็นทั้งสองคนก็ทราบได้ว่าเป็นกษัตริย์อย่างแน่นอน โดยมีการบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพของพระองค์ไว้ดังนี้

ดูแน่นน้อยรูปร่างเหมือนอย่างหุ่น พึงแรกรุ่มนารักเป็นหนักหนา
อร่ามเรืองเครื่องประดับระยับตา ก็รู้วักษัตริย์ชัดดีวงศ์
(สุนทรภู่, 2544)

อีกหนึ่งตอนที่ เป็นเรื่องยืนยันว่าพระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่รูปร่างอรชรอ้วนแอ่น หุ่นผอมเพรียว ไม่อ้วนและไม่ผอมจนเกินไป คือตอนที่นางผีเสื้อสมุทรได้พบกับพระอภัยมณีครั้งแรก ในตอนนางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวพระอภัยมณีเพื่อไปอยู่ในถ้ำกับตน หลังจากที่พระอภัยมณีถูกเนรเทศออกจากเมืองรัตนาก็ได้ร่อนเร่อยู่ในป่าจนได้พบกับสามพราหมณ์คือ วิเชียร โมรา สามน ทั้งสามได้คุยเรื่องการประลองวิชากัน พระอภัยมณีจึงได้แสดงวิชาเป่าปี่ของตนเอง จนทั้งสามคนรวมไปถึงศรีสุวรรณเคลิ้มหลับไป ซึ่งในขณะนั้นเองนางผีเสื้อสมุทรที่ออกหากินบริเวณนั้นได้ยินเสียงปี่ของพระอภัยมณีเข้าจึงได้ตามเสียงมา และได้ตกหลุมรักพระอภัยมณีทันทีที่ที่แรกเห็น และนางได้บรรยายถึงรูปร่างลักษณะของพระอภัยมณีไว้ดังนี้

เห็นพระองค์ทรงโฉมประโลมใจ	นั่งเป่าปี่อยู่ใต้พระไทรทอง
ทั้งทรวดทรงเอวก็อ้วนแอ่น	เป็นหนุ่มแน่นน่าชมประสมสอง
ถ้าแน่นได้กันกับกูเป็นคู่ครอง	จะประคองกอดแอบไว้แนบเนื้อ
น้อยหรือแก้มซ้ายขวาก็น่าจูบ	ช่างสมรูปนี้กระไรวิไลเหลือ
ทั้งลมปากเป่าปี่ไม่มีเครือ	นางผีเสื้อตาตูดูหึ่งฟัง
	(สุนทรภู่, 2544)

พระอภัยมณีในเรื่องจึงนับว่าเป็นกษัตริย์หนุ่มที่รูปร่างงาม ดุจเทวดา ผิวพรรณผุดผ่อง อีกทั้งรูปร่างอวดทรงอ่อนแอ้น รวมไปถึงมีฝีมือในเพลงปี่ก็หาตัวจับยาก มีวิชาปี่ที่สามารถเป่าให้คนเคลิ้มหลับหรือแม้กระทั่งให้คนตายได้ ถึงแม้ว่าพระอภัยมณีจะไม่ได้เป็นกษัตริย์ตามอุดมคติว่าจะต้องเก่งกาจในเชิงรบ หรือต้องหุ่นแน่นกล้ามโตตามที่ภาพควรจะเป็น แต่ก็นับพระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่มีบุคลิกลักษณะที่แตกต่างและน่าสนใจเป็นอย่างมาก

3.3.2.1.2 สังคม

พระอภัยมณีเป็นโอรสพระองค์ใหญ่ของท้าวสุทัศน์และนางประทุมเกสร แห่งกรุงรัตนา มีน้องชายชื่อศรีสุวรรณ มีภรรยารวมแล้วทั้งหมด 4 คน คือ นางผีเสื้อสมุทร นางเงือก นางสุวรรณมาลี และนางละเวงวันพา พระองค์อาศัยอยู่ในเมืองรัตนาจนกระทั่งมีอายุได้ 15 ปี พระบิดาจึงให้ออกเดินทางเพื่อไปร่ำเรียนศิลปวิชา เพื่อกายภาคหน้าต้องปกครองบ้านเมืองต่อไป ในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีได้บรรยายถึงเมืองรัตนาว่าเป็นเมืองที่มีความกว้างใหญ่ไพศาล มีภูเขาล้อมรอบเมืองในเมืองเต็มไปด้วยราษฎร มีความสุขพร้อมสละพรั่งไปด้วยเหล่านางกำนัลที่มีหน้าตาสวยงาม ดังตัวบท

อันกรุงไกรใหญ่ยาวสิบเก้าโยชน์	ภูเขาโชดเป็นกำแพงบุรีศรี
สระพริบพร้อมไพร่ฟ้าประชาชี	ชาวบุรีสหรราชสถาว
มีเอกองค์นงลักษณ์อัศรราช	พระนางนาฏนามปทุมเกสร
สนมนางแสนสุรางคนิกร	ดั่งกนิหรนารักลักษณ์า”

พระอภัยมณีได้ออกเดินทางไปร่ำเรียนวิชา จะเห็นได้ว่าสถานที่อีกที่หนึ่งที่พระอภัยมณีได้ไปอยู่อาศัยคือ “ตำบลบ้านจันทคาม” ดังตัวบท

เราชื่ออภัยมณีศรีสุวรรณ	เป็นพงศ์พันธุ์จักรพรรดิสวัสดิ์
ไปร่ำเรียนวิชาที่อาจารย์	ตำบลบ้านจันทคามพนาศรี

(สุนทรภู่, 2544)

3.3.2.1.3 จิตวิทยา

ัญญา สังขพันธานนท์ (2539) ได้กล่าวถึงประเภทของตัวละคร ว่าตัวละครแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือตัวละครแบบแบน หรือตัวละครน้อยลักษณะนิสัย เป็นตัวละครมีลักษณะไม่มีความซับซ้อนด้านบุคลิกภาพ และสภาพจิตใจมีลักษณะคงที่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงตัวละครแบบกลม หรือตัวละครหลายลักษณะนิสัย เป็นตัวละครสร้างความประทับใจแก่ผู้อ่าน เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกับ

มนุษย์ ผู้เขียนสร้างตัวละครมาจากแง่มุมที่หลากหลายของมนุษย์ บุคลิกภาพ นิสัยซับซ้อน แตกต่างไปตามอารมณ์ หรือสถานการณ์

ตัวละครพระอภัยมณี นับว่าเป็นตัวละครที่มีมิติหรือเรียนอีกอย่างหนึ่งว่าตัวละครกลมนับว่าเป็นตัวละครที่มีความคล้ายคลึงมนุษย์มากที่สุด เพราะมีทั้งความโกรธ ความเจ้าเล่ห์เพทุบาย การสบล คำหยาบคายโดยไม่คำนึงถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ ความต้องการเอาตัวรอด จากตอนที่พระองค์ถูกนางผีเสื้อสมุทรจับตัวมาไว้ในถ้ำในตอนแรก เห็นว่าพระองค์สบลคำหยาบคาย และแสดงความรังเกียจนางผีเสื้อสมุทรเป็นอย่างมาก พระองค์เป็นกษัตริย์แต่ทว่ายังใช้คำพูดวาจาที่รุนแรงเหมือนชาวบ้าน ดังตัวบทจากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี จากตอนนางผีเสื้อลักตัวพระอภัยมณี

พระสุดแค้นแสนเคือง
ถีบจนพลัดตกจากแท่นแผ่นศิลา
เขาเปื้อนเปื้อหรือเกลียดชังก็เกลียดตอบ
ทำแสนแสบแสนอนธะอันความ

มิได้คิดอึ้งซึ้งน้ำหน้ารำคาญจิต
แล้วเดือดด่าว่าอีกาลีสลาม
ยังขึ้นปลอบปลุกปล้ำอื้อสำสาม
แพศยาบ้ากามกวนอารมณ์
(สุนทรภู่, 2544)

พระแค้นคำซ้ำคำซ้ำหน้าด้าน
นำอดสูได้ทำไม่มึง
ทั้งเหม็นสาบเหม็นสาบเหมือนอย่างศพ
มายั่วเย้าเฝ้าเบียดเกลียดจะตาย

ใครจะรำนเหมือนเช่นนี้ไม่มีถึง
มาเคล้าคลึงโลมลูบจูบผู้ชาย
ไม่น่าคบนำรักยักยักฉิบหาย
ไม่มีอายมิเจ็บเท่าเล็บมือ”
(สุนทรภู่, 2544)

จึงบัญชาว่าเจ้าสินสมุทร
ขอสมาตปุ๋ยอย่าดูเบา

ไปช่วยอุทิศลาใหญ่ขึ้นให้เขา
ช่วยอุ้มเอาแกออกไปให้สบาย”

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 59)

ตัวละครพระอภัยมณียังเป็นตัวละครที่มีสัมมาคารวะ รู้จักเด็กผู้ใหญ่ ให้ความเคารพต่อผู้ที่มีพระคุณของตนเอง อีกทั้งยังสั่งสอนให้ลูกชายคือสินสมุทรรู้จักขอโทษเงือกเผ่าที่ได้กระทำรุนแรงโดยมิได้ตั้งใจ จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นอย่างมาก เมื่อถึงคราวคับขันและต้องการเอาตัวรอด พระองค์ก็เป็นกษัตริย์ที่มีความฉลาดหลักแหลมเจ้าเล่ห์เพทุบาย มีกลลวงหลอกล่อจนอีกฝ่ายตายใจ เช่นตอนที่พระองค์คิดหาช่องทางหนีนางผีเสื้อสมุทร

ด้วยการหลอกให้นางผีเสื้อยักษ์ ไปบำเพ็ญศีลภาวนาที่ภูเขา ช้ายังหลอกให้นางอดข้าวอดน้ำถึงสามวัน เพื่ออ่อนแรงและถ่วงเวลาจนถึงที่สุด เพื่อที่พระองค์จะได้หนีไปได้ทันท่วงที และรอดพ้นจากนางได้ดังตัวบท

พระฟังคำสำเร็จคิด	จึงว่าผิดสายสมรหาสอนไม่
ตำรานั้นแต่ครั้งเมรุไกร	ว่าถ้าใครฝืนร้ายจะวายปราน
ให้ไปอยู่ผู้เดียวที่ตึนเขา	แล้วอดข้าวอดปลากระยาหาร
ถ้วนสามคืนสามวันจะบันดาล	ให้สำราญรอดตายสบายใจ

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักช์ ม.3 : 60)

3.3.2.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

ในเรื่องจะเห็นได้ถึงบทบาทความเป็นพ่อของพระอภัยมณีที่ได้ดูแลสินสมุทรลูกชายเป็นอย่างดี เพราะถึงแม้สินสมุทรจะเป็นลูกที่เกิดจากหญิงที่พระองค์ไม่ได้อีก แต่พระองค์ก็เฝ้าถนอมเลี้ยงดูจนอายุได้ 8 ปี อีกทั้งยังสอนวิชาต่าง ๆ ให้สินสมุทร รวมไปถึงข้าวของมีค่า เครื่องนุ่งห่มที่พระองค์คิดว่ามากก็ได้ถอดให้ลูกน้อยจนหมดสิ้น พระองค์จึงนับว่าเป็นพ่อที่มีแต่ความรัก ความหวังดี และความเสียสละให้ลูกได้เสมอ ดังตัวบทต่อไปนี้

พระบิดุรงค์ทรงศักดิ์ก็รักใคร่	ด้วยเนื้อไขมิได้คิดริษยา
เฝ้าเลี้ยงลูกผูกเปลแล้วห่มผ้า	จนใหญ่กล้าอายุได้แปดปี
จึงให้นามตามอย่างช้างมุนษย์	ชื่อสินสมุทรกุมารชาญชัยศรี
อำมรงค์ทรงมาค่าบุรี	พระภูมิถอดผูกให้ลูกยา
เจียรबाटคาคดองค์ก็ทรงเปลื้อง	ให้เป็นเครื่องนุ่งห่มโอโรสา
สอนให้เจ้าเป่าปี่มีวิชา	เพลงศาสตราสารพัดหัดชำนาญ

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักช์ ม.3 : 56)

แต่ในท้ายที่สุดแล้วภายในจิตใจของพระองค์ไม่มีความสุข เพราะพระองค์ถูกลักพาตัวมาไม่ได้มาด้วยความเต็มใจ ที่ผ่านมามีแต่ความทุกข์ระทมทรมาน จึงทำให้พระองค์มีชีวิตรอยู่ในถ้ำเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวคือ ทำอย่างไรก็ได้ให้พระองค์ได้หนีออกไปจากถ้ำและกลับถึงบ้านเมืองของตนอย่างปลอดภัย โดยมีคำนี้ถึงความรู้สึกของใครเลยแม้แต่ลูกตนเองและนางผีเสื้อสมุทรว่าจะมีความเศร้า

เสียใจขนาดไหน เมื่อพระองค์สบโอกาสหนึ่ก็คิดจะหนีไปได้อย่างให้แบบยลที่สุด ในตอนที่พระองค์ทราบว่าสินสมุทรสามารถเปิดปากถ้ำได้ และได้จับเงือกตนหนึ่งมา พระองค์จึงสามารถคิดทางหนีทีไล่ได้อย่างรวดเร็ว โดยใช้วาเทที่อ่อนหวาน พูดคุยกับเงือกเฒ่าให้ช่วยพระองค์เพื่อหนีออกไป เพราะพระองค์ไม่ชำนาญในท้องทะเล และขอความเมตตาจากเงือกเฒ่า ดังตัวบทต่อไปนี้

พระฟังเงือกพูดได้นำสงสาร	จึงว่าท่านคิดนี้ดีขยัน
รู้เจรจาสารพัดนำอัศจรรย์	อยู่พูดกันอีกสักหน่อยจึงค่อยไป
เราตรองตรึกนึกจะหนีนางผีเสื้อ	แต่ได้เหนื่อไม่รู้แห่งตำแหน่งไหน
ท่านเจนทางกลางทะเลคะเนใจ	ทำกระไรจึงจะพ้นทรมาน

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 58)

และเมื่อพระองค์ได้ช่องทางหนี ได้เห็นความมีอิสระที่คอยอยู่เบื้องหน้าจึงรีบไปออกไปจากถ้ำในทันที ที่หลอกนางผีเสื้อสมุทรออกไปบำเพ็ญเพียรสำเร็จ ดังตัวบทว่า

ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลโฉม	พลอบประโลมลูกชายจะผายผัน
จึงหยิบปีที่เป่าเมื่อคราวนั้น	เอาผ้าพันผูกดีแล้วลีลา
ให้ลูกรักปลักแผ่นศิลาลัม	สมอารมณ์รีบออกนอกคุหา
เลียบลีลาศหาดทรายชายคองคา	แลชลาลัยคลื่นเสียงครื้นโครม”

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 61)

3.3.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พระอภัยมณี”

จากการศึกษาพระอภัยมณีผ่านมุมมองหลายมิติ ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม จิตวิทยา จะเห็นได้ว่าพระอภัยมณีเป็น “ภาพลักษณ์ของกษัตริย์ที่มีความเสียสละ” พระอภัยมณีมีความมานะอดทน เพราะพระองค์สามารถใช้สติปัญญาที่หลักแหลม รอดพ้นออกมาจากน้ำมือของนางผีเสื้อสมุทร โดยใช้เพียงกลเล่ห์หลอกล่อให้นางตายใจ การใช้ความคิดที่ไตร่ตรองของพระองค์ในครั้งนี้จึงช่วยให้พระองค์หนีออกมาได้สำเร็จและปลอดภัยไม่ได้รับอันตรายใด ๆ ดังตัวบท

พอได้ช่องลงลงตามเล่ห์ สมคะเนจะได้ไปตั้งใจหมาย

จึงกล่าวแก่งแสงเสเพทุบาย

เจ้าฝันร้ายนักร้องต้องตำรา

อันเทวณันคือมัจจุราช

จะหมายมาดเอาชีวิตริษยา

แล้วเสแสงแก่งทำปิ่นน้ำตา

อนิจจาในหายเจียวสายใจ

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 60)

นอกจากนี้ในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ยังสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความเป็นสุภาพบุรุษ ความเสียสละเพื่อให้ผู้อื่นรอดชีวิต ดังนั้น พระองค์จึงเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละดังปรากฏในตอนที่เราได้กล่าวกับพระอภัยมณีว่า นางผีเสื้อสมุทรอย่างไรก็สามารถตามมาทันอย่างแน่นอน แล้วทุกคนคงไม่รอดชีวิต พระอภัยมณีจึงขอให้เงือกเผ่าทั้งตนเองไว้ที่เกาะแล้วพาลูกเมียหนีไปเสีย ส่วนสินสมุทรเมื่อแม่ได้มาถึง จวนตัวก็ให้กลับไปอยู่กับแม่ ส่วนตนหากนางผีเสื้อสมุทรจับตัวได้ก็จะขอตายที่เกาะแห่งนี้เพียงคนเดียว ดังในคำกลอนว่า

แต่มานะกษัตริย์สู้กัดฟัน

อดส่ำหกล้นกลืนน้ำตาแล้วพาที

จะไปไหนไม่พ้นผีเสื้อน้ำ

วิบากกรรมก็จะอยู่คู่เป็นผี

ท่านส่งเราเข้าที่เกาะละเมาะนี้

แล้วรีบหนีไปในน้ำแต่ลำพัง

แล้วว่าแกสินสมุทรสุดที่รัก

แม่นางยักษ์มารับจงกลับหลัง

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนี
นางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 65)

ตัวละครพระอภัยมณี ในตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร จึงนับว่าเป็นตัวละครที่ให้อะไรต่าง ๆ มากมายแก่ผู้อ่าน เพราะนอกจากผู้อ่านจะได้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่งในการใช้คำสละสลวย ก็น่าสนใจ ใช้คำให้เหมาะสมกับตัวละครแล้ว ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงจินตนาการของผู้แต่งที่ได้ผูกเรื่องราวออกมาเป็นนิทานที่อ่านแล้วให้ความรู้สึกร่วมกับตัวละคร ต่อทุกตัวละครในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นนางเงือก นางผีเสื้อสมุทร สินสมุทร หรือแม้กระทั่งพระโยคีที่มีฤทธิ์เดช ทุกตัวละครมีความน่าสนใจ ซึ่งทำให้เราเมื่ออ่านแล้วเกิดความรู้สึกร่วม ลุ้นระทึกไปกับตัวละคร และเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวที่เหนือธรรมชาติ

สุนทรภู่ผูกเรื่องพระอภัยมณีขึ้นมาเองโดยนำเรื่องที่ได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านจากวรรณคดีไทย และวรรณคดีต่างชาติมาผสมกันผสมเข้ากับเรื่องจริงที่ได้พบเห็นรวมทั้งเรื่องจินตนาการขึ้นอย่างกลมกลืน ทำให้เรื่องพระอภัยมณีมีเนื้อหาที่สนุกสนาน เป็นเรื่องที่มีลักษณะแปลกไปจากเรื่อง

จักรๆ วงศ์ ๆ ทั่วไปที่เคยพบเห็นมา กล่าวคือ พระอภัยมณีซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายไม่มีอาวุธ หรือ เวทมนตร์คาถาไว้ป้องกันตัวอย่างพระเอกในเรื่องอื่น แต่มีวิชาดนตรีคือเพลงปี่เป็นอาวุธไว้ป้องกันตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังมองการณ์ไกลคิดผูกมิตรกับคนต่างชาติ เพื่อจะได้กำลังของคนเหล่านั้นมา ช่วยป้องกันภัยแก่บ้านเมือง พระเอกแบบพระอภัยมณีจึงไม่ใช่พระเอกนักรบที่ชอบใช้กำลังในการ แก้ไขปัญหา แต่เป็นพระเอกนักพูดที่ใช้วาทศิลป์ในการแก้ปัญหา เพลงปี่ของพระอภัยมณีจึงเปรียบได้ กับถ้อยคำหรือคำพูดเพราะเกิดจากลมปาก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557)

เพราะฉะนั้น เมื่อผู้เรียนได้อ่านเรื่องพระอภัยมณีในตอนนี้ จะสามารถเข้าใจถึงข้อคิดที่ผู้แต่ง แฝงมากับตัวละครพระอภัยมณี นั่นคือการที่เราไม่สติปัญญาดี ใช้คำพูดที่ดีมากกว่าการกระทำที่รุนแรง ในการแก้ปัญหา ก็จะทำให้ปัญหาที่เจอกลายเป็นเรื่องที่จัดการได้ง่าย แต่หากเราใช้กำลังในการตัดสิน ปัญหา ก็จะเกิดผลกระทบที่ร้ายแรงตามมาได้ ตัวอย่างของพระอภัยมณีในเรื่องจึงน่าจะควรนำไปเป็น แบบอย่างในการหัดใช้วาทศิลป์ และศิลปะของภาษา เพื่อช่วยตนเองในยามยาก จึงกล่าวว่า คำพูด หากจะทำให้เป็นน้ำกรดก็สามารถกลั่นกร่อนหัวใจคนฟังและจนไม่มีชิ้นดี แต่หากจะใช้คำพูดให้เป็น เหมือนน้ำผึ้งก็จะสามารถขโมยจิตใจของผู้ฟังให้เกิดความประทับใจได้เช่นกัน

3.3.3 บทพากษ์เอราวัณ

รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งที่ได้มาจากอินเดียและความสำคัญมากในสังคมไทย เป็น ที่มาของความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยคือ พระนารายณ์อวตารซึ่งเสด็จลงมาปราบยุคเข็ญในโลก มนุษย์ผู้อ่านผู้ฟังเรื่องรามเกียรติ์มักคิดว่าเรื่องนี้แสดงให้เห็นความคิดเรื่อง “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2559)

อินทรชิตเป็นโอรสของท้าวทศกัณฐ์และนางมณโฑ ชื่อเดิมของอินทรชิตคือรณพัตร์ เมื่ออายุได้ 15 ปี ได้ไปร่ำเรียนวิชากับพระฤๅษีโคบุตร หลังจากนั้นอินทรชิตจึงได้ไปบำเพ็ญพรตเพื่อขอพรและศร วิเศษจากพระอิศวร พระนารายณ์และ พระพรหม พระอิศวรได้ประทานพรคือมนตร์ที่สามารถแปลง เป็นพระอินทร์ได้และศรพรหมศาสตร์ ส่วนพระพรหมได้ประทานศรนาศบาตและพรว่าหากศรชะงัด ตกลงสู่พื้นดินจะกลายเป็นไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลก จะต้องนำพานแว่นฟ้ามาหรือพานแก้วของพระ พรหมมารองรับ พระนารายณ์ประทานศรวิฆณุปาณัมให้ เมื่อได้รับพรจากองค์เทพทั้งสามแล้วทำให้ รณพัตร์เหิมเกริมมาก ไปทำรบกับพระอินทร์และได้ใช้ศรของพระนารายณ์ด้านฤทธิ์ของพระอินทร์ไว้ ได้ จึงได้ชื่อใหม่ว่า “อินทรชิต” ซึ่งมีความหมายว่า ผู้ชนะพระอินทร์

บทพากษ์เอราวัณ ตอนช้างเอราวัณ เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ภาลัย รัชกาลที่ 2 มีลักษณะคำประพันธ์เป็นกาพย์ฉบัง 16 จำนวน 40 บท (บทพากษ์ไชย-คำพากษ์) บทพากษ์เอราวัณเป็นตอนหนึ่งในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ใช้สำหรับประกอบการแสดงมหรสพ

การเล่นโขน บทพากย์เอราวัณเป็นบทบรรยายเหตุการณ์ของอินทรชิตเมื่อแปลงกายเป็นพระอินทร์ เมื่อพระรามตื่นบรรทมจึงได้เสด็จยกทัพไปพร้อมกับพระลักษมณ์ แต่ในขณะนั้นพระลักษมณ์ ได้สังเกตเห็นกองทัพของพระอินทร์ซึ่งเป็นอินทรชิตที่แปลงกายมาจึงตรัสถามทศกัณฐ์ด้วยความฉงน และสงสัย ทศกัณฐ์รู้สึกได้ถึงความไม่ปกติจึงบอกพระองค์ให้ระวังตัว ทันใดนั้น อินทรชิตสั่งให้บริวาร ระบายร้ายรำจอนพระลักษมณ์เคลิบเคลิ้มพระองค์ อินทรชิตได้จังหวะจึงแผลงศรพรหมมามาตรัสสังหารพระลักษมณ์ได้

3.3.3.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.3.3.1.1 กายภาพ

พระลักษมณ์ (พงศ์นารายณ์-วงศ์กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา) พระลักษมณ์คือพระยานันทนาคราช ที่ประของพระนารายณ์ลงมาเกิด มีพระวรกายเหลืองดั่งทอง สีทอง 1 หน้า 2 มือ สวมมงกุฎเดินหมัน มงกุฎมหาชัย หรือพระมหามงกุฎ ตอนทรงพรตสวมขลุ่ยยอดฤๅษี (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2552)

3.3.3.1.2 สังคม

พระลักษมณ์เป็นโอรสของท้าวทศรถและนางสมุทรา มีพระเชษฐาต่างมารดาคือพระราม พระพรต และมีพระอนุชาต่างมารดาชื่อพระสัตรุด พระลักษมณ์มีพระชายาชื่ออานางอุมิลลา (Urmila) ซึ่งเป็นพระธิดาของท้าวชนก มีพระโอรสสององค์ด้วยกันคืออังกาต และจันทเรศ (wikiwand, 2553)

3.3.3.1.3 จิตวิทยา

พระลักษมณ์มีเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระรามเป็นอย่างมาก เมื่อพระรามต้องออกเดินป่า ถึง 14 ปี พระลักษมณ์ก็ได้ขอติดตามไป และยังช่วยออกรบกับกองทัพของกรุงลงกาอย่างกล้าหาญ หลายครั้งหลายหน ทรงเคียงคู่พระรามเสมอ ร่วมผจญหนุมารและเหล่าศัตรูเคียงคู่กับพระรามหลาย ครั้งหลายคราในระหว่างศึกสงคราม พระลักษมณ์ได้ออกรบจนถูกอาวุธได้รับบาดเจ็บเกือบสิ้นพระชนม์ ถึง 5 ครั้ง จากหอกโมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ ครนาคบาศกับศรพรหมมาสเตอร์ของอินทรชิต หอกแก้วร อาวุธของมุลพลัม และหอกบิลพัทของทศกัณฐ์ แต่ฝีมือก็ไม่ได้ด้อยไปกว่าใคร พระลักษมณ์ได้สั่งการ กุมภกรรณ อินทรชิต มุลพลัม จิตรไพร่ ทศคีรีวัน ทศคีรีธร หลังจากเสร็จศึกกรุงลงกา พระลักษมณ์ได้รับ ปุนบำเหน็จให้ไปครองเมืองโรมคัล แต่หนุมานได้คัดค้านว่าเมืองโรมคัลเป็นเมืองยักษ์ ไม่ควรให้พระ ลักษมณ์ไปครอง ควรจะให้อยู่ใกล้ชิดพระรามดีกว่า พระลักษมณ์จึงได้เป็นอุปราชฝ่ายหน้าของพระราม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2566)

3.3.3.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

พระลักษมณ์ในบทพากษ์เฮอร์วีน มีบทบาทสำคัญคือ บทบาทของพระมหากษัตริย์ที่กรีธาทัพเข้าสู่กับศัตรูอย่างไม่เกรงกลัวใคร และบทบาทของน้องชายคือพร้อมที่จะรบเคียงบ่าเคียงไหล่พี่ชายคือพระรามา พระลักษมณ์มีจุดมุ่งหมายคือต้องการที่จะชนะศัตรูให้ได้ ถึงแม้จะต้องแลกมาด้วยชีวิตของพระองค์ก็ตาม จึงทำให้ทุกสมรภูมิศึกพระลักษมณ์จะต้องไปร่วมรบเสมอ ดังเช่นใน บทพากษ์เฮอร์วีน ตอนที่พระลักษมณ์ได้นำทัพพร้อมกับพระรามาเสด็จออกไป แต่จังหวะนั้นได้เจอกับกระบวนทัพของพระอินทร์ที่อินทรชิตได้จำแลงกายมาเสียก่อน จึงทำให้กองทัพพยุหะขงัก และตกอยู่ภายใต้มนต์สะกดของความงามของช้างเฮอร์วีน

3.3.3.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พระลักษมณ์”

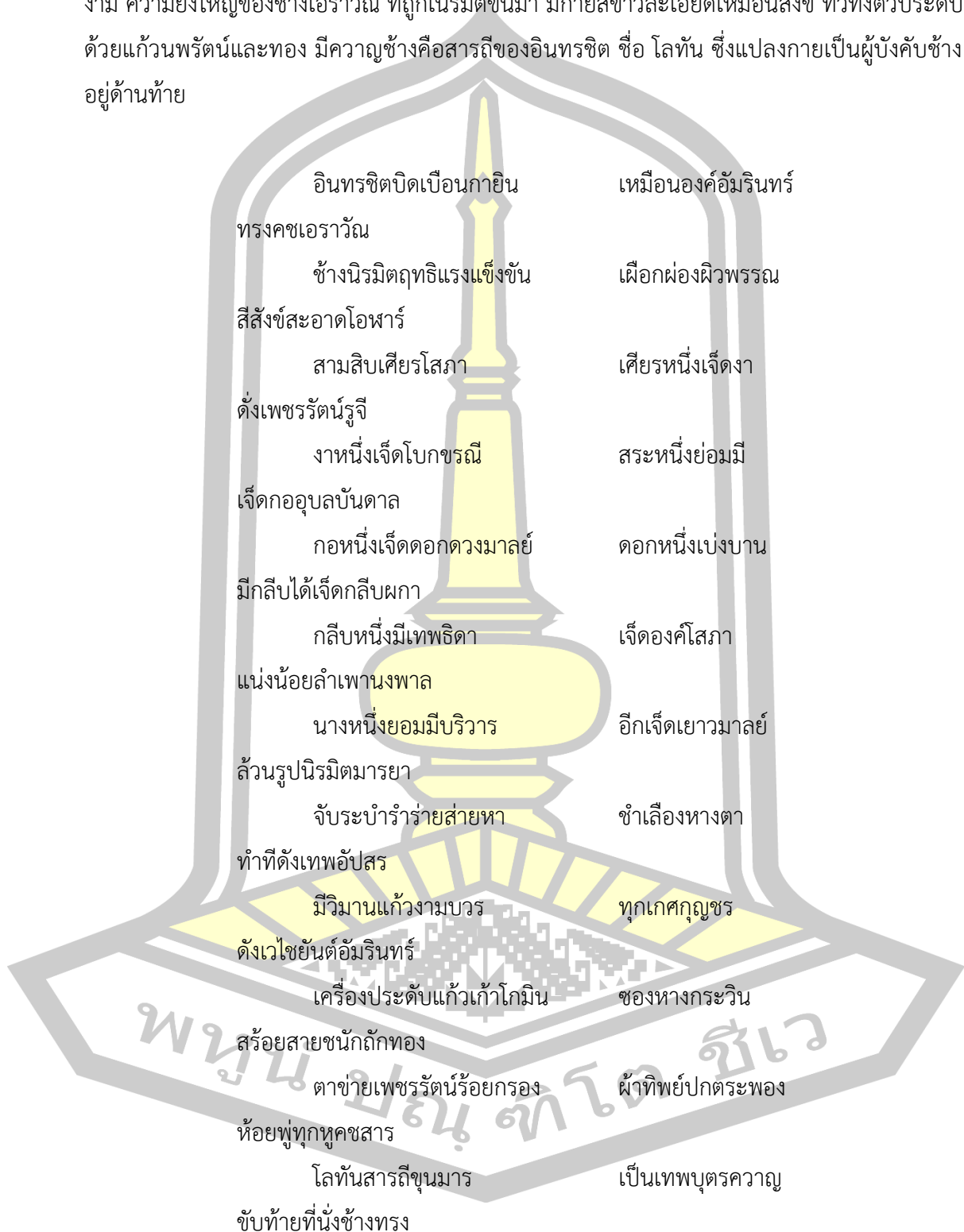
ในเรื่องนี้ ตัวละครพระลักษมณ์ได้พลาดท่าเสียทีให้กับอินทรชิตเพราะความประมาทของตนเอง ความหลงไปในรูป รส กลิ่น เสียง จึงทำให้พระองค์ต้องศรพรหมมาสตร์สิ้นพระชนม์ แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่เสียสละชีพของตนเองเพื่อปกป้องกองทัพ จะเห็นได้จากตอนที่อินทรชิตได้แสดงระบำถวายให้พระองค์เคลิบเคลิ้มจนลืมนว่าในความสวยงามอันลวงตานั้นจะมีภัยอันตรายรออยู่ข้างหน้า อินทรชิตเมื่อได้จังหวะ และเห็นว่าพระลักษมณ์ไม่ทันได้ระวังตัวก็แผลงศรต้องพระองค์ล้มลงไประหว่างกองทัพทันที ดังตัวบทต่อไปนี้

อินทรชิตสถิตเหนือเฮอร์วา	วันทศนา
เห็นองค์พระลักษมณ์ฤทธิรงค์	
เคลิบเคลิ้มหฤทัยไหลหลง	จึงจับศรทรง
พรหมมาสตร์อันเรืองเดชา	
ทวนเหนือเศียรเกล้ายักขา	หมายองค์พระอนุชา
ก็แผลงสำแดงฤทธิธรร	
อากาศก้องไกลาหล	โลกลั่นอิงอล
อำนาจสะท้านธรณี	
ศรเต็มไปทั่วราศี	ต้ององค์อินทรี
พระลักษมณ์ก็กลิ้งกลางพล	

(บทพากษ์เฮอร์วีน, วรรณคดีวิจักข ม.3 : 123-124)

บทพากษ์เฮอร์วีนในตอนี้ จะเน้นการแสดงความสามารถและลีลาของตัวละครรวมไปถึงรายละเอียดของฉากมากกว่าการดำเนินเรื่องหรือการเล่าเรื่อง ซึ่งเป็นลักษณะของบทพากษ์ที่ใช้ในการ

แสดงโขน พร้อมทั้งมีความละเอียดอ่อนและความไพเราะงดงามของภาษา เน้นการพรรณนาถึงความงาม ความยิ่งใหญ่ของช้างเอราวัณ ที่ถูกเนรมิตขึ้นมา มีกายสีขาวละเอียดเหมือนสังข์ ทัวทั้งตัวประดับด้วยแก้วมณีรัตน์และทอง มีความสูงคือสารถิของอินทรีชิต ชื่อ โลทัน ซึ่งแปลงกายเป็นผู้บังคับช้างอยู่ด้านท้าย

(บทพากย์เอราวัณ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 120)

จากตัวบทนี้ได้กล่าวถึงความงดงามของช้างเอราวัณช้างทรงของพระอินทร์ที่กำลังเคลื่อนทัพเข้ามาใกล้ ช้างเอราวัณเป็นช้างทั้งดงมี 33 เศียร ในเศียรหนึ่ง ๆ จะมีเจ็ดงา และในเจ็ดงานั้นมีสระบัวอยู่เจ็ดสระ สระบัวหนึ่งสระมีดอกบัวอยู่เจ็ดกอ กอบัวหนึ่งมีดอกบัวทั้งหมดเจ็ดดอก และบัวหนึ่งดอกมีกลีบบัวอยู่เจ็ดกลีบ บัวหนึ่งกลีบจะมีเทพธิดาอัปสรร้ายรำอยู่เจ็ดองค์ และเทพธิดาหนึ่งองค์จะมีบริวารอยู่เจ็ดคน ทั้งหมดกำลังร้ายรำและขายตามองมายังกองทัพของพระรามและพระลักษมณ์ ท่วงท่าลีลาอ่อนช้อยสวยงามพาเคลิบเคลิ้มหลงใหล สาเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุหลักที่พระลักษมณ์ต้องตกอยู่ในภวังค์ หดุดมองสิ่งที่เห็นต่อหน้าไม่ได้ พระองค์จึงลืมหืมตาของสุคริพในตอนแรกที่ได้เตือนพระองค์ว่าเหตุใด จู่ๆ กองทัพของพระอินทร์ถึงได้เสด็จลงมาที่นี่

พระลักษมณ์เสียทีพลาดทำจึงเป็นจังหวะของอินทรชิตที่กำลังหาช่วงแผลงศรพรหมมาسترไล้พระลักษมณ์ เหตุนี้พระองค์จึงถูกศรพรหมมาสเตอร์ล้มลงกลางกองทัพทันที จากบทเรียนจึงสามารถให้แง่คิดแก่นักเรียนในหลายด้านไม่เพียงแต่ความงดงามของภาษาเท่านั้น ตัวละครพระลักษมณ์ยังเป็นเหมือนภาพตัวแทนของผู้ที่ประมาทเลินเล่อ ช่วยเตือนสติให้กับคนที่กำลังประมาทหรือลุ่มหลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนไม่ระวังตัวเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียได้ และสอนให้รู้จักระมัดระวังคน อีกทั้งยังช่วยให้รู้จักเชื่อฟังคำเตือนของผู้อื่น เพราะคำตักเตือนจากผู้รักและหวังดีต่อเราควรจะต้องเก็บมาพิจารณาให้ถี่ถ้วน ดังเช่นสุคริพที่เตือนพระลักษมณ์ให้ระมัดระวังพระองค์ หากพระลักษมณ์เชื่อฟังคำเตือนของสุคริพแต่ต้น พระองค์ก็จะไม่ตกเป็นเหยื่อของอินทรชิตอย่างแน่นอน

ในด้านการทำงานเช่นกัน หากเราทำงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายจำเป็นจะต้องมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา มีความรอบคอบเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด อีกทั้งยังช่วยให้เรารู้จักการวางแผน หากวางแผนดี ไม่เกิดความผิดพลาดก็ย่อมนำผลงานนั้นนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างสำเร็จ

3.4 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทั้งสี่ 4 ตัวละคร ได้แก่ อิเหนา จากอิเหนาตอน ตี๊กะหมิงกุหนิง พระวิกรมมัทิตย์ และท้าวมหาพล จากนั้นทวนเวตาลเรื่องที่ 10 และประพันธ์ ประยูรศิริ จากเรื่องหัวใจชายหนุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 อิเหนา ตอนตี๊กะหมิงกุหนิง

บทละครเรื่องอิเหนา ตอนตี๊กะหมิงกุหนิง เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสร ให้เป็นยอดของบทละครที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทั้งทางด้านวรรณศิลป์และนาฏศิลป์ มีลักษณะคำประพันธ์ วรรณคดีเรื่องอิเหนา มีเค้าเรื่อง

มาจากขวา เรียกว่า “นิทานปันทิ” โดยมีเรื่องเล่าว่าพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คือเจ้าฟ้าหญิงกมลและเจ้าฟ้าหญิงมุก ทรงได้นางข้าหลวงมาจากปัตตานี และนางข้าหลวงผู้นี้ได้ เล่านิทานปันทิหรือเรื่องราวของอิเหนาของชาวอ่าวเจ้าฟ้าหญิง และต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาเป็นบทละคร

เนื้อเรื่องย่อบทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง กล่าวถึงกษัตริย์วงศ์เทวัญ 4 องค์ คือท้าวกูเรปัน ท้าวดาหา ท้าวกาหลัง และท้าวสิงห์ดาสสำหรับ ท้าวกูเรปันมีโอรสที่รูปร่างและพร้อมพร้ง ไปด้วยความสามารถชื่อ “อิเหนา” ส่วนท้าวดาหามีพระธิดารูปโฉมงดงามชื่อว่า “นางบุษบา” กษัตริย์ ทั้งสองพระองค์ได้ให้พระโอรสและพระธิดาหมั้นหมายกันตั้งแต่วัยเยาว์ เมื่ออิเหนามีอายุได้ 15 ปี ต้องเสด็จไปช่วยปลงพระศพของพระอัยยิกที่เมืองหมันหย้า และได้พบกับนางจินตะหราที่เกิดหลงรัก อิเหนาไม่ยอมเสด็จกลับเมืองกูเรปันเพื่ออภิเษกกับนางบุษบา จึงทำให้ท้าวกูเรปันต้องทำหนังสือเพื่อ เรียกตัวอิเหนากลับ พร้อมทั้งนัดท้าวดาหาให้จัดเตรียมพิธีอภิเษกสมรส อิเหนาเมื่อทราบเรื่องจึงออก อูบายขอไปเที่ยวป่า แล้วปลอมตัวเป็นโจรชื่อนามสละปันหยี พร้อมกับมุ่งหน้าไปยังเมืองหมันหย้าใน ที่สุด ระหว่างทางอิเหนาได้ต่อสู้กับกษัตริย์หลายเมืองมีชัยชนะเหนือเมืองอื่น ๆ อีกทั้งยังได้ธิดาของ เจ้าเมืองต่าง ๆ มาเป็นชายา คือนางสกาเวราตี และนางมาหยารศรี เมื่อเสด็จไปเมืองหมันหย้า อิเหนาจึงได้นางจินตะหราเป็นชายาอีกพระองค์ ท้าวดาหาเมื่อทราบเรื่องว่าอิเหนาได้บิดพลิ้วจึงกริ้ว ประกาศว่าถ้าหากใครมาขอนางบุษบาจะยกให้ทันที กล่าวถึงระตูจระก้าผู้ปราชญ์จะมีคู่ครอง จึงใช้ช่างไปวาดรูปธิดาเมืองต่าง ๆ มาให้ตนเลือก ช่างได้วาดรูปนางบุษบาไว้ 2 รูป ท้าวกะตาระกาหลา พระอัยยิกาต้องการจะส่งสอนอิเหนาจึงลักรูปของนางบุษบาไว้ 1 รูป เมื่อจระก้าได้เห็นรูปของนางบุษบา ครั้งแรกก็หลงรักทันที อ่อนวอนพี่ชายให้ไปสวามิภักดิ์ ท้าวดาหาจึงได้ยกบุษบาให้แก่จระก้า

ฝ่ายองค์ปะตาระกาหลาได้นำรูปของนางบุษบาไปทิ้งไว้ที่โคนต้นไทร วิหยาสะก้าที่กำลังตาม หากวางได้พบกับรูปนั้นเข้า เกิดความคลั่งไคล้หลงใหล อ่อนวอนให้ท้าวกะหมังกุหนิงผู้เป็นบิดาส่งทูต ไปทูลขอนางบุษบา แต่ถูกท้าวดาหาปฏิเสธเพราะได้ยกนางบุษบาให้จระก้าแล้ว ท้าวกะหมังกุหนิงรู้สึก สงสารลูกของตนจึงยกทัพเพื่อไปตีเมืองดาหาและชิงตัวนางบุษบา ท้าวกูเรปันทราบข่าวจึงเรียกตัว อิเหนาจากเมืองหมันหย้าให้มาช่วยท้าวดาหารบกับท้าวกะหมังกุหนิง ท้ายที่สุดอิเหนามีชัยชนะในการ ศึกครั้งนี้ ได้เข้าเฝ้าท้าวดาหาและได้พบกับนางบุษบาที่หลงรักนางทันที แต่ก็ต้องเสียดายที่นางจะต้อง อภิเษกกับจระก้า อิเหนาจึงหาหนทางที่จะขัดขวางพิธีอภิเษกและลักพาตัวนางบุษบาไปซ่อนไว้ในถ้ำ ในเรื่องทั้งสองได้เผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย จนในที่สุดก็ได้กลับมาครองคู่กัน

ในตอนศึกท้าวกะหมังกุหนิง ท้าวกะหมังกุหนิง นับว่าเป็นตัวละครเอกชายที่ทำให้เกิดเรื่องราว บานปลาย เป็นตัวต้นเหตุในการเกิดศึกสงครามในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นตัวละครเอกที่ถูกโยงเรื่องราว ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง (Conflict) ของเรื่อง ท้าวกะหมังกุหนิงจึง

เป็นตัวละครเอกที่น่าพิจารณาพินิจพิเคราะห์ว่าตัวตนของท้าวกะหมังกุหนิงเป็นคนอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ตามประเด็นต่อไปนี้

3.4.1.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.4.1.1.1 กายภาพ

ในบทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง ไม่มีการกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครท้าวกะหมังกุหนิง

3.4.1.1.2 สังคม

ท้าวกะหมังกุหนิง เป็นกษัตริย์ครองเมืองกะหมังกุหนิง พระองค์มีน้องชาย 2 คนคือ ระตูปาหยังกับระตูประหมัน มีโอรสชื่อวิหยาสะก่า โดยในเรื่องจะเห็นได้ว่าสังคมของเมืองกะหมังกุหนิงเป็นสังคมที่ปกครองด้วยผู้ชาย ประกอบไปด้วยผู้นำคือท้าวกะหมังกุหนิงที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง เป็นแม่ทัพที่สามารถออกรบได้ตลอดไม่กลัวศัตรูเมืองไหน มีความมั่นใจในกองทัพเมืองกะหมังกุหนิงของตนเอง

ฝ่ายเราก็เล่าสามพารา เป็นใหญ่ในขวาแคว่นแคว้น

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 37)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ท้าวกะหมังกุหนิงมั่นใจในสังคมอันกว้างใหญ่ของตนเป็นอย่างมาก เพราะตนและน้องชายทั้งสองคนคือ ระตูปาหยังกับระตูประหมัน หากมารวมกองทัพกันแล้วก็จะได้ถึงสามเมืองสามกองทัพซึ่งสามารถเอาชนะเมืองอื่นได้อย่างง่ายดาย

3.4.1.1.3 จิตวิทยา

ท้าวกะหมังกุหนิงเป็นคนที่มั่นใจในตนเอง กล้าหาญในการรบ เด็ดเดี่ยวไม่ยอมใคร ยอมหักไม่ยอมงอ อีกทั้งยังมีนิสัยเอาแต่ใจและโมโหร้าย เป็นผู้ที่ตัดสินใจเด็ดขาด ประมาทในการใช้ชีวิต จะเห็นได้จากตัวบทในตอนที่ท้าวกะหมังกุหนิงทราบข่าววิหยาสะก่าพระโอรสของตนมีความทุกข์เพราะอยากได้นางบุษยามาเป็นชายา จึงได้คิดการใหญ่จัดกองทัพเพื่อไปตีเมืองดาหาและจะชิงตัวนางบุษยามาให้ลูกของตน ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธดั่งเพลิงกัลป์
ถึงว่ากษัตริย์สักรุ่ง

ท้าวกะหมังกุหนิงแข็งขัน
จึงกระชั้นสีหนาทประภาสไป
จะมาช่วยรบพุ่งเป็นศึกใหญ่

กูก็ไม่ครั้นคร้ามใคร

จะให้หักเป็นภัสรมูลีง

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 44)

แต่กาหลังสิงห์สำหรับ

จะกลัวดีเป็นกระไรหนักหนา

ฝ่ายเราก็กเล่าสามพารา

เป็นใหญ่ในชาวแว่นแคว้น

ถึงทัพจรกาล่าสำนั

พี่ไม่พรันให้มาสักสิบแสน

จะหักโหมโจมตีให้แตกแตน

พักเดียวก็แล่นเข้าป่าไป

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 37)

อันสุริยวงศ์เทวณูสัณหยา

เรื่องเดชเดชาชาญสนาม

ทั้งโยธีกี่ชำนาญการสงคราม

ลือนามในชาวอาฤทธิ์

กรุงกษัตริย์ขอขึ้นกันบรื้อย

เราเป็นเมืองน้อยกระจิริด

ดั่งหิ้งห้อยจะแข่งแสงอาทิตย์

เห็นผิกระบอบบุราณมา

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 37)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า ท้าวกะหมังกุหนิงพูดจาใหญ่โตและคุยโม้อวดว่าตนเองนั้นเก่งเกินใคร ๆ และไม่มีทางกลัวใคร พร้อมทั้งจะออกรบกับศัตรูเพื่อชิงนางบุษยามาให้ลูกชายของตน ถึงแม้ว่าน้องชายทั้งสองได้ทัดทานและห้ามก็ไม่รับฟังคำตักเตือนใด ๆ ว่าเมืองของทั้งสามเป็นเมืองขนาดเล็ก ไฟรพลมีกำลังน้อยกว่ามาก อุปมาเหมือนดั่งแสงอันน้อยนิดของหิ้งห้อยที่มีอาจเทียบแสงอันแรงกล้าของดวงอาทิตย์ได้ พร้อมกับทัดทานให้ยุติการศึกในครั้งนี้ แต่ท้าวกะหมังกุหนิงก็ไม่หยุดที่จะทำศึก เพราะตนเองยอมที่จะตายเสียดีกว่าที่จะปล่อยให้ลูกชายตนไม่สมหวัง ดังเช่นในดัวบทที่ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยอันเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ ไม่กลัวตายของท้าวกะหมังกุหนิงอีกตอนหนึ่งว่า ถึงแม้ว่าตนเองตายในสนามรบก็ไม่เสียดาย เพราะคนเราต้องตายด้วยกันทุกคนเพียงแต่เร็วหรือช้าก็เท่านั้น ดังดัวบทต่อไปนี้

แม้วิหยาสะกำมอดม้วย

พี่ก็คงตายด้วยโอโรสา

ไหนไหนจะตายวายชีวา

ถึงเร็วช้าก็เหมือนกัน

ผิดก็ทำสงครามดูตามที

เคราะห์ดีก็จะได้ดังไผ่ฝน

พี่ตั้งผูกพันพานาวัน

จะอาลัยเพราะลูกเหมือนกล่าวมา

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 37)

3.4.1.1.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

เราก็เรื่องฤทธาศักดาเดช	อาณาจักรนครเรศกว้างขวาง
จำต้องมีมานะไม่ละวาง	จะชิงนางบุษบาลาวัลย์
แม้มิได้สมคิดดังจิตปอง	ไม่คืนครองกรุงไกรโอศวรรย์
จะสงครามตามตีตีตพัน	ไปกว่าชีวันจะบรรลัย

(อิเหนาตอนศึกกะหมิงกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 44)

เมื่อเราบัญชาการกำหนดทัพ	แล้วจะกลับดอยู่อย่างไรได้
อายแก่ไพร่ฟ้าเสนาใน	ว่าจะกลัวฤทธิไกรไพริน
จำจะไปต้านต่ออรอุทธิ์	ถึงม้วยมิตมิให้ใครดูหมิ่น
เกียรติยศจะไว้ในธรณินทร์	จนสุดสิ้นดินแดนแผ่นฟ้า

(อิเหนาตอนศึกกะหมิงกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 44)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ท้าวกะหมิงกุหนิงเป็นบทบาทของพระมหากษัตริย์ผู้กล้าหาญ ถึงแม้ว่าท้าวกะหมิงกุหนิงจะเป็นคนที่หลงตนเอง เอาแต่ใจ แต่พระองค์ก็เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ แม้จะรู้ว่ากองทัพของตนไม่สามารถต้านทานทัพของท้าวดาหาและอิเหนาได้ แต่ยังยืนยันที่จะออกรบ เพราะคำกล่าวว่า “แล้วจะกลับดอยู่อย่างไรได้ อายแก่ไพร่ฟ้าเสนาในว่าจะกลัว ฤทธิไกรไพริน” แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ที่เป็นกษัตริย์ยอมตรัสแล้วไม่คืนคำแม้ตัวตายยอม เพราะหากกลับไปชาวเมืองจะคิดอย่างไรต่อผู้เป็นกษัตริย์ของตน ความซื่อสัตย์กล้าหาญนำไปสู่ความไม่เชื่อมั่นของชาวเมืองในการปกครองบ้านเมือง อีกทั้งเหล่าเสนาอำมาตย์อาจเสื่อมสลายความศรัทธาในพระองค์

เมื่อนั้น	ท้าวกะหมิงกุหนิงใจกล้า
เห็นโอรสต้องศาสตรา	ตกจากอาชาบรรลัย
กริ้วโกรธโกรธาบ้าจิต	จะรื้อยังคิดก็หาไม่
แกว่งหอกคู่ซบอาชาไนย	เขารุกไล่สังคามาระตา

(อิเหนาตอนศึกกะหมิงกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 71)

เจ้าทุกข์ร้อนอย่างไรหลากใจนัก	จงเล่าไปให้ประจักษ์ซึ่งจาบัลย์
หรือมุ่งมาดปรารถนาสิ่งอันใด	บิดาจะหาให้ดังไฟฝัน

เว้นไว้แต่ดาวเดือนตะวัน	นอกนั้นจะให้สมอารมณ์คิด
วานพ่อย่ำว่าจะมรณา	มารดาบิดาจะขาดจิต
ด้วยรักเจ้าเท่าเทียมชีวิต	ควรหรือวิปริตประหลาดใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2460)

จากตัวบทจากบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ท้าวกะหมังกุหนิง ในบทบาทของพ่อ พระองค์ทรงเป็นพ่อที่รักลูกอย่างสุดหัวใจ เพราะสาเหตุที่พระองค์ต้องยกทัพไปตีเมืองดาหาเพื่อชิงตัวนางบุษบา ก็เพราะว่าวิหยาสะกำรักและหลงใหลรูปวาดของนางจนกินไม่ได้นอนไม่หลับ มีความทุกข์ระทม และตรัสว่าหากไม่ได้เคียงคู่กับนาง บุษบาตนจะยอมตายเสีย ด้วยความรักของผู้เป็นพ่อ เมื่อเห็นลูกมีความทุกข์ยอมทนไม่ได้ ดังในตัวบทที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวกะหมังกุหนิง เข้าไปถามโอรสของตนว่ามีความทุกข์ร้อนเรื่องใด หากเป็นสิ่งที่ตนหาให้ได้ก็จะหาให้ทันที เว้นไว้แต่เดือนกับดาวบนฟ้าเท่านั้น นอกนั้นพระองค์จะจัดการหามาให้ลูกจนได้ เพราะหัวใจของพระองค์เป็นพ่อที่รักลูกสุดหัวใจ ทำได้ทุกอย่างเพื่อให้ลูกมีความสุข ดังที่ท้าวกะหมังกุหนิงกล่าวว่า “ด้วยรักเจ้าเท่าเทียมชีวิต ควรหรือวิปริตประหลาดใจ”

จุดมุ่งหมายของท้าวกะหมังกุหนิงในเรื่องอิเหนาคือ ต้องการให้ลูกของตนเองสมความปรารถนาโดยไม่สนสิ่งใด ทำทุกอย่างได้เพื่อวิหยาสะกำ เมื่อลูกชายต้องการผู้หญิงเพียง 1 คน แต่ต้องแลกมาด้วยชีวิตของเหล่าทหารนับหมื่นแสน หรือแม้แต่ชีวิตของพระองค์ก็สามารถให้ได้ เพื่อให้ลูกได้สมหวังกับนางที่รัก

3.4.1.1.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “ท้าวกะหมังกุหนิง”

โอ้อวดพระองค์ผู้ทรงยศ	พระเกียรติปรากฏในแหล่งหล้า
สงครามทุกครั้งแต่หลังมา	ไม่เคยอัปราแค้นไพร่
ครั้งนี้ควรหรือมาพิณาศ	เบาจิตคิดประมาทไม่พอที่
เพราะรักบุตรสุดสวาทแสนทวี	จะตัดทานภูมิไม่เชื่อฟัง

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 76)

จากบทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ท้าวกะหมังกุหนิงในเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าคนเราเมื่อไม่มีสติในการยั้งคิด หรือยังยั้งชั่งใจ ย่อมนำมาสู่ความพินาศ โดยในเรื่องหากท้าวกะหมังกุหนิงไม่นำเอาอารมณ์โกรธเป็นที่ตั้ง ก็ย่อมไม่เกิดศึกสงครามที่บ้านปลาย

ใหญ่โต จนนำมาซึ่งความสูญเสียและโศกนาฏกรรมอันน่าเศร้าสลด เพราะทั้งท้าวกะหมังกุหนิงและโอรสคือวิหยาสะกำได้จบชีวิตอย่างอนาถในสนามรบ อีกทั้งท้าวกะหมังกุหนิงไม่ยอมรับฟังคำเตือนหรือคำทัดทานจากน้องชายทั้งสองแม้แต่บ่อย คิดเอาใจตนเองเป็นที่ตั้ง และประมาทต่อศัตรู จึงทำให้ท้าวกะหมังกุหนิงต้องพบจุดจบอันน่าเศร้าในตอนท้าย

ดังนั้นจึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา ตัวละครเอกชาย “ท้าวกะหมังกุหนิง” เป็นตัวละครที่อ่านแล้วให้ข้อคิดเตือนสติแก่คนที่กำลังหลงผิด คิดว่าตัวเองยิ่งใหญ่ หยิ่งผยอง ให้มองเห็นความจริงว่าแท้จริงแล้วคนเราย่อมไม่คิดว่าตนเหนือผู้อื่นหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งคือการไม่ยกตนข่มท่าน เพราะเมื่อเกิดความผิดพลาดอาจจะถึงแก่ชีวิตได้ สอนให้รู้ว่าคนเราเมื่อต้องการสิ่งใด แล้วสิ่งนั้นนำความวิบัติมาสู่ตนและครอบครัวก็ควรจะล้มเลิกความคิดนั้น ดังท้าวกะหมังกุหนิงที่ต้องการให้ลูกชายของตนสมหวัง ยอมแม้กระทั่งสู้รบเกิดการศึกครั้งใหญ่ก็ยอมเพื่อสิ่งที่ลูกต้องการ แต่สุดท้ายเรื่องราวนี้จึงสอนให้เรารู้จักประมาณตน ไม่ควรอยากได้สิ่งที่จะทำให้ตนเองเดือดร้อนจนทำให้เกิดความสูญเสียที่ไม่สามารถเอากลับคืนมาได้

3.4.2 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10 พระวิกรมมัทิตย์

นิทานเวตาล มีที่มาจากวรรณคดีอินเดียโบราณเรื่อง “เวตาลปัญจวิงศติ” หรือนิทานเวตาล 25 เรื่อง นิทานเวตาลเป็นเรื่องเล่าที่เล่าต่อๆ กันมาปากต่อปากและถูกเผยแพร่ไปทั่วชมพูทวีป นิทานเวตาลเป็นนิทานที่ให้ความสนุกสนานทั้งยังสอดแทรกข้อคิดคติธรรมไว้เพื่อเป็นสิ่งที่ขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ ประเทศไทยได้รับเอานิทานเวตาลมาช้านาน จากหลักฐานน่าจะเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา และได้รับความนิยมจวบปัจจุบัน ด้วยเสน่ห์ของนิทานเวตาลที่มีรูปแบบนิทานซ้อนนิทานที่มีปมปริศนาธรรมชวนให้ผู้อ่านได้ไต่สวนจึจี้ ติดตามเรื่องราวสนุกชวนอ่าน ด้วยกลวิธีตั้งคำถามที่ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วมว่าตนเองเป็นพระวิกรมมัทิตย์ ตัวละครเอกในเรื่องที่จะต้องหาเหตุผลมาตอบปมปริศนาของเวตาลให้ได้ทั้งยังสอดแทรกข้อคิดและปริศนาธรรมซึ่งทำให้ผู้อ่านได้ขบคิดทริปัญญาที่ซ่อนอยู่ในแต่ละเรื่องด้วยกลินอายของวรรณกรรมจากดินแดนภารตะ คุณค่าของนิทานเวตาลดังที่ปรากฏ จึงทำให้มีผู้แปลนิทานเวตาลเป็นภาษาไทยถึง 4 ส่วน (ศิริลักษณ์ คล้อยแสงเงิน, 2548)

นิทานเวตาลฉบับพระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) เป็นวรรณคดีร้อยแก้ว มีร้อยกรองแทรกอยู่บางตอน พระองค์ทรงแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ Vikram and the vampire จากสำนวนของริชาร์ด เอฟ เบอร์ตัน จำนวน 9 เรื่อง และสำนวนของเอช ทอนน์นีย์อีก 1 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 10 เรื่อง โครงเรื่องหลักของนิทานเวตาลจะกล่าวถึงตัวละครเอกสองตัวคือพระวิกรมมัทิตย์และเวตาล พระวิกรมมัทิตย์ทรงเป็นกษัตริย์ของเมืองอุชชยีนี พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถทั้งในด้านการศึกและการปกครองบ้านเมือง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ไพร่ฟ้าในเมือง

เป็นเวลาช้านาน ส่วนเวตาลคือปีศาจจำพวกหนึ่ง อาศัยอยู่ในสุสานและสิ่งร่ำอยู่กับศพ สาเหตุที่นำพาพระวิกรมมหาราชให้มาพบกับเวตาลปีศาจเจ้าเล่ห์คือพระองค์ได้หลงกลโยคีสานติศีล ผู้ซึ่งผูกอาฆาตพยาบาทพระบิดาของพระองค์เมื่อครั้งหนหลัง หมายมาดจะเอาชีวิตของพระองค์เพื่อชำระแค้นแทนบิดาของพระองค์ โยคีเจ้าเล่ห์ออกอุบายปลอมตัวเป็นพ่อค้านำผลไม้ที่ซ่อนทับทิมล้ำค่าไว้ภายในมาถวายพระวิกรมมหาราชทุกวัน จนมีทับทิมล้ำค่าเยอะมาก พระวิกรมมหาราชจึงรับปากว่าจะทำตามที่พ่อค้าประสงค์ทุกประการเพื่อเป็นการตอบแทน โยคีสานติศีลจึงเปิดเผยตนว่าเป็นโยคีซึ่งกำลังทำพิธีอย่างหนึ่งอยู่ที่ป่าซาริมแม่น้ำโคทาวรี และต้องการให้พระวิกรมมหาราชเสด็จเข้าไปนำศพที่แขวนอยู่บนต้นโอศในป่าอีกแห่งหนึ่งออกมาให้ตนเพื่อใช้ประกอบพิธีสำคัญให้สำเร็จลุล่วง พระวิกรมมหาราชแม้รู้ว่าโยคีได้ปองร้ายตนแต่ก็ทรงรักษาสัญญาที่ให้ไว้ พร้อมกับออกเดินทางเข้าไปในป่าซาริมแห่งนั้น จนได้มาพบกับเวตาล จากนั้นเวตาลจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดำเนินเรื่อง แสดงบทบาทให้ตนเป็นผู้เล่านิทานย่อยเพื่อทดสอบสติปัญญาของพระวิกรมมหาราชในระหว่างการเดินทาง

นิทานทั้ง 10 เรื่องที่เวตาลได้เล่าถวายพระวิกรมมหาราชนั้น จะกล่าวถึงเรื่องราวของคนในวรรณคดีต่าง ๆ โดยเนื้อเรื่องจะมีความแตกต่างกัน แต่ในทุกเรื่องจะมีประเด็นปัญหาให้ได้ขบคิด เรื่องความดี-ความชั่วของมนุษย์ ความโง่เขลาเบาปัญญาและความฉลาด รวมไปถึงพฤติกรรมหรือสถานการณ์ที่ยากที่จะหาคำตอบได้ แต่ไม่ว่าเวตาลจะเล่านิทานเรื่องใด ตัวละครพระวิกรมมหาราชก็สามารถหาคำตอบแก่เวตาลได้เสมอ ข้อนี้จึงทำให้เวตาลเห็นว่าพระองค์นั้นมีความตั้งใจจริงที่จะมานำพาตนไปเพื่อให้โยคีประกอบพิธี สุดท้ายเวตาลจึงได้บอกความจริงกับพระวิกรมมหาราชว่าโยคีสานติศีลปองร้ายพระองค์ เมื่อทั้งสองได้เดินทางมาถึงบริเวณพิธี พระวิกรมมหาราชจึงได้ใช้กลอุบายหลอกล่อให้โยคีทำอัฐางคประณตก่อนแล้วพระองค์จะทรงทำตาม เมื่อสบโอกาสประจวบเหมาะพระองค์จึงฉวยพระแสงดาบออกมาฟันศีรษะของโยคีขาดกระเด็น หลังจากนั้นพระองค์จึงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบร่มเย็นสืบมา

3.4.2.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.4.2.1.1 กายภาพ

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ตอนนี้ไม่ปรากฏตัวบทที่กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของพระวิกรมมหาราช แต่จากการสืบค้นข้อมูลพบว่ามีบทกล่าวถึงอายุของพระองค์ดังตัวบทต่อไปนี้

“ประวัติของพระราชาพระองค์นี้มีเรื่องจริงปะปนกันกับเรื่องซึ่งประดิษฐ์ขึ้น กล่าวตามความเป็นคำนำเรื่องนี้ว่า เมื่อพระวิกรมมัทิตย์ทรงครองราชย์สมบัติรุ่งเรืองอยู่หลายปีจนพระชนมายุได้ 30 พรรษา”

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2482)

3.4.2.1.2 สังคม

พระราชาทรงนามวิกรมมัทิตย์ ครองราชย์อยู่กรุงอุชเชยนี้ นับเวลาถึงบัดนี้เกือบ 2000 ปี พระองค์เป็นกษัตริย์นามเลื่องลือ สามารถทั้งในทางศึกแลในทางปกครองไพร่ฟ้า

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2482)

จากตัวบทจะเห็นได้ว่าพระวิกรมมัทิตย์ เป็นพระราชาหนุ่มผู้ครองกรุงอุชเชยนี้ พระองค์ทรงมีพระโอรสชื่อพระธรรมธวัช และพระมเหสีชื่อ มินักปราชญ์ถึง 9 คน หรือเรียกว่าเนาวรัตน์กวีเป็นผู้คอยดูแลเคียงบ่าเคียงไหล่ในการปกครอง ในตอนแรกพระองค์ไม่ได้ยังครองเมืองอุชเชยนี้ เพราะทรงดำริว่า “บ้านเมืองต่างประเทศที่ทรงได้ขึ้นชื่อนั้นมีมาก สมควรจะเสด็จไปดูให้เห็นเสียครั้งหนึ่ง ” พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะออกเที่ยวเพื่อสอดรู้ในการบ้านเมืองเหล่านั้น พระองค์จึงทรงมอบภารกิจการดูแลกิจการบ้านเมืองให้พระอนุชาที่มีพระนามว่า “พระภรรตราช” ปกครองบ้านเมืองแทนพระองค์ จากนั้นพระองค์จึงปลอมเป็นโยคีพร้อมด้วยพระโอรสพระธรรมธวัช เสด็จท่องเที่ยวไปตามบ้านเมืองต่าง ๆ

3.4.2.1.3 จิตวิทยา

พระวิกรมมัทิตย์ทรงความกล้าอย่างที่สุด ดังจะเห็นได้ในเวลาที่รบกับยักษ์นั้นแล้ว แต่ความกล้านั้นประกอบไปด้วยความระมัดระวังพระองค์ ครั้นเห็นมนุษย์แวดล้อมด้วยผีดังนั้นก็ซัดคิดถึงยักษ์ เห็นเป็นช่องอันดีจะทำลายศัตรูซึ่งมุ่งร้ายต่อพระองค์

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2482)

ทรงเห็นต้นอโศกที่โยคีทูล ทว่าต้นอโศกต้นนั้นลุกเป็นไฟแดงไปทั้งต้น แฉมเสียงภูตผีปีศาจร้องบอกต่อกันดังสะเทือนป่าช้าว่า “ฆ่าเสียทั้งสองคน จับตัวให้ได้ ช่วยกันจับตัวเผาในไฟบนต้นไม้นี้ให้ไหม้เป็นจุณไป ทำให้รู้สึกถึงพิษไฟแห่งบาดาล” พระวิกรมมัทิตย์ก็มิได้หวาดกลัว ยังคงดำเนินตรงเข้าไปใกล้ต้นอโศกที่ลุกเป็นไฟนั้น (มัลลย์ จุฑารัตน์, 2559)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระวิกรมมัททิตยทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ ไม่กลัวความตาย พระองค์ยอมที่จะเสี่ยงชีวิตเพื่อที่จะไม่ผิดสัญญาที่ทรงตรัสไว้กับโยคีสานติศีล เพราะพระองค์ได้ตอบแทนโยคีที่ได้ถวายหีบหีบแก่พระองค์เป็นจำนวนมาก พระองค์จึงได้ตรัสถามว่า โยคีประสงค์สิ่งใดที่พระองค์จะสามารถตอบแทนได้พระองค์จะทำ ดังเช่นที่เมื่อโยคีได้บอกกับ พระองค์ว่า ตนไม่ใช่พ่อค้าผลไม้แต่เป็นโยคีที่ปลอมตัวมา และกำลังทำพิธีบางอย่างในป่าช้าริมฝั่ง แม่น้ำโคทาวรี อยากให้พระองค์ช่วยเสด็จเข้าไปในป่าช้าและนำตัวเวตาลออกมาให้ พิธีจึงจะสำเร็จ พระวิกรมมัททิตยได้ฟังจึงนิ่งไปสักพัก ตรัสว่า “เราจะไปยังป่าช้าและช่วยท่านในพิธีที่กล่าวนั้น ท่านจง บอกกำหนดวันและเวลาเถิด”

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระวิกรมมัททิตยเป็นคนที่ไม่เคยผิดคำพูด ซื่อสัตย์ต่อ คำพูดของตนเอง เพราะพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ยอมตรัสแล้วไม่คืนคำ ยืนยันที่จะดำเนินการตาม ที่โยคีร้องขอแบบไม่บิดพลิ้ว นอกจากนี้พระองค์ยังเป็นกษัตริย์ที่มีความเพียรพยายามเป็นอย่างมากที่จะนำตัวเวตาลลงมาจากต้นอโศกให้ได้ ดังตัวบท

พระวิกรมมัททิตยเสด็จป็นขึ้นและลงหลายครั้งก็ไม่ย่อท้อ ปรากฏความเพียรเหมือน
หนึ่งว่าจะยอมป็นขึ้นป็นลงอยู่จนสิ้นสุด

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2482)

แต่ถึงอย่างไรตัวละครพระวิกรมมัททิตยก็นับว่าเป็นตัวละครที่มีมิติ กล่าวคือผู้แต่งได้ทำให้ตัว
ละครนี้มีความสมจริงและใกล้เคียงกับมนุษย์มากที่สุด เช่น พระวิกรมมัททิตยเมื่อถึงจุดที่โกรธก็ไม่
สามารถควบคุมพระองค์ได้ ปล่อยให้ความโกรธเข้าครอบงำ กล่าวได้ว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีนิสัย
โกรธง่าย เช่นในตอนที่ยพยายามจะจับตัวเวตาลอยู่หลายครั้งก็ไม่สำเร็จ เพราะพระองค์ใช้ความโกรธ
และใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง จนคิดว่าหากจับได้จะตัดหัวเวตาลออกเสีย ดังตัวบท ทันทันนั้นเวตาลก็หัวเราะ
แล้วลื่นหลุดจากหัตถ์ของทั้งสองพระองค์อย่างง่ายดาย ลอยกลับขึ้นไปแขวนบนกิ่งอโศกอย่างเก่า
แต่คราวนี้เวตาลห้อยหัวพลางหัวเราะเยาะเย้ยด้วย ทำให้พระวิกรมมัททิตยทรงพิโรธตรัสกับพระโอรัสว่า
คราวนี้เมื่อเวตาลตกลงมาถึงพื้นดินให้ฟันหัวให้ขาดออกไป (มัลลย์ จุฑารัตน์, 2559)

3.4.2.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

ฝ่ายพระวิกรมมัททิตย เมื่อเสด็จพาพระโอรสปลอมเป็นโยคี เทียวเตร่จรดตามเมือง
แลป่าต่าง ๆ ประมาณปีหนึ่ง ก็บังเกิดเบื่อหน่าย เพราะเสื้อผ้าเครื่องทรงไม่สบายควรแก่
ราชูปโภค บางคราวก็หิว บางคราวก็ต้องต่อสู้กับสัตว์ป่าที่นี้กว่ากษัตริย์ 2 องค์นี้คือเนื้อ 2

ก่อน อนึ่งพระราชาทรงราชสมบัติไปนานก็คิดเป็นห่วง เกิดวิตกต่างๆ ทั้งได้ยินลือกันว่าพระภรรตธราชทั้งเมืองเข้าป่าเป็นฤษีไปเสียแล้ว เหตุเหล่านี้รวมกันทำให้พระวิกรมมัทิตย์พาพระโอรสหั้นพระพักตร์สู่พระนคร

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2482)

จากตัวบทข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระวิกรมมัทิตย์ทรงมีความคิดเป็นห่วงบ้านเมืองของตน และทรงเห็นว่าพระองค์ได้ทรงละทิ้งหน้าที่ของตนมาเป็นเวลานาน เป็นห่วงไพร่ฟ้าประชาชนซึ่งเวลานี้คงขาดที่พึ่งเพราะพระภรรตธราชได้ทอดทิ้งเมืองเพื่อไปผนวชเป็นฤษีตามความต้องการ จิตได้สำนึกของความเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์จึงทำให้พระองค์ต้องรีบเดินทางกลับพระนครในที่สุด พระวิกรมมัทิตย์จึงนับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่เคยละทิ้งประชาชน ไม่มีความคิดที่จะละทิ้งบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความห่วงใยผู้คน รวมไปถึงแสดงให้เห็นประชาชนในเมืองเห็นว่าเมืองอุชยนิ ไม่ใช่บ้านเมืองป่าเถื่อนไร้พระราชา การที่พระองค์ตัดสินใจที่จะเดินทางกลับเมืองก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเอง และเห็นแก่ความสุขส่วนตน

พระวิกรมมัทิตย์ในเรื่องนิทานเวตาล พระองค์มีจุดมุ่งหมายหลักคือนำพาตัวเวตาลไปให้โยคีศานติศีลเพื่อประกอบพิธีในป่าช้าให้สำเร็จ และได้ทำตามคำสัตย์สัญญาที่ได้ให้ไว้กับโยคีศานติศีลว่าจะพระองค์จะตอบแทนโยคีในการถวายเมตตาให้แก่วะองค์ในคราวนั้น พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ตรัสแล้วไม่คืนคำ ถึงแม้ว่าหนทางการไปนำตัวเวตาลออกมานั้นแสนยากลำบาก อีกทั้งยังน่ากลัวเพราะเต็มไปด้วยภูตผี ปีศาจ ที่จ้องจะเอาชีวิตพระองค์ แต่พระองค์ก็ไม่ละความพยายามที่จะนำตัวเวตาลออกมาให้ได้

3.4.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พระวิกรมมัทิตย์”

ในนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 เป็นนิทานย่อยที่เวตาลได้เล่าถวายพระวิกรมมัทิตย์ แต่จุดสำคัญคือนิทานเรื่องสุดท้ายนี้ไม่ได้กล่าวถึงความโง่เขลาหรือฉลาดของมนุษย์ หรือความรู้จักผิด-ชอบของมนุษย์ ซึ่งในข้อนี้จะสามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ง่าย แต่เรื่องสุดท้ายนี้กล่าวถึงปัญหาของ “ลูกเป็นเมียของพ่อ ส่วนแม่เป็นเมียของลูก” ซึ่งเกิดจากการแต่งงานที่ผิดขนบธรรมเนียมตามสังคมกำหนด จึงทำให้กฎการนับญาติมีความวุ่นวาย

เรื่องย่อได้กล่าวถึงเมืองหนึ่งชื่อกรุงธรรมปุระ มีพระราชาพระนามว่าท้าวมหาพล มีพระมเหสีและพระราชธิดาที่รูปโฉมงดงามแต่ความแปลกคือพระราชธิดานั้นมีความอ่อนเยาว์เกินอายุจริงแม้กับลูก คล้ายพี่กับน้องกันเสียมากกว่า จึงนับว่าเป็นเรื่องประหลาด ต่อมาเกิดศึกที่กรุงธรรมปุระ ท้าวมหาพลจึงได้พามเหสีและพระธิดาหนีตายออกจากเมืองเข้าไปในป่า จนพลัดหลงเข้าไปในหมู่บ้านโจร เหล่ามหาโจรได้เห็นทั้งสามมีสมบัติของมีค่ามากมาย จึงได้ทำการปล้น แต่พระราชาก็ได้สังหาร

พวกโจรล้มตายเป็นจำนวนมาก ฝ่ายนายโจรเมื่อทราบเรื่องว่าลูกน้องของตนถูกฆ่าตาย จึงได้สั่งให้พลโจรที่เหลือทั้งหมดออกมาล้อมพระราชาวัว พระราชาด้านกองทัพโจรไม่ได้จึงถูกพวกโจรสังหาร ทำให้พระมเหสีและพระธิดาที่ได้แอบซ่อนอยู่ในแนวไม้ต้องหนีตายเพื่อเอาชีวิตรอดจากหมู่บ้านโจร

ในขณะนั้นมีพระราชาพระนามว่าท้าวจันทเรศน เสด็จออกยิงสัตว์ป่ากับพระราชบุตร กษัตริย์ทั้งสองได้ทรงม้าไปตามแนวป่าจนได้พบกับรอยเท้าของหญิงสาวทั้งสอง แต่รอยเท้าทั้งสองมีขนาดไม่เท่ากัน รอยหนึ่งเล็ก อีกรอยหนึ่งมีขนาดใหญ่กว่า พระราชบุตรจึงทูลว่า

“รอยเท้านางทั้งสองนี้มีขนาดไม่เท่ากัน แม้เท้ามีขนาดย่อมทั้งสองนางแต่ก็ยิ่งใหญ่กว่ากันอยู่คนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะเลือกนางเท้าเล็กเป็นภริยาข้าพเจ้า เพราะคงจะเป็นสาวน้อยตามขนาดแห่งเท้า ส่วนนางเท้าเชื่องคงจะเป็นสาวใหญ่ขอพระองค์ทรงรับไว้ไปเป็นราชชายา”

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 111)

เมื่อกษัตริย์ทั้งสองทรงทำสัญญาแบ่งนางกันดังนี้ จึงชักม้าตามรอยเท้าเข้าไปได้พบกับนางทั้งสอง แต่กลับกันนางที่เท้าเชื่องเป็นพระราชธิดา ส่วนนางเท้าเล็กเป็นพระมเหสี พระราชบุตรจึงทะเลาะกับพระมเหสีเพราะคาดคะเนขนาดเท้าผิด จึงทำให้ลูกกลับเป็นเมียพ่อ แม่กลับเป็นเมียลูก ต่อมาบุตรและธิดาที่เกิดจากนางทั้งสองก็มีบุตรธิดาสืบต่อๆ กันไป มาถึงตอนนี้เวตาลจึงหยุดและตั้งคำถามให้พระวิกรมมัตถิยตอบปัญหาว่า

“ข้าพเจ้าจะตั้งปัญหาทูลถามพระองค์ว่า ลูกท้าวจันทเรศนที่เกิดจากธิดาท้าวมหาพล และลูกมเหสีท้าวมหาพลที่เกิดกับพระราชบุตรท้าวจันทเรศนนั้น จะนับญาติกันอย่างไร” จุดนี้จึงเป็นจุดสำคัญว่าพระวิกรมมัตถิยจะตอบคำถามของเวตาลหรือไม่ พระองค์ทรงตรึกตรองอยู่นาน และคิดว่า 9 ครั้งที่ผ่านมาที่พระองค์ตอบปัญหาของเวตาลโดยใช้อารมณ์โกรธ ใช้ความรู้สึกส่วนตัวไปตัดสินตัวละครเรื่องราวแต่ละเรื่อง เป็นเหตุให้เวตาลลอยกลับไปยังต้นโอศกดังเดิม ยากที่จะมีหนทางพาเวตาลออกไปเพื่อทำพิธี พระองค์จึงนิ่งเฉยไม่ตอบคำถามของเวตาลในครั้งนี้

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 93)

พระวิกรมมัตถิยได้ทรงฟังปัญหาจากเวตาลก็ทรงตรึกตรองเอาเรื่องพ่อกับลูก แม่กับลูกแลพกับน้องมาปนกันยุ่ง แลมีหน้าขำมีเรื่องแม่เลี้ยงกับแม่ตัวแลลูกสะใภ้กับลูกตัวอีกเล่า พระราชาทรงตี

ปัญหายังไม่ทันแตก พอทรงนึกได้ว่าการพาเวตาลไปส่งแก่โยคีนั่นจะสำเร็จได้ก็ด้วยไม่ทรงตอบปัญหา จึงเป็นอันทรงนิ่งเพราะจำเป็นแลสะดวง

จากตัวบทข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่า พระวิกรมมัททิตยทรงใช้สติปัญญาอย่างหนัก ในการไตร่ตรองถึงเขาวงกตปัญหาของเวตาล เพราะจากนิทาน 9 เรื่องที่ผ่านมาถึงแม้พระองค์ได้ใช้ปัญญาแก้ไขตอบปัญหาของเวตาลในทุกข้อแล้ว แต่เวตาลก็ลอยกลับไปยังต้นโอศกเช่นเดิม จึงทำให้พระองค์ทรงคิดว่า การที่จะนำเวตาลไปส่งให้แก่โยคีสานติศีลนั้น จะสำเร็จได้ด้วยการไม่พูด จึงทำให้พระองค์ทรงนิ่งไม่ตรัสอะไรตอบเวตาล และถึงแม้พระองค์ถูกเวตาลดูหมิ่นยั่วยุพุดจากถากถาง ลบหลู่หมิ่นเกียรติของพระองค์เพียงใด พระองค์ก็ไม่ยอมเอ่ยปาก ดังเช่นตอนที่เวตาลได้ใช้โวหารยั่วยุพระองค์ให้โกรธเพื่อให้พระองค์ตรัสได้ตอบ

“ข้าพเจ้าขอถวายพระพรให้ทรงรับความสำราญ เป็นผลแห่งการที่ทรงนิ่งครั้งนี้ พระองค์ได้เพียรมาหลายครั้งแล้วที่จะห้ามความช่างพูดนั้น แต่ก็ไม่สำเร็จ ข้าพเจ้าจะไม่ทูลถามว่าการที่ทรงระงับความช่างพูดนั้น เป็นด้วยความถ่อมพระองค์ และความสามารถกุมพระสติไว้ได้ หรือเป็นด้วยโง่ที่ไม่สามารถเท่านั้นเอง”

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักขณ์ ม.4 : 88)

พระราชาทรงไม่ตอบว่าอะไร เวตาลก็นิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วทูลถามว่า “บางทีพระองค์จะทรงโปรดฟังเรื่องสั้น ๆ อีกสักเรื่องหนึ่งกระมัง” ครั้งนี้แม้แต่กระแอม พระวิกรมมัททิตยก็ไม่ทรงกระแอม เวตาลจึงกล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า “เมื่อพระองค์จนปัญญาถึงเพียงนี้แล้ว บางทีพระราชบุตรจะทรงแก้ปัญหาก็ได้บ้างกระมัง” แต่พระธรรมธัชพระราชบุตรนิ่งสนิททีเดียว

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักขณ์ ม.4 : 94)

พระวิกรมมัททิตยทรงอดกลั้นข่มคำพูดไว้ ทำให้เวตาลยอมรับในความมุ่งมั่น กล่าวหาญเพียรพยายามของพระองค์ ซึ่งในตอนแรกนั้นเวตาลมีเป้าหมายอยากให้พระองค์เดินทวนกลับไปกลับมาจนเหนื่อยและสิ้นพระชนม์ในระหว่างทาง ในที่สุดจึงทำให้เวตาลยอมให้พระวิกรมมัททิตยนำพาตนไปมอบให้แก่โยคีสานติศีลตามที่สัญญาไว้ โดยสอดคล้องกับคำพูดที่เวตาลได้พูดกับพระวิกรมมัททิตยในตอนแรกว่า “ล้นคนนั้นตัดคอคนเสียมากต่อมากแล้ว” เวตาลได้ให้ข้อคิดและคติธรรมแก่พระวิกรมมัททิตยเป็นนัยๆ ว่าคนเราจะมีเพียงสติปัญญาอย่างไม่เพียงพอ ต้องรู้จักใช้สตินั้นควบคุมความคิด คำพูด การกระทำด้วย การเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี แต่กลับใช้คำพูดถากถาง ทำร้ายน้ำใจผู้อื่น การมีปัญญาหลักแหลมจึงไม่มีความหมาย

ดังนั้นตัวละครพระวิกรมมัททีย์จึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม เพื่อนำตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างสำเร็จ พระวิกรมมัททีย์ใช้ความพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าในการนำตัว เวตาลออกจากป่าช้าแต่ก็ไม่สำเร็จถึง 9 ครั้ง 9 ครา แต่พระองค์ก็ไม่เคยล้มเลิกความคิดของตน เพียรพยายามทำให้สำเร็จ นอกจากจะใช้ทั้งสติปัญญาความกล้าหาญแล้วพระองค์ยังต้องใช้หลักธรรมที่ช่วยให้ตนเองผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ คือความนิ่งเฉยปล่อยวาง เปรียบได้กับมนุษย์เราเมื่อมีเป้าหมายและไม่ยอมล้มเลิกจะทำให้สำเร็จ เป้าหมายนั้นย่อมสำเร็จในสักวัน

3.4.3 นิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ท้าวจันทรเสน

ในนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 เป็นนิทานซ้อนนิทาน โดยโครงเรื่องใหญ่จะกล่าวถึงสถานการณ์ของพระวิกรมมัททีย์ที่ต้องเอาตัวรอด และนำพาเวตาลออกไปให้ได้ แต่ตัวละครเวตาลในเรื่องก็เป็นตัวละครปรปักษ์ที่จะทำทุกวิถีทางที่จะทำให้พระวิกรมมัททีย์ดำเนินการไม่สำเร็จ สถานการณ์สุดท้ายใน เรื่องเวตาลได้เล่านิทานเรื่องที่ 10 ให้พระวิกรมมัททีย์ฟังพร้อมกับถามความคิดเห็นพระองค์ และหลอกล่อให้พระองค์เอ่ยปากออกมา โดยนิทานเรื่องนี้มีตัวละครหลักคือ “ท้าวจันทรเสน”

กล่าวถึงเรื่องย่อในสมัยโบราณกาลมีเมืองหนึ่งชื่อว่ากรุงธรรมปุระ พระราชาทรงนามท้าวมหาพลมีมเหสีซึ่งมีพระราชาธิดาจำเริญวัยแล้วยังเป็นสาวงามเท่ากับพระธิดา หากเปรียบเทียบคล้าย พี่กับน้องยิ่งกว่าแม่กับลูก เพราะความไม่แก่ของพระมเหสีที่ยังคงความประหลาดแก่ผู้คน ต่อมาเกิดศึกขึ้นที่กรุงธรรมปุระ จนทำให้เมืองแตกพ่ายย่อยยับ ท้าวมหาพลจึงคิดหาหนทางที่จะพาพระมเหสีและพระธิดาหนี ทั้งสามพระองค์พากันหนีรอดออกมาจากเมืองได้สำเร็จ เมื่อเดินทางไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ไม่ทรงทราบว่าหมู่บ้านโจร ท้าวมหาพลเห็นจึงตรงเข้าไปเพื่อหวังอาหารเสวยให้พระมเหสีและพระธิดา พวกหมู่โจรเห็นชายแต่งกายดี มากด้วยของมีค่า จึงพากันตรงเข้าชิงทรัพย์ ท้าวมหาพลต่อสู้สุดกำลังแต่ไม่สามารถต้านทานพวกโจรได้ พระองค์สิ้นพระชนม์ในที่สุด ฝ่ายพระมเหสีและพระธิดาแอบซ่อนอยู่ในพุ่มไม้เห็นท้าวมหาพลโดนพวกโจรสังหารต่อหน้าต่อตา จึงพากันรีบหนีออกจากหมู่บ้านโจร

พระราชาพระองค์หนึ่งนามว่าท้าวจันทรเสน ขณะนั้นกำลังออกไล่สัตว์พร้อมกับพระราชบุตร กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงม้าไปตามแนวป่าเห็นรอยเท้าหญิงสองคนก็ทรงหยุดดู พร้อมกับกล่าวว่า รอยเท้าหญิงทั้งสองมีขนาดไม่เท่ากัน ราชบุตรคิดว่าหญิงที่มีรอยเท้าเล็กน่าจะเป็นลูกสาวจึงทูลกับท้าวจันทรเสนพระบิดาว่าพระองค์หมายที่อยากได้หญิงรอยเท้าเล็กไปเป็นพระราชชายา ส่วนหญิงที่ รอยเท้าใหญ่กว่าเป็นของท้าวจันทรเสน เมื่อทั้งสองพระองค์ทรงกระทำสัญญาแบ่งนางกันแล้ว ก็ทรง ชักม้าตามรอยเท้าเข้าไปจนพบกับนางทั้งสองในที่สุด แต่เรื่องกลับไม่เป็นอย่างที่คิดเพราะหญิงที่ รอยเท้าใหญ่เป็นลูกสาว ส่วนหญิงที่รอยเท้าเล็กกว่าเป็นแม่ เรื่องกลับสลับกันเพราะลูกสาวกับเป็นเมีย

พ่อ แม่กลับเป็นเมียลูก นำไปสู่ปัญหาที่เวตาลถามพระวิกรมมหาราชว่าลูกท้าวจันทเรศที่เกิดจากธิดาท้าวมหาพล และลูกพระมเหสีท้าวมหาพลที่เกิดกับพระราชบุตรจะนับญาติกันอย่างไร โดยตัวละครหลักคือท้าวจันทเรศ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายดังนี้

3.4.3.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.4.3.1.1 กายภาพ

ในนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ไม่มีการกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครท้าวจันทเรศ

3.4.3.1.2 สังคม

ตัวบทนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักช์ มีการกล่าวถึงสังคมของตัวละครท้าวจันทเรศ ว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แต่ไม่ได้ระบุว่าเป็นกษัตริย์ของเมืองใดและพระองค์ทรงเป็นหม้ายเพราะพระมเหสีได้สิ้นพระชนม์ และมีพระราชบุตรพระองค์เดียวไม่ระบุพระนาม

3.4.3.1.3 จิตวิทยา

พระราชบุตรทูลตอบว่า “รอยเท้านางทั้งสองนี้มีขนาดไม่เท่ากัน แม้เท้ามีขนาดย่อม ทั้งสองนางก็ยิ่งใหญ่กว่ากันอยู่คนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะเลือกนางเท้าเล็กเป็นภริยาข้าพเจ้า เพราะคงจะเป็นสาวน้อยตามขนาดแห่งเท้า ส่วนนางเท้าเขื่องนั้นคงจะเป็นสาวใหญ่ขอพระองค์จงรับไว้เป็นราชชายา”

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักช์ ม.4 : 92)

จากตัวบทข้างต้น ราชบุตรได้บอกให้พระองค์ทรงถึงข้อตกลงและการเลือกคู่ แต่ผลกลับปรากฏว่าท้าวจันทเรศก็ยอมให้ราชบุตรเป็นคนเลือกก่อนเสมอ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเสียสละ ยอมให้ราชบุตรได้เป็นคนเลือกก่อน โดยไม่มีท่าทีไม่พอใจและยอมรับผลที่เกิดตามมาได้ อีกทั้งเมื่อทราบความจริงแล้วว่าพระองค์ได้พระชายาเป็นลูกสาวส่วนราชบุตรได้แม่เป็นชายา เหตุการณ์ในตอนนี้เป็นจุดสำคัญของเรื่อง เพราะเมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องทุกอย่างภายหลังแต่ก็ยังยืนยันที่จะยึดถือคำพูดของตนเอง ยืนยันที่จะทำตามสัญญา

3.4.3.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

ท้าวจันทเรศ ในนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ในบทบาทของพ่อที่มีต่อลูกชาย แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพ่อที่เสียสละได้เพื่อลูกได้ทุกอย่าง ยอมให้ลูกเป็นผู้เลือกสิ่งที่ดีกว่าก่อนได้เสมอ ท้าวจันทเรศมีจุดมุ่งหมายต้องการให้ราชบุตรได้รับสิ่งที่ดี ได้ภรรยาที่เหมาะสมกับจึงยอมเสียสละ

ถึงแม้ว่าในตอนท้ายการตัดสินใจครั้งนี้จะนำพาความยุ่งเหยิงมาในภายภาคหน้า แต่พระองค์ก็สามารถยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นได้เนื่องจากการตัดสินใจอันผิดพลาดของพระองค์

3.4.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “ท้าวจันทเรน”

ท้าวจันทเรนทรงนั่งตรองอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสตอบพระราชบุตรว่า “ถ้า นางเท้าเชื่องมีลักษณะเป็นที่พึงพอใจ ข้าก็จะทำตามเจ้าว่า”

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 93)

จากตัวบทข้างต้น และการวิเคราะห์ภูมิหลังของตัวละครสามมิติทั้งกายภาพ สังคม และจิตวิทยา รวมไปถึงบทบาทและจุดมุ่งหมายของตัวละคร แสดงให้เห็นว่าท้าวจันทเรนเป็น ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้ซื่อสัตย์ เพราะพระองค์ทั้งยึดมั่นในคำพูดของตน และยอมเสียสละ ให้ลูกก่อนเสมอ พระองค์ยืนยันในการกระทำของตน และยอมรับในข้อผิดพลาดเมื่อตัดสินใจไปแล้ว แม้พระองค์ทรงทราบว่า จะเกิดปัญหายุ่งเหยิงที่ตามมาในภายหลังกมากมายเพียงใดก็ตาม ดังในตอน หนึ่งของเรื่องที่เวตาลได้กล่าวกับพระวิกรมมหาราชว่า “ล้นคนนั้นตัดคอคนเสียมากต่อมากแล้ว” ซึ่งคำกล่าวนี้นี้ แฝงไปด้วยแง่คิดที่มากมายเกี่ยวกับคำพูดของคน กล่าวคือ คำพูดของมนุษย์เรามี ความสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะคำพูดที่ดีไม่ใช่เพียงลมปาก แต่การรักษาคำพูดเป็นสิ่งที่คนเราควร ทำมากที่สุด การพูดโดยไม่ไตร่ตรองหรือพูดไม่คิด อาจนำมาซึ่งความวิบัติหรือนำปัญหาเข้ามาสู่ตนได้

3.4.4 หัวใจชายหนุ่ม

หัวใจชายหนุ่มเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงใช้นามปากกาว่า “รวมจิตติ” ในการแต่งเพื่อพระราชทานตีพิมพ์ในหนังสือดุสิตสมิต เมื่อปี พ.ศ. 2464 ลักษณะของพระราชนิพนธ์เป็นรูปแบบของจดหมายขนาดสั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 18 ฉบับ ระยะเวลาทั้งหมดที่ปรากฏในจดหมาย 1 ปี 7 เดือน พระองค์ทรงสร้างตัวละครเอกให้เหมือนราวกับว่ามีตัวตน อยู่จริงคือ “นายประพันธ์ ประยูรสิริ” ซึ่งในเรื่องจะเป็นผู้ถ่ายทอดความคิดความรู้สึกต่อสภาพของ สังคมไทยผ่านมุมมองของชายหนุ่มนักเรียนนอก โดยให้ตัวละครเอก “ประพันธ์ ประยูรสิริ” เขียนจดหมายส่งถึงเพื่อนชื่อ ประเสริฐ สุวัฒน์

จดหมายฉบับที่ 1 นายประพันธ์เขียนระหว่างกำลังนั่งเรือโอยามะ มะรุ ที่กำลังแล่นผ่านทะเล แดง เล่าถึงความเสียใจของเขาที่กำลังจะจากประเทศอังกฤษเพื่อเดินทางกลับมายังประเทศไทย พร้อมเปรียบว่ารักเมืองไทยเปรียบเสมือนรักพ่อแม่ ส่วนรักประเทศอังกฤษนั้นเหมือนรักเมีย ประพันธ์ ได้เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่บนเรือคือการได้พบกับผู้หญิงที่เขาสนใจ เธอชื่อว่ามีสส์ มิลเลอร์ เขาถูกใจ

รูปร่างหน้าตาของมิลเลอร์ เพราะเธอล้ายกับแฟนเก่าของเขาชื่อลีลี เขาพยายามพูดคุยกับเธอจนทราบว่าเธอกำลังจะเดินทางไปประเทศอียิปต์ และก็ต้องผิดหวังเมื่อทราบว่าคนที่มารอรับเธอที่ท่าเรือคือแฟนหนุ่มของเธอ

จดหมายฉบับที่ 4 กล่าวถึงการเข้ารับราชการของนายประพันธ์ ว่าพ่อของเขายากให้เข้ารับราชการในพระราชสำนัก แต่ในราชสำนักก็ไม่มีตำแหน่งเหลือว่าง จึงทำให้นายประพันธ์ไม่ได้ทำงานราชการ อีกทั้งพ่อของเขายังหาภรรยาให้นายประพันธ์แล้ว ชื่อว่าแม่กิมเน้ย เป็นลูกสาวของอากรแพ่งผู้มีฐานะดี นายประพันธ์ทราบดีว่าทั้งหมดนี้เป็นการเล่นของพ่อ จึงไม่ยอมที่จะแต่ง โดยจะขอตัวของกิมเน้ยก่อน จากนั้นก็ได้เล่าถึงหญิงสาวที่เขาบังเอิญเจอแล้วเกิดถูกใจแถวโรงพัฒนาการ

จดหมายฉบับที่ 5 เป็นการเล่าเรื่องราวในที่สุดตนเองก็ได้เข้ารับราชการในกรมพาณิชย์สถิติพยากรณ์ และพ่อของตนก็ได้พาตนไปดูตัวของแม่กิมเน้ย แต่ด้วยความที่แม่กิมเน้ยแต่งตัวรุงรังด้วยเครื่องเพชรมากเกินไป จนคล้ายต้นคริสมาสต์ จึงทำให้ไม่ค่อยถูกใจ จากนั้นจึงเล่าต่อถึงเรื่องที่ได้ติดค้างกันไว้ในฉบับก่อนว่าได้พบสาวคนหนึ่งแถวโรงพัฒนาการ เขาได้ไปสืบเรื่องราวของหล่อน ได้รู้จักชื่อนางสาวอุไร พรรณโสภณ ลูกสาวพระพิณัฐพัฒนาการ และพยายามทำความรู้จักกับหล่อน

จดหมายฉบับที่ 6 ประพันธ์ได้เล่าถึงการสานความสัมพันธ์กับแม่อุไร ด้วยการไปเที่ยวในงานฤดูหนาว พร้อมกับชมว่าแม่อุไรเป็นคนที่น่ารักที่สุดในสยาม เป็นผู้ที่เขียนหนังสือไทยเก่ง อ่านและพูดภาษาอังกฤษได้ อีกทั้งยังสามารถเดินรำได้ ใส่เครื่องเพชรพอประมาณไม่รุงรังเหมือนต้นคริสมาสต์

จดหมายฉบับที่ 9 ประพันธ์ได้บอกว่าตนได้แต่งงานกับแม่อุไรแล้ว แต่เป็นงานแต่งงานที่รีบรัดเกินไป อีกทั้งพ่อของประพันธ์ก็ไม่ชอบอุไรเพราะคิดว่าเธอรู้อย่างมักคุ่นกับผู้ชายหลายคน ท้ายที่สุดพ่อของประพันธ์ก็ตัดสินใจไปขออุไรให้ หลังจากแต่งงานแล้วทั้งสองจึงไปฮันนีมูนกันที่หัวหินกันอย่างมีความสุข

จดหมายฉบับที่ 11 ประพันธ์ได้เขียนระบายว่าเขาทะเลาะกับแม่อุไรที่เพชรบุรี และยังทำให้ตนเสื่อมเสียเกียรติต่อหน้าคนอื่น เมื่อเดินทางกลับมายังกรุงเทพแม่อุไรก็ยังหาเรื่องทะเลาะกับตนเพียงเพราะว่าไม่มีคนเดินทางมารับ ประพันธ์ได้ออกปากชวนอุไรไปบ้านของคุณพ่อด้วยกัน แต่แม่อุไรไม่พอใจทั้งเรื่องบ้านที่สี่พระยายังไม่เรียบร้อย อีกทั้งอาหารก็ไม่ถูกปาก เธอจึงโกรธและบึ้งกลับบ้านทันที

จดหมายฉบับที่ 12 ประพันธ์ได้เขียนระบายถึงความสัมพันธ์สามภรรยาของเขากับอุไรว่าไม่ลงรอยกันแล้ว เพราะหลังจากที่อุไรแต่งลูกเธอก็มีกิริยาเปลี่ยนไปคล้ายว่าหมดรักตน อุไรเริ่มเที่ยวเตร่หนักขึ้นจนเกิดการทะเลาะกันทุกครั้งเมื่อเขาตกเตียง อุไรออกไปกินดื่มสร้างหนี้สินไว้มากมาย จนในที่สุดประพันธ์ต้องไปขอเงินของคุณพ่อเพื่อมาใช้หนี้ให้เธอ เขากับอุไรได้ทะเลาะกันจนถึงขั้นที่อุไรหนีกลับไปบ้านของคุณพ่อของเธอ มาวันหนึ่งหลวงเทพปัญญามาหาตนที่บ้านได้แจ้งข่าวว่าพบเห็นอุไร

ขับรถเที่ยวกับพระยาตระเวนนคร ซึ่งตนรู้จักชื่อเสียงของนครคน ๆ นี้ดี ประพันธ์พยายามจ่ออะไรด้วยการส่งจดหมายไปหาหลายต่อหลายฉบับแต่ก็ถูกฉีกทิ้งไม่มีขึ้นดี ในที่สุดเขากับอุไรก็ได้หย่ากัน

จดหมายฉบับที่ 13 ประพันธ์เล่าเรื่องราวหลังจากที่หย่าขาดกับแม่อุไร ก็รู้สึกว่าตนมีความสุขใช้ชีวิตอิสระได้แบบเต็มที่ แม่อุไรหลังจากที่หย่าก็ได้เข้าไปอยู่ในบ้านของพระยาตระเวนอย่างเปิดเผย แต่ด้วยนิสัยเจ้าชู้ของพระยาตระเวนก็ทำให้แม่อุไรต้องหนีไปอีก จนพระยาตระเวนต้องจ้องนอน พร้อมกับแยกบ้านให้แม่อุไรอยู่ส่วนตัว 1 หลัง แลถนนวนราชประสงค์ ประพันธ์เล่าถึงการเปลี่ยนสายงานราชการของตนว่าขณะนี้เขาได้รับราชการที่กรมบัญชาการมหาดเล็ก และได้ย้ายตำแหน่งมาเป็นผู้ช่วยเจ้ากรมโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ รวมไปถึงเสื่อป่าเขาก็ได้เข้าประจำอยู่ที่กรมม้าหลวงสมความตั้งใจ

จดหมายฉบับที่ 15 เล่าถึงการเที่ยวงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระยาตระเวนมีความสุขมากเพราะชอบพอกับหญิงสาวที่ชื่อสร้อย อีกทั้งไม่ได้ควงแม่อุไรออกงานด้วยความที่ยังไม่ได้เป็นสามีภรรยากันในทางราชการ จึงทำให้แม่อุไรแค้นหญิงสาวที่ชื่อสร้อยมาก กล่าวว่าเธอแพ้เด็กอายุ 15 ไปอย่างราบคาบ แม่อุไรต้องตกที่นั่งลำบาก กลายเป็นของเล่นของพระยาตระเวนไปโดยปริยาย เธอมีสิทธิ์แค่ครอบครองบ้านแถวราชประสงค์หลังเดียว ส่วนเงินทองพอมีใช้ แต่ประพันธ์ก็ยังแปลกใจว่าทำไมหญิงสาวต้องยอมไปเป็นเมียผู้ที่มีเมียอยู่แล้วหลายคน จริงๆแล้วธรรมเนียมผัวเดียวเมียเดียวแบบฝรั่งน่าจะเป็นเรื่องที่ดีกว่า อีกทั้งยังพูดเชิงล้อเสียดว่าเมื่อไหร่หญิงไทยจะเลิกที่จะยอมเป็นเมียผู้ที่เลี้ยงดูผู้หญิงอย่างเลี้ยงไก่เป็นฝูง ๆ

จดหมายฉบับที่ 17 ประพันธ์เขียนเล่าถึงความประหลาดใจที่จู่ ๆ แม่อุไรก็กลับมาหา พร้อมกับร้องไห้ขอโทษที่เธอได้ทำผิดต่อเขา อยากให้ยกโทษให้เธอ เพราะในตอนนี้แม่อุไรไม่มีที่พึ่งพากำลังตกทุกข์ได้ยาก พระยาตระเวนได้ขอให้แม่อุไรย้ายออกจากบ้านที่ราชประสงค์เพราะจะให้สร้อยเมียรักอาศัยอยู่แทน แม่อุไรไม่กล้ากลับไปเจอหน้าพ่อเพราะได้พูดเอาไว้ว่าจะไม่ขอพึ่งพาท่านอีก เธอจึงแบกหน้ามาหาเขาพร้อมกับขอคืนดี แต่ประพันธ์ไม่คืนดี และบอกให้เธอไปคุยตกลงกับพ่อของเธอเสีย

จดหมายฉบับที่ 18 ประพันธ์ได้เขียนเล่าว่าแม่อุไรได้ตกลงแต่งงานกับหลวงพิเศษผลพานิช พ่อค้าผู้มั่งมี จึงนับว่าเป็นโชคดีสำหรับเธอ หลังจากแม่อุไรได้สามีใหม่ทำให้ตนเองรู้สึกโล่งใจ อีกทั้งตอนนี้ตนได้พบรักใหม่กับนางสาวศรีสมาน ลูกพระยาพิสิฐเสวก และกำลังจะจัดพิธีแต่งงาน ประพันธ์จึงชวนประเสริฐขึ้นมาเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว

3.4.3.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.4.3.1.1 กายภาพ

ในพระราชนิพนธ์เรื่องหัวใจชายหนุ่มไม่ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครประพันธ์ ประยูรศิริ

3.4.3.1.2 สังคม

ประพันธ์ ประยูรศิริเป็นชายหนุ่มที่อยู่ในตระกูลร่ำรวย ที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ พ่อของประพันธ์เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เขามีน้องสาวหนึ่งคนชื่อว่าประไพ และมีเพื่อนสนิทชื่อว่า นายประเสริฐ สุวัฒน์ ประพันธ์เมื่อเดินทางกลับมาที่ประเทศไทยก็ถูกพ่อจับคลุมถุงชนแต่งงานกับกิม เนีย ลูกสาวอากรเพ็งผู้ร่ำรวย แต่เขาไม่ชอบใจที่ประเทศไทยยึดติดกับกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ล้าหลังเรื่องการคลุมถุงชน จึงปฏิเสธไม่ยอมแต่งงาน หลังจากนั้นเขาจึงได้เจอกับแม่อุไรซึ่งเป็นสาวไทยหัวสมัยใหม่ ลูกสาวพระพิณัฐพัฒนากร ด้วยการคบหากันแบบยึดเอาวัฒนธรรมตะวันตกจึงทำให้เขาพลาดทำแม่อุไรท้อง จึงต้องรับผิดชอบด้วยการแต่งงาน ประพันธ์และแม่อุไรทั้งสองต่างมีแนวคิดเป็นของตัวเอง จึงทำให้ไม่ลงรอยกันจนในที่สุดต้องหย่าร้างกัน สุดท้ายประพันธ์จึงได้มาพบกับหญิงสาวคนใหม่ชื่อศรีสมาน ลูกสาวของพระยาพิสิฐเสวก และแต่งงานในที่สุด

จะเห็นได้ว่าสังคมในเรื่องหัวใจชายหนุ่มจะแบ่งเป็นสองตอนคือสังคมตอนที่เขาอาศัยอยู่ในประเทศอังกฤษ และสังคมเมื่อเขาได้เดินทางกลับมาใช้ชีวิตในประเทศไทย ในตอนแรกจะเป็นตอนที่ประพันธ์ได้กล่าวถึงชีวิตของตนเองเมื่อได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ มีการดำเนินชีวิตที่หรูหราแบบธรรมเนียมของชาวตะวันตก มีวิถีชีวิตที่ฟุ่มเฟือย อู้ฟู อีกทั้งยังรู้สึกไม่พอใจที่ตนจะต้องกลับมาใช้ชีวิตในสังคมไทยที่ตนมองว่า “ครี” คือเมื่อได้ไปศึกษาและใช้ชีวิตแบบชาวตะวันตกจึงทำให้ประพันธ์หลงคิดว่าธรรมเนียมแบบตะวันตกดีกว่าของไทยมาก ดังจะเห็นได้จากตอนที่เขากำลังเดินทางกลับมายังประเทศไทยทางเรือ ต้องจากประเทศที่หนาวเย็นที่ตนรักด้วยความเสียดายและอิจฉาประเสริฐที่ยังอยู่ที่นั่น ประพันธ์ได้มีการตัดพ้อชีวิตของเขาวว่า

นึกถึงตัวฉันเองที่มาตกอยู่ในที่อย่างไร และพ่อประเสริฐตกอยู่ในที่อย่างไร จะไม่ให้ฉันริษยาอย่างไรได้? ส่วนฉันสิมาตกอยู่บนเรือซึ่งกำลังแล่นอยู่ในทะเลแดง ร้อนแทบสิ้นสติ และเดินห่างออกจากถิ่นที่เคยได้รับความสุข แลดูไปข้างหน้าก็หวังได้แต่จะให้เห็นความคับแคบและอึดอัดใจ

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 123)

ขอให้นึกดูเถิดเพื่อนเอ๋ย ต่อไปนี้ฉันจะไม่มีเวลาได้ไปดูละครอย่างที่เราเคยได้ไปด้วยกันบ่อย ๆ ในลอนดอน จะไม่ได้เที่ยวกินข้าวตามเรสโตรองต์ และดูผู้หญิงสวย ๆ และ

ร้ายที่สุด จะไม่ได้เดินร่ำ! พ่อประเสริฐก็รู้ว่าการเดินร่ำเกือบจะเป็นชีวิตของฉันทีเดียว เพื่อนเคยล้อว่าถ้าฉันไม่ได้เดินร่ำนาน ๆ ถึงปวดท้องทีเดียว! นี่ต่อไปฉันจะมีปวดท้องแยหรือ?

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 123)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประพันธ์รู้สึกเสียตายเป็นอันมากที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในสังคมที่ตนชอบอีกแล้ว พร้อมทั้งโอดครวญถึงธรรมเนียมการเดินร่ำของชาวตะวันตกว่าเป็นสิ่งสำคัญกับชีวิตของเขามาก ทำให้เห็นว่าตัวละครประพันธ์เป็นตัวละครที่ยึดติดกับวัฒนธรรมของฝรั่งมากเกินไป จนทำให้ตนเองเกิดความทุกข์และอึดอัดเมื่อต้องเดินทางกลับมายังประเทศไทยที่ไม่มีธรรมเนียมเดินร่ำแบบฝรั่ง เพราะเมื่อหลังจากที่ประพันธ์เดินทางมาถึงประเทศไทย สังคมก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอีกแบบ เช่น การสมัครงานของคนไทย ยังคงใช้เส้นสายหรือฝากฝังกับผู้ที่อำนาจใหญ่โตในกระทรวงนั้น ๆ พ่อแม่ต้องพาลูกไปไหว้คนใหญ่คนโตเพื่อจะได้ความรู้จัก สำหรับการฝากฝังเข้าทำงานในเพื่อให้มีอนาคตที่มั่นคง

ตั้งแต่ฉันกลับมาเข้ามาถึง ฉันได้ถูกคุณพ่อพาไปหาใครต่อใครแทบไม่เว้นแต่ละวัน และฉันต้องไหว้คนมาเสียมากต่อมากจนนับหนไม่ถ้วน จนฉันแทบจะลงรอยเป็นถ้าประนมอยู่เสมอแล้ว และหลังก็เกือบโค้งเสียแล้ว เพราะค่านับคนไม่หยุด

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 124)

ประพันธ์ได้กล่าวถึงระบบการรับคนเข้าทำงานของไทยว่า เป็นสังคมที่ต้องใช้ระบบฝากฝัง ใช้ระบบรับลูกหลานของผู้ที่มีอำนาจก่อน จึงทำให้ตำแหน่งราชการภายในพระราชสำนักเต็มทุกที่ และทำให้เขาไม่ได้งานราชการ ประพันธ์ได้เปรียบเทียบของสังคมตะวันตกว่า ในสังคมตะวันตกจะพิจารณารับคนเข้าทำงานอาศัยแค่เพียงความสามารถของตนเองเท่านั้น อีกทั้งยังมีการดูหมิ่นข้าราชการไทยที่ไม่ได้มีโอกาสไปศึกษาที่ต่างประเทศ โดยพูดถึงความหวังดีของพ่อว่า

“คุณพ่อท่านตั้งใจจริง ๆ ที่จะทำตามหน้าที่พ่อ คือช่วยลูกให้ได้ดีตามแบบโบราณ ท่านยังแลเห็นไม่ได้เลยว่า คนเราอาจจะได้ดีหรือมีชื่อเสียงได้โดยอาศัยความสามารถของตัวเอง นึก ๆ ไปที่จริงก็น่าขันที่เราได้อุดส่าหื้อไปหาวิชาถึงเมืองนอก แล้วกลับมาถึงบ้านต้องมาเดินเข้าท้ายครัวเท่า ๆ กับคนที่ไม่ได้ไปเมืองนอกเสียเลยนั่นเอง”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 124-125)

3.4.3.1.3 จิตวิทยา

ตัวละครประพันธ์เป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยรักความสบาย ชอบความบันเทิงสนุกสนาน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่หยิ่งในศักดิ์ศรีของตนเองมาก จะเห็นได้จากหลายครั้งที่เขามักจะกล่าวถึงความโก้เก๋ของนักเรียนนอกอย่างเขาจนทำให้คนไทยที่ไม่ได้ไปศึกษาต่างประเทศถูกด้อยค่าไปด้วย

ประพันธ์รู้สึกภูมิใจในความเป็นนักเรียนนอก และคิดว่าผู้ที่อยู่ที่ประเทศไทยเป็นพวก “อันศิริไลซ์” ซึ่งหมายถึง เป็นประเทศที่ไม่เจริญนั่นเอง เช่น ในตอนที่เขากำลังเดินทางกลับมายังประเทศไทย ได้พูดถึงหญิงสาวที่ตนเคยรักชื่อ ลีลี ว่าเขาอยากพาหล่อนกลับมาอยู่ที่ประเทศไทยแต่กลัวว่าหล่อนจะรับไม่ได้เมื่อต้องมาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศที่ไม่เจริญ อีกทั้งวัฒนธรรมการเป็นอยู่ผิดแปลกไปจากธรรมเนียมเดิมของตน รวมไปถึงพ่อแม่ของตนเองที่ถึงแม้จะมีตำแหน่งหน้าที่การงานในสังคมชั้นสูงแต่พื้นเพก็ไม่ได้มีความทันสมัยอย่างที่เข้าใจ

แต่นักสงสารหล่อนจะต้องไปตกอยู่ในหมู่คน “อันศิริไลซ์” จะทนทานไม่ไหว ท่านบิดามารดาของฉันทนทานทำไก่อใจจริงอยู่ แต่พื้นของท่านไม่ใช่ “ศิริไลซ์” จริงจึงดอกนะเพื่อน

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 123)

ประพันธ์ติดนิสัยชอบความสบายโก้หรูแบบฝรั่ง เมื่อมาอยู่ที่ไทยจึงทำให้เขารู้สึกไม่มีความสุข เพราะทุกสิ่งทุกอย่าง สดวกสบายไม่มีในประเทศไทย ประพันธ์ตกอยู่ภายใต้ความครอบงำของธรรมเนียมชาวตะวันตก บวกกับลักษณะนิสัยของเขาที่รักความสะดวกสบาย ความหรูหราแบบฝรั่ง เขาจึงรู้สึกอึดอัดและโหยหาความสุขแบบที่เคยเป็นมาจนต้องตัดพ้อว่า

ในกรุงเทพฯ นี่มีข้อเสียสำคัญที่หาที่ติดยากจริง ๆ เพราะขาดเรสโตรองต์และโรงละครดี ๆ อย่างลอนดอน พวกไฮเตลฝรั่งทางบางรักก็มีอยู่จริง แต่มันก็ไม่ถึงใจเลย และไปสักครึ่งสองครึ่งก็เบื่อ เพราะนอกจากจะไปกินอาหารหรือเครื่องดื่มแล้วก็ไม่มีอะไรที่ชวนใจให้สนุกเลย พวกผู้หญิงไทย ๆ เขาไม่มีใครจะไปตามไฮเตลเหล่านั้น

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 126)

3.4.3.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

ตัวละครประพันธ์ในเรื่องหัวใจชายหนุ่ม เป็นตัวละครที่ยึดถือความคิดของตนเองเป็นหลัก หลังจากที่เขาเดินทางกลับไปที่ประเทศไทยได้ไม่นานก็ได้เข้ารับราชการ หลังจากนั้นพ่อของเขาได้คลุมถุงชนให้แต่งงานกับกิมเน้ย ลูกสาวอากรแพ่งผู้ร่ำรวย ประพันธ์รู้สึกไม่พอใจพ่อที่ทำแบบนี้ เพราะเขา

คิดว่าธรรมเนียมการคลุมถุงชนแบบโบราณ เขยและเจ้าหลังสันดี การแต่งงานกับคนที่ไม่เคยพบหน้า หรือรู้จักพูดคุยกันมาก่อนนับว่าเป็นเรื่องที่เข้าใจยากหากต้องมาอยู่กินฉันสามีภรรยาอีกทั้งเขายังเป็นถึงนักเรียนนอก ได้รับรู้และเห็นธรรมเนียมการแต่งงานของฝรั่งมากมาย ดังคำพูดของประพันธ์ที่กล่าวว่า

“ฉันเชื่อแล้วว่าเขาเป็นคนดีจริงตามที่คุณพ่อกล่าวแล้วทุกประการ แต่ต้องขอให้คุณพ่อเข้าใจว่า ฉันเป็นคนที่ได้ไปเรียนมาจากยุโรปแล้ว จะแต่งงานอย่างที่เราเรียกว่าคลุมถุงชนไม่ได้เลย”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 125)

ด้วยเหตุที่เขาขึ้นกรานไม่ยอมแต่งงานแบบคลุมถุงชน เขาต้องการหาหญิงสาวที่มีความคิด ความอ่านแบบเดียวกันเป็นผู้หญิงหัวสมัยใหม่ จึงทำให้เขาพบกับ “แม่อุไร” ลูกสาวพระพิณัฐพัฒนากร ซึ่งเป็นหญิงสาวตรงสเปคตามที่เขาต้องการคือหัวสมัยใหม่ ไม่ยึดประเพณีไทยแบบดั้งเดิม ชอบงาน เลี้ยงสังสรรค์ อีกทั้งหล่อแล้วยังสามารถอ่านเขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว มีความเฉลียวฉลาด ที่สำคัญเธอถูกเลี้ยงให้มั่งคั่งแบบสมัยใหม่ไม่กลัวผู้ชาย โดยเขาได้เขียนบรรยายถึงแม่อุไรในจดหมายว่า

“หล่อเป็นผู้หญิงที่งามที่สุดที่ฉันเคยได้พบในกรุงเทพฯ และไม่ใช่งามแต่รูป กิริยาก็งามชวนใจ พูดก็ดีและเสียงเพราะราวกับเพลงดนตรี และที่ดียิ่งที่สุดคือหล่อไม่ทำตัวเป็นหยอจู้แจอย่างผู้หญิงไทย ๆ โดยมากพูดกันสั้น ๆ หล่อคล้ายผู้หญิงฝรั่งมากกว่าผู้หญิงไทย”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 129)

หลังจากประพันธ์ได้แต่งงานอยู่กินฉันสามีภรรยากับอุไร กลับพบว่าด้วยความที่หล่อถูกเลี้ยงดูมาแบบตามใจ ออกงานกินเลี้ยงสังสรรค์ทุกวัน จุดนี้จึงเป็นเหตุให้เขามีปากเสียงกับอุไร เพราะเธอได้ใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือย หมดไปกับการออกงานแต่งตัวโก้หรูหา กินเลี้ยงอาหารหรู อุไรสร้างหนี้สินจำนวนมากไม่เว้นวัน ดังต้วบท

“ในเดือนหนึ่งแม่อุไรเที่ยวทำหนี้ไว้ตั้งพันบาท แต่เงินเดือนของฉันก็เพียง ๒๐๐ บาทเท่านั้น ฉันจึงต้องเดือน แต่การเดือนกลับเป็นผลตรงกันข้าม เพราะในเดือนต่อมาหล่อไปทำหนี้ไว้อีกตั้งพันห้าร้อยบาท”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 134)

อุไรหนักอึ้งปัญหาขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้ประพันธ์ต้องคอยตามแก้ไขให้อยู่ตลอด อุไรอ้างว่า “เมื่อก่อนคุณจะมาแต่งงานกับดิฉันทำไมคุณไม่สืบสวนให้ได้ความเสียก่อนว่าดิฉันต้องใช้จ่ายอย่างไร” ประพันธ์จึงนับว่าเป็นสามีที่ดีผู้หนึ่งในการช่วยประคับประคองความรัก รวมไปถึงช่วยเหลือตกเดือน ภรรยาให้อยู่ในกรอบของความพอดี

“คุณพ่อท่านโกรธมาก บ่นอะไรต่อมิอะไรมากมาย แต่ในที่สุดก็ให้เงินนั้น ตามที่ขอ ฉันทึกได้ว่าคงจะเป็นอันสิ้นเรื่องรำคาญไปอีกสักหนึ่ง”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 134)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าประพันธ์ได้ประพฤติตนตามบทบาทของสามีที่ดีหน้าที่ของสามีที่ดีคือการต้องแบกหน้าไปขอเงินจากพ่อเพื่อไปชดใช้หนี้สินแทนอุไร เพื่อไม่ให้คนดูถูกอุไร อีกทั้งตัดความรำคาญและปัญหาเรื่องนี้ออกไปได้อีก แต่อุไรก็ไม่ได้หยุดที่จะใช้ชีวิตฟุ่มเฟือยจนเขาทนไม่ได้ออกตัวว่าจะไม่ขอชดใช้หนี้สินในนามของเธออีก ประพันธ์แท้จริงแล้วรักและหวังดีกับอุไรมาก ดังตอนที่อุไรหลงผิดไปคบอยู่กับพระยาตระเวน ผู้ที่ได้ชื่อว่ามากเมีย ก็ได้เตือนอุไรพร้อมกับส่งจดหมายไปขอโทษง้อจนให้เธอกลับมา แต่อุไรก็ยังยืนยันกรานที่จะคบอยู่กับพระยาตระเวน จนในที่สุดทั้งคู่จึงได้หย่ากัน

ในหัวใจชายหนุ่ม ประพันธ์จึงเป็นผู้ชายที่ชอบและยึดถือในธรรมเนียมแบบตะวันตก และเขามีความมุ่งมั่นมุ่งหมายต้องการให้ประเทศไทยเอาแบบอย่างตะวันตก ด้วยความที่เขาคิดว่าทุกธรรมเนียมของฝรั่งดีงาม ศิวไลซ์ แต่ไม่ได้คำนึงถึงข้อเสียในบางอย่างของฝรั่ง เช่น การสามารถกดขี่ข่มขืนอย่างโจ่งแจ้ง หรือการจับเนื้อต้องตัวเพศตรงข้าม การดื่มสังสรรค์กันในยามค่ำคืน ความคิดของเขาผิดพลาดอย่างหนัก เพราะการใช้ชีวิตแบบฝรั่งของเขาทำให้อุไรตั้งครมภ์แบบไม่พร้อมขึ้น จนต้องนำมาสู่การแต่งงานและเรื่องราวที่ยุ่งเหยิงในชีวิต เพราะบางอย่างของวัฒนธรรมประเพณีไทยก็มีข้อดีที่สามารถนำมาปรับใช้ เพื่อความไม่ประมาทในชีวิต

3.4.3.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “ประพันธ์ ประยูรสิริ”

ตัวละครประพันธ์ ประยูรสิริ เป็นตัวละครที่ผู้แต่งสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่นักเรียนไทยที่ไปศึกษาที่ต่างประเทศ ว่าจริงอยู่ในบางธรรมเนียมของฝรั่งที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเรื่องที่ถูกต้องสมควร เช่น วัฒนธรรมการมีผิวเดียวเมื่อยเดียว แต่ในบางธรรมเนียมเช่นการใช้ชีวิตหรูหราหรือติดปาร์ตี้มากจนเกินควรก็ทำให้เสียการงานได้ อีกทั้งการดื่มสังสรรค์บ่อยครั้งอาจนำมาซึ่งปัญหาสุขภาพในภายหลัง จากการวิเคราะห์ภูมิหลังของตัวละครทั้งด้านสังคมและจิตวิทยาของประพันธ์ ประยูรสิริ แสดงให้เห็นว่าตัวละครนี้เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่หลงในวัฒนธรรมตะวันตกจนทำให้ดูถูกบ้านเมืองของตนเองว่าเป็นบ้านเมืองที่ไม่เจริญหูเจริญตา

ขอให้นึกดูเถิดเพื่อนเอ๋ย ต่อไปนี้ฉันจะไม่มีเวลาได้ไปดูแลครอบครัวที่เราเคยได้ไปด้วยกันบ่อย ๆ ในลอนดอน จะไม่ได้เที่ยวกินข้าวตามเรสโตรองต์ และดูผู้หญิงสวย ๆ และร้ายที่สุด จะไม่ได้เดินร่ำ! พ่อประเสริฐก็รู้เรื่องการเดินร่ำเกือบจะเป็นชีวิตของฉันทีเดียว เพื่อนเคยล้อว่าถ้าฉันไม่ได้เดินรำนาน ๆ ถึงปวดท้องทีเดียว! นี่ต่อไปฉันจะมีปวดท้องแยหรือ?

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 123)

แต่พูดกันจริงๆ นะ อ้ายการเดินรำนะมันก็ไม่สำคัญนักดอก มันสำคัญอีเรื่องที่ไม่ได้กอดผู้หญิงนั่นแหละ ถ้าไม่มีเดินร่ำกันบ้าง เราจะวิ่งไปกอดเขาดี้อ ๆ ใครเขาจะยอม อีกอย่างหนึ่งเมืองไทยยังมีคนครีอยู่มาก ที่ชอบเก็บลูกสาวไม่ให้พบเห็นผู้ชาย เพราะฉะนั้นคุณออกจะหาโอกาสได้ชื่นใจยากอยู่สักหน่อย

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 123)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าประพันธ์ ประยูรศิริ เป็นผู้ที่มีความยึดติดในธรรมเนียมของต่างชาติ จนด้อยค่าธรรมเนียมของไทย เช่น การกล่าวว่าประเทศไทยยังมีคนครีอยู่มาก ซึ่ง ครี ในที่นี้หมายถึง มีคนที่หัวโบราณ เก่าแก่ล้าสมัยอยู่เป็นจำนวนมาก และทำให้ประเทศพัฒนาช้า อีกทั้งยังให้ตัวละครเอกพูดใช้สำนวนการเขียนจดหมายโดยติดใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษจำนวนมาก เพื่อให้สอดคล้องกับการที่ตัวละครเป็นนักเรียนหนุ่ม เพิ่งกลับจากต่างประเทศใหม่ ๆ

อย่าเข้าใจผิดว่าฉันไม่รักกรุงสยามหรือชาติไทย ชาติบ้านเมืองของฉันทำไมฉันจะไม่รู้จักรัก แต่เป็นธรรมดาที่คนเราต้องมีความรักหลายอย่าง, เช่น รักพ่อแม่หรือรักญาติพี่น้อง ก็ผิดกับการรักลูกรักเมียจริงไหม? การรักเมืองไทยเปรียบเหมือนรักพ่อแม่, แต่การรักเมืองอังกฤษเหมือนรักเมีย แล้วเมื่อต้องจากเมืองอังกฤษมาไทย จะไม่ให้ฉันอาลัยได้หรือ?

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 116)

จากตัวอย่างข้างต้น ประพันธ์ ประยูรศิริ ได้เปรียบเทียบประเทศไทยกับประเทศอังกฤษว่า “รักเมืองไทยเหมือนรักพ่อแม่ แต่รักประเทศอังกฤษเหมือนรักเมีย” แสดงให้เห็นว่าเขามีความชื่นชมและชื่นชอบในวัฒนธรรมตะวันตกจนไม่สามารถที่จะตัดขาดได้ เขามีความชื่นชมยินดีในวัฒนธรรมความฟุ้งเฟ้อของชาติตะวันตก ในขณะที่เดียวกันเมื่อเขาต้องเดินทางกลับมาใช้ชีวิตในประเทศไทย จึงทำให้เขาถูกบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองว่าคับแคบ อึดอัดไม่น่าอยู่ เช่นในตอนที่เขาพูดเปรียบเปรยว่า

“คนเราที่ไม่เคยพ้นอกพ่อแม่ก็รู้สึกพอใจอยู่แล้วในการที่อยู่บ้านพ่อแม่บ้านแม่ แต่พอได้เคยออกไปเห็นสิ่งงาม ๆ และพบคนอื่น ๆ นอกบ้านแล้ว คงต้องรู้สึกที่บ้านพ่อแม่เป็นที่คับแคบอึดอัดอยู่บ้าง”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 116)

การที่ประพันธ์ยินดีและเห็นดีเห็นงามในวัฒนธรรมตะวันตกจนเกินไป มันจึงทำให้เขาถูกบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง เพราะเห็นว่าความหรูหรา ฟุ่มเฟือยนั้นเป็นเครื่องหมายของความ “ศิวิไลซ์” จนทำให้เขามองว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่ล้าหลังโบราณ เก่าคร่ำครึ อีกทั้งยังมี วัฒนธรรมและประเพณี เช่น การมีภรรยาได้หลายคน หรือแม้แต่การแต่งงานคลุมถุงชน ก็นับว่าเป็น เรื่องที่ล้าหลังเอามาก หากเทียบกับชาติตะวันตกที่ยึดการมีผัวเดียวเมียเดียว และการแต่งงานที่เรา สามารถเลือกคู่ครองที่เราพึงพอใจได้

ในตอนต้นเรื่องที่เมื่อเขาเดินทางกลับมาประเทศไทย เขาได้รู้สึกที่บ้านเกิดเมืองนอนของเขา “เหมือนกลืนห่านพิลึก” อีกทั้งยังได้รังเกียจสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ทั้งร้อนและไม่มีความเจริญหู เจริญตา จนทำให้เขาไม่สามารถปรับตัวได้ และรู้สึกไม่มีความสุขเมื่อกลับมาอยู่ประเทศไทย

ประพันธ์ ประยูรศิริ เข้าใจว่าเมื่อเรารับวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมของตะวันตกมาปรับใช้ จะทำให้ประเทศไทยเจริญขึ้น จากในเรื่องเห็นได้ว่าความผิดพลาดของเขาเองโดยใช้ธรรมเนียม ตะวันตกในการเลือกคู่ครอง กล่าวคือ ต้องการหญิงแบบฝรั่ง ที่สามารถออกงาน หรือออกความคิดเห็นได้ เป็นตัวของตัวเอง ชอบงานกินเลี้ยงสังสรรค์ ติดการรับประทานอาหารหรูหรา จนนำมาซึ่ง ปัญหาไม่ลงรอยกันมากมาย ทำให้เขากับอุไรต้องหย่าร้างกันที่สุดในที่สุดครอบครัวก็แตกสลาย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างตัวละครนายประพันธ์ ประยูรศิริขึ้นมา เพื่อให้ เป็นตัวอย่างแก่ผู้ที่กำลังหลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตกแบบผิด ๆ เสพติดความหรูหราจนเคยตัว รักความสบาย ให้เห็นถึงข้อเสียของผู้ที่มีใจอคติ ปฏิเสธวัฒนธรรม หรือธรรมเนียมเดิมแบบไทย ๆ ผ่านเรื่องราวของตัวละคร เล่าถึงเหตุการณ์พลิกผันในชีวิตของเขาทั้งในด้านการทำงาน ที่ตัวเขายึดถือ ว่าตนจบจากนอก ไม่อยากกลับมาเป็นลูกน้องผู้ที่ไม่ได้ไปเรียนต่างประเทศ อีกทั้งยังถูกผู้หญิงไทยว่า ไม่ทันสมัยทัดเทียมฝรั่ง จนทำให้เขาได้พบกับความทุกข์ใจจากผู้หญิงที่เขาคิดว่าแบบฝรั่งดีที่สุด เขาไม่ยอมรับการฝากเข้าทำงานแบบใช้เส้นสายของไทย แต่ในที่สุดเขาก็ยอมรับงานที่ผู้ใหญ่ฝากให้

ประพันธ์ ประยูรศิริ ปฏิเสธการแต่งงานแบบคลุมถุงชนไทยโบราณ เพราะเห็นว่าหญิงสาวที่ พ่อเลือกเป็นคนไม่ทันสมัย แต่เมื่อเขาได้แต่งงานกับผู้หญิงที่ได้เลือกเองอย่าง “อุไร” กลับพบว่าชีวิต ของเขาแทบไม่มีความสุขเลย เห็นแล้วว่าหญิงสาวที่ถูกเลี้ยงมาแบบวัฒนธรรมตะวันตกไม่เหมาะกับ เขา สุดท้ายแล้วเขาพบว่าหญิงสาวที่เหมาะสมกับเขาคือ “ศรีสมาน” หญิงที่มีความเป็นตะวันตกครึ่งหนึ่ง และอีกส่วนยังมีความเป็นไทยอยู่ จากเรื่องหัวใจชายหนุ่ม จึงทำให้เราเห็นถึงข้อดีและข้อเสียใน

ระหว่างที่ประเทศกำลังเปลี่ยนผ่าน เปลี่ยนสังคม ระบบความคิด การปกครองเป็นแบบสมัยใหม่ เราควรที่จะเลือกรับและปรับใช้แต่ที่สิ่งดี ที่สำคัญให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของเราเอง ไม่ล้าสมัย ยึดถือตามแบบของใหม่และไม่ลืมของเดิม จะทำให้สังคมมีความสุขก้าวหน้าแบบยั่งยืน

หัวใจของ “ประพันธ์” ในเรื่องหัวใจชายหนุ่ม ในฐานะคนธรรมดาคนหนึ่ง จึงเปรียบเหมือนตัวแทนของคนรุ่นใหม่ของไทยในสมัยนั้นที่มุ่งที่จะไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ เมื่อได้ไปอาศัยอยู่ ได้รับการศึกษาสูง อยู่ในที่ทันสมัย ได้อยู่ในพื้นที่หรือบริบทที่แตกต่างจากประเทศที่ตนอยู่ การใช้ชีวิตหรูหราฟุ่มเฟือยในระหว่างการศึกษาที่ต่างประเทศ จึงทำให้เขามีความคิดเปลี่ยนไป เกิดความขัดแย้งกับความคิดแบบเก่าหรือคนสมัยเก่าอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น เรื่องการฝากฝังเข้าทำงาน การแต่งงานแบบคลุมถุงชน หรือแม้กระทั่งการใช้ชีวิตของเขาเองก็สวนทาง เพราะประพันธ์เป็นคนติดปาร์ตี้ ชอบดื่ม ชอบเที่ยวตามร้านอาหารหรู ๆ และชอบการเดินร่ำ เมื่อเขากลับมาประเทศไทยก็มีโรงแรมหรือร้านอาหารฝรั่งใหญ่ๆ แค่นี้ยังไม่ก็ร้าน อีกทั้งผู้หญิงไทยก็ไม่นิยมออกไปนอกบ้าน ทำให้เขาต้องบ่นโอตครวญเรื่องความสุขของเขาที่เคยมีเมื่ออยู่ต่างประเทศได้หายไป

ดังนั้นตัวละครประพันธ์ ประยูรศิริ จึงเป็นตัวละครที่ผู้แต่งนำเสนอให้เป็นตัวอย่างของการรับวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยในช่วงที่ประเทศไทยกำลังเปลี่ยนแปลงจากสมัยเก่าไปสู่สมัยใหม่ แสดงให้เห็นว่าเราควรเลือกปรับใช้และรับเอาแต่สิ่งดีๆ ของตะวันตกมาใช้ บางสิ่งก็ไม่ควรรับเข้ามาใช้ในประเทศไทย ดังเช่นประพันธ์เมื่อเขาสามารถปรับความคิดในการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกของเขาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น ก็ทำให้ชีวิตของเขามีความสุขประสบความสำเร็จในที่สุด

3.5 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทั้งสิ้น 3 ตัวละคร ได้แก่ พระเวสสันดร จากมหาเวสสันดรชาดก (กัณฑ์มัทรี) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากลิลิตตะเลงพ่าย และสุเทษณ์ จากบทละครพูดคำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธา มีรายละเอียดดังนี้

3.5.1 มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป บางครั้งนิยมเรียกว่ามหาชาติ เนื่องด้วยเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในจำนวน 547 เรื่องของนิบาตชาดก ในประเทศไทยนั้นมีมหาชาติคำหลวงเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรก แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2025 สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ต่อจากนั้นก็มียุคมหาชาติคำหลวงอีกสำนวนหนึ่ง แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2170 สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ภายหลังเรียกว่ากาพย์มหาชาติ เรื่องมหาชาตินี้ในประเทศไทยเป็นที่นิยมกันมากในหมู่พระพุทธศาสนิกชนตั้งแต่สมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ เพราะถือกันว่าเป็นพระชาติที่สำคัญที่สุดของพระโพธิสัตว์ (ลัลลนา ศิริเจริญ, 2525)

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ผู้แต่งคือเจ้าพระยาพระคลัง(หน) มีลักษณะเป็นร่ายยาว มีพระคาถาบาลีนำ และพรรณนาเนื้อหาสลับกับบาลีเป็นตอน ๆ จนจบกัณฑ์ ใช้เป็นร่ายยาวสำหรับเทศน์ ในกัณฑ์มัทรี ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 นี้ เนื้อเรื่องย่อกล่าวถึงพระนางมัทรีขณะเสด็จออกจากอาศรมเพื่อไปหาเผือกมัน ผลไม้ในป่ามาเป็นอาหาร ซึ่งเป็นกิจวัตรของพระนางในทุกวัน แต่ในครั้งนี้พระนางมัทรีรู้สึกประหวั่นจิต คิดห้วงหวั่นสองกุมารคือพระกัณหาและชาลิผดืปกติ เพราะในตอนกลางคืนพระนางมัทรีได้ฝันร้าย ก็ทรงหวั่นพระทัย แต่พระเวสสันดรทรงปลอบพระทัยพระนางว่าไม่มีอะไรร้ายแรง จนพระนางจำฝืนใจเสด็จออกจากอาศรมเข้าไปในป่า

ชูชกได้เดินทางมาเพื่อขอทั้งสองกุมารกับพระเวสสันดร เมื่อชูชกได้ทั้งสองกุมารสมความปรารถนาก็ได้เดินทางกลับออกไป ในขณะที่พระอินทร์เกรงว่าหากพระนางมัทรีกลับมาทันเวลาจะทำให้การให้ทานบารมีของพระเวสสันดรในครั้งนี้จะไม่เป็นผล จึงให้เทวดาทั้งสามองค์แปลงกายเป็น เสือโคร่ง เสือเหลือง และราชสีห์ ไปขวางทางพระนางไว้ พอพระนางมัทรีเสด็จกลับมาถึงอาศรมก็ได้ถามหาลูกทั้งสองคนกับพระเวสสันดร แต่กลับไม่ได้รับคำตอบ เนื่องจากพระเวสสันดรเห็นว่าพระนางเสด็จกลับมาเหนื่อยอ่อนหากทราบเรื่องจะทรงเสียพระทัยจึงแกล้งบ่ายเบี่ยงหึงพระนางมัทรีที่กลับจากป่าช้า กล่าวว่าพระนางไปมีชู้อยู่ในป่า จึงทำให้พระนางเสียใจร้องไห้ออกไปตามหาลูกทั้งสองทั้งคืนจนรุ่งเช้า ด้วยความอ่อนเพลียบวกกับความเสียพระทัยน้อยพระทัยจึงเป็นลมสลบไป พระเวสสันดรตกใจเกรงว่านางจะสิ้นพระชนม์ จึงเสียใจเป็นอย่างมาก พระองค์ได้นำน้ำมารดที่หน้าอกพระนางจนฟื้นคืนสติ และได้บอกความจริงว่าพระองค์ได้มอบพระกัณหาและชาลิให้กับชูชกไปแล้ว และขอให้พระนางมัทรีอย่าได้โกรธเคืองพระองค์พร้อมอนุโมทนาทานในครั้งนี้ให้กับพระองค์ด้วย

3.5.1.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.5.1.1.1 กายภาพ

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกไม่ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครเอกพระเวสสันดร

3.5.1.1.2 สังคม

พระเวสสันดรทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้ากรุงสุยชัยและพระนางมุสดีแห่งเมืองสีพี เมื่อพระองค์ทรงพระชนมายุได้ 16 พรรษา ได้แตกฉานศิลปวิชา 18แขนง พร้อมกับได้เสวยราชสมบัติครองเมืองและได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรีจนมีพระราชาธิดาและพระราชโอรสคือพระกัณหาชาลิ พระองค์ได้โปรดให้ตั้งโรงงานถึง 6 แห่งในเมือง ก่อนที่พระองค์จะเสด็จออกไป

ผนวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญเพียรภาวนาในป่าก็ได้บริจาคทรัพย์สิ่งของมีค่ามากมาย เช่น การให้ทานช้าง ม้า โคนม รถม้า รวมไปถึงทาสเป็นจำนวนมาก เมื่อบริจาคแล้วก็ออกเดินทางมุ่งหน้าเข้าไปในป่า จนกระทั่งถึงสระบัวขนาดใหญ่ในเชิงเขาเวงกตและได้ตัดสินใจบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ ณ ที่นั้น

ในมหาเวสสันดรชาดก กัณ्हมัทรีจะกล่าวถึงสังคมที่อยู่ภายในป่าทั้งตอน แสดงให้เห็นถึงความลำบากของพระองค์และลูก ๆ ในการใช้ชีวิตในป่า ดังตัวบทตอนหนึ่งที่พระนางมัทรีต้องเสด็จออกไปหาผลไม้ป่าเพื่อมาประทังชีวิตได้ทรงตัดพ้อชีวิตของพระนางว่า

โอ้ความเชื่องในครั้งนี้อยู่ขนาด สิ้นสมบัติพลัดญาติยังแต่ตัวต้องไปหา
มาเลี้ยงลูกเลี้ยงผัวทุกเวลา

(พระเวสสันดรชาดก กัณ्हมัทรี, วรรณคดีวิจักช์ ม.5 : 27)

3.5.1.1.3 จิตวิทยา

พระเวสสันดรทรงเป็นผู้ที่มีจิตใจดี บริสุทธิ์ ไม่คิดหวังสิ่งใดตอบแทน พระองค์ทรงมีอุปนิสัย และพฤติกรรมที่สำคัญซึ่งเป็นหัวใจหลักของเรื่องเวสสันดรชาดกคือพระองค์ชอบการบริจาคทาน เมื่อพระองค์เห็นผู้ใดมีความเดือดร้อนพระองค์จะช่วยเหลือทันที ดังเช่นในตอนที่ถูกของกลิงคราชภูร นครมาทูลขอช้างป้างัยนาเคนทร์ช้างเผือกคู่บุญบารมีของพระองค์ ซึ่งเป็นช้างมงคลหากไปอยู่ที่ใดที่นั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาล พระองค์ก็ได้บริจาคให้จนทำให้ชาวเมืองเกิดความไม่พอใจ ที่ได้ยกช้างคู่บ้านคู่เมืองให้ผู้อื่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระองค์ต้องออกจากเมือง ในมหาเวสสันดรชาดก กัณ्हมัทรีตอนนี้ มีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจดีในการบริจาคทานของพระองค์ ดังตัวบทต่อไปนี้

มัทรีเอ๋ย อันธริยสัตบุรุษเห็นปานดังตัวพี่ ณะนี้ ถึงจะมีข้าวของสักเท่าใด ๆ ทิสว
ยาจกมากเต ถ้าเห็นยาจกเข้ามาใกล้ให้วอนขอไม่ย่อท้อในทางทาน จนแต่ชั้นลูกรักยกอด
สงสารที่ยังยกให้เป็นทานได้

(พระเวสสันดรชาดก กัณ्हมัทรี, วรรณคดีวิจักช์ ม.5 : 33)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เป็นตอนที่พระองค์ทรงบอกความจริงกับพระนางมัทรีว่าพระองค์ได้ยกลูกทั้งสองให้กับพราหมณ์ชุกไปแล้ว ขอให้นางอย่าได้เศร้าเสียใจ ดังความว่า “อันสองกุมารนี้พี่ให้เป็นทานแก่พราหมณ์เมื่อวันวานนี้แล้ว พระน้องแก้วอย่าโศกศัลย์” และได้ปลอบพระทัยนางว่าหากเรายังมีชีวิตอยู่ต้องมีโอกาสได้พบกับลูกของเราทั้งสองอย่างแน่นอน อีกทั้งพระองค์ยังได้เปรียบเทียบว่าตัวของพระองค์ถึงแม้จะมีข้าวของมีค่ามากมายเพียงใด หากเห็นขอทานหรือยาจกเข้ามาขออ้อนวอน พระองค์ก็จะให้ทั้งหมดในทันที ไม่เว้นแม้แต่ลูกทั้งสองในครั้งนี้

เป็นแต่ทานพาหิระภายนอกไม่อ้อมหน้า พี่จะใคร่ให้อัชฌติกทานอีกนะเจ้ามัทรี ถ้าแม้มีบุคคลใดปรารถนาเนื้อหนังมังสาโลหิตดวงหทัยนัยนเนตรทั้งซ้ายขวา พี่ก็จะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อถึงเพียงนี้

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี, วรรณคดีวิจักช์ ม.5 : 34)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์เป็นผู้ที่มีความเมตตา ความเสียสละอย่างยิ่งใหญ่ เพราะพระองค์ได้บอกกับนางมัทรีว่าหากแม้มีผู้ใดมาขอเนื้อหนัง เลือด หรือแม้กระทั่งดวงตาทั้งสองของพระองค์ พระองค์ก็จะยอมผ่าแหวกควักสละให้ เพราะพระองค์มีจิตศรัทธาในธรรมทานเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ไม่ยึดติดกับทุกสิ่งแล้ว ไม่ว่าจะเป็นลาภ ยศ ข้าวของมีค่า ทั้งภายนอกรวมไปถึงอวัยวะภายในร่างกาย ที่พระองค์ยอมสละได้หมด

3.5.1.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

บทบาทของพระเวสสันดรในมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ที่เด่นชัดที่สุดคือบทบาทของสามีที่รักและเป็นห่วงภรรยาเป็นอย่างมาก ซึ่งในเนื้อเรื่องดำเนินมาจนถึงจุดสำคัญที่พระนางมัทรีทรงหาพระโอรสและพระธิดาไม่เจอ จึงทำให้พระนางออกไปตามหาไปทั่วป่าทั้งคืนจนถึงเช้า จนทำให้ร่างกายของพระนางอ่อนเพลียเป็นลมล้มลง จึงทำให้เห็นบทบาทของพระองค์ในแง่ของบทบาทของสามีที่พึงกระทำต่อภรรยาดังนี้

ไออันิจจามัทรีเจ้าพี่เอ๋ย บุญพื่อนน้อยแล้วนะเจ้าเพื่อนยาก เจ้ามาตายจากพี่ไปในวงวัด เจ้าจะเอาป่าช้านี้หรือมาเป็นป่าช้า จะเอาพระบรรณศาลานี้หรือเป็นบริเวณพระเมรุทอง จะเอาแต่เสียงสาธิตอันร่ำร้องนันทน์หรือมาเป็นกลองประโคมใน จะเอาแต่เสียงจักจั่นและเรไร ร่ำร้องนันทน์หรือมาต่างแตรสังข์และพิณพาทย์ จะเอาแต่เมฆหมอกในอากาศนั้นหรือมากันเป็นเพดาน จะเอาแต่ยุงยางในป่าพระหิมพานต์มาต่างฉัตรเงินและฉัตรทอง จะเอาแต่แสงพระจันทร์อันผุดผ่องมาต่างประทีปแก้วงามอันโอภาส อนิจจามัทรีเอ๋ย มาตายอนาถไร้ญาติที่กลางดง

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี, วรรณคดีวิจักช์ ม.5 : 33)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เห็นได้ว่าพระเวสสันดรทรงตกใจเป็นอย่างมากแล้วว่าพระนางจะสิ้นพระชนม์ ด้วยความรักที่มีต่อพระนางมัทรีและความเป็นห่วงก็ทำให้พระองค์ทรงเศร้าโศก แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นสามีที่ดีต่อภรรยา รู้ว่าสิ่งที่ตนเองได้กระทำลงไปจะทำให้ภรรยาเสียใจ

ทุกข์ใจเพียงไหน จึงทำให้พระองค์ทรงเสียใจตัดพ้อต่อว่าต่าง ๆ นา ว่าเป็นเพราะคนที่ทำให้นางต้องมา ตระกำลำบากในป่าใหญ่ และในตอนนี้พระองค์ได้คิดว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์แล้ว จึงกล่าวโทษ ตนเองว่าพาพระนางต้องมาตายในป่านรกแล้ว ไม่มีพระเมรุทอง ไม่มีเสียงแตรสังข์ประโคม มีเพียง ความเจ็บเหงาวังเวงและเสียงจากจิ้งหรีดเรไร ไม่มีพระญาติมาร่วมงานศพสักคนเดียว

อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงรักพระนางมัทรีมากที่สุด คือตอนที่พระองค์ทราบ ว่าพระนางยังไม่ได้สิ้นพระชนม์เพียงแต่สลบไปเพราะความอ่อนเพลียเท่านั้น พระองค์ทรงดีพระทัยรีบ วิ่งเข้าไปนำน้ำจากพระคนที่มารดที่หน้าอกของพระนางมัทรีเพื่อให้ฟื้นคืนสติ พระองค์ได้กระทำการสิ่ง ที่ขัดต่อข้อวินัยในการถือพรตคือการแตะต้องตัวของผู้หญิง เพราะในการถือศีลจะมีข้อห้ามคือห้ามแตะ ต้องตัวสีกา แต่พระองค์ตัดสินใจที่จะใช้มือซ้อนศีรษะของพระนางมัทรีขึ้นมาเพื่อให้พระนางรีบฟื้นคืน ดังตัวบทต่อไปนี้

จึงเข้าไปยังพระคันธกุฎีจับเอาคนที่อันเต็มไปด้วยน้ำมาทันใด ตั้งแต่พระองค์ทรงพระ ผนวชไพรมาได้ถึงเจ็ดเดือนปลาย จะได้ต้องพระกายนางมัทรีก็หามิได้ เมื่อความทุกข์พ้นวิสัย มิอาจที่จะกำหนดว่าอาตมะนี้เป็นดาบสฤๅษี ยกเศียรพระมัทรีขึ้นตักกวักเอาวารีมาโสรจลงที่ อูระพระมัทรี หวังว่าจะให้ชุ่มชื่นฟื้นสมปฤติคืนมา

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี, วรรณคดีวิจักช์ ม.5 : 33)

พระเวสสันดรเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นตัวละครเอกของโครงเรื่อง เพราะตลอดทั้งกัณฑ์มัทรี ได้แสดงถึงเรื่องราวของความรักของแม่ที่มีต่อลูก สุดท้ายแล้วหัวใจหลัก สำคัญนั้นมุ่งกล่าวถึงการบริจาทานคือการบริจาคลูกของพระเวสสันดร ดังนั้นจุดมุ่งหมายของตัว ละครพระเวสสันดร คือการเสียสละและมุ่งที่จะบริจาทานให้ได้มากที่สุด โดยที่ไม่สนใจว่าผู้อื่นจะ ได้รับเดือดร้อนจากพฤติกรรมของตนหรือไม่ เช่นในตอนแรกที่บริจาคช้างคู่เมืองที่มีความสำคัญต่อ ชาวเมืองให้แก่ผู้อื่น ส่งผลให้ชาวเมืองได้รับความเดือดร้อนเพราะฝนไม่ตกตามฤดูกาล แต่มาใน กัณฑ์มัทรีที่พระองค์ได้ตัดสินใจ “ยกลูก” ให้แก่ผู้อื่นโดยไม่ไถ่ถามความสมัครใจของผู้เป็นแม่ จึงทำให้ พระนางเสียใจเป็นอย่างมาก ตามมาด้วยเหตุการณ์วุ่นวายมากมายในภายหลัง เช่นเกิดการทะเลาะ วิวาทกันพระองค์แกล้งทำเป็นกล่าวหาพระนางว่าแอบไปมีชู้ในป่า เพราะกลับอาศรมช้าผิดเวลา หรือแม้กระทั่งตัวพระนางมัทรีเองก็ได้รับผลกระทบคือความเสียใจจนเกินรับไหว อาการอ่อนเพลีย จากการร้องไห้ตามหาลูกทั้งสองจนเป็นลมหมดสติ จนเกือบสิ้นพระชนม์

3.5.1.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “พระเวสสันดร”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต) (2542) กล่าวว่า การเสียสละ หมายถึง ความมีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบ เห็นแก่ตัว หรืออีกนัยหนึ่งคือสละสิ่งอันเคยชินข้อที่ยึดถือไว้ และสิ่งทั้งหลายอันผิดพลาดจากความจริงเสียได้ เริ่มจากสละอามิสจนถึงการสละกิเลส ดังนั้น ความเสียสละ จึงหมายถึงการที่ยอมให้ในสิ่งที่ตนมีเพื่อผู้อื่น การยอมสละความสุขที่ตนมีเพื่อแบ่งปันให้ผู้อื่นได้รับความสุขนั้นเช่นกัน

อันสองกุมารนี้พี่ให้เป็นทานแก่พรหมณ์แต่วันวานนี้แล้ว พระน้องแก้วอย่าโศกศัลย์ จงตั้งจิตของเจ้านั้นให้โสมนัสศรัทธา ในทางอันก่อกุศลดาณินหารทานบารมี ลจฉาม ปุตุเต ชีวนต ถ้าเราทั้งสองยังมีชีวิตสืบไป อันสองกุมารนี้ไซร้ก็คงจะได้พบกันเป็นมันมั่น ถึงแสน สัตพิริตน์เครื่องอลงการซึ่งพระราชทานไปนั้นเราก็จะได้ด้วยพระทัยหวัง ทชชา สุปปุริโส ทานํ มัทริเอย อันอริยสัทบุรุษเห็นปานดังตัวพี่ ฉะนี้ ถึงจะมีข้าวของสักเท่าใด ๆ ที่สวา ยาจก มาคเต ถ้าเห็นยาจกเข้ามาใกล้ให้วอนขอไม่ย่อท้อในทางทาน จนแต่ชั้นลูกรักยกอดสงสารพี่ ยิ่งยกให้เป็นทานได้ อันสองกุมารนี้ไซร้ เป็นแต่ทานพาหิระภายนอกไม่อ้อมหน้า พี่จะใคร่ให้อัชฌัตติกทานอีกนะเจ้ามัทรี ถ้าแน่นมีบุคคลใดปรารถนาเนื้อหนังมังสาสังโลหิตดวงหทัยนัยน เนตรทั้งซ้ายขวา พี่ก็จะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อถึงเพียงนี้

(พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี, วรรณคดีวิจิตร ม.5 : 33)

จากบทประพันธ์ข้างต้น และการวิเคราะห์ตัวละคร “พระเวสสันดร” ในหลายมิติข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเอง เพื่อส่วนรวม เช่น ในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความเสียสละอย่างยิ่งใหญ่คือการบริจาคพระกัณหาชาติ ให้แก่ชูชกเมื่อชูชกมาทูลขอ พระองค์ก็ทรงยินดีและพร้อมที่จะให้อย่างเต็มใจ การที่พระองค์ทรง บริจาคสองกุมารนั้นก็เพราะพระองค์มีเป้าหมายในการบรรลุพระโพธิญาณ ซึ่งต่อไปจะสามารถ ช่วยเหลือคนทั้งโลกได้ การยอมเสียสละลูกในอกของตน นับว่าเป็นการบริจาคทานที่สำคัญยิ่ง เพราะสิ่งที่พระองค์บริจาค มีค่ามากกว่าทรัพย์สินสมบัติของมีค่าทั้งปวง คือลูกน้อย ผู้เป็นดังแก้วตา ดวงใจ เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปยากที่จะปฏิบัติได้ พระองค์จึงนับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความแน่วแน่มั่นคงเป็นอย่างมาก

ดังนั้น ตัวละครพระเวสสันดร จึงเป็นแบบอย่างของบุคคลที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างในเรื่องของการยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การให้ทานบุคคลที่ลำบากกว่าโดยบริสุทธิ์ใจและไม่หวังสิ่งตอบแทน นับว่าเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างในเรื่องของการ มุ่งบำบัติทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน ยอมเสียสละแม้กระทั่งความสุขสบายออกมาจากเมือง เพื่อมา

ทำเพี้ยทานบารมี พระองค์ไม่ยึดติดในอำนาจวาสนา หรือแม้แต่การเผชิญความยากลำบากในทางข้างหน้าก็ไม่หวั่น และเป็นตัวละครที่เมื่ออ่านแล้วทำให้เราตระหนักถึงตนเองว่าเราได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือประเทศชาติบ้านเมืองหรือยัง ภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความเสียสละของพระเวสสันดรในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี จึงเป็นสิ่งที่คอยเตือนกระตุ้นเราให้มีจิตใจที่ดี และพร้อมจะเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ

3.5.2 ลิลิตตะเลงพ่าย

ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดีที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2374-2378 เพื่อจารึกลงบนแผ่นหินอ่อน ในวาระฉลองตึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในรัชกาลที่ 3 รูปแบบคำประพันธ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อยสุภาพและโคลงสุภาพที่มีทั้งโคลงสองโคลงสามและโคลงสี่สุภาพ วัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาที่พระองค์ทำการยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชาของพม่า ดังที่ได้ระบุไว้ในรายตอนต้นเรื่องว่า

“เฉลิมพระเกียรติผ่านฟ้า เจ้าจรรภพรดิแผ่นสยาม สมญานามนฤยศ นเรศวรนรินทร์” เนื้อความในลิลิตตะเลงพ่าย จะกล่าวถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ถูกจารึกไว้ในพงศาวดาร ดังเช่นในประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 38 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2512) ที่มีเนื้อหารายละเอียดกล่าวถึงสงครามยุทธหัตถี ดังนี้

“สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จึงตรัสร้องเรียกด้วยพระสุรเสียงอันดังว่า พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ใร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด”

“สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ทีจ้วงฟันด้วยพระแสงพลพ่าย จนต้องพระอังสาเบื้องขวาพระมหาอุปราชาตลอดลงมาจนประจิมมูราประเทศ ชบลงกับคอช้าง และนายมหานุภาพถวายพระคชาธารพระนเรศวรเป็นเจ้านั้นต้องปืนข้าศึกตาย”

เนื้อหาของบทประพันธ์เริ่มตั้งแต่พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงทรงทราบข่าวสมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคต จึงทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องระส่ำระสาย เพราะเห็นว่าไทยกำลังผลัดแผ่นดิน จึงคิดว่าเป็นโอกาสอันดีในการเข้าตีกรุงศรีอยุธยา พระองค์จึงสั่งให้พระมหาอุปราชาผู้เป็นโอรสยกทัพ

มาเพื่อจะยึดครองกรุงศรีอยุธยา พระมหาอุปราชาทรงเคลื่อนทัพเข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์และบุกเข้าตีเมืองกาญจนบุรี ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองกรุงศรีอยุธยา และมีพระอนุชาคือพระเอกาทศรถเป็นพระมหาอุปราช ซึ่งในขณะนั้นทั้งสองพระองค์กำลังจัดเตรียมทัพเพื่อไปรบกับเขมร แต่สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงพระสุบินว่าว่าพระองค์เห็นจะเข้าในหนองน้ำแห่งเกิดการต่อสู้กันกับจะเข้ตัวนั้นจนพระองค์พินจะเข้ตัวนั้นตาย โหรจึงทำนายฝันว่าพระองค์จะชนะศึกในครั้งนี้นี้ เพราะจะเข้ในฝันคือพระมหาอุปราช

กองทัพของทั้งสองฝ่ายได้มาปะทะกันที่ตำบลตระพังตรุ จังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าพระยาไชยาอนุภาพ ข้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดตกมันวังเตลิดเข้าไปท่ามกลางวงล้อมของพม่า ทำให้พระองค์ตกอยู่ท่ามกลางศัตรูโดยมีเพียงความขี้ขลาดและกลางข้างเท่านั้นที่มาด้วย สมเด็จพระนเรศวรสังเกตเห็นว่ามีกองทัพใหญ่อยู่ใต้ต้นข่อยท่ามกลางความมืดฟ้ามัวดิน กองทัพนั้นคือกองทัพของพระมหาอุปราช สมเด็จพระนเรศวรจึงได้ทูลเสด็จเชิญพระมหาอุปราชมาร่วมทำยุทธหัตถีด้วยกัน เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ประเทศชาติของตนเองในภายภาคหน้า พระมหาอุปราชหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงจำใจทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวร จนเปลื้องพลั่วพลาดท่าถูกพระแสงพลพ่ายจนขาดคอช้าง สิ้นพระชนม์ในที่สุด ทำให้ไทยเราได้รับชัยชนะในศึกยุทธหัตถีในครั้งนี้ ทำให้พม่าไม่กล้าที่จะมารุกรานไทยอีก

3.5.2.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.5.2.1.1 กายภาพ

ในลิลิตตะเลงพ่ายไม่ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครเอกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

3.5.2.1.2 สังคม

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระองค์ดำ หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 2 พระมหากษัตริย์องค์ที่ 18 ของกรุงศรีอยุธยา พระองค์เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระมหาธรรมราชา และพระวิสุทธิกษัตริย์ ซึ่งเป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวรทรงพระราชสมภพที่พระราชวังจันทน์ เมืองพิษณุโลก พระองค์มีพระเชษฐภคินีคือพระสุพรรณกัลยา และพระอนุชาคือพระเอกาทศรถ เมื่อวัยเยาว์พระองค์ได้ใช้ชีวิตที่พระราชวังจันทน์ แต่ชีวิตของพระองค์ก็ต้องพลิกผันหักเห หลังจากพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก เรียกสงครามในครั้งนั้นว่า “สงครามช้างเผือก” ในประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 38 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2512) มีเนื้อหารายละเอียดกล่าวถึงกษัตริย์หงสาวดีได้มาทูลขอช้างเผือกไว้ดังนี้

..ฝ่ายพระรามเศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงครามเจ้าเมืองสุพรรณบุรีปรึกษาว่า ข้างเผือกเป็นศรีมงคลสำหรับพระนครซึ่งให้ไปนั้นไม่ควร ถึงสมเด็จพระนางสาวดีมีไมตรีครั้งนั้น ก็ขอข้างพลายศรีมงคล และพลายมงคลทวีปซึ่งชนะงาทั้งสองข้าง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้แล้วหากทว่าเอาไปไม่ได้ และซึ่งจะส่งพระยาข้างตระกูลไปนั้น จะเสียพระเกียรติยศไปมิได้นานาประเทศจะว่าให้โดยเกรงอำนาจพระเจ้าหงสาวดี เอาค่าปรึกษาทั้งสองฉบับกราบทูลทรงพระกรุณาตรัสว่า ถ้าเรามีให้ข้างเผือกไป พระนางสาวดียกทัพใหญ่มาจะป้องกันพระนครได้หรือ

(พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2512)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงไม่ยอมยกข้างเผือกให้กับพระเจ้าบุเรงนองตามที่ขอมา เมื่อมีพระราชสาส์นตอบกลับไปจึงทำให้พระเจ้าบุเรงนองโกรธเป็นอย่างมาก คิดจะทำศึกกับกรุงศรีอยุธยาทันที

เราต้องประสังข์ข้างเผือกแต่ 2 ข้าง ควรหรือตัดพระราชไมตรีได้ อันพระนครศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีตั้งแต่วันนี้ไปจะเป็นปรปักษ์กันแล้ว

(พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2512)

จากเหตุการณ์นี้ทำให้พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาทางหัวเมืองเหนือผ่านด่านแม่ละเมาและเข้าตีเมืองพิษณุโลกที่เป็นเมืองหน้าด่านแต่สำเร็จ จนทำให้พระมหาธรรมราชาต้องยอมและถวายสัตย์อยู่ฝ่ายหงสาวดี เหตุการณ์นี้จึงทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกนำไปเลี้ยงดูที่กรุงหงสาวดี โดยในขณะนั้นพระองค์มีอายุเพียง 9 พรรษา ในฐานะเชลย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “องค์ประกันหงสา” และได้อาศัยอยู่ที่พม่ายาวนานถึง 8 ปี

ในบทความเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช “มหากษัตริย์ชาตินักรบผู้กอบกู้เอกราชแผ่นดิน” โดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (2558) ได้กล่าวถึงวีรกรรมความกล้าหาญและเด็ดเดี่ยวของพระองค์ขณะเป็นองค์ประกันที่หงสาวดีว่า เหตุการณ์เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรทรงประทับอยู่เมืองพม่า ได้สร้างความทรงจำไว้ในแผ่นดินพม่าและเกียรติยศตราตรึงไว้แก่แผ่นดินอยุธยา ถึงลักษณะอุปนิสัยที่กล้าหาญ รักชาติบ้านเมือง เป็นนักรบที่มีความสามารถและห่วงใยทุกข์สุขของราษฎร ดังปรากฏเป็นเรื่องเล่าขานรุ่นสู่รุ่นสืบต่อเรื่อยมา เช่น การชนไก่ ดังปรากฏความว่า

“เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรประทับอยู่กรุงหงสาวดี ทรงชนไก่กับมังสามเกียด เมื่อไก่ของพระองค์ชนะมังสามเกียดจึงว่า ไก่เชลยตัวนี้เก่งนัก เมื่อได้ยินเช่นนั้นสมเด็จพระนเรศวรทรงตอบกลับไปว่า ไก่เชลยตัวนี้จะพนันเอาเมืองก็ยังได้

หลังจากการสวรรคตของพระเจ้าบุเรงนอง พระเจ้านันทบุเรงกษัตริย์พม่าองค์ใหม่ก็ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ พระเจ้านันทบุเรงต้องการให้พระมหาอุปราชากำจัดพระนเรศวร ทรงวางแผนให้พระยาเกียรติพระยารามร่วมมือกับพระองค์ แต่ด้วยทั้งสองคนล้วนเคยเป็นศิษย์สำนักเดียวกันกับสมเด็จพระนเรศวรจึง ปล่อยให้ทั้งสองไม่ปฏิบัติตามแผน เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงทราบจึงพินิจว่าหากปล่อยไว้ ภายภาคหน้า ต้องมีเหตุร้ายเกิดขึ้นอีก พระองค์จึงลี้ภัยหนีออกเพื่อประกาศอิสรภาพของอยุธยา และเมื่อพระองค์ทรงประกาศอิสรภาพแล้ว พระองค์ได้พยายามอย่างสุดกำลังฝีมือในการปกป้องกรุงศรีอยุธยาจากข้าศึก ถึงแม้ว่าจะถูกหงสาวดียกทัพมาตีหลายครั้งหลายครา พระองค์ก็สามารถเอาชนะได้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ เช่น ลีลิตตะเลงพ่าย หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ตอนนี้เป็นตอนการทำยุทธหัตถีกับพม่า พระองค์ก็สามารถเอาชนะพระมหาอุปราชได้

3.5.2.1.2 จิตวิทยา

สองสุริยวงศ์ผ่านหล้า	จับคเชนทร์ป้ายหน้า
แขกเจ้าจอมตะเลง	แลนา
ไปเกรงประภาพเท่าเผ้า	พักตร์ท่านผ่องฤเศร่า
สู่เสียนไปหนี	หน้านา

(ลีลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักขณ์ ม.5 : 59)

จากการวิเคราะห์ภูมิหลังของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว สู้ไม่ยอมตาย มีภาวะความเป็นผู้นำสูง จะเห็นได้จากตัวบทข้างต้น ซึ่งเป็นตอนที่พระองค์ได้นำทัพฝ่าเข้าไปต่อสู้กับข้าศึกอย่างไม่เกรงกลัวสิ่งใดแม้แต่ความตาย จากคำว่า “ไปเกรงประภาพเท่าเผ้า พักตร์ท่านผ่องฤเศร่า” แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่มีความเศร้า หรือความเกรงกลัว แม้แต่น้อย ไม่มีอาการวิตกประหม่า หรือแสดงออกทางสีหน้าว่ากลัวข้าศึก พระองค์พร้อมที่จะพุ่งรบเอาชนะทุกคนที่ขวางทาง ถึงแม้ว่าช้างทรงของพระองค์จะมีการตื่นสับสน ตกมัน และเสียหลักบ้าง ในบางครั้งคราวแต่พระองค์ก็ยังยืนหยัดที่จะสู้เคียงข้างพระอนุชาและเหล่าทหาร ดังเช่นในตัวบทตอนที่ช้างของทั้งสองพระองค์ทรงหนีเตลิดเข้าไปกลางวงล้อมของพม่า

เจ้าพระยาไชยานุภาพ เจ้าพระยาปราบไตรจักร ตรีบทระหนักสำเนียง เสียงฆ้อง
กลองปี่พาทย์อีกเอิกเกริกก้องกมล เร่งค่านรณเรียกมัน ชันหุชูทางแล่น แปร้นแปรแลและไขว่ บาทย่าง
ใหญ่ดุ่ม ป่วนกิริยาร่าเริง บันเทิงมันครื้นครึก เข้าสู่ศึกโรมราญ คว้าญาคัดท้าย บ มียู่ วู่วางวัง
ฉับฉิว ปลิวประเล่ห์ลมพาน ส่ำและสารแสนยา ขวาซ้ายแซงหน้าหลัง ทั้งทวยพลตนขุน
ถ้วนทุกมูลมวลมมายุ ยাত্র บ ทนโทท้าว ด้าวศึกสู้สองสาร ราษฎร์สู้สองไท้ ไร่พิริยะแห่งห้อม
พร้อมแต่กลางควาญคช กำหนดสี่โดยเสด็จ เหิงเข้าใกล้กองหน้า ข้าศึกดูดาชเดียว ธ ระเมียร
หมุดศกร มอญพม่าดาตี้น เค้นดูจกลั่นคลาฟอง

(ลิลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 58)

นอกจากนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าองค์สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นผู้ที่มีจิตใจแข็งแกร่ง เด็ดเดี่ยว
หนักแน่น ไม่กลัวสิ่งใด คือตอนที่พระองค์ทรงพระสุบินถึงจระเข้ ซึ่งในฝันพระองค์ทรงใช้ดาบฟัน
จระเข้ตัวนั้นจนตาย จระเข้ที่เป็นสัตว์ดุร้ายและน่ากลัว ยากที่คนธรรมดาจะเอาชนะได้ แต่แค่เพียงใน
ฝันพระองค์ยังมีความกล้าหาญสู้กับจระเข้และตัดสินใจสังหารมัน จึงแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระ
นเรศวรเป็นกษัตริย์ผู้เกิดมาเป็นชาตินักรบ เลือดนักสู้อย่างแท้จริง ดังตัวอย่าง

พระทรงแสงดาบแก้ว	กับกร
โจมประจัญฟันฟอน	เฟื่องน้ำ
ต่างฤทธิ์ต่างรบรอน	ราษฎร์ กันแฮ
สระท้านทุกถิ่นท่าถ้ำ	ท่งท้องชลธิ

นฤบดีโถมถิษฐ์	ศึกธาร
ฟอนฟาดสูงสูมาร	มอดม้วย
สายสินธุ์ซึ่งนองพนันต์	หายเหือด แห่งแฮ
พระเร่งปรีดาด้วย	เผด็จเสี้ยนเคิกกษัย

(ลิลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 55)

3.5.2.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

..สองขัตติยาบุรยาตร ยังเกยราชทัณฑ์ ขุนคชขับช้างเทียบ ทวยหาญเพียบแผ่นภู ดู
มหิมาดาตาศ สรรพราศพร้อมโดยขบวน องค์อติศวรสองกษัตริย์ คอยนฤชัตตรพิชัย

(ลิลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 57)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในลิลิตตะเลงพ่าย พระองค์ทรงมีบทบาทของพระมหากษัตริย์ผู้นำกองทัพ พระองค์นับว่าเป็นกษัตริย์ผู้มีพระปรีชาสามารถในด้านการรบ พระองค์ทรงเป็นภาพตัวอย่างของวีรกษัตริย์ไทยในการกอบกู้เอกราช เป็นวีรกษัตริย์ที่มีความเก่งกาจ ทั้งด้านสติปัญญาที่เฉียบแหลม กลยุทธ์การรบที่ชาญฉลาด เพื่อรักษาความปลอดภัยและสงบสุขของชาติบ้านเมือง พระองค์เป็นทั้งแม่ทัพและเสนาบดีที่สามารถปลุกเร้าระดมพลให้มีใจฮึกเหิม

ในบทความสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “มหากษัตริย์ชาตินักรบผู้กอบกู้เอกราชแผ่นดิน” โดย ผศ.ดร. วศิน ปัญญาวุธตระกูล ที่ได้กล่าวถึงกลวิธียุทธสำคัญในการรบของพระองค์ไว้ 3 กลวิธีคือการเดินทัพเส้นทางนอก หมายถึงการเดินทัพเข้าหาศึกจากหลายทิศทางเพื่อให้ข้าศึกเกิดความพะว้าพะวังในการตั้งรับ ต่อมาคือการเดินทัพเส้นทางใน หัวใจของกลยุทธ์นี้คือ การแยกกำลังข้าศึกให้ไม่สามารถรวมกำลังได้ โดยโจมตีข้าศึกที่จะสร้างความเสียหายให้ได้มากที่สุดก่อน แล้วจึงทำลายกำลังส่วนที่เหลือสุดท้ายคือกลยุทธ์การรบแบบกองโจร พระองค์จะทรงคัดเลือกผู้ที่ชำนาญในภูมิประเทศมาปฏิบัติการจัดตั้งหน่วยเคลื่อนที่เร็ว เพื่อทำการโจมตีโฉบฉวยรบกวรังควานไม่ให้ศัตรูได้อยู่อย่างสงบ ตัดเส้นทางคมนาคมขนส่งลำเลียง ทำลายกำลังลาดตระเวนของฝ่ายตรงข้าม

สมเด็จพระนเรศวรในลิลิตตะเลงพ่าย พระองค์มีจุดมุ่งหมายคือต้องการเอาชนะข้าศึกฝ่ายตรงข้ามให้ได้ แม้จะต้องแลกมาด้วยเลือดน้อย หรือแม้กระทั่งความตายพระองค์ก็ยอมเพื่อปกป้องรักษาแผ่นดินไทยให้คงอยู่ พระองค์ทรงทำพระมหาอุปราชาให้ออกมาทำยุทธหัตถี เพราะพระองค์ทราบดีว่าพระมหาอุปราชากับพระองค์ในด้านทักษะการรบพระองค์ทรงเหนือกว่า อีกทั้งตัวพระมหาอุปราชาเองก็มีความหวั่นวิตกในคำทำนายก่อนออกรบว่าพระองค์ต้องสิ้นพระชนม์ในสนามรบอย่างแน่นอน จึงทำให้สภาพจิตใจของพระมหาอุปราชาที่มีความหวั่นวิตกกังวลอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังเกิดกลางร้ายระหว่างเดินทาง “เกิดเป็นหมอกมืดห้อง เวหา หนเฮย” กล่าวคือเกิดลมพายุรุนแรงจนชัดเฝ้าอดฉัตรหักสะบั้นลงมา พระองค์จึงมีความตกใจกลัวว่าจะเกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้นกับตนเอง

ในเมื่อถูกสมเด็จพระนเรศวรทำหาย ก็จำยอมที่จะออกมาทำยุทธหัตถีกัน จนในที่สุดพระองค์ทรงเปลี่ยงพล้ำเสียทีแก่พระนเรศวรจนถูกพระแสงพลพ่าย สิ้นพระชนม์ชบกับคอช้าง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

พลอยพล้ำเปลี่ยงถ้าวาน	ในรณ
บัตราชพาดแสงพล	พ่ายพ้อน
พระเดชพระแสงดล	เผด็จคู่ เข็ญแฮ
ถนัดพระอังสาซ้อน	ขาดด้าวโดยขวา

อุราราว์แยก

ยลสยบ

เอนพระองค์ลงทบ

ท้าวดิน

เหนือคอคชอนชบ

สังเวช

วายุชาติมส์สุดสิ้น

สุฟ้าสวอยสวรรค์

(ลิลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 62)

สมเด็จพระนเรศวรเมื่อสังหารพระมหาอุปราชาแล้ว ก็ประกาศชัยชนะ ทำให้ข้าศึกของ กองทัพพม่าแตกพ่าย ถอยกลับ และพระองค์ทรงโปรดให้สร้างสถูปสวามพระศพของพระมหาอุปราชา ณ สนามรบตระพังตรุ และโปรดให้เจ้าเมืองม่วนควาญช้างของพระมหาอุปราชาได้นำข่าวการ สวรรคตของพระมหาอุปราชาไปแจ้งให้กับพระเจ้าหงสาวดี จากเหตุการณ์นี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ ทรงชนะศึกในครั้งนี้เพราะพระปรีชาสามารถของพระองค์ รวมไปถึงกำลังพลกองทัพไทย และพระ เอกาทศรถที่ทรงร่วมออกรบเคียงบ่าเคียงไหล่ในการปกป้องชาติไทย

3.5.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

จากการวิเคราะห์ตัวละครเอกชาย “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ในลิลิตตะเลงพ่าย จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในทุกมิติทั้งทางด้านภูมิหลังของตัวละคร จิตวิทยาตัวละคร และจากตัวอย่างบทประพันธ์ทั้งหมดที่ได้ยกมาข้างต้น จึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ ทรงเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้กล้าหาญ และเป็นผู้ที่รักและห่วงหาอาทรในความป็นชาติไทย ยิ่งชีพ พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างในเรื่องของความเด็ดเดี่ยว ไม่ยอมแพ้ แม้ตัวจะถูกจับเป็นเชลยและ อยู่ในเมืองของศัตรูถึง 8 ปี พระองค์ทรงอดทน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ฝึกฝนตนเองจนกระทั่ง มีฝีมือเก่งกาจ ตลอดจนประกาศอิสรภาพให้กับกรุงศรีอยุธยา และผลของการฝึกฝนการรอบรู้บวกกับ ความมีสติปัญญา จึงสามารถนำพาประเทศชาติผ่านพ้นวิกฤตร้ายต่าง ๆ มาแล้วแล้วแล้ว สะท้อนให้ เห็นถึงความเสียสละและความกล้าหาญของพระองค์ เราคนไทยควรจะภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ที่เป็นปึกแผ่นทุกวันนี้เพราะการเสียสละของพระมหากษัตริย์ของไทยเรานั่นเอง

3.5.3 บทละครพูดคำฉันท์ มัทนะพาธา

พระราชนิพนธ์เรื่องมัทนะพาธา เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ในระหว่างที่พระองค์ทรงพระประชวร แพทย์ถวายคำแนะนำให้ พระองค์ทรงหยุดพักจากพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับบ้านเมือง พระองค์ใช้เวลาขณะทรงพักผ่อนพระ ราชนิพนธ์เมื่อวันอาทิตย์ที่ 2 กันยายน พุทธศักราช และจบสมบูรณ์เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 18 ตุลาคม

พุทธศักราช 2466 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 เดือนกับอีก 17 วัน พระองค์ทรงได้ปรารภถึงแก่นเรื่องของ มัทนะพาธาว่าแก่นเรื่องมีอยู่ในพระราชหฤทัยของพระองค์มานานแล้ว ซึ่งพระองค์ทรงแจ้งไว้ในคำนำ ของบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ความว่า “..แก่นแห่งเรื่องนี้ได้เคยมีติดอยู่ในใจของข้าพเจ้า มาช้านานแล้ว แต่เพราะเหตุต่าง ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องแถลงในที่นี้ ข้าพเจ้ามิได้ลงมือแต่งเรื่องนี้,

จนมาเมื่อกลางปี พ.ศ. 2466 เมื่อได้เกิดเหตุบังคับข้าพเจ้าต้องอยู่นิ่ง ๆ เจียบ ๆ, ข้าพเจ้าจึงได้ หลงนึกถึงเรื่องนี้...” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2499)

มัทนะพาธา เป็นบทละครพูดที่พระองค์ไม่ได้นำเค้าเรื่องหรือต้นเรื่องมาจากที่ใด แต่พระองค์ ทรงผูกเรื่องจากจินตนาการของพระองค์เองและยังไม่ได้กำหนดแน่นอนว่านางเอกจะต้องถูกสาปเป็น ดอกกุหลาบ เพียงแต่พระราชดำริให้เป็นเพียงดอกไม้เท่านั้น เมื่อเกิดความติดขัดพระองค์จึงทรง ปรีกษากับพระสหายสนิท ทุกคนต่างมีความเห็นตรงกันว่า ควรจะเป็นดอกกุหลาบ เพราะเป็นดอกไม้ ที่ทั่วโลกรู้จักและมีความนิยม พระองค์จึงทรงพยายามหาคำศัพท์บาลีสันสกฤตสำหรับชื่อของดอก กุหลาบ พระองค์โปรดเกล้าให้พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) ค้นหาคำศัพท์ จึงได้คำภาษา สันสกฤตว่า กุพชก แต่พระองค์ทรงให้ความเห็นว่าหากจะให้ไพเราะ อาจจะต้องเปลี่ยนพยางค์หลังให้ เป็น กุพชกา แต่คำนี้ไปตรงกับศัพท์ที่แปลว่านางค่อม ดังนั้นจึงเลือกให้คำว่ามัทนา เป็นชื่อของ นางเอก มาจากคำศัพท์ มทน แปลว่าความลุ่มหลงหรือความรัก ซึ่งตรงกับแก่นเรื่องของบทละครเรื่อง นี้ จึงทรงใช้ชื่อว่า มัทนะพาธาหรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ

พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นบทละครพูด ซึ่งบทละครพูดเป็นศิลปะการแสดงของตะวันตกที่ตัว ละครเจรจากันเป็นบทพูดร้อยแก้วหรือร้อยกรอง ไม่มีเพลงร้องประกอบ ทรงใช้คำประพันธ์ประเภท ฉันท กาพย์และร้อยแก้ว มีความยาวทั้งหมด 5 องค์ เป็นเรื่องราวสมมุติที่เกิดขึ้นในดินแดนภารตะ สมัยโบราณ เนื้อเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์บนสวรรค์เมื่อเทพบุตรสุเทษณ์เกิดหลงรักเทพธิดามัทนา แต่นางไม่ได้ปลงใจด้วย สุเทษณ์จึงขอให้วิทยารมยาวิโนชมันต์สะกดเรียกมัทนามาหาตน แต่มัทนา เจรจาตอบเหมือนคนไม่รู้สีกตัว สุเทษณ์จึงไม่โปรดและขอให้มหายาวิโนชมันต์สะกด เมื่อมัทนา รู้สีกตัวจึงตอบปฏิเสธสุเทษณ์ สุเทษณ์โกรธนางมัทนามากจึงสาปให้นางไปจุติบนโลกมนุษย์ นางมัทนา ขอไปเกิดเป็นดอกกุหลาบ สุเทษณ์ได้สาปว่าให้นางกลายเป็นดอกกุหลาบและสามารถกลายเป็นมนุษย์ ได้ในวันเพ็ญและแค่เพียงคืนเดียว ต่อเมื่อได้เจอความรักแท้จึงจะพ้นสภาพจากการเป็นดอกกุหลาบ แต่ถ้าหากมัทนาไม่มีความทุกข์เพราะความรักเมื่อใด ให้วิงวอนขอร้องต่อตน

ฝ่ายฤๅษีกาละหรรณ ผู้บำเพ็ญเพียรอยู่กลางป่าหิมะวัน ได้มาพบต้นกุหลาบจึงเข้าไปปลุกไว้ที่ อาศรมของตน เมื่อทราบวามัทนาสามารถกลายร่างจากกุหลาบเป็นมนุษย์ได้ จึงเลี้ยงดูรักใคร่ นาง เหมือนลูกของตน ท้าวชัยเสนกษัตริย์แห่งเมืองหัสตินาปุระ ทรงเสด็จออกมาล่าสัตว์ในป่า บังเอิญมา พบกับมัทนาจึงตกหลุมรักนาง มัทนาเองก็มีใจต่อท้าวชัยเสนเช่นกัน ท้าวชัยเสนสาบานรักกับมัทนา ว่าจะรักและไม่ทำให้มัทนาเสียใจ เพื่อที่นางจะได้ไม่ต้องกลับกลายเป็นดอกกุหลาบอีกและจะขอพา

นางกลับบ้านเมือง แต่เมื่อกลับถึงเมืองพระนางจันทิมาเหสีของท้าวชัยเสนแค้นใจและหึงหวงท้าวชัยเสน จึงใช้ให้นางจอมข้าหลวงใช้กลอุบายหลอกท้าวชัยเสนว่ามัทนาและสุเทษณ์มีความรักต่อกัน ท้าวชัยเสนหลงเชื่อสั่งประหารชีวิตสุเทษณ์และมัทนา และต่อมาเมื่อรู้ว่าทั้งสองไม่มีความผิดก็รู้สึกเสียใจอย่างมาก ทหารทูลความจริงว่ายังไม่ได้ประหารชีวิตของทั้งคู่ ท้าวชัยเสนจึงได้ออกตามหา มัทนา

ลูกศิษย์ของฤๅษีกาละทรศิน ได้พานางมัทนากลับไปอยู่ป่าหิมะวันดังเดิม ท้าวชัยเสนทราบเรื่องจึงเดินทางเพื่อไปรับมัทนามาอยู่กับตนอีกครั้ง แต่ก็สายเกินไปเมื่อมัทนาได้ขอร้องสุเทษณ์ให้มารับนางกลับสวรรค์ สุเทษณ์ได้ขอให้นางรับรักตน แต่มัทนาก็ยังคงยืนกรานปฏิเสธ สุเทษณ์โกรธมากได้สาปนางให้กลายเป็นดอกกุหลาบไปตลอดกาล เรื่องมัทนาพาธา ได้มีการผูกเรื่องให้มีปมข้อขัดแย้งคือสุเทษณ์หลงรักนางมัทนาแต่นางไม่รับรัก จึงโกรธและสาปนางมัทนาให้นางมาเกิดบนโลกมนุษย์ และเมื่อมาพบรักกับชัยเสนก็มีอุปสรรคคือนางจันทิมาเหสีของท้าวชัยเสน จึงทำให้มัทนาไม่สมหวังกับความรักครั้งนี้ สุเทษณ์ได้แสดงให้เห็นถึงโลกที่แท้จริงของความรักว่าไม่ได้สวยงามอย่างที่นางคิด และขอให้นางกลับมารักตน และเมื่อนางปฏิเสธสุเทษณ์จึงไม่สมหวังกับความรัก ส่วนชัยเสนก็สูญเสีย นางมัทนาไปชั่วชีวิต ส่วนมัทนาก็ต้องกลายมาเป็นเพียงดอกไม้ธรรมดาชั่วกาล

บทละครพูดเรื่องมัทนะพาธาในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ตอนที่ถูกลีอกมาอยู่ในบทเรียนนี้ คือองก์ที่ 1 ตอนมายาวินทำพิธีสะกดพามัทนามาพบกับสุเทษณ์ไปจนจบองก์ เมื่อสุเทษณ์สาปมัทนาให้กลายเป็นดอกกุหลาบและไปเกิดบนโลกมนุษย์ และตัวละครเอกชายที่วิเคราะห์ในตอนนี้เป็น “สุเทษณ์”

3.5.3.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.5.3.1.1 กายภาพ

ในบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาในองก์ที่ 1 ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครเอกสุเทษณ์

3.5.3.1.2 สังคม

พระองค์ทรงมีคุณ	กะตะบุญบารมี
บำเพ็ญในอดี-	ตะกาลดลผลไพบูลย์
ชาติก่อนเป็นสุกษัตร์	เถลิงรัฐราชไสุริย์
ในวงศะประยูร	สุระแมนแคว้นปัญญาล

ทรงธรรมล้ำมนุษย์ ฤทธิรุทรมหาศาล
 บำเพ็ญพะสิการ ทุกอย่างงามตามวิสัย
 ครั้นถึงเวลาควร ภูมิศวรจากไฟท
 เสด็จสุราลัย เสวยสุขในแดนสรวง
 เหล่าข้าพ้องพระเดช ปกป้องเกศข้าทั้งปวง
 จึงพร้อมณแดดวง ภักดีหมายถวายพร
 (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467)

จากบทประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึงความเป็นมาของสุเทษณ์ เทพบุตรที่เป็นตัวละครสำคัญว่า อดีตชาติเคยเป็นกษัตริย์แคว้นปัญจาล และบำเพ็ญเพียรตบะจนได้มาเกิดในแดนสวรรค์ เมื่อครั้งอดีตสุเทษณ์ได้ยกทัพมาตีเมืองพร้อมจับกุมท้าวสุราษฎร์ไว้เป็นตัวประกัน และขอให้ยกลูกสาวที่ชื่อมัทนาเพื่ออภิเษกสมรสกับตน แต่ท้าวสุราษฎร์ไม่ยอม จึงบังคับนางมัทนาให้เป็นบาทบริจาริกาของตนเองเพื่อไถ่ตัวพระบิดา มัทนาจำยินยอมที่จะเป็นของสุเทษณ์ แต่หลังจากไถ่ตัวของท้าวสุราษฎร์ได้แล้วนางจึงพระครรภ์ฆ่าแท้งตัวตาย ดังบทประพันธ์ ในตอนที่มายาวินบอกกับสุเทษณ์ว่าตนเองทราบดีว่าทำไมมัทนาจึงไม่ยอมรับรักสุเทษณ์ เพราะเกิดจากเหตุการณ์เมื่อครั้งอดีต มายาวินเตือนสุเทษณ์ว่าถึงอย่างไรก็จะไม่สมหวังในความรักครั้งนี้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะห้ามความรักของสุเทษณ์ที่มีต่อนางมัทนา

เมื่อครั้งพระองค์เปน วรรณาชะราชัน
 ครองเขตประเทศชั้น- ทัฬหวิสุทธิปัญจาล
 ตรัสใช้อมาตย์เปน วรรณทุตทุลสาร
 ถึงราชะผู้ผ่าน วรรณชาติสุราษฎร์งาม
 ของคฤดาชื่อ วรรณทะนาวิไลยราม
 เป็นราชินีตาม วรรณราชประเพณี
 แต่ท้าวสุราษฎร์ไซ้ วรรณมียอมและยินดี
 ให้ซึ่งพระบุตร วรรณพระกัทรพระโกรธา
 ตรัสเกณฑ์พลกอง วรรณจตุรงค์เสนา
 ยกไปประชิดรา- วรรณชะบุรีวิโรดม
 โจมตีบุรีปน วรรณบมิตนทลายล่อม
 จับได้นโรดม วรรณนรนาถสุราษฎร์มา
 จึงมีพระโองการ วรรณจะประหารพระชีวา
 แต่หากธิดามา วรรณและประนอมมโนฉันท์

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467)

ในชาติปัจจุบัน สุเทษณ์ได้มาจุติบนสรวงสวรรค์ เป็นเทพผู้มีอำนาจสูงสุด มีฤทธิ์เก่งกล้า ร่ายล้อมไปด้วยเหล่าคนธรรพ์ นางฟ้าเทพธิดาคอยรับใช้ สุเทษณ์มีข้ารับใช้เป็นเทวดาคู่ใจชื่อว่าจิตระเสน โดยในองค์ที่ 1 เป็นตอนที่สุเทษณ์ได้เจอกับมายาวินผู้มีฤทธิ์สามารถเรียกใครให้มาหาก็ได้ สุเทษณ์จึงขอให้มายาวินเรียกมัทนาให้มาหาตน

3.5.3.1.3 จิตวิทยา

สุเทษณ์นับว่าเป็นเทพที่มีความรักเดียว เพราะพระองค์รักมัทนาแค่เพียงคนเดียว สุเทษณ์เป็นผู้ที่มั่นคงในความรัก ยึดมั่นถือมั่นอย่างหนักแน่นสุดจิตสุดใจ สุเทษณ์หมายปองที่จะได้มัทนามาเป็นคู่ครอง แต่มัทนาไม่ยินยอม จึงใช้แม่แต่เล่ห์มนตร์ให้มายาวินเรียกมัทนาเพื่อให้มาหาตน แต่เมื่อทราบว่านางถูกมนต์สะกดจึงทำให้นางไม่มีสติ ตอบคำถามราวกับหุ่นยนต์ จึงขอให้มายาวินคลายมนต์ตอนที่ถูกมัทนาปฏิเสธรัก สุเทษณ์ใช้วาทะจากหว่านล้อมว่าเมื่อได้ฟังมัทนาพูดก็ยิ่งเสียใจ พร้อมกับบอกความในใจของตนว่าตอนนี้ตนเองแทบจะเสียสติเพื่อนางมัทนาแล้ว ดังบทประพันธ์

ยิ่งฟังพะจิบรี	กระตือระมวลประมุล
ยิ่งขัดก็ยิ่งพูน	ทุชะท่อมระทมหะทัย
อ้าเจ้าลำเพาพัคตร์	สิริลักษณะนาวิไล
พี่จวนจะคลั่งไคล้	สติเพื่อพะวงองค์

(บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 85)

อ้าช่วยระงับดับ	ทุชะพีระคายระคาย
พี่รักองค์นาง	ฉิมสมฤตติลิล
เหมือนพี่มิได้คง	วรชีวะชีวิติน
ทริยไสร บ่ ฝัฉฉิน-	ตะนะห้วงและห่อนนิยม
ชีพอู่ก็เหมือนตาย	เพราะมิวายระทวยระทม
ทุกข์ยากและกรากกรม	อุระชำระกำทวี่

(บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 83)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า สุเทษณ์กล่าวอ้างว่าถ้าพระองค์ครอบครองมัทน และหากมัทนา ยอมรับรักจากพระองค์ จะทำให้ความทุกข์ที่พระองค์มีหายเป็นปลิดทิ้ง และยังกล่าวอีก

ว่าหากพระองค์ไม่ได้เคียงคู่กับมัทนาพระองค์จะยอมตายเสียดีกว่า หากมีชีวิตอยู่โดยไม่มีมัทนาก็เหมือนราวกับว่าชีวิตของตนได้ตายไปแล้ว มีชีวิตอยู่ก็เหมือนตายทั้งเป็น ทุกข์หนักหัวใจระทมตลอดไป สุขเข็ญยอมเสียเกียรติของตนขอร้องอ้อนวอนมัทนาอย่างหนัก ทั้งที่ตนเองเป็นเทพผู้มีอำนาจ เห็นได้ชัดว่าสุขเข็ญหลงใหลมัทนาทั้งในรูปลักษณ์ภายนอก กาย น้ำเสียง รวมไปถึงเสน่ห์หาคามารมณ์ บรรณานาที่จะอยากได้นางมาเป็นชายา แม้ว่าจิตรระจะวาดรูปหญิงที่มีรูปโฉมงามเพียงใด สุขเข็ญก็ยังคงคิดว่าไม่มีผู้หญิงใดในโลกจะเทียบมัทนาได้ ดังบทประพันธ์

ปวงรูปเจ้าวาทมานี้ เปนรูปนารี ที่ล้วนประเสริฐเลิดงาม
แต่กุดูทุกคนงาม ก็ยังเห็นทราม กว่านาริรัตน์มัทนา
ฉะนั้นแม้ไม่อาจหา เทียมเท่ามัทนา ฤกจะกล่าวชมเชย?

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467)

สุขเข็ญมีข้อดีคือเป็นผู้ที่มีความมั่นคงในความรักก็จริง แต่ภายจิตใจเป็นผู้ที่เอาแต่ใจตนเอง รวมไปถึงเป็นคนที่ยึดติดโมโหง่าย เป็นคนที่ยากได้อะไรตนต้องได้สมใจ และคิดว่าตนเองมีอำนาจจะสามารถสั่งการอะไรก็ได้โดยไม่ต้องร้องขอ การเป็นตัวละครที่เป็นบุคคลชั้นสูง มีฤทธิ์เดชมากเหนือเทวดาทั้งปวงในสวรรค์ จึงทำให้สุขเข็ญกลายเป็นคนที่เห็นแก่ตัว เอาแต่ใจตนเอง อยากได้สิ่งใดต้องยอมได้ เป็นคนโกรธง่าย และอารมณ์รุนแรง ซึ่งตรงกับ พระอิทธิธรรมปิฎกเล่มที่ 2 วิภังคปกรณ์ อธิบายว่า หมายถึงความแค้น ความขุ่นแค้น สภาพแค้น สภาพขุ่นแค้นของผู้ที่ถูกกระทบด้วยความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคทรัพย์ ความเสื่อมศีล หรือความเสื่อมทิวาธิ ของผู้ที่ถูกกระทบด้วยเหตุแห่งทุกข์ ดังเช่นในตอนที่มีมัทนาปฏิเสธความรัก ทำให้สุขเข็ญเปลี่ยนอารมณ์ฉับพลันเพราะการถูกขัดใจในสิ่งที่ต้องการ ถึงขั้นขึ้นเสียงใส่มัทนาด้วยความโกรธว่า

(ตวาด) อุเหม!

มะพะนาซะเจ้าเลห์

ซิจิข้างจ้านรรจา

ตะละคำอุวาทา

ฤ กระบิตกระบวนความ

ดนุถามก็เจ้าไซ้

บ มิตอบ ณ คำถาม

วนิดาพยายาม

กะละเล่นสำนวนนวน

(บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, วรรณคดีวิจักขณ์ ม.5 : 86)

และเมื่อสาปนางมัทนาแล้ว สุขเข็ญยังเอาแต่ใจตนเอง ด้วยการบอกว่าหากมัทนารักชายใดแล้วเป็นทุกข์เกินจะทนอยู่ได้ ขอให้มัทนากลับมาหาตน พร้อมกล่าวขอร้องอ้อนวอนตนจึงจะยกโทษ

ให้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสุเทษณ์เป็นคนแค่นใครแค่นฝังใจ เมื่อไม่สมหวังก็ทำให้อีกฝ่ายไม่มีความสุข มีความถือตนว่าตนเองเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่สวรรค์ ถ้าถูกหมิ่นเกียรติแล้ว การยกโทษให้ไม่ใช่เรื่องง่าย การถูกตามใจมามากบวกกับอำนาจที่มีล้นมือ จึงทำให้สุเทษณ์เป็นเทพที่มีความไม่เที่ยงธรรม ไม่ฟังเหตุผลจากใครแม้แต่คนเดียว ดังในตัวบท

หากรักชายแล้วมัทนา บมีสุชา ภริมย์เพราะเรดิร้างรัก
และนางเป็นทุกข์ยิ่งนัก จนเหลือที่จัก อดทนอยู่อีกต่อไป
เมื่อนั้นฉิวว่าอรไท กล่าววอนเราไซ้เร เราจึงจะงดโทษทัณฑ์
(บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 89)

3.5.3.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

อันตัวเรานี้ จิตจ่ออยู่ที่ โฉมมะทะน้ำ
ผู้เล็ดเลอสรร ในชั้นกามา พระจรฟากฟ้า บมีใครทัน
ตั้งแต่เราเกิดมา เกิดในฟากฟ้าพิภพภูมิสวรรค์
เห็นเราต้องจิต คิดอยากเซยขวัญ แต่ไฉนนางนั้น หล่อนไม่ปลงใจ
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467)

สุเทษณ์ในบทบาทของเทวดาผู้ยิ่งใหญ่เป็นเทวดาผู้ที่ไม่เคยถูกขัดใจ เป็นเทวดาที่ใหญ่ที่สุดในสรวงสวรรค์ ดังนั้นจึงมีความถือตนมาก อีกทั้งในอดีตชาติก็ยังเป็นกษัตริย์ที่บำเพ็ญตบะ เปี่ยมไปด้วยพรหมวิหาร 4 ในชาตินี้จึงเปิดเป็นเทพที่มีฤทธิ์มาก มีพลังวิเศษ ดังในตอนต้นเรื่องที่เป็ลล้าเหว เทวดาทั้งหลายได้สรรเสริญ ได้กล่าวถึงสุเทษณ์ว่า “ทรงธรรมล้ำมนุษย์ ฤทธิ์วิมลมหาศาล” หรือ “เหล่าข้าพ้พระเดช ปกป้องเกศข้าทั้งปวง จึงพร้อมณแดดวง ภัคดีหมายถวายพระพร” แสดงให้เห็นว่าสุเทษณ์เป็นเทพที่เหล่าเทวดานางฟ้าให้ความเคารพยำเกรง เป็นผู้มีอำนาจที่สุด เหล่าเทพทั้งหลายจึงต้องมาสวามิภักดิ์แสดงความเคารพและถวายพระพรอยู่ตลอดเวลา และในบทประพันธ์อีกตอนที่สุเทษณ์ได้อ้างถึงตนเองว่าเป็นผู้มีฤทธิ์แกร่งกล้า โดยเริ่มต้นว่าเกริ่นถึงตัวเองว่า “ด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ อันประมวลมี ณ ตัวกูผู้แรงหาญ”

การกระทำและจุดมุ่งหมายของตัวละครเอกสุเทษณ์ในเรื่องคือ การทำอย่างไรก็ได้ให้ตนสมหวังในความรัก เช่นในองก์ที่ 1 สุเทษณ์ได้ให้มายาวินใช้มนต์สะกดเรียกมัทนามาหาตนก็เพราะความรักความหลงในตัวของนาง จนลืมนึกถึงข้อเสียของการใช้มนต์สะกด ว่ามัทนาจะไม่ได้รักพระองค์ด้วยใจเส่นหา แต่จะรักพระองค์ก็เพราะเล่ห์มนต์สะกด หลังจากนั้นพระองค์จึงสั่งให้คลายมนต์

แต่กลับพบว่าไม่เป็นอย่างหวัง เพราะถึงอย่างไรมัทนาก็ไม่มีทางรักตนได้ ด้วยความโกรธแค้นรวมไปถึงการอยากครอบครองแต่ตนไม่มีสิทธิ์ครอบครอง สุดท้ายสุเทษณ์จึงบันดาลโทษะ ใช้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผลทั้งปวง สาปให้มัทนาเป็นดอกกุหลาบพร้อมกับให้นางต้องเผชิญชะตากรรมเลวร้ายเกี่ยวกับความรัก เพื่อให้นางได้เข้าใจความเจ็บปวดของตนเมื่อผิดหวังจากความรัก ดังตัวบทต่อไปนี้

กุสาปมัทนานงคราญ	ให้จุติผ่าน	ไปจากสุราลัยเลิศ
สู่แดนมนุษย์และเกิด	เป็นมาลีเลิศ	อันเรียกว่ากุพพะกะ
ให้เป็นเช่นนั้นกว่าจะ	รู้สึกอูระ	ระอุเพราะรักจริงเชียว
ทุกเดือนเมื่อถึงวันเพ็ญ	ให้นางนี้เป็น	มนุษย์อยู่กำหนดมี
เพียงหนึ่งทิวาราตรี	แต่หากนางมี	ความรักบุรุษเมื่อใด
เมื่อนั้นแหละให้ทรมายัย	คงรูปอยู่ไซ้	บ่คืนกลับเป็นบุพผา

(บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 88-89)

ในที่สุดมัทนาจึงถูกสุเทษณ์สาปให้กลายเป็นดอกกุหลาบลงมากเกิดในป่าหิมะวัน เมื่อฤๅษีกาละทรศินไปพบเข้าจึงได้นำปลุกไว้ข้างกระท่อม และเมื่อรู้ว่าทุกคืนวันพระจันทร์เต็มดวง มัทนาจะกลายร่างเป็นหญิงสาว ก็ได้เลี้ยงดูมัทนาเหมือนลูก ส่วนมัทนาเองก็ได้ปรนนิบัติรับใช้ฤๅษีตลอดมา เมื่อได้พบกับชยเสน มัทนาก็เกิดความรักจึงได้กลายร่างเป็นมนุษย์ หลังจากนั้นกลับพบความจริงว่าชยเสนมิมเหสีอยู่แล้ว เมื่อมัทนามาอยู่ในวังจึงถูกนางค่อมคนรับใช้ของนางจันทิโสรัยว่าเป็นชู้กับสุรางค์ชยเสนจึงได้สั่งประหารชีวิตนาง แต่ทหารกลับไม่ได้ประหาร มัทนาจึงได้กลับมาอยู่ที่กระท่อมกับพระฤๅษีดังเดิม มัทนาผิดหวังและเสียใจมากกับความรักครั้งนี้ นางได้ขอร้องอ้อนวอนสุเทษณ์ให้กลับมารับนางขึ้นไปอยู่บนสวรรค์เช่นเดิม ดังความว่า

ข้าพระบาทะฤๅษีเขลา	และเฉาและโหด
คงมิพ้นสุระพิโรธ	และโทษะกร
ข้าเฉลยพระมะธูรส	สุราดิศร
ได้ก็ดังประดุจก่อน	ณ ภูมิสวรรค์

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467)

การกระทำของสุเทษณ์เป็นผลสำเร็จ เพราะมัทนาได้กลับมาขอร้องอ้อนวอนขอกลับไปบนสวรรค์ แต่ถึงกระนั้นนางก็ยังยืนกรานที่จะไม่รับรักของสุเทษณ์ และขอร้องให้สุเทษณ์ช่วยทำให้ท้าวชยเสนกลับมาหานาง สุเทษณ์ได้ยินดังนั้นจึงโกรธนางมัทนา พร้อมกับสาปให้นางกลายเป็นดอก

กุหลาบไปตลอดกาล จะเห็นได้ว่าสุดท้ายแล้วตัวละครสุเทษณ์ในเรื่องมัทนะพาธา ก็ไม่สมหวังในความรัก เพราะความเอาแต่ใจของตนเอง อีกทั้งยังใช้อารมณ์โทสะนำจึงทำให้เรื่องราวบานปลายใหญ่โตขึ้น การที่สุเทษณ์ไม่ยอมรับความจริงว่ามัทนาไม่สามารถรักตนได้ จึงนำมาสู่โศกนาฏกรรมอันน่าเศร้า เพราะตัวละครทั้งสามตัว คือสุเทษณ์ มัทนา และชัยเสน ต่างก็ผิดหวังในความรักครั้งนี้

3.5.3.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “สุเทษณ์”

จากการวิเคราะห์ตัวละครเอกชายสุเทษณ์ในบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา จะเห็นได้ว่าผู้แต่งทำให้ตัวละครนี้สมจริงที่สุด มีลักษณะนิสัยคล้ายมนุษย์ เช่นการรู้สึกรัก การรู้สึกโกรธเมื่อคนที่รักไม่รักตอบ และรู้สึกโกรธเมื่อตนไม่สมหวังในความรัก สุเทษณ์เป็นถึงเทพผู้ยิ่งใหญ่ แต่สุดท้ายก็พ่ายแพ้ให้กับกิเลสตัณหาของตน ความอยากได้ อยากมีและอยากครอบครองนางมัทนาจึงนำมาซึ่งความทุกข์แสนสาหัส จนทุกชั้นนั้นแปรเปลี่ยนเป็นความโกรธแค้นชิงชังใช้อำนาจของตนในทางที่ผิดถึงขั้นสาปนางฟ้าผู้บริสุทธิ์ที่ไม่รู้ว่าเพียงแค่นั้นไม่รับรักเจ้าแห่งเทวดา ผู้ยิ่งใหญ่จะมีความผิดขั้นร้ายแรงชีวิตต้องกลายเป็นดอกไม้ธรรมา ผจญชะตากรรมที่น่าขมขื่น

ดังนั้นตัวละครสุเทษณ์จึงเป็นตัวละครที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ลุ่มหลงในความรัก สุเทษณ์หลงในความงามของมัทนา อยากครอบครองนางไว้แต่เพียงผู้เดียว เมื่อนางไม่เล่นด้วย จึงใช้อำนาจของตนกลั่นแกล้งนาง จะเห็นได้ว่าสุเทษณ์เป็นเทพที่ยิ่งใหญ่แต่กลับไม่มีคุณธรรม ไม่ฟังเหตุผล ใช้แต่อารมณ์และความคิดส่วนตนในการตัดสินผู้อื่น และถึงจะมีอำนาจบันดาลสิ่งใดก็ได้ แต่ก็ไม่สามารถทำให้มัทนามารักตนเองได้ ความรักหากเกิดขึ้นแล้วย่อมนำมาซึ่งความสุขและความทุกข์ ดังคำกล่าวที่ว่า “ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์” จากเรื่องนี้จะทำให้เราได้เห็นถึงโทษและพิษของความรักว่ามีความร้ายแรงถึงขั้นทำให้คนเราสามารถทำทุกอย่างได้เพื่อตนเองและคนที่ตนเองรัก ดังนั้นตัวละครเอกชายสุเทษณ์จึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ลุ่มหลงในความรักจนนำมาซึ่งเรื่องราวอันวุ่นวายในชีวิต

3.6 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักช์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักช์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทั้งสิ้น 3 ได้แก่ ขุนช้าง จากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา กวนอู จากสามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ และวีรสการพราหมณ์ จากสามัคคีเภทคำฉันท์ มีรายละเอียดดังนี้

3.6.1 เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง โดยเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีผู้สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินของสมเด็จพระรามาธิบดีที่

2 สอดคล้องกับรื่นฤทัย สัจพันธ์ (2559) ที่กล่าวว่าเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีเอกของไทย ที่มีอายุยืนยาวราว 400 ปี และหากนับตั้งแต่เรื่องขุนช้างขุนแผน ถูกนำมาเล่าขานก่อนจะมีผู้นำไป แต่งเป็นกลอนเสภา อายุของวรรณคดีเรื่องนี้ก็ยิ่งยืนยาวเพิ่มขึ้นอีกกว่าร้อยปี ความนิยมชมชื่นใน วรรณคดีเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่ยังสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเกิดจากมูลเหตุหลายประการ ได้แก่ความคมคายเข้มข้นของบทเจรจา ความโดดเด่นในด้านบุคลิกของตัวละคร ความสะท้อน อารมณ์รุนแรงในชะตากรรมพลิกผันของมนุษย์ ฯลฯ ตลอดจนภูมิปัญญาและวิถีชีวิตไทยในอดีตที่พรั่ง พร้อมบริบูรณ์อยู่ในวรรณคดีเรื่องนี้

ขุนช้างขุนแผนเป็นตำนานที่เล่าต่อกันมาในเมืองสุพรรณบุรี และกาญจนบุรี โดยในตำนานเล่า เพียงว่า มีนายทหารฝีมือดีผู้หนึ่งมีตำแหน่งเป็นขุนแผน รับราชการในสมัยสมเด็จพระพันวษา หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และได้ถวายดาบฟ้าฟื้นแด่สมเด็จพระพันวษา ลักษณะของวรรณคดี เรื่องนี้ที่เป็นเอกลักษณ์มากที่สุดคือเป็นเรื่องราวของชาวบ้าน มีการชิงรักหักสวาท มีการใช้คาถาอาคม และมนต์ดำต่าง ๆ กล่าวคือเป็นเรื่องวุ่นวายของชาวบ้าน ซึ่งตัวบทถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาที่เรียบง่าย มีการใช้คำที่สะท้อนอารมณ์ กระแทกแค้น เสียดสี ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วรรณคดีเรื่องนี้ เป็นที่นิยมของผู้คนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นวรรณคดีที่อ่านง่ายและสนุกสนาน เพลิดเพลิน

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีลักษณะเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ จำนวน 43 ตอน และตอนขุนช้างถวายฎีกา เป็น 1 ใน 8 ตอนที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดของ กลอนสุภาพที่ไพเราะทั้งคำและเนื้อเรื่อง โดยเรื่องย่อในตอนขุนช้างถวายฎีกา จะกล่าวถึงจมนัวยหรือ พลายงาม หลังจากที่ชนะคดีความขุนช้างแล้ว ขุนช้างได้พานางวันทองกลับไปอยู่กับตนที่สุพรรณบุรี ส่วนตัวพลายงามก็กลับไปอยู่ที่บ้านพร้อมลูกเมียและญาติพี่น้องของตน แต่รู้สึกว่าเขาตนเองขาดแม่ คิดอยากที่จะนำตัวของแม่กลับมาอยู่ด้วยกัน เกิดความคิดจะลักลอบขึ้นเรือนขุนช้างเพื่อชวนแม่หนีมา อยู่กับตน ในตอนแรกนางวันทองไม่ยินยอมเพราะกลัวจะเป็นเรื่องอับอายเกิดคดีความขึ้นอีก แต่พลาย งามไม่ยอม นางวันทองจึงจำยอมไปกับพลายงาม

ฝ่ายขุนช้างหลังจากนอนหลับก็ฝันร้ายผวาตื่นขึ้นมาไม่พบนางวันทองจึงเรียกหา แต่ก็ไม่มีเสียง ใดตอบกลับมา เมื่อออกมาถามหากับบ่าวไพร่ก็ไม่มีใครทราบว่ามีนางหายไปไหน จึงเกิดเรื่องราววุ่นวาย ขึ้นในตอนเช้าที่บ้านของขุนช้าง ขุนช้างรู้สึกโกรธที่ตนเองโดนเหยียดหยามถึงสองครั้งสองครา และได้ทราบเรื่องจากคนของพลายงามที่เดินทางมาบอกว่าพลายงามได้ใช้คนมาตามนางวันทอง กลางดึกเพื่อไปดูใจตนเพราะป่วยหนัก ขุนช้างยิ่งทวีความโกรธเพราะพลายงามช่างกล้าละลาบละล้ง ช่มเห้งไม่เกรงใจตน ใช้อำนาจบาทใหญ่เข้าบ้านออกนอกในบ้านของตนอย่างไม่เกรงกลัว จึงร่างคำร้อง ถวายฎีกาต่อพระพันวษา ด้วยวิธีลอบคอบมายังเรือพระที่นั่งเพื่อถวายฎีกา ทำให้สมเด็จพระพันวษา โกรธมากเมื่อได้อ่านคำถวายฎีกาของขุนช้าง สั่งให้ทหารไปตาม ขุนแผน นางวันทอง และจมนัวย

ในทันที พระพันวษาเมตตา จึงให้นางวันทองเข้าเฝ้า และตรัสถามนางวันทองว่าจะเลือกอยู่กับใคร เพราะสาเหตุความวุ่นวายทั้งหมดนี้เกิดจากนางวันทองทั้งสิ้น นางวันทองตกประหม่า เกรงกลัวพระอาญาและเกรงว่าคำตอบของตนจะไม่ถูกใจสมเด็จพระพันวษาจะทำให้พระองค์ทรงกริ้วอีก จึงไม่สามารถบอกได้ว่าตนจะอยู่กับใคร สมเด็จพระพันวษาก็ริ้วมาก บอกว่านางวันทองเป็นหญิงหลายใจ จึงสั่งประหารชีวิตนางวันทองในที่สุด

3.6.1.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.6.1.1.1 กายภาพ

ตัวละครขุนช้าง ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา เป็นเพียงตอนสั้น ๆ ที่ถูกตัดมาอยู่ในบทเรียน จึงทำให้ไม่มีการกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของขุนช้าง ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าเพิ่มเติมจากตัวบท เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เพื่อให้เห็นภาพของตัวละครนี้มากขึ้น จากการศึกษาพบว่าขุนช้างเป็นตัวละครที่ถูกผู้เขียนทำให้มีความอาภัพตั้งแต่แรกเกิด กล่าวคือขุนช้างมีความอัปมงคลตั้งแต่อยู่ในท้องของนางเทพทอง ก่อนที่นางเทพทองจะตั้งครรภ์นางได้ฝันถึงนกตะกรุมตัวหนึ่งที่ไดบินโฉบมาคาบข้างพลายตายเฝ้าเหม็นอิดน่าสะอิดสะเอียนเข้ามาในห้องของนาง ในฝันนางได้นอนกอดกับข้างเฝ้าจนกลืนควาเหม็นเฝ้าคละคลุ้งติดจมูก จนกระทั่งนางได้สะดุ้งตื่นขึ้นมาอาเจียนยกใหญ่ ขุนศรีวิชัยจึงบอกกับนางว่านางอาจจะตั้งท้อง ดังบทประพันธ์

ฝ่ายนางเทพทองนั้นนอนหลับ	พลิกกลับก็เพื่อละเมอฝัน
ว่าข้างพลายตายกลิ้งตลิ่งชัน	พองขึ้นหัวนั้นเฝ้าไขลงไป
ยังมีนกตะกรุมหัวเห่	บินเตร่เฝ้าแต่ป่าใหญ่
อ้าปากคาบข้างแล้ววางไป	เข้าในหอกกลางที่นางนอน
ในฝันนั้นว่านางเรียกนก	เชิญเจ้าขรหัวถกมานี้ก่อน
นางคว่าได้ตัวเจ้าหัวกล่อน	กอดนกกับข้างนอนสบายใจ
ครั้นตื่นพื้นตัวปลุกผิวพลัน	เหียนรากตัวสั่นไม่กลั่นได้
ให้เหม็นข้างเหม็นนกกติดอกใจ	โหยโหยอีกพ่อข้าไหวช่วยทุบคอ

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, 2555)

ขุนช้างได้รับความเกลียดชังจากการคาดตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เพราะขณะที่นางเทพทองแพ้ท้องก็รู้สึกอยากกินแต่ของแสดง เช่น เหล้า เต่า ปลาไหล แยม บึง อังนา สารพัดสัตว์ที่นำตาน่าเกลียดน่ากลัว เมื่อขุนช้างคลอดออกมา ทำให้นางเทพทองตกใจในรูปร่างลักษณะของลูกชายตนเอง เพราะเด็กที่

คลอตออกมาขึ้นหัวล้านตั้งแต่กำเนิด จนนางออกปากว่าเสียแรงที่ตนอุ้มท้องมาจนถึง 10 เดือน
นางรับไม่ได้พร้อมทั้งรู้สึกอับอายที่ลูกออกมาหน้าตาอัปลักษณ์คล้ายกับคนพิการเช่นนี้ ดังตัวบท

นางเทพทองเหลียวหน้าคว่ำลูกชาย	พลิกคว่ำหางอยู่ตัวสั้น
ทุตุลุกบดสีเหมือนผิปั้น	หัวล้านในครรภ์ดังวงเดือน
เสียแรงอุ้มท้องประคองมา	ชกโคตรแม่อำยหมาขี้เรื้อนเปื้อน
เลี้ยงมันไว้โยยายเพื่อนเรือน	หัวเหมือนโคตรช้างไหนให้เกิดมา
นางเทพทองร้องด่าอำยยาจก	ช่างเด่นหยกหยกเหมือนตลกโขน
ยัดไว้ไม่นิ่งตละลิงทโมน	อำยผีโลนที่ไหนปั้นใส่มา
ไม่มีใจที่จะใคร่เข้าอุ้มชู	เหมือนค่างครอกหลอกกูดูขายหน้า
ทำดาบ้องแบ้วแมวกินปลา	อำยตายห้าดาแข้งไม่เว้นวัน

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, 2555)

จากตัวบทข้างต้น แสดงถึงความเกลียดชังของผู้เป็นแม่คือนางเทพทองเป็นที่รู้กันทั่วในบ้าน
ทั้งญาติรวมถึงป่าวไพร่ เพราะการแสดงออกของนางเทพทองที่ไม่ยอมอุ้ม ไม่ยอมเอาใจใส่เลี้ยงดูขุน
ช้าง นางกลับมีท่าทีรังเกียจขยะแขยงและด่าว่าอยู่ตลอดเวลาเมื่อเห็นหน้าของขุนช้างลูกชายตนเอง
นอกจากหัวล้านแล้วลักษณะภายนอกที่ผิดปกติของขุนช้างคือ “มีขนบริเวณหน้าอก” ไม่เหมือนเด็ก
แรกเกิดคนอื่น ๆ และเหตุที่ได้ชื่อว่าขุนช้างเพราะว่าแม่ฝันว่านกตะกรุมคาบช้าง ดังในบทประพันธ์

แม่ฝันว่านกตะกรุมคาบช้าง	บินมาแต่ทางพนาสนท์
พาไปให้ถึงในเรือนตน	หัวล้านอกขนแต่เกิดมา
จึงให้นามตามเหตุทั้งปวงมา	หลานรักของข้าชื่อขุนช้าง

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, 2555)

ด้วยความที่ขุนช้างเป็นคนที่มีความอากัปกิริยาตั้งแต่กำเนิด เมื่อเติบโตขึ้นความอัปลักษณ์เรื่อง
หัวล้านของขุนช้างก็กลายเป็นปมด้อย ที่ถูกกล่าวเน้นย้ำซ้ำซากจากเด็กหนุ่มสาวคราวเดียวกัน เพื่อนวัย
เด็กมักจะล้อปมด้อยของขุนช้าง มองขุนช้างเป็นตัวตลกเสมอ ดังตัวบทต่อไปนี้

พอขุนช้างสามขวบไปเที่ยวเล่น	เด็กเห็นก็กลัวจนตัวสั่น
โน่นแน่แม่เอ๋ยอะไรนั่น	มันอำปากยิงฟันข้าพรั่นใจ

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, 2555)

ไม่เพียงแต่เด็กวัยเดียวกันที่ล้อเลียนรังเกียจขุนช้างเหล่าชาวบ้านในละแวกนั้นก็ไม่ว่า
ทุกคนต่างพูดถึงลักษณะภายนอกของขุนช้างที่ผิดแผกแปลกไปจากคนอื่นจากสนุกปาก พร้อมทั้ง
ล้อเลียนขุนช้างว่าเป็นลิงหรือค่าง หรือผีมาเกิดบ้าง จนทำให้ขุนช้างกลายเป็นเด็กที่ไม่กล้าสู้หน้าใคร
เป็นเด็กมีความขี้อาย ขี้ขลาดขี้กลัว มีความป่หามา ขาดความมั่นใจในตนเอง

3.6.1.1.2 สังคม

มาข้าจะกล่าวบทไป	ถึงขุนศรีวิชัยคนขยัน
เป็นนายกรมช้างกองนอกนั้น	บ้านอยู่สุพรรณพารา
เป็นเศรษฐีมีทรัพย์นับร้อย	บ่าวไพร่น้อยใหญ่ก็หนักหนา
ได้นางเทพทองเป็นภรรยา	อยู่ท่าสิบเบี้ยเมืองสุพรรณ ฯ

(เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, 2555)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งได้กล่าวถึงประวัติของขุนช้างว่า ขุนช้างเป็นลูกชายคนเดียว
ของขุนศรีวิชัยและนางเทพทอง มีภูมิลำเนาอยู่ที่ท่าสิบเบี้ย จังหวัดสุพรรณบุรี ครอบครัวของขุนช้างมี
ฐานะเป็นเศรษฐี มีบ่าวไพร่คอยรับใช้ปรนนิบัติมากมาย นับว่าสถานะทางสังคมของขุนช้างในเรื่อง
เป็นสังคมของคนมีฐานะ การเป็นคนมีฐานะผลที่ตามมาคือมีคนคอยนับหน้าถือตา อย่างกรายไปแห่ง
หนตำบลใดย่อมมีแต่คนเกรงอกเกรงใจ นอกจากนี้ในตอนขุนช้างถวายฎีกา ขณะที่จมน้ำไวแสบขึ้น
เรือนขุนช้าง ได้มีการบรรยายลักษณะภายในตัวบ้านของขุนช้างว่ามีความใหญ่โต โอโถง ภายในตัว
เรือนเต็มไปด้วยบ่าวไพร่นอนเรียงราย ด้านในมีของมีค่า เครื่องแก้วราคาแพงส่องประกายแวววับตา
ดังตัวอย่าง

หอมหวนยอวโลบบุปผชาติ	เบิกบานก้านกลาดกิ่งไผ่
เรณูฟุ้งนจรใจ	ย่างทำว้าวไปไม่โครมคราม
ข้าไทนอนหลับลงทับกัน	สะเดาะกลอนกลอนลั่นถึงชั้นสาม
กระจกฉากหลากสลับวับแววมว	อร่ามแสงโคมแก้วแวววับตา
มานมูลีมีฉากประจำกัน	อัมจันทร์เครื่องแก้วก็หนักหนา
ชมพลางอย่างเอื้องข้าเลื่องมา	เปิดมุ้งเห็นหน้าแม่วันทอง

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 24)

3.6.1.1.3 จิตวิทยา

ขุนช้างเป็นคนที่ปากคอเราะร้าย มีนิสัยขี้โมโหเอาแต่ใจตนเอง ด้วยความที่บ้านของขุนช้างมีฐานะร่ำรวย ทำให้ขุนช้างกลายเป็นคนที่ถูกชังใจไม่ได้ นอกจากนี้ลักษณะนิสัยของขุนช้างในตอนขุนช้างถวายฎีกา คือมีนิสัยเจ้าคิดเจ้าแค้น จ้องจะเอาคืนตามจองเวรผู้อื่นทุกเมื่อหากทำให้ตนไม่ถูกใจ เช่น ในตอนที่ขุนช้างทราบข่าวนางวันทองหายตัวไป ใจนั้นก็เป็นที่รวมทั้งอยากได้ตัวของนางวันทองคืนกลับมา แต่อีกใจก็กลัวว่านางวันทองสารพัดว่า “ไม่คิดว่าจะเป็นเห็นว่าแก่ ยังสาระแนหลบลีหนีไปไหน” ซึ่งนับว่าขุนช้างเป็นคนที่ฉลาดมากเพราะเมื่ออยู่กับนางวันทองแสวงหาตัวเองเป็นคนดี เพราะไม่แสดงด้านที่ไม่ดีของตนออกมาให้นางวันทองเห็น แต่เมื่อถูกชังใจ และพบว่านางวันทองได้หนีไปก็เกิดอารมณ์โมโห สบถคำหยาบคายใส่นางวันทอง ดังตัวบทต่อไปนี้

ครานั้นขุนช้างฟังบ่าวบอก	เห็งออกโคมล้านกระบาลใส
คิดคิดให้แค้นแสนเจ็บใจ	ช่างทำได้ต่างทุกอย่างจริง
สองหนสามหนกันแต่หนี	พลั้งทีลงไม่รอดนางยอดหญิง
คราวนั้นอายขุนแผนมันแน่นิ่ง	นี่คราวนี้หนีวิ่งไปหาใคร
ไม่คิดว่าจะเป็นเห็นว่าแก่	ยังสาระแนหลบลีหนีไปไหน
เอาเถิดเป็นไรก็เป็นไป	ไม่เอากลับมาได้มิใช่กู

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 28)

ขุนช้างนับว่าเป็นบุคคลหน้าไหว้หลังหลอก มือถือสากปากถือศีล เป็นคนปากว่าตาขยิบ จะเห็นได้จากตอนที่จมีนไวย ส่งคนมาบอกขุนช้างว่า ได้ให้คนมาเชิญนางวันทองออกจากบ้านขุนช้าง เมื่อกลางดึก เพราะอยากให้นางวันทองไปดูใจอ้างว่าตนป่วย ขุนช้างเมื่อได้ยินดังนั้น ภายในใจโกรธจนแทบคุมสติตนเองไม่อยู่ แต่กลับป้อนหน้าบอกกลับว่าคนสนิทของจมีนไวยว่า ตนเองไม่ได้ว่าอะไรและยินดีมาก เพราะการเจ็บไข้กะทันหันของคนเราเป็นเรื่องปกติ ดีแล้วที่นางวันทองออกไปหาลูก และฝากบอกจมีนไวยว่าหากขาดเหลือสิ่งใดให้บอกตนได้ หลังจากบ่าวรับใช้ของจมีนไวยกลับไป ขุนช้างโกรธมากจนถึงขั้นล้มตัวลงนอนเพื่อระงับความโกรธของตนเอง ปากก็พาลด่าสองพ่อลูก ขุนแผนและจมีนไวยว่าได้มาทำลบลูก จ้องห้อง เหม่เกริมกับตนเองหลายครั้ง ดังตัวบท

ครานั้นขุนช้างได้ฟังว่า	แค้นดังเลือดตาจะหลังไหล
ดับโมโหโกรธาทำว่าไป	เราไม่ว่าไรสุดแต่ดี
การใช้เจ็บล้มตายไม่วายเว้น	ประจันอันเป็นทั้งกรุงศรี
ถ้าขัดสนสิ่งไรที่ไม่มี	ก็มาเอาที่นี่ยาเกรงใจ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 30)

ว่าแล้วปิดบานหน้าต่างผาง ขุนช้างเดือดดาลทะยานไล่
 ทอดตัวลงกับหมอนถอนหายใจ ดูดูเป็นได้เจียวันทอง
 เพราะกูแพ้ความจมีนไวย มันจึงเหิมใจทำจອງทอง
 พ่อลูกแม่ลูกถูกทำนอง ถึงสองครั้งแล้วเป็นแต่เช่นนี้

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 30)

อ้ายพ่อไปเซียงใหม่มีชัยมา ตั้งตัวดังพญาราชสีห์
 อ้ายลูกเป็นหมื่นไวยทำไมมี เห็นกูนี้คนผิดติดโทษทัณฑ์
 มันจึงข่มเหงไม่เกรงใจ จะพึงพาใครได้ที่ไหนนั้น
 ขุนนางน้อยใหญ่เกรงใจกัน ถึงฟ่องมันก็จะปิดให้มืดไป

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 30)

จากบทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าขุนช้างถึงแม้ว่าจะเป็นคนที่อาฆาต เคียดแค้นขุนแผน และจมีนไวยเป็นอย่างมาก แต่ลึก ๆ แล้วขุนช้างก็เป็นคนประเภทซื่อสัตย์ กลับหลังทำปากดี แต่เมื่อต่อหน้าไม่กล้า ขุนช้างยังคงยำเกรงตำแหน่งทางราชการของขุนแผนและจมีนไวย เพราะตนทราบดีว่า หากจะสู้กันในทางคดีความย่อมจะแพ้ทั้งสองคน เนื่องจากพรรคพวกขุนนางข้าราชการในราชสำนัก ต่างรู้จักทั้งขุนแผนและจมีนไวยพร้อมทั้งให้การช่วยเหลือทั้งสองแน่นอน

3.6.1.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

ลืมนตาเหลียวหานางวันทอง ไม่เห็นน้องห้องสว่างตะวันสาย
 ผ้าผ่อนล่อนแค้นไม่ติดกาย เห็นมานขาดเรียวยาวประหลาดใจ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 27)

ขุนช้างตัวสั่นเทาบอกบ่าวไพร่ เจ้าวันทองไปไหนอย่างไรหาย
 เอ็งไปคูให้รู้ซึ่งแยบคาย พบแล้วอย่าว่านวยให้เชื่องมา

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 28)

จากบทประพันธ์ข้างต้น บทบาทของสามีที่ดีของขุนช้าง แสดงให้เห็นว่าขุนช้างเป็น คุณลักษณะของสามีที่ดี คือมีความรักและความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ทั้งที่ในสังคมสมัยอยุธยา ผู้ชายไทย สามารถมีเมียได้หลายคน แต่ขุนช้างยังคงปักใจรักวันทองจนสุดหัวใจ และไม่มีวันทำร้ายภรรยาของตนให้เจ็บช้ำน้ำใจ ดังเช่น ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา เมื่อขุนช้างตื่นขึ้นมา

และพบว่านางวันทองหายตัวไปก็เกิดความตกใจจนไม่ได้แต่งเนื้อแต่งตัวใส่ผ้า รีบวิ่งหาเรียกบ่าวไพร่จน
สนั่นหวั่นไหว ภายในบ้านเกิดความโกลาหลุ่นวาย ด้วยความเป็นห่วงเป็นใยนางวันทอง สั่งบ่าวไพร่
ในเรือนตามหานางวันทองจนแทบพลิกแผ่นดิน

ตะโกนเรียกในห้องวันทองเอ๋ย	หาขานรับเช่นเคยสักคำไม่
ทั้งข้าของมากมายก็หายไป	ปากประตูปิดไว้ไม่ใส่กลอน
พลางเรียกหาข้าไทอยู่ว่าวุ่น	อิ๋นอิ๋มอิ๋นิมิอิ๋สอน
อิ๋มิอิ๋มาอิ๋สาคร	นิงนอนโยหวามาหากู

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 27)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าขุนช้างเมื่อทราบข่าวนางวันทองหายตัวไปก็ไม่ได้นิ่งดูตาย
เพราะด้วยความรักความผูกพัน และความเป็นสามีที่ตกใจเป็นห่วงภรรยาเกรงว่าจะเกิดอันตรายกับ
นาง จึงได้รับให้บ่าวไพร่ออกไปตามหานางวันทองอย่างเร่งด่วน นอกจากนี้อีกตอนที่ยืนยันได้ว่าขุนช้าง
เป็นสามีที่ดีมากสำหรับนางวันทองคือตอนที่พระพันวษาให้นางวันทองเลือกว่าจะอยู่กับใคร
นางวันทองเลือกไม่ได้ และได้กล่าวถึงความดีของขุนช้างไว้ว่า ตั้งแต่อยู่กับขุนช้าง ขุนช้างไม่เคยด่า
ทอนนางหรือใช้ถ้อยคำรุนแรงทำร้ายจิตใจเลยสักครั้ง อีกทั้งเงินทอง หรือข้าทาสก็สามารถใช้สอยได้
ตามใจ ดังตัวบท

ขุนช้างแต่อยู่ด้วยกันมา	คำหนักหาได้ว่าให้เคืองไม่
เงินทองกองไว้มิให้ใคร	ข้าไทใช้สอยเหมือนของตัว

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 38)

ตัวละครขุนช้าง ในตอนขุนช้างถวายฎีกา เป็นตัวละครที่มีจุดมุ่งหมายเดียวคือทำอะไรก็ได้
ให้ตนได้นางวันทองมาครอบครอง ถึงแม้วิธีการนั้นจะเป็นวิธีการที่ผิด ที่เสี่ยงต่อชีวิตของตนก็ยอม
ขุนช้างทนไม่ได้กับการที่ถูกจมน้ำไยหยามเกียรติศักดิ์ศรี ถึงหากต่อสู้กันซึ่งหน้ารู้ว่าตนแพ้อย่างราบ
คาบแน่นอน จึงได้ใช้วิธีที่สกปรกคือใช้การเขียนคำร้องฟ้องผู้มีอำนาจอย่างสมเด็จพระพันวษาเพื่อให้
ลงมาตัดสินคดีความ ขุนช้างนับว่าเป็นคนที่ซื่อฉลาด มีเล่ห์เหลี่ยมแพรวพราวและมักใช้ช่องทาง
ประโยชน์จากกฎหมาย จัดการกับคนที่มิเรื่องกับตน ดังในตัวอย่างต่อไปนี้ เมื่อขุนช้างตัดสินใจเขียน
ถวายฎีกาต่อพระพันวษา

ยั้งคิดยิ่งเดือดดาลทะยานใจ ฉวยได้กระดานชนวนมา
 ร่างฟุ้งฟ่องเทียบให้เรียบร้อย ถ้อยคำถึถ้วนเป็นหนักหนา
 ลงกระดาษพับไว้มิได้ซ้ำ อาบน้ำผัดผ้าแล้วคลาไคล

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 30)

พอเรือพระที่นั่งประทับที่ ขุนช้างก็รีลงดินท่า
 ลอยคอชูหนังสือตื้อเข้ามา ผุดโผล่โง้งหน้ายัดแคมเรือ
 เข้าตรงบโชนอันต้นกัญญา เพื่อนโขกลงด้วยกะล่าวาฬเสื่อ
 มหาดเล็กอยู่งานพัดพัดตกเรือ ร้องว่าเสื่อตัวใหญ่ว่าย่น้ำมา
 ขุนช้างตึงตื้อมือยัดเรือ มิใช่เสื่อกระหม่อมฉานล้านเกศา
 สู้ตายขอถวายฎีกา แค้นเหลือปัญญาจะทานทน

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 30)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ขุนช้างขาดความมีกาลเทศะว่ายน้ำเข้าไปหาเรือของพระมหากษัตริย์แบบโผงผาง ขุนช้างเสี่ยงชีวิตของตนเพื่อการแก้แค้นและนำหญิงที่ตนรักกลับคืนมาไม่ว่าวิธีใดก็ตาม ขุนช้างตัดสินใจว่ายน้ำเข้าหาเรือของสมเด็จพระพันวษาเพื่อยื่นฎีกาฉบับนั้นและยอมถูกลงโทษด้วยการเขียน เมื่อพระพันวษาได้อ่านฎีกายิ่งทรงกริ้วหนักเพราะรู้ว่าเป็นเรื่องของนางวันทองอีกครั้ง จนพระองค์กล่าวว่า “มันเคี้ยวเชือกทำเป็นอย่างไรกัน อีวันทองคนเดียวไม่รู้แล้ว” จนในที่สุดฎีกาฉบับนี้ก็เป็นฎีกาที่เปรียบเสมือนคมมีดฆ่านางวันทองคนรักของตน เมื่อนางวันทองตกประหม่าไม่สามารถตอบคำถามของสมเด็จพระพันวษาได้ว่าจะเลือกไปอยู่กับใคร พระพันวษาทรงกริ้วหนักจึงสั่งให้ประหารชีวิตนางวันทอง

ขุนช้างถวายฎีกาได้สำเร็จตามเป้าหมายของตน และทำให้ทุกคนต้องถูกเรียกเข้าพบพระพันวษาเป็นการด่วน ตัวละครแต่ละตัวต่างก็มีความผิดพลาดต่างกันไป เช่นบางคนอาจมีข้อคิดเห็นว่าขุนช้างไม่ควรจะใจร้อนไปยื่นถวายฎีกา หากไม่ถวายนางวันทองคงจะไม่ถูกตัดสินประหารชีวิตหรือจมน้ำไวก้ไม่ควรที่จะเข้าไปลักพาแม่ของตนออกมาจากบ้านขุนช้างในคืนนั้น เห็นได้ว่าทุกคนต่างเป็นชนวนเหตุให้เกิดโศกนาฏกรรมในครั้งนี้

3.6.1.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “ขุนช้าง”

จากการวิเคราะห์ตัวละครเอก “ขุนช้าง” ในหลายมิติเช่นทั้งทางด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านสังคมของตัวละครหรือแม้กระทั่งลักษณะนิสัยของขุนช้าง จะเห็นได้ว่าขุนช้างเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่เห็นแก่ตัว อยากได้แต่ประโยชน์ส่วนตนจนไม่คำนึงถึงสิ่งที่จะตามมาในภายหลัง ขาดการยั้งคิด

ยับยั้งชั่งใจ เพราะใช้อารมณ์โกรธเพื่อแก้ปัญหา ขุนช้างเป็นตัวละครเอกฝ่ายปรปักษ์ที่ผู้แต่งสร้างมาให้มีความสมบูรณ์แบบมากที่สุด ทั้งรูปร่างหน้าตาภายนอกที่อปลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัว รวมไปถึงข้างในจิตใจที่อปลักษณ์ไม่แพ้หน้าตา จึงนับได้ว่าตัวละครขุนช้างเป็นตัวละครมากมิติ มีความน่าสนใจในตัว ของมันเอง เช่นการทำให้ตัวละครเอกมีปมด้อยตั้งแต่เกิด เพื่อปูพื้นกล่าวถึงสิ่งที่ทำให้เขากลายเป็นคน เช่นนั้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปมด้อยซ่อนปมด้อย กล่าวคือทำให้มีหน้าตาอปลักษณ์และยังส่งผลไปถึงสภาพจิตใจของตัวละครที่บิดเบี้ยวเพราะคนในครอบครัวหรือคนรอบข้าง นอกจากนี้ภาพลักษณ์ อันแย่งของขุนช้างสำหรับมุมมองของพลายงามหรือจ่มื่นไวก็ยิ่งปรากฏในหลายตอนของตัวบท ดังต่อไปนี้

ฝ่ายพ่อมีบุญเป็นขุนนาง	แต่แม่ไปแนบข้างคนจั๋นไร
รูปร่างวิปริตผิดกว่าคน	ทรพลอัปรีดิ์ไม่ได้
ทั้งใจคอชั่วโฉดโหดไร้	ช่างหลงไปรักใคร่ได้เป็นดี

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 23)

อย่าเลยจะรับแม่กลับมา	ให้อยู่ด้วยบิดาเกษมศรี
พรากให้พ้นคนอุปาทว่ชาติอัปรีดิ์	ยิ่งคิดก็ยิ่งมีความโกรธา

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 23)

มาอยู่ไยกับอ้ายหินชาติ	แสนอุปาทว่ใจจิตริษยา
ดังทองคำทำเลียมปากกะลา	หน้าตาดำเหมือนมินหม่อมอม
เหมือนแมลงวันวันเคล้าที่เนาซัว	มาเกลือกกลั้วปทุมมาลัยที่หวานหอม
ดอกมะเดื่อฤจะเจือดอกพะยอม	ว่านักแม่จะตรอมระกำใจ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 25)

เพราะขุนช้างเกิดมาอปลักษณ์ ข้ำร้ายแม่ของตนเองยังรังเกียจคำทอทุกวัน เมื่อออกไปเล่นกับเพื่อนภายนอกก็ถูกเพื่อนล้อเลียนจนเกิดความแค้นเคือง ประหม่า ไม่กล้าสู้หน้าใคร ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุให้ขุนช้างใช้วิธีการแย่งนางวันทองมาโดยที่คิดว่าตนเองย่อมไม่ผิด เช่น ไข่เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงนางมา หรือใช้แม่กระທังเงินตราเพื่อซื้อวันทองให้มาอยู่กับตน จนวิธีสุดท้ายถึงขั้นเขียนฎีกาถวายคำร้องต่อพระเจ้าแผ่นดิน จนนำมาซึ่งความเศร้าในท้ายที่สุด

ดังนั้น ตัวละครขุนช้างจึงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่เห็นแก่ตัว ชี้ให้เห็นถึงโทษของการกระทำที่นึกถึงแต่ตนเอง จะนำมาซึ่งความย่อยยับต่อบุคคลรอบข้างด้วยเช่นกัน เรื่องราวของขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกาจึงนับว่าเป็นตอนจบที่น่าเศร้าของผู้หญิงที่ซื้อวันทอง ผัวลักมา ลูกมาลักไป

จนเกิดความยุ่งเหยิงวุ่นวายไปถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ จนต้องลงมาตัดสินปัญหาเรื่องสามภรรยา และแม่กับลูก กลายเป็นโศกนาฏกรรมอันน่าเศร้าสลดหดหู่ เรื่องราวความรักของคนสามคน ขุนแผน นางวันทอง และขุนช้าง จึงเป็นรักสามเส้าเคล้าน้ำตา วรรณคดีเรื่องนี้เต็มไปด้วยฉากจบ สะเทือนอารมณ์ความรู้สึกของคนอ่าน เมื่ออ่านแล้วเราจะรู้สึกได้ถึงความรู้สึกสับสน ประหม่าของนาง วันทอง ทำให้ผู้อ่านเอาใจช่วยตัวละครอยู่ทุกขณะ อีกทั้งยังสอดแทรกแนวคิดที่สำคัญเรื่องความไม่ให้ เห็นตัว ให้ผู้เรียนได้นำแนวคิดที่ได้จากภาพลักษณ์ตัวละครขุนช้าง จากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา ไปปรับใช้ทั้งในการเรียน การดำเนินชีวิต สอนให้คนเรารู้จักการเห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และการไม่ทำเรื่องเล็กให้กลายเป็นเรื่องลูกลามบาน ปลายใหญ่โตจนเกิดความยุ่งเหยิงตามมาภายหลัง

3.6.2 สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้ แปลหนังสือพงศาวดารจีนเป็นภาษาไทย 2 ฉบับคือ ไซฮั่นกับเรื่องสามก๊ก โดยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข ทรงอำนวยการแปลเรื่องไซฮั่นและ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ทรงแปลเรื่องสามก๊ก

สามก๊ก มีเนื้อหาวาดด้วยความรู้เรื่อง รุ่งโรย และการแตกแยกของอาณาจักรในแผ่นดินจีน โดยผู้มีบทบาททางการเมืองในราชสำนักต่างแสวงหาอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน ตั้งตนเป็นก๊กเป็น เหล่า ระยะเวลาในสามก๊กเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าเลนเต้จนถึงพระเจ้าจิ๋นอ๋อง ตลอดระยะเวลา 111 ปี ผู้นำต่างสู้รบแย่งชิงอำนาจกันระหว่างก๊กใหญ่สามก๊ก คือ จ๊กก๊ก หรือก๊กฮั่น อันเป็นก๊กที่เล่าปี่ผู้มีเชื้อสายราชวงศ์ฮั่น และเป็นพระญาติร่วมสายเลือดกับพระเจ้าเหียนเต้ ได้สถาปนาอำนาจเป็นพระเจ้าฮั่น ต่ง ครองเมืองเสฉวน โดยมีขงเบ้งนักปราชญ์แห่งพิชัยสงครามเป็นกุนซือและมีทหารเสือ กวนอุ เตียวหุย จูล่ง ม้าเฉียว และฮองตง เป็นผู้นำกองทัพที่เก่งฉกาจและช่วยเหลือเล่าปี่แผ่ขยาย อำนาจ

ข้างโจโฉขยับฐานะของตนจากการโค่นล้มอำนาจตั้งโต๊ะและลดพระราชอำนาจของพระเจ้าเหียนเต้จนเป็นเพียงหุ่นเชิด โจโฉใช้ความอดทนและหาช่องทางในการสะสมอำนาจ จนตั้งตนเป็นพระเจ้าวุ้ยอ๋องมีอำนาจสูงสุดที่เมืองฮูโต ต่อมาโจผีขึ้นเป็นใหญ่แห่งวุ้ยก๊ก โจโฉมีทหารฝีมือดีเป็นอันมาก หนึ่งในนั้นคือสุมาอี้ ผู้เป็นคู่ปรับคนสำคัญของขงเบ้ง ซึ่งทำให้ขงเบ้งไม่สามารถมีชัยชนะเหนือฝ่ายโจโฉ ได้ ส่วนขุนกวนมีอำนาจอยู่เมืองกังตั๋ง ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงตอนใต้ ขุนกวนสร้างอำนาจของตนจากการสืบเชื้อสายขุนเกียนและขุนซึก สะสมกองกำลังและความเกรียงไกรของกองทัพ แล้วได้สถาปนาตนเองเป็นพระเจ้าขุนกวนผู้เป็นใหญ่แห่งง่อก๊ก อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปแต่ละ

ก๊กที่ต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันค่อย ๆ เสื่อมกำลัง เริ่มจากจ๊กก๊กเมื่อหมดยุคของพระเจ้าเล่าปี่และขงเบ้งแล้ว อำนาจการปกครองในเมืองเสฉวนไม่มั่นคงอีกต่อไป ภายหลังเกียงอุยไม่สามารถค้าชูจ๊กก๊กได้ก็ถึงคราวเสื่อมสลาย ส่วนฝ่ายวุยก็ การปกครองเข้มแข็งกว่าก๊กใด สุมาเอี้ยนตั้งตนเป็นพระเจ้าจันอุ่หรือพระเจ้าจันอ๋องแล้ว ก็ยกทัพไปปราบจ๊กก๊ก ตั้งแต่นั้นมาแผ่นดินจีนรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวแห่งราชวงศ์จิ้น

สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉที่ถูกคัดมาไว้ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นี้ มีเนื้อเรื่องย่อกล่าวถึงสมัยพระเจ้าเหี้ยนเต้ โจโฉได้ตั้งตัวเป็นพระมหาอุปราชสำเร็จราชการแผ่นดิน คิดจะกำจัดเล่าปี่ซึ่งขณะนั้นครองเมืองซีจิ่วอยู่ จึงทำให้เล่าปี่ต้องหนีไปหลบภัยในเมืองกิ่ว จึงเป็นต้นเหตุให้โจโฉสามารถเข้ายึดเมืองได้ ต่อมาโจโฉจึงได้ยกทัพไปตีเมืองแท้ผือของกวนอู โจโฉใช้กลอุบายส่งทหารไปล่อลวงกวนอูให้ออกมาจากเมือง จากนั้นสั่งให้ทหารมาล้อมจับตัวกวนอูไว้ พร้อมกับให้เตียวเลี้ยว (ทหารฝ่ายของโจโฉ) ที่กวนอูเคยช่วยชีวิตไว้เข้าไปเกลี้ยกล่อมกวนอูให้ไปอยู่รับใช้โจโฉ กวนอูยอมจำนนและได้เข้าไปอยู่กับโจโฉ แต่ก็ยื่นเงื่อนไขทั้งหมดสามข้อเพื่อเป็นข้อเสนอ คือ ขอให้ตนได้รับใช้พระเจ้าเหี้ยนเต้ ขอให้ได้คุมครองปรนนิบัติพี่สะใภ้ทั้งสองคือกาสูหยินและบิสูหยิน ภรรยาของเล่าปี่ และข้อสุดท้ายขอให้ได้ไปหาเล่าปี่ทันทีเมื่อตนทราบว่าเล่าปี่พำนักอยู่ที่ใดโดยไม่มีความผิด ในตอนแรกโจโฉไม่ยอมรับเงื่อนไขข้อสุดท้าย เพราะคิดว่าลูกน้องของฝ่ายตรงข้ามจะเลี้ยวไว้อย่างไรก็ไม่เชื่อ เตียวเลี้ยวจึงได้ยกนิทานเรื่องอียิปต์ผู้กตัญญูขึ้นมาเล่าให้โจโฉฟังพร้อมกับบอกว่ากวนอูเป็นผู้ที่มีความกตัญญูอยู่มาก หากโจโฉเลี้ยวไว้ และสามารถมัดใจกวนอูไว้ได้ จะส่งผลดีกับกองทัพของโจโฉแน่นอน ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้โจโฉยอมรับข้อเสนอของกวนอู โจโฉได้พากวนอูเข้าไปถวายตัวกับพระเจ้าเหี้ยนเต้ และดูแลพี่สะใภ้ทั้งสองของกวนอูเป็นอย่างดี แต่ถึงอย่างไร กวนอูก็ยังคงแสดงออกถึงความสวามิภักดิ์ต่อเล่าปี่อย่างแน่วแน่ โจโฉเกิดความน้อยใจแต่ภายในใจลึกๆ ก็ยังเชื่อว่ากวนอูจะต้องตอบแทนตนเอง ตอนสุดท้ายเมื่อกวนอูทราบว่าเล่าปี่พำนักอยู่ที่เมืองกิ่ว กวนอูจึงได้ลาโจโฉเพื่อออกไปหาเล่าปี่ในที่สุด

3.6.2.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.6.2.1.1 กายภาพ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตัวละคร “กวนอู” จากวรรณคดีเรื่องสามก๊กดอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ จากการศึกษาการนำเสนอตัวละครกวนอู พบว่าตัวละครกวนอูเป็นตัวเอกของเรื่องเนื่องจากเป็นตัวละครที่มีบทบาทมากที่สุดในเรื่องและเป็นตัวหลักที่ทำให้เกิดเรื่องราวขึ้นในตอนนี้ กวนอูนับว่าเป็นขุนพลยอดนักรบแห่งกองทัพเล่าปี่แห่งจ๊กก๊ก แต่ในฉบับบทหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ 6 ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของกวนอูไว้ แต่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมพบว่า วรรณไว พัทโนทัย (2554) ได้บรรยายลักษณะทางกายภาพของกวนอูไว้ดังนี้

“กวนอูเป็นผู้ที่มีรูปร่างสูงใหญ่ 9 ฟุตจีน หรือประมาณ 6 ศอก ใบหน้าแดงเหมือน ผลพุทราสุก นัยน์ตาวาวรี คิ้วดัดหนอนไหม หนวดเครางามถึงอก มีง้าวรูปจันทร์เสี้ยวยาว 11 ศอก 82 ซั่ง เป็นอาวุธประจำกาย เรียกว่าง้าวมังกรเขียว หรือง้าวมังกรจันทร์ฉาย”

3.6.2.1.2 สังคม

วรรณไว พัทโนทัย (2554) กล่าวถึงสังคมของตัวละครกวนอูว่า กวนอูเดิมเป็นชาวอำเภอไคเหลียง มีชื่อเดิมว่าอำเภอฮอตตั้งไคเหลียง ดินแดนฮอตตั้ง ชื่อเดิมของเขาคือเฉิงเสียน ชื่อรองโซ่วฉาง (กนกพร เจริญแสนสวย, 2557)เกิดเมื่อวันที่ 24 เดือน 6 จินศักราชเอียงฮี ปี พ.ศ. 704 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าฮั่นฮวันเต้ ต่อมากวนอูได้มาพบกับเล่าปี่และเตียวหุยเมื่อครั้งปราบสงครามโจรโพกผ้าเหลือง ทั้งสามได้ร่วมสาบานเป็นพี่น้องกัน หลังจากนั้นกวนอูจึงได้ถูกแต่งตั้งเป็นทหารเอกอยู่รับใช้เล่าปี่เรื่อยมา

3.6.2.1.3 จิตวิทยา

จากวรรณกรรมจีนอิงประวัติศาสตร์ ฉบับแปลเรื่องสามก๊ก โดยเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้บรรยายลักษณะนิสัยของกวนอูว่าเป็นผู้ที่มีนิสัยห้าวหาญ กิริยาท่าทางองอาจน่าเกรงขามแก่ผู้พบเห็น กตัญญูรู้คุณคนและซื่อสัตย์เป็นเลิศ มีนิสัยรักความยุติธรรม มีคุณธรรมไม่ชมเชยรังแกผู้อื่นที่อ่อนแอกว่าและผู้ไร้ทางสู้ เป็นคนถือสัตย์ไม่ชอบการกดขี่ข่มเหง หยิ่งย่องในศักดิ์ศรีและมีความเชื่อมั่นในตนเอง ฝีมือเชิงยุทธ์เก่งกาจ เนื่องจากชำนาญตำราพิชัยสงครามและคัมภีร์ขุนซิวแต่เด็ก (กนกพร เจริญแสนสวย, 2557)

ความจงรักภักดีของกวนอูที่มีต่อเล่าปี่ในตอนนั้น จะเห็นได้จากตอนที่โจโฉมอบเสื้อผ้าชุดใหม่ให้กับกวนอูเพื่อเปลี่ยนด้วยเห็นว่าตัวเก่าที่ใส่อยู่ขาดวันแล้ว กวนอูรับเสื้อมาใส่แต่กลับใส่เสื้อใหม่ไว้ด้านในสุดแล้วจึงทับด้วยเสื้อเก่าขาดของตัวเองอีกชั้น โจโฉเห็นจึงแก้งถามว่ากวนอูเกรงว่าเสื้อที่ตนมอบให้นั้นจะเก่าเร็วหรือไม่ แต่กลับได้รับคำตอบว่า

“กวนอูจึงว่าเสื้อเก้านี้ของเล่าปี่ให้ บัดนี้เล่าปี่อยู่ที่ใดมิได้แจ้ง ข้าพเจ้าจึงเอาเสื้อผืนนี้ใส่ชั้นนอก คนทั้งปวงจะได้ครหานินทาว่าได้ใหม่แล้วลืมเก่า โจโฉได้ยินดังนั้นก็สรรเสริญกวนอูว่ามีความกตัญญูนัก แต่คิดเสียใจอยู่”

(สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 68)

3.6.2.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

เมื่อเล่าปีแพ้ศึกโจโฉที่เมืองชีจิ๋ว กองทัพแตกพ่าย เล่าปีจึงได้หนีไปอาศัยอยู่กับอ้วนเสี้ยว ฝ่ายกวนอูที่รักษาครอบครัวของเล่าปีอยู่ที่เมืองแห่ฝูได้ถูกโจโฉวางกลอุบายหลอกล่อให้ออกจากเมือง จนถูกทหารฝ่ายโจโฉจับตัวได้ในที่สุด โจโฉได้ส่งเตียวเลี้ยวให้มาเกลี้ยกล่อมกวนอูให้ยอมแพ้มาเข้ากับ กองทัพของตน และอ้างว่าเพื่อเป็นทหารรับใช้พระเจ้าเหี้ยนเต้ กวนอูในขณะนั้นได้ตกลงยอมรับที่จะ ไปอยู่กับฝ่ายโจโฉ แต่ก็ได้ยื่นข้อเสนอ 3 ข้อ คือ 1. ขอให้ไปปฏิบัติกับพี่สะใภ้ทั้งสอง (ภรรยาของเล่า ปี) อย่างดี 2. ขอให้เอาเบี้ยหวัดของตนที่เคยได้รับพระราชทานให้แก่พี่สะใภ้ทั้งสอง 3. หากกวนอู ทราบว่าเล่าปีอยู่ที่ใดจะไปหาทันที โจโฉที่แรกไม่ยอมรับข้อเสนอของกวนอูแต่เมื่อเตียวเลี้ยวเล่าถึง ลักษณะนิสัยของกวนอูว่าเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีและกตัญญูเป็นเลิศ โจโฉจึงยอมรับข้อเสนอและ ยอมให้ได้ตัวกวนอูมารับใช้ตน และมีบทบาทเป็นทหารผู้ซื่อสัตย์ของเล่าปี

โจโฉพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะมัดใจของกวนอู ทั้งพาไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเหี้ยนเต้เพื่อจัดตั้ง กวนอูเป็นทหาร เชิญกวนอูกินโต๊ะ พร้อมทั้งจัดที่นั่งให้กวนอูอยู่สูงกว่าตน รวมไปถึงมอบเครื่องเงิน เครื่องทองและผ้าแพรอย่างดีให้แก่กวนอู ดังตัวบท

“ฝ่ายโจโฉทำนุบำรุงกวนอูให้นาทร สามวันแต่งโต๊ะไปครั้งหนึ่ง ห้าวันครั้งหนึ่ง แล้วจัดหญิงสาวที่รูปร่างสลิบคนให้ไปอยู่ปฏิบัติกวนอู หวังจะผูกน้ำใจไว้ให้กวนอูหลง”

(สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 69)

ถึงแม้ว่าโจโฉจะพยายามผูกใจ ซื่อใจกวนอูเพียงใด กวนอูก็ไม่ยอมเปลี่ยนใจจากเล่าปีมาเป็น ตนเอง จะเห็นได้ว่าตัวละคร “กวนอู” มีความปรารถนาที่สำคัญคือการกลับไปหาเล่าปีให้จงได้ แม้ว่า จะต้องแลกด้วยชีวิตหรือยากลำบากเพียงไหนก็ตาม ดังตัวอย่างจากตัวบท

“แม้ข้าพเจ้ารู้ว่าเล่าปีอยู่ที่ใด ถึงแม้ว่าตรงนั้นจะเป็นทางกันดารจะต้องข้ามพระ มหาสมุทรแลลุยเพลิงก็ดี ข้าพเจ้าจะไปหาเล่าปีให้จงได้”

(สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 69)

อีกตอนหนึ่งในตัวบทที่แสดงให้เห็นว่ากวนอูนั้นมีความซื่อสัตย์ต่อเล่าปีเป็นอย่างยิ่งคือ หลังจากทีโจโฉมอบของมีค่าจำนวนมากให้แก่กวนอู ทั้งการจัดเลี้ยงให้มิให้ขาด มองเครื่องเงินเครื่อง ทองของมีค่าต่าง ๆ มากมาย รวมไปถึง “ม้าเซ็กเซารว” ซึ่งเป็นม้าที่มีกำลังมาก เพราะโจโฉเห็นว่าม้า ของกวนอูผอมแห้ง กวนอูกลับตอบรับโจโฉว่า

“ข้าพเจ้าแจ้งว่าม้าศึกเฮอร์ตัวนี้ มีกำลังมาก เดินทางได้วันละหมื่นเส้น แม้ข้าพเจ้ารู้ข่าวว่าเล่าปี่อยู่ที่ใด ถึงมาตรว่าไกลก็จะไปหาได้โดยเร็ว เหตุฉะนี้ข้าพเจ้าจึงมีความยินดี ขอขอบคุณมหาอุปราชา มากกว่าให้สิ่งของทั้งปวง”

(สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 71)

ในตอนท้ายเดียวเลยได้เข้าไปหากวนอุเพื่อพูดคุยหว่านล้อมอีกครั้ง แต่กลับได้คำตอบที่เมื่อโจโฉได้ยินก็ต้องยอมพ่ายแพ้ต่อจิตใจอันหนักแน่นแน่วแน่วของกวนอุที่มีต่อเล่าปี่ และตัดสินใจปล่อยกวนอุไปในที่สุด ดังตัวบทต่อไปนี้

“กวนอุจึงว่า ซึ่งมหาอุปราชามีคุณแก่เราก็จริงอยู่ แต่จะเปรียบกับเล่าปี่นั้นยังมิได้ด้วยเล่าปี่นั้นมีคุณแก่เราก่อน ประการหนึ่งได้สาบานไว้ต่อกันว่าเป็นพี่น้อง เราจึงได้ตั้งใจรักษาสัตย์อยู่ ทุกวันนี้เราก็คิดถึงคุณมหาอุปราชอยู่มิขาด ถึงมาตรว่าเราจะจากไปก็ขอแทนคุณเสียก่อนให้มีชื่อปรากฏไว้เราจึงจะไป เดียวเลยได้ฟังดังนั้นจึงถามกวนอุว่า ถ้าเล่าปี่ถึงแก่ความตายแล้ว ท่านจะอยู่กับมหาอุปราชหรือ หรือจะคิดประการใด กวนอุจึงตอบว่า ตัวเราเกิดมาเป็นชายรักษาสัตย์มิให้เสียวาจา ถึงมาตรว่าเล่าปี่จะถึงแก่ความตายเราก็จะตายตามความที่สาบานไว้”

(สามก๊ก ตอนกวนอุไปรับราชการกับโจโฉ, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 72)

3.6.2.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “กวนอุ”

จากการวิเคราะห์การนำเสนอตัวละคร “กวนอุ” ในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในตัวบท ผู้วิจัยพบว่าภาพลักษณ์ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ และอุปนิสัยของกวนอุที่ผู้แต่งได้นำเสนอและขับเน้นออกมาสู่ผู้อ่านผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ทำให้พิจารณาได้ว่า ตัวละครกวนอุเป็น “ภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดี” ดังเห็นได้ชัดจากจิตใจและปณิธานของกวนอุที่แน่วแน่ที่จะรับใช้เพียงเล่าปี่ผู้เป็นทั้งเจ้านายและพี่ชายร่วมสาบานของตน ไม่ว่าจะเผชิญกับเหตุการณ์ร้ายแรงเพียงใด และมีผู้พยายามมอบอามิสสินจ้างให้มากมายเพียงใดเพื่อให้เขาแปรพรรคเอาใจออกห่างจากเล่าปี่ แต่กวนอุก็ไม่ยอมทรยศต่ออุดมการณ์ของตน และไม่ยอมเปลี่ยนไปเป็นข้าศึกศัตรูเด็ดขาด

ดังนั้นกวนอุจึงเป็นภาพลักษณ์ของชายชาตินักรบที่มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อเจ้านายและพวกพ้องของตน กล่าวได้ว่ากวนอุเป็นคนที่ยอมตายดีกว่ายอมเสื่อมเสียต่อเกียรติและศักดิ์ศรี คำสาบานของตนเอง การนำเสนอภาพลักษณ์ของกวนอุในลักษณะดังกล่าวนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ดังนั้นความซื่อสัตย์จึงเป็นคุณธรรม

ประการหนึ่งที่ได้ถูกสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ เพื่อให้ผู้อ่านคือนักเรียนได้รับแนวคิดอันเกิดจากการสะท้อนผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอก ซึ่งสามารถนำข้อคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ทั้งทางด้านการเรียน การทำงาน การดำเนินชีวิต เช่นการทำงานแบบโปร่งใส ไม่ทุจริต ข้อสอบมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่เอาเปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่า และรู้จักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

3.6.3 สามัคคีเภทคำฉันท์

สามัคคีเภทคำฉันท์ แต่งโดยนายชิต บุรทัต กวีในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนายชิต บุรทัต แต่งสามัคคีเภทคำฉันท์ เมื่อปี พ.ศ. 2457 เพื่อมุ่งชี้ความสำคัญของการสามัคคี การรวมใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว คำว่าสามัคคีเภท เป็นคำสมาส คำว่าเภท มีความหมายว่าการแบ่งแยก การทำลาย ดังนั้นสามัคคีเภทจึงแปลว่า การทำลายความสามัคคี สามัคคีเภทคำฉันท์ แต่งเป็นบทร้อยกรอง โดยนำฉันท์ ชนิดต่าง ๆ มาสลับกันในเนื้อหาแต่ละตอน จะประกอบด้วยฉันท์ 18 ชนิด กาพย์ 2 ชนิด คือกาพย์ฉกั 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 เหตุที่ทำให้ชิต บุรทัต แต่งเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ เพราะในสมัยรัชกาลที่ 6 เกิดวิกฤตการณ์มากมาย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เช่นกบฏ รศ. 130 หรือการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 อีกทั้งคนในประเทศในสมัยนั้นได้รับการศึกษามากขึ้น ทำให้เกิดคลื่นทางความคิดหลายลูก แบ่งแยกออกเป็นหลายฝ่าย ส่งผลกระทบต่อบ้านเมือง การเกิดสภาวะดังกล่าวจึงปลุกเร้าให้กวีออกมาแต่งวรรณคดีเพื่อเป็นเครื่องปลุกใจคนในสังคมให้หันมารักและสามัคคีกัน ผลงานของชิต บุรทัต เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์นับว่าเป็นอีกหนึ่งเรื่องที่ สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง ณ ขณะนั้น

เนื้อเรื่องย่อกล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูที่ทรงครองราชสมบัติแห่งแคว้นมคธ ทรงมีวิสสการพราหมณ์ผู้ฉลาดและรอบรู้เป็นที่ปรึกษาราชกิจทั่วไปของบ้านเมือง พระองค์หมายที่จะแผ่ขยายอาณาเขตไปยังแคว้นวัชชี แต่ทรงเกรงว่าจะเข้าตีไม่ได้เพราะบรรดาภคิตรีย์ลิจฉวีมีความสามัคคีกันสูงรวมไปถึงปกครองอาณาจักรด้วยความเป็นธรรมตลอดมา จึงทำให้ประเทศเข้มแข็งทั้งผู้ปกครองและไพร่ฟ้า พระเจ้าอชาตศัตรูจึงได้ปรึกษากับวิสสการพราหมณ์ในเรื่องนี้ วิสสการพราหมณ์เมื่อได้ยินดังนั้นจึงแจ้งว่าการจะเอาชนะภคิตรีย์ลิจฉวีได้ จะต้องใช้กลอุบายเพื่อให้ภคิตรีย์แตกความสามัคคีกันและวางแผนให้พระเจ้าอชาตศัตรูทำที่ไล่ตนออกมาจากเมืองเพื่อที่จะสบโอกาสเข้าไปในแคว้นวัชชี วันรุ่งขึ้นเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทำที่ปรึกษากับเหล่าเสนาอำมาตย์ว่าตนจะเข้าตีแคว้นวัชชี มีผู้คิดเห็นประการใด วิสสการพราหมณ์จึงแกล้งทำที่บอกว่าเห็นที่พระองค์จะเอาชนะไม่ได้เลย เพราะภคิตรีย์ลิจฉวีทุกรพระองค์ต่างเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกันดีมาตลอด ยากที่จะเอาชนะได้ พระเจ้าอชาตศัตรูทำท่ากริ้วพร้อมกับไล่วิสสการพราหมณ์ออกจากเมืองไป

วัสสการพราหมณ์จึงต้องออกจากเมื่อไปตามแผนการณ ข้าวัสสการพราหมณ์คู่มือของพระเจ้า
อชาตศัตรูโดนขับไล่ออกจากเมืองดังไกลไปถึงนครเวสาลี เมืองหลวงของแคว้นวัชชี กษัตริย์ลิจฉวี
ทราบเรื่องจึงปรึกษากับเหล่าสภาวาควรจะรับวัสสการพราหมณ์เข้ามาในเมืองดีหรือไม่ ในที่ประชุมลง
มติกันว่าวัสสการพราหมณ์ผู้นี้เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้ จึงควรรับเข้ามาในเมืองเพื่อดูท่าทีสักพัก
แต่หลังจากที่วัสสการพราหมณ์ได้เข้ามาในเมือง ทุกคนก็ต้องหลงเชื่อใจ เพราะด้วยความเป็นคนมี
วาทศิลป์พูดโน้มน้าวใจคนเก่ง ทำให้กษัตริย์ลิจฉวีหลงเชื่อสนิทใจ และมอบหมายให้รับราชการสอน
ศิลปวิทยาแก่เหล่าพระราชกุมาร วัสสการพราหมณ์จึงเริ่มใช้อุบายหลอกให้พระโอรสของกษัตริย์ลิจฉวี
เกิดความระแวงกัน ด้วยการหลอกให้พระโอรสเข้าใจผิดว่าพระโอรสองค์อื่น ๆ นำปมด้อยของตนไป
เล่าให้ผู้อื่นทราบทำให้ทรงเสียชื่อ เหล่าพระโอรสจึงได้นำความกราบทูลพระบิดา ต่างคนต่างหลงเชื่อ
พระโอรสของตน ทำให้เกิดความขุ่นเคืองใจไปทั่วในหมู่กษัตริย์ลิจฉวี

เมื่อเวลาผ่านไปสามปี ความสามัคคีของหมู่กษัตริย์ลิจฉวีก็สูญสิ้นลง วัสสการพราหมณ์
ทดสอบด้วยการดักลอมเพื่อเรียกประชุม แต่กลับพบว่าไม่มีใครเข้าประชุม วัสสการพราหมณ์เห็นว่า
แผนการของตนได้สำเร็จแล้วจึงส่งข่าวให้พระเจ้าอชาตศัตรูทราบและให้ทรงยกทัพเข้ามาตีแคว้นวัชชี
ชาวเมืองเมื่อทราบเรื่องว่ามีข้าศึกบุกมาประชิดจึงพากันแตกซ่าน เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีต่างพากันถือทิว
ในตน ไม่มีผู้ใดคิดวางแผนป้องกัน เมืองกองทัพของพระเจ้าอชาตศัตรูมาถึงก็สามารถเข้าตีเมืองได้
อย่างง่ายดาย วัสสการพราหมณ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินเรื่อง เพราะเป็นผู้
ออกอุบายวางแผนรวมไปถึงดำเนินการยุยงให้กษัตริย์ลิจฉวีแตกความสามัคคีกัน จึงทำให้พระเจ้า
อชาตศัตรูสามารถเข้าตีแคว้นวัชชีได้สำเร็จ

3.6.3.1 ภูมิหลังของตัวละคร

3.6.3.1.1 กายภาพ

ในสามัคคีเภทคำฉันท์ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละครเอกวัสสการพราหมณ์
เพราะตอนที่น่ามาอยู่ในบทเรียน เป็นการเริ่มเรื่องในตอนที่วัสสการพราหมณ์เริ่มทำการออกอุบาย
ทำลายความสามัคคีของเหล่าพระโอรสของกษัตริย์ลิจฉวี

3.6.3.1.2 สังคม

อันอรรคบุโรหิต

พราหมณ์นามวัสสการอาจารย์

ฉลาดเฉลียวเชี่ยวชาญ

กลเวทโกวิทจิตรจินต์

ประจักษ์แจ้งศีล

ปศาสตร์ก็จบสบรรพ์

เปนมหาอำมาตย์ราชวัล ลกไกรไปทัน

ฤเทียมฤเทียบเปรียบปาน

(ชิต บุรทัต, 2458)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า เป็นการเปิดเรื่องทีกล่าวถึงวัสสการพราหมณ์ว่าเป็นบุโรหิตคูใจของพระเจ้าอชาตศัตรู แห่งแคว้นมคธ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเฉลียวฉลาด ไม่มีใครในราชสำนักสามารถเทียบเทียมได้ มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาได้ตลอดเวลา รวมไปถึงเป็นผู้ที่ออกอุบายที่จะเดินทางไปทำลายความสามัคคีของกษัตริย์ลิจฉวี

3.6.3.1.2 จิตวิทยา

วัสสการพราหมณ์เป็นผู้ที่รักชาติและบ้านเมือง ยอมที่จะเสียสละตนเองให้ถูกเนรเทศออกจากบ้านเมือง เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงอยากจะแผ่ขยายบ้านเมืองออกไปก็สามารถแนะนำให้คำปรึกษาที่ดี โดยให้ใช้กลอุบายเนรเทศตนเองออกจากเมืองเพื่อให้อีกฝั่งตายใจ และพยายามแฝงตัวเข้าไปในเมืองของศัตรูไปดำเนินการให้อีกฝ่ายแตกความสามัคคีกัน โดยก่อนที่จะถูกเนรเทศวัสสการพราหมณ์ทรงให้พระเจ้าอชาตศัตรูแกล้งทำเป็นกริ้วตนเองอย่างหนักว่าตนให้คำปรึกษาไม่ตรงพระราชหฤทัย ส่วนตนก็จะกราบทูลแย้งพระราชดำริในทุกข้อ แสร้งให้ถูกลงพระราชอาญาโทษประหารชีวิต วัสสการพราหมณ์ยินดีที่จะยอมรับทุกข้อกล่าวหา พร้อมจะโดนทุกพระราชอาญา แม้ตนเองจะรู้สึกเจ็บปวด ขายหน้าต่อทุกคนในราชสำนักก็ต้องยอม เพื่อไปทำหน้าที่ที่สำคัญต่อบ้านเมืองคือการเข้าไปบ่อนทำลายความสามัคคีของกษัตริย์ลิจฉวี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ไปเห็นกะเจ็บแสบ

ชีวะแพบจะทำลาย

มอบสตัยสมรรถหมาย

มนะมันมิหวั่นไหว

หวังการ ญ แผ่นดิน

จะสะดวงเพราะฉนั้นใด

ให้กิจสฤทธิไป

บมิเลียงฤเปียงเบน

(ชิต บุรทัต, 2458)

นอกจากนี้วัสสการพราหมณ์ยังเป็นผู้ที่ เฉลียวฉลาดมีความคิดความอ่านที่รอบคอบในการดำเนินกลยุทธ์ด้วยสติปัญญาอันหลักแหลม รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เป็นผู้ที่รอคอยจังหวะและโอกาสดำเนินตามแผนการณ์ทุกอย่างด้วยความใจเย็น มีสติหยั่งรู้ตัวตลอดเวลา จะเห็นได้จากตอนที่วัสสการพราหมณ์ได้มีโอกาสเข้าเฝ้ากษัตริย์ลิจฉวี วัสสการพราหมณ์ก็สามารถใช้ปัญญาและวาทะศิลป์ขึ้นชมเพื่อโน้มน้าวใจกษัตริย์ลิจฉวีจนกษัตริย์ลิจฉวีเกิดความพอพระราชหฤทัยเป็นอย่าง

มาก วัสสการพราหมณ์เป็นผู้ที่มีสติปัญญา ความรอบคอบ แม้จะรู้ว่ากษัตริย์ลิจฉวีได้แตกความสามัคคีกันแล้ว ก็ยังไม่มั่นใจ จึงลงมือตีกลองเรียกประชุมอีกครั้งเพื่อความมั่นใจ เมื่อเห็นว่ากษัตริย์ ลิจฉวีไม่มีเข้าร่วมการประชุม จึงส่งข่าวไปยังพระเจ้าอชาตศัตรูให้นำทัพมาบุกในทันที ดังบทประพันธ์

ให้ลองตีกลองนัด
เชิญซึ่งสำสากล

ประชุมขัดติยมณฑล
กษัตริย์สู่สภาคาร ฯ

(ชิต บุรทัต, 2458)

ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าวัสสการพราหมณ์เป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อทั้งพระมหากษัตริย์และบ้านเมืองของตน ยอมเสียสละตนเองเพื่อออกไปจากเมือง ดำเนินการตามแผนที่เสี่ยงอันตรายต่อชีวิตคือการเข้าไปในเมืองศัตรูฝ่ายตรงข้าม วัสสการพราหมณ์เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์อันแรงกล้าในการที่จะกล้าลงมือทำ กล้าเผชิญสิ่งต่าง ๆ และนับว่าเป็นผู้ที่ใช้สติปัญญาเฉียบคม รวมไปถึงมีความรอบคอบอดทน มุมานะในการทำเพื่อชาติบ้านเมือง จนทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จตามเป้าประสงค์ การเข้าไปในเมืองของกษัตริย์ลิจฉวี ใช้แค่ความกล้าไม่เพียงพอ ต้องใช้ทั้งความคิด สติ วาทศิลป์ การพูดจา ที่น่าเชื่อถือ จึงจะสามารถโน้มน้าวใจกษัตริย์ลิจฉวี และทำให้ฝ่ายตรงข้ามไว้วางใจ ไม่กลางแกลงใจหรือสงสัยในตัวของวัสสการพราหมณ์

3.6.3.2 บทบาทการกระทำ จุดมุ่งหมายของตัวละคร

สามัคคีเภทคำฉันท์ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นสถานการณ์ตอนที่วัสสการพราหมณ์ เริ่มใช้กลอุบายยุยงให้พระราชโอรสของกษัตริย์ลิจฉวีเริ่มแตกคอไม่ไว้วางใจกัน วัสสการพราหมณ์ใช้วาทศิลป์โน้มน้าวใจกษัตริย์ลิจฉวีจนได้เข้ามาเป็นพระอาจารย์สอนศิลปวิทยาให้แก่พระราชโอรส จึงเห็นว่าตอนนี้เป็นโอกาสอันดีในการที่จะทำให้พระราชโอรสแตกคอ แตกความสามัคคีกัน ด้วยการเชิญพระโอรสหนึ่งพระองค์ไปพูดคุยแล้วถามคำถามง่าย ๆ จากนั้นพระโอรสองค์อื่น ๆ เกิดความสงสัยว่าพระอาจารย์เรียกไปพูดเรื่องใด พระโอรสก็ได้ตอบตามความจริง แต่ทั้งหมดไม่เชื่อใจว่าวัสสการพราหมณ์จะเรียกไปพบเพื่อถามคำถามง่ายแบบนั้น คิดว่าพระโอรสองค์นั้นโกหก ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ตรับตัววัสสการมา
ธ แกล้งเชิญกุมารฉัน
ลูห้อยหับโรฐาน
มิลลั๊บอะไรโน

สถานราชเรียนพลัน
สนทหนึ่งพระองค์ไป
ก็ถามการณ ฌ ทนใด
กลาเช่น ธ ปุจฉา

(สามัคคีเภทคำฉันท์, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 111)

อุรสลิจฉวีสร	พชวนกันเสด็จมา
และต่างชักกุมารา	ของคั่นจะเอาความ
พระอาจารย์สิเรียกไป	ณ ข้างใน ฐ ไต่ถาม
อะไรเธอเสนอตาม	วจิตต์ยกะสำรา

(สามัคคีเภทคำฉันท์, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 111)

วัสสการพราหมณ์ในบทบาทของบุโรहितผู้จงรักภักดี เมื่อวัสสการพราหมณ์รู้แน่ชัดแล้วว่า กษัตริย์ลิจฉวีได้แตกคอก แตกความสามัคคีกันแล้ว จึงดำเนินการส่งข่าวให้กับพระมหากษัตริย์ของตน คือพระเจ้าอชาตศัตรูให้รีบยกทัพมาตีแคว้นวัชชี จะเห็นได้ว่าวัสสการพราหมณ์ถึงแม้จะอาศัยอยู่ในแคว้นวัชชีถึง 3 ปี ก็ยังมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอชาตศัตรู พร้อมกับรู้สถานะของตนเองว่ามาเพื่อดำเนินการสิ่งใด นับว่าวัสสการพราหมณ์เป็นผู้ที่รู้หน้าที่ของตนเอง มีจิตใจหนักแน่นแน่วแน่ต่อปณิธานที่ได้ให้ไว้กับพระเจ้าอชาตศัตรูว่าจะทำให้กษัตริย์ลิจฉวีแตกคอกกัน เพื่อให้พระองค์สามารถยกทัพมาตีเมืองและยึดแคว้นนี้ได้อย่างง่ายดาย ดังตัวอย่างในบทประพันธ์นี้

เห็นเชิงพิเคราะห์ช่อง	ชนะคลองประสบสม
พราหมณ์เวทอุดม	ธ ก็ลอบแกล้งการณ
ให้วัลลภชน	คมดลประเทศฐาน
กราบทูลนฤบาล	อภิเษามครไกร
โอกาสเหมาะสมัย	ขณะไหนประหนึ่งครา
นี้หากจะพิหา	ก็ บ ได้สะดวกดี
ขอเชิญรบรบ	พยุยาตร์เสด็จกรี
ธาทัพพลพี	รียยุทธโดยไว

(สามัคคีเภทคำฉันท์, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 116)

ตัวละครวัสสการพราหมณ์มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์ของตนเข้ายึดแคว้นวัชชี จึงดำเนินการออกกลอุบายให้ตนเองถูกเนรเทศออกจากเมือง ชมซานไปอยู่กับกษัตริย์ลิจฉวี แคว้นวัชชี เพื่อจะใช้เล่ห์กลในการยุยง ทำให้พระโอรสและกษัตริย์ลิจฉวี ขาดความเชื่อใจกัน จนแตกความสามัคคีกัน วัสสการพราหมณ์เป็นตัวละครที่ใช้ทั้งสติปัญญา ใช้ทั้งเล่ห์เพทุบายต่าง ๆ เพื่อให้ตนได้มาซึ่งความสำเร็จโดยไม่ต้องเสียกำลังพลมากมาย หรือต้องออกแรง เพียงแค่ใช้ปัญญากับ

ความสามารถทางวาทศิลป์ในการพูดโน้มน้าวใจให้คนเชื่อ ทำตัวให้น่าไว้วางใจต่อกษัตริย์ลิจฉวี และที่สำคัญคือใช้ความอดทน มุมานะ อาศัยระยะเวลาจนถึง 3 ปี ให้เกิดความเชื่อใจ จึงทำให้ วัสสการพราหมณ์ทำตามแผนการที่วางไว้สำเร็จได้ด้วยดี นำพาพระเจ้าอชาตศัตรูเข้ามาตีแคว้นวัชชี สำเร็จรวมไปถึงเป็นผู้ที่เปิดประตูเมืองให้กองทัพเข้ามาด้วยตนเอง

3.6.3.3 การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “วัสสการพราหมณ์”

จากการศึกษาตัวละครเอก “วัสสการพราหมณ์” จากสามัคคีเภทคำฉันท์จะเห็นได้ว่า ทุกมิติของตัวละครเอกตัวนี้ชี้ให้เห็นว่าวัสสการพราหมณ์เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ของตนเอง จะเห็นได้จากวัสสการพราหมณ์วางแผนช่วยให้พระเจ้าอชาตศัตรูสามารถเอาชนะแคว้นวัชชีโดยไม่เสียเลือดเนื้อกำลังพลแม้แต่คนเดียว อีกทั้งยังเป็นคนที่ออกกลอุบายสร้างทำเป็นถูกขับไล่ออกจากเมือง เพื่อไปดำเนินการตามแผนการบ่อนทำลายความสามัคคีของกษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี วัสสการพราหมณ์ใช้ทั้งความฉลาด ปฏิพานไหวพริบ คำพูดจาอ่อนหวานสามารถโน้มน้าวใจกษัตริย์ลิจฉวี จนในที่สุดได้เข้ามาสอนศิลปวิทยาใกล้ชิดกับเหล่าพระราชกุมารของกษัตริย์ลิจฉวี วัสสการพราหมณ์ทราบถึงจุดอ่อนของพ่อก็คือ “ลูก” จึงเริ่มดำเนินการให้กลอุบายหลอกให้เหล่าพระราชกุมารแตกคอกัน จนลูกหลานบานปลายเพราะพระกุมารทั้งหลายต่างนำเรื่องราวไปฟ้องพระราชบิดาของตน ทำให้กษัตริย์ลิจฉวีทุกพระองค์เชื่อในคำพูดของลูกชายจนไม่สามารถกลับมาไว้วางใจเชื่อใจกันได้อีก เพราะความมีทิฐิของแต่ละคน

ดังนั้น สามัคคีเภทคำฉันท์จึงเป็นวรรณคดีอีกหนึ่งเรื่องที่ทำให้แง่คิดแก่ผู้อ่าน ให้เห็นถึงการแตกความสามัคคีของคนในชาติ หากคนในชาติไม่มีความสามัคคีในประเทศชาติก็จะเกิดความล่มจม ในที่สุดเหมือนดังที่กษัตริย์ลิจฉวีในตอนแรกที่พระเจ้าอชาตศัตรูไม่สามารถเข้ายึดได้ เพราะเป็นตัวอย่างให้เห็นถึง ความสามัคคีกัน ดุจกิ้งไม้ที่รวมกันเป็นกำ ยากที่จะมีใครมาหักทำลายได้ ดังบทประพันธ์

แม้มากฝักถึงไม้ ผิวใครจะใคร่ลอง
มัดกำกระนั้นปอง พลหักก็เต็มทน
(สามัคคีเภทคำฉันท์, วรรณคดีวิจักช์ ม.6 : 107)

แต่เมื่อความสามัคคีถูกบ่อนทำลาย จากเคยพร้อมใจกันเคียงบ่าเคียงไหล่ แต่ละคนแตกความคิดไปคนละทิศทาง ก็ทำให้ไม้ใหญ่ก้านนั้นเหลือเพียงกิ้งไม้แห้ง ๆ ไม่ก่ก้าง จึงทำให้หักได้ง่าย ดังเช่นเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีในตอนท้ายที่ต่างไม่ถูกคอกัน ขาดความสามัคคี ความไว้วางใจกัน จนนำพามาสู่การเสียแคว้นวัชชีให้กับพระเจ้าอชาตศัตรู เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์จึงเป็นเสมือนตัวแทนที่

คอยพำสอนผู้คนในชาติในมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน สามัคคีรวมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากคนไทยเรารักสามัคคีกันแล้ว ข้าศึกหรือผู้ประสงค์ร้ายก็ยากที่จะเข้ามาทำลายได้ ดังในบทประพันธ์ตอนท้ายของเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ที่ว่า

ดั่งนั้น ณ หมู่ใด	ผี บ ไร้สมัครมี
พร้อมเพรียงนิพัทธ์นี้	รวีวาพระแวงกัน
หวังเทอญมิต้องสง	สยคงประสบพลัน
ซึ่งสุขเกษมสันต์	หิตะกอบทวิการ
ใครเล่าจะสามารถ	มนะอาจะรานหาญ
หักล้าง บ แผลกลาญ	ก็เพราะพร้อมเพราะเพรียงกัน

(สามัคคีเภทคำฉันท์, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 121)

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ทั้ง 17 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 19 ตัวละคร จะเห็นได้ว่าภาพลักษณ์ที่สะท้อนออกมาผ่านบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกชายที่ดำเนินเรื่องราวในวรรณคดีที่ถูกคัดเลือกให้มาอยู่ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ สามารถปลูกฝังสร้างค่านิยม รวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมพร้อมทั้งสอดแทรกหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ไว้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ข้อคิดผ่านภาพลักษณ์ของตัวละคร โดยพบทั้งหมด 11 ภาพลักษณ์ได้แก่

1. ภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม
2. ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง
3. ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ
4. ภาพลักษณ์ผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะ
5. ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ
6. ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ
7. ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา
8. ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก
9. ภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์
10. ภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว
11. ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในความรัก

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม จากตัวละครพระไชยสุริยา จากเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา และภาพลักษณ์ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง จากตัวละครสมิงพระราม จากเรื่องราชาธิราชตอนสมิงพระรามอาสา

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง จากตัวละครพันท้ายนรสิงห์ จากเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร จากโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ผู้รอบในงานช่างและศิลปะ จากตัวละครพระวิศวกรรม จากเรื่องเสภาสามัคคีเสวก และภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ ตัวละครนนทจากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนท

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบ ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ จากตัวละครพระลักษณ์ วรรณคดีเรื่องบทพากษ์เฮอร์วีน ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ จากตัวละครนายล่า ทิพเดชะจากบทละครเรื่องเห็นแก่ลูก และตัวละครพระอภัยมณี จากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา จากตัวละครท้าวกะหมังกุหนิง เรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก จากตัวละครประพันธ์ ประยูรศิริ เรื่องหัวใจชายหนุ่ม ภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม ตัวละครพระวิกรมมัทย จากนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 และภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์ จากตัวละครท้าวจันทร์เสน

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบภาพลักษณ์ผู้เสียสละ จากตัวละครพระเวสสันดร เรื่องมหาเวสสันดรชาดก (กัณท์มัทรี) ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ จากตัวละครสมเด็จพระนเรศวร เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และภาพลักษณ์ของผู้ลุ่มหลงในความรัก จากตัวละครสุเทษณ์ในมัทนะพาธา

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว จากตัวละครขุนช้าง เรื่องเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา ภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์ จากตัวละครกวนอู เรื่องสามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง จากตัวละครวิสการพราหมณ์ เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์

ตาราง 3 ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์							
ภาพลักษณ์เชิงบวก	ม.1	ม.2	ม.3	ม.4	ม.5	ม.6	สรุป
ความอดทนเพียรพยายาม	✓			✓			2
จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง	✓	✓				✓	3
กล้าหาญ		✓	✓		✓		3
ซื่อสัตย์				✓		✓	2
รอบรู้งานช่างและศิลปะ		✓					1
เสียสละ			✓✓ (2 ตัวละคร)		✓		3
ภาพลักษณ์เชิงลบ	ม.1	ม.2	ม.3	ม.4	ม.5	ม.6	สรุป
หลงในอำนาจ		✓					1
ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา				✓			1
หลงในวัฒนธรรมตะวันตก				✓			1
ลุ่มหลงในความรัก					✓		1
เห็นแก่ตัว						✓	1
สรุปผล							19

จากตารางสามารถเรียงลำดับภาพลักษณ์เชิงบวกที่พบมากที่สุดได้แก่

1. ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ พบทั้งสิ้น 3 ตัวละคร จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 6 คือตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระลักษณ์และสมเด็จพระนเรศวร
2. ภาพลักษณ์ผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง พบทั้งสิ้น 3 ตัวละคร จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 6 พบทั้งสิ้น 3 ตัวละคร คือ ตัวละครพันท้ายนรสิงห์ ตัวละครวีรสการพราหมณ์ และตัวละครกวนอู

3. ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 5 พบทั้งสิ้น 3 ตัวละครได้แก่ ตัวละครนายกล้า ทิพเดชะ พระอภัยมณี และตัวละครพระเวสสันดร

4. ภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 4 พบทั้งสิ้น 2 ตัวละครได้แก่ ตัวละครพระไชยสุริยา และตัวละครพระวิกรมมัทย

5. ภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์ จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 6 พบทั้งสิ้น 2 ตัวละครได้แก่ ตัวละครท้าววันจันทร์เสน และตัวละครกวนอู

6. ภาพลักษณ์ผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะ จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากตัวละครพระวิศกรรม จากเรื่องเสภาสามัคคีเสวก

ส่วนภาพลักษณ์เชิงลบของตัวละครเอกชาย ได้แก่

7. ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ พบ 1 ตัวละคร คือตัวละครนนทก จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

8. ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา พบ 1 ตัวละคร คือตัวละครท้าวกะหมังกุหนิง จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

9. ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก พบ 1 ตัวละคร คือตัวละครประพันธ์ ประยูร สิริ จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

10. ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในความรัก พบ 1 ตัวละคร คือตัวละครสุเทษณ์ จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

11. ภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว พบ 1 ตัวละคร คือตัวละคร ขุนช้าง จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

แสดงให้เห็นว่า การนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ทั้งหมด มุ่งเน้นในเรื่องของการปลูกจิตสำนึกให้รักชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ แสดงให้เห็นถึงความเสียสละชีพเพื่อปกป้องชาติบ้านเมืองของตัวละคร สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ตามมาตราที่ 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ข้อที่ 4 มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น

ประมุข และข้อ 1 มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ และเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เปิดเผยให้เห็นว่าภาพลักษณ์ตัวละครในแต่ละระดับชั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของผู้เรียน เช่น ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จะมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครที่เป็นพระมหากษัตริย์ ในเรื่องของความกล้าหาญ ความอดทนความเพียรพยายาม การเสียสละประโยชน์ของตนเพื่อส่วนรวม และภาพลักษณ์ของผู้ที่จงรักภักดีต่อบ้านเมือง

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีเนื้อหาวรรณคดีที่มีฉันทลักษณ์ที่อ่านง่าย สามารถเข้าใจตัวละครได้ง่าย เช่น กาพย์พระไชยสุริยาและราชาธิราชที่เป็นร้อยแก้วและเมื่อมีระดับชั้นเปลี่ยนไปเนื้อหาของวรรณคดีก็มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ในบทพากย์เอราวัณ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นร้อยแก้วประเภทฉันท ก้าวได้ว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จะเน้นไปที่การให้แนวคิดผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย ผ่านการกระทำ คำพูด ของตัวละครเรื่องความรักชาติ ส่วนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 4-6 ยังมีให้แนวคิดเรื่องความรักชาติ แต่มีการเสริมในเรื่องของการปลูกฝังให้รักในศิลปวัฒนธรรมของชาติ แสดงให้เห็นถึงข้อเสียของการรับเอาค่านิยมตะวันตกมากเกินไป ซึ่งได้สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ข้อที่ 5 ที่ว่ามิจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

นอกจากนี้ในช่วงวัยของระดับชั้นนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า นอกจากภาพลักษณ์ของตัวละครเอกที่สื่อให้เห็นถึงความรักชาติ แล้วยังมีภาพลักษณ์ของผู้ที่ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายามจนนำมาสู่ความสำเร็จ เป็นภาพลักษณ์เชิงบวกที่นักเรียนสามารถนำไปเป็นแบบอย่างยึดถือปฏิบัติได้ ส่วนภาพลักษณ์ของตัวละครเอกเชิงลบที่เป็นแง่คิดให้นักเรียนเห็นถึงข้อเสียและจุดด้อยของตัวละครที่ไม่ควรนำไปเป็นแบบอย่าง เช่น ภาพลักษณ์ของผู้ที่หลงในอำนาจ ภาพลักษณ์ของผู้ที่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา ภาพลักษณ์ของผู้ที่เห็นแก่ตัวจนนำมาซึ่งความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น หรือแม้กระทั่งภาพลักษณ์ของผู้ที่ลุ่มหลงในความรักมากเกินไปจนเกิดความรู้สึกสูญเสีย

การศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ สะท้อนให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีวรรณกรรมผ่านตัวละครเอกชาย ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกที่มีความสำคัญในการเชื่อมโยงไปถึงคุณค่า แนวคิด และข้อคิดที่ได้จากตัวละครนั้น ๆ เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ตักตะกอนความคิดที่ได้จากภาพลักษณ์ของตัวละคร เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ในทางการศึกษาและการใช้ชีวิตต่อไป ชี้ให้เห็นถึงความมีมาตรฐานของหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ที่บรรจุเอา

เนื้อบางตอนของวรรณคดีวรรณกรรมที่สำคัญของไทยมาไว้ในแต่ละระดับชั้นได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม เช่น ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่มุ่งเน้นในเรื่องของความรัก ผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอก ชี้ให้เห็นว่าตัวละครที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ลุ่มหลงในความรักจนเกินไป การมุ่งมีความรักจนไม่คำนึงถึงตนเองและผู้อื่นมักนำโทษมาให้มากกว่าประโยชน์ เช่นตัวละครสุเทษณ์จากเรื่องมัทนะพาธา แสดงให้เห็นว่าการมีความรักนำมาซึ่งความรักทุกอย่างไว้ เมื่อคนเราใช้ความรักในทางที่ผิด หรือหลงในความรักจนไม่สามารถแยกแยะได้ ชี้ให้เห็นจุดจบของบุคคลที่เอาความรักเป็นที่ตั้ง โดยสอนให้ผู้อ่านที่เป็นนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เห็นถึงโทษของความรักในอีกด้านหนึ่ง เพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจในการริเริ่มมีความรักในวัยหนุ่มสาว และภาพลักษณ์ที่พบมากที่สุด 3 ภาพลักษณ์อันได้แก่ ภาพลักษณ์ของความจงรักภักดีต่อชาติ พระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์ของความกล้าหาญ เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง จึงแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เป็นหนังสือเรียนที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรักชาติ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังเป็นหนังสือที่ถ่ายทอดแนวความคิดเรื่องคุณธรรมด้านต่าง ๆ ผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเช่น ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่นำความรักเป็นที่ตั้ง ไม่ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหาแท้จริงใช้ปัญญา ไม่ยึดติดกับวัฒนธรรมใหม่ๆ จนลืมรากเหง้าของตนเอง ไม่หลงในอำนาจจนขาดสติ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ที่สะท้อนผ่านตัวละครเอกชายที่ได้กล่าวมาทั้งหมดใช้เป็นสื่อการสอนผ่านหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ตลอดจนการคัดเลือกวรรณคดีที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่กล่าวมาเพื่อให้ผู้เรียนในแต่ละช่วงวัยมีการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมตามระดับชั้น ก็เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในความเป็นชาติไทยความตระหนักถึงความสำคัญของชาติบ้านเมือง ให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย พัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความรักและเทิดทูนความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ทำให้ผู้เรียนเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่แข็งแกร่งเพียบพร้อมทั้งด้านความรู้ จิตใจ และมีจิตสำนึกที่ดีงาม สามารถช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

พูน ปณ จิต ชีเว

บทที่ 4

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ เป็นอีกสิ่งที่จะทำให้วรรณกรรมหรือวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ซึ่งอุดมการณ์เป็นความเชื่อที่ส่งผลต่อระบบความคิดของคนในสังคม โดยเป็นสิ่งที่คนในสังคมการยอมรับต่อความคิดหรือความเชื่อนั้น ๆ และนำไปเป็นกรอบแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้คนในสังคมเข้าไปในทิศทางเดียวกัน

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) การศึกษาวิจัยเรื่องภาพลักษณ์และอุดมการณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นิยามคำว่า อุดมการณ์ ตามแนวคิดของฟานไดก์ Van Dijk (1998) ที่ได้ให้คำจำกัดความของอุดมการณ์ว่า หมายถึง ระบบความคิด ความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมซึ่งมีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเรื่องอุดมการณ์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ โดยใช้กรอบแนวคิดของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ ที่ได้แบ่งชุดอุดมการณ์ในหนังสือเรียนเป็น 8 ชุดความคิด ได้แก่

- 4.1 อุดมการณ์ประเทศไทย
- 4.2 อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
- 4.3 อุดมการณ์รัฐกับประชาชน
- 4.4 อุดมการณ์เมืองกับชนบท
- 4.5 อุดมการณ์ครู
- 4.6 อุดมการณ์คนชายขอบในสังคมไทย
- 4.7 อุดมการณ์ชาติพันธุ์ประเทศเพื่อนบ้าน
- 4.8 อุดมการณ์ประชาธิปไตย

ผลการศึกษาพบอุดมการณ์ที่ปรากฏผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ ดังนี้

4.1 อุดมการณ์รักชาติ

สุพรรณา ภักตนิกร (2557) ได้ให้นิยามของคำว่า อุดมการณ์รักชาติไทย (Thai Nationalism Ideology) หมายถึง ชุดความคิดเกี่ยวกับชาติไทยที่ถูกประกอบสร้างขึ้นและเข้าไปอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของคนไทย ทำให้คนไทย เกิดการตระหนักรู้ถึงความสำคัญและหน้าที่ที่มีต่อชาตินำไปสู่การปฏิบัติภารกิจเพื่อชาติไทย

อุดมการณ์รักชาติเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากชาติไหนไร้ความรักชาติ เปรียบเสมือนคนที่ไร้ความคิดจิตใจมีเพียงร่างกาย และสิ่งที่โดดเด่นของไทยมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันคือการรักษาเอกราชของไทยมาอย่างยั่งยืนยาวนาน ความเป็นไทยที่ยังคงถูกสืบสานไว้มาจากรุ่นสู่รุ่นส่งต่อมาจนถึงปัจจุบันทำให้คนไทยมีความรักเทิดทูน สถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ ถือว่าสามสิ่งนี้เป็นสิ่งล้ำค่าและนับว่าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทย ความรักชาติจึงเป็นความรู้สึกที่ถูกฝังลึกในจิตใจของคนไทยทุกคนที่มีต่อชาติไทย การรู้สึกถึงการเป็นพวกเดียวกันชนชาติเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเดียวกัน จึงก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน แสดงให้เห็นถึงความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ ดังนั้นอุดมการณ์ชาติ จึงเป็นอุดมการณ์ที่ว่าด้วยเรื่องของประเทศชาติ

อุดมการณ์รักชาติเป็นอุดมการณ์ที่ว่าด้วยเรื่องการแสดงออกถึงความรักชาติ คนในชาติต้องมีความสามัคคีกัน มีความปรองดอง ห่วงแหน ป้องกันประเทศชาติ อีกทั้งยังต้องยกย่องเชิดชูความเป็นไทยภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม รวมไปถึงการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ ผลการวิเคราะห์พบว่ามีอุดมการณ์รักชาติที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ดังนี้

4.1.1 ต่อสู้กับข้าศึกเพื่อปกป้องชาติบ้านเมือง

อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า มีการนำเสนออุดมการณ์รักชาติผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย “สมิงพระราม” ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และกตัญญูต่อชาติบ้านเมือง จะเห็นได้ว่าสมิงพระรามเป็นตัวละครที่รักเทิดทูนชาติบ้านเมืองของตนยิ่งกว่าชีวิต ดังตัวบท

“สมิงพระรามได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า กรุงอังวะนี้เป็นต้นทาง อุปมาดั่งหน้าด่านกรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาครั้งนี้ก็มีความปรารถนาจะใคร่ดูทแกล้วทหารอันมีฝีมือขี่ม้ารำเพลงทวนสู้กันตัวต่อตัว ถ้าไม่มีผู้ใดสู้รบ ถึงจะได้เมืองอังวะแล้วก็ไม่สิ้นความปรารถนาแต่เพียงนี้ เห็นศึกจีนจะกำเริบยกล่วงเลยไปตีกรุงหงสาวดีด้วยเป็นมั่นคง ตัวเราเล่าก็ต้องจงจำตรากตรำอยู่ ถ้าเสียกรุงอังวะแล้วจะหมายใจว่าจะรอดคืนไปเมืองหงสาวดีได้ก็ใช่ที่ จำเราจะรับอาสาตัดศึกเสียจึงจะชอบ อย่าให้ศึกจีนยกลงไปตีกรุงหงสาวดีได้”

(ราชาธิราช, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 112)

จากตัวบทข้างต้น กล่าวถึงตอนที่สมเด็จพระรามาธิบดีทรงคิดหนักใจในการอาสาออกรบ ไม่ใช่เพราะสมเด็จพระรามาธิบดีจะพัวพันพันนาการในคุกเพียงอย่างเดียว เพราะเมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีได้ตรองแล้วว่าหากตนไม่อาสาออกรบในครั้งนี้เกรงว่า ศักดินาจากรบจะขึ้นหากเอาชนะกรุงอังวะได้ จะต้องยกทัพไปบุกประชิดเมืองหงสาวดี เมืองของตนอย่างแน่นอน ด้วยความกลัวว่าบ้านเมืองของตนจะตกอยู่ในอันตราย สมเด็จพระรามาธิบดีจึงอาสาออกไปสู้กับกษัตริย์พม่าของพระเจ้ากรุงจีน เพื่อกำจัดตัดไฟแต่ต้นลม โดยในตัวบทข้างต้นจะแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการปกป้องบ้านเมืองของตน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสียสละตนเองของสมเด็จพระรามาธิบดีในการปกป้องชาติบ้านเมือง และมุ่งหวังให้เกิดความสงบสุขกับบ้านเมืองของตน

พระมหาจักรพรรดิเฝ้า	ภูวดล สยามเฮย
วางค่ายรายรีพล	เพียบหล้า
ดำรงจักไคร่ยล	แรงศึก
ยกนิกรทัพกล้า	ออกตั้งกลางสมร

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 25)

จากบทประพันธ์ข้างต้น มาจากวรรณคดีเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ตอนสมเด็จพระสุริโยทัยขาดคอช้าง เป็นเหตุการณ์ที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงยกทัพออกไปต่อสู้กับกองทัพของพม่าโดยไม่มีความเกรงกลัวความตาย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ เพราะพระองค์มีการเสียสละตนเองในการปกป้องชาติบ้านเมือง ดังในตอนที่พระองค์ปรี่เข้าหาศัตรู ความว่า

“สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็ขับพระคชาธารเข้าชนช้างกองหน้าพระเจ้าหงสาวดี พระคชาธารเสียทีให้หลังเข้าศึกเอาไว้ไม่อยู่ พระเจ้าแปรได้ท้ายเข้าศึกดังนั้น ก็ขับพระคชาธารตามไล่ช้างพระมหาจักรพรรดิ”

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 21)

ดังนั้น ตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงความเสียสละทั้งยังกล้าพลีชีพของตนเองเพื่อปกป้องชาติบ้านเมืองจากข้าศึก ทั้งยังได้สูญเสียแก้วตาดวงใจพระมเหสีอันเป็นที่รักในศึกสงครามครั้งนี้ด้วย จึงแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์รักชาติอันแรงกล้า ที่นำเสนอผ่านตัวละครนี้

ตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ยังมีอุดมการณ์เดียวกันกับตัวละครเอกชาย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช วรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย จากหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สมเด็จพระนเรศวรยอมสละชีวิตของตนเองเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติไทยให้คงอยู่ สมเด็จพระนเรศวรเป็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีความกล้าหาญในการออกไปต่อสู้กับกองทัพพม่า พระองค์จึงนับว่าเป็นกษัตริย์ที่มีทั้งความเก่งกาจด้านการทหาร รวมไปถึงมีคุณธรรมในการปกครองบ้านเมืองให้มีความสุข ไม่ให้ข้าศึกเข้ามารุกรานได้ การกระทำผ่านภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรจึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงอุดมการณ์รักชาติ สอนให้คนตระหนักและหวงแหนความเป็นชาติไทยไว้ ไม่ยอมให้ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด

พระพี่พระผู้ผ่าน	ภพอุต-คมเอย
ไปชอบเชษฐี้นหยุด	ร่มไม้
เชิญราชร่วมคชยุทธิ์	เผยอเกียรติ ไว้อะ
สืบกว่าสองเราไสร้	สุดสิ้น ฤมี

(ลิลิตตะเลงพ่าย, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 60)

จากบทประพันธ์ข้างต้นชี้ให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของผู้ที่กล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่พระองค์ได้กล้ากล่าวทูลเสด็จเชิญพระมหาอุปราชามาร่วมทำยุทธหัตถี เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ประเทศชาติของตนเองในภายภาคหน้า แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่เกรงกลัวความตายและพร้อมจะเสียสละชีพของตนได้ทุกเมื่อเพื่อความคงอยู่ของเอกราช แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์รักชาติของไทยในประวัติศาสตร์

เหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรออกไปต่อสู้กับกองทัพพม่าในครั้งนี้เรียกว่า “เหตุการณ์ยุทธหัตถี” ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ถูกจารึกไว้ ให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงความกล้าหาญเสียสละของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีต ดังนั้นลิลิตตะเลงพ่ายจึงถูกบรรจุไว้ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ เพื่อส่งเสริมปลูกฝังให้นักเรียนมีความรักชาติ เกิดพฤติกรรมการแสดงออกถึงการรักชาติ รักแผ่นดินไทย ให้ประชาชนคนไทยทุกคนซาบซึ้งเห็นถึงความสำคัญของการมีเอกราชของไทย

การรักชาติยิ่งชีพนับว่าเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังคนในชาติ ถึงกระนั้นการรักชาติเพียงอย่างเดียวแต่ขาดคุณธรรมบางประการก็สามารถนำมาสู่ความเสียหายได้ ซึ่งผู้ที่เป็นสัญลักษณ์ของการดำรงตนอยู่ในคุณธรรมอย่างตัวละครเอกชาย “กวนอู” จากวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตัวละครนี้เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อบ้านเมืองของตน ถึงว่าจะต้องตกไปเป็นเชลยในเมืองของศัตรูอย่างโจโฉ แต่สุดท้ายกวนอูก็กลับไปหาเล่าปี่ การกระทำของกวนอูในเรื่องที่แสดงให้เห็นอยู่ตลอดเวลาว่าเขาไม่มีทางที่จะแปรผัน

ตนมาอยู่ฝั่งโจได้อย่างแน่นอน เช่น ในตอนที่โจเฒ่าเห็นว่าเสื้อที่เขาสวมใส่อยู่นั้นเก่ามาก จึงได้มอบเสื้อตัวใหม่ให้กับกวนอู แต่กวนอูกลับเอาเสื้อตัวเก่าที่เล่าปี่ให้สวมทับเสื้อใหม่ของโจเฒ่า ฉากนี้ในเรื่องจึงชี้ให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ของกวนอูที่มีต่อเล่าปี่ไม่เสื่อมคลาย

กวนอูเป็นคนที่จงรักภักดีต่อเล่าปี่ด้วยจิตใจมั่นคงแน่วแน่ เพราะเมื่อกวนอูจะคิด กระทำ หรือตัดสินใจสิ่งใด ก็จะคิดถึงแต่ประโยชน์ต่อเล่าปี่เสมอ ดังจะเห็นจากที่กวนอูคุ้มครองภรรยาของเล่าปี่ตามคำสัญญาหรือแม้กระทั่งกล้ายื่นข้อแม้ต่อโจเฒ่า หากตนรู้ว่าเล่าปี่อยู่ที่ใดจะออกเดินทางไปหาทันที ไม่ต้องให้คนตามหา ดังตัวบทในตอนท้ายที่กวนอูล่าวทั้งท้ายกับโจเฒ่า

กวนอูจึงว่า “ซึ่งมหาอุปราชมีคุณแก่เราก็จริงอยู่ แต่จะเปรียบเล่าปี่นั้นยังมิได้ ด้วยเล่าปี่นั้นมีคุณแก่เราก่อน ประการหนึ่งก็ได้สาบานไว้ต่อกันว่าเป็นพี่น้อง เราจึงได้ตั้งใจรักษาสัตย์อยู่ ทุกวันนี้เราก็คิดถึงคุณมหาอุปราชอยู่มิได้ขาด ถึงมาตราว่าเราจะไปจากก็จะขอแทนคุณเสียก่อนให้มีชื่อปรากฏไว้เราจึงจะไป” เติงเลี้ยวได้ฟังดังนั้นจึงถามกวนอูว่าถ้าเล่าปี่ถึงแก่ความตายแล้ว ท่านจะอยู่กับมหาอุปราชหรือ หรือจะคิดประการใด กวนอูจึงตอบว่า “ตัวเราเกิดมาเป็นชายรักษาสัตย์มิให้เสียวาจา ถึงมาตราว่าเล่าปี่จะถึงแก่ความตาย เราก็จะตายไปตามความที่ได้สาบานไว้”

(สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจเฒ่า, วรรณคดีวิจิตร ม.6 : 72)

จากตัวบทข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการมีอุดมการณ์รักชาติของกวนอู โดยกวนอูรักในก๊กของตนเอง และรักในเจ้านายของตนเองที่เป็นทั้งเพื่อน พี่ น้องหัวหน้า อย่างเล่าปี่ไม่ยอมเปลี่ยนพรรคแปรสีไปอยู่ข้างใคร ยึดถือเอาคุณธรรมความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง ไม่ยอมโอนอ่อน อ่อนไหวต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระทบทั้งที่โจเฒ่าให้ของรางวัลกวนอูทุกอย่าง ทั้งสตรี แก้วแหวนเงินทองของล้ำค่า รวมไปถึงให้ม้าศึกเฮอร์ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นม้าที่แข็งแกร่งและวิ่งเร็วที่สุดให้กับกวนอู แต่ก็ไม่สามารถที่จะมัดใจของกวนอูได้ ตัวละครกวนอูในสามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจเฒ่า จึงเป็นตัวละครที่เปี่ยมไปด้วยอุดมการณ์รักชาติ ที่ถูกสะท้อนผ่านการกระทำ ตลอดจนหลอมรวมออกมาเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อบ้านเมืองของตน

4.1.2 สละชีวิตเพื่อปกป้องกฎหมายบ้านเมือง

อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่ามีการนำเสนออุดมการณ์รักชาติผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย 3 ตัวละคร คือ ตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพันท้ายนรสิงห์

จากวรรณคดีเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร และพระวิศวกรรมา จากบทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศวกรรมาและสามัคคีเสวก นอกจากนี้ตัวละครพันท้ายนรสิงห์ ในโคลงภาพพระราชพงศาวดารก็เช่นเดียวกัน ที่ยอมแม้กระทั่งสละชีวิตของตนเอง เพื่อรักษาภูบ้านกฎหมายให้คงอยู่ไว้ และไม่ยอมให้ใครมาลบหลู่ดูหมิ่นกฎหมายบ้านเมืองได้อีก พันท้ายนรสิงห์เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และซื่อสัตย์ต่อกฎหมายบ้านเมือง โดยมีอุดมการณ์ของความรักชาติที่ซ่อนเร้นผ่านตัวบทดังนี้

ภูบาลบำเหน็จให้	โทษนอนม ใจนอ
พันไม่ยอมอยู่ยอม	มอดม้วย
พระโปรดเปลี่ยนโทษปลอม	พันรูป แทนพ่อ
พันกราบทุลฑลด้วย	ท่านทั้งประเพณี

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 27)

จากบทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์รักชาติของพันท้ายนรสิงห์ เพราะถึงแม้พระเจ้าเสือจะยอมยกโทษให้ไม่เอาผิดที่พันท้ายนรสิงห์ทำท่ายเรือหัก แต่พันท้ายนรสิงห์ก็ยังยืนกรานที่จะปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง และขอร้องให้พระเจ้าแผ่นดินประหารตนเองรวมไปถึงสร้างศาลไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจถึงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายบ้านเมือง ว่าไม่สามารถมีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมายไปได้ ในเมื่อมีกฎหมายที่บัญญัติไว้ หากมีใครทำผิดก็ย่อมต้องได้รับโทษตามที่บัญญัติ แม้พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ พันท้ายนรสิงห์เอาความเป็นชื่อแบ่งของบ้านเมืองเป็นหลักเพื่อแสดงให้คนในเมืองเห็นว่า กฎของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ อาญาสิทธิ์ต้องถูกลงโทษตามที่ระบุไว้ ยอมแม้กระทั่งสละชีวิตของตนเองเพื่อเป็นสิ่งย้ำเตือนให้คนได้ตระหนักถึงความเด็ดขาดทั้งพระเจ้าเสือและกฎหมายเทียรบาล

4.1.3 เชิดชูศิลปวัฒนธรรมของไทย

ตัวละครพระวิศวกรรม ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในบทเสภาสามัคคีเสวกที่นำมาอยู่ในบทเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นี้ จะแบ่งเป็น 2 ตอนคือ ตอนพระวิศวกรรมา เป็นบทที่กล่าวสรรเสริญพระวิศวกรรม เทพแห่งการสร้างศิลปะ และในบทที่สองเป็นตอนสามัคคีเสวก จะกล่าวถึงการสามัคคีของคนในชาติให้มีความสามัคคีรู้หน้าที่ของตนเป็นหลักเคารพและยำเกรงสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนผู้นำหรือประมุขของประเทศ โดยพระวิศวกรรมาเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความรอบรู้ในศิลปะทุกแขนง แสดงให้เห็นถึงการเห็น

คุณค่าของความงดงามของศิลปะในชาติ พระวิศวกรรมเปรียบเหมือนสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางศิลปะ การงดงามอ่อนช้อย ละเอียดอ่อนของศิลปะที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณจนมาถึงปัจจุบัน ที่คนไทยควรจะอนุรักษ์ไว้

ในบทเสภาสามัคคีเสวกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวความสำคัญของศิลปะไว้เป็นสิ่งที่เตือนใจให้คนในชาติเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย ผ่านตัวละครพระวิศวกรรม ที่มีจุดมุ่งหมายแฝงสูงสุดคือ การสอนให้คนในชาติหันมารักศิลปะ เห็นคุณค่าความงามของงานศิลปะในชาติ ชี้ให้เห็นว่าศิลปะเป็นสิ่งเดียวที่จะช่วยเยียวยาจิตใจในยามที่มีความทุกข์

ตามตำรับไสยศาสตร์ประกาศไว้	ว่าในหมู่เทพไททุกทิศ
ผู้ชำนาญหัตถกรรมศิลปา	สุดจะหาเทียมพระวิศวกรรม
เธอฉลาดชำนาญในการช่าง	ถ้วนทุกอย่างเอื้อเพื่อเพื่ออุปถัมภ์
บำรุงดินแดนด้วยศิลปกรรม	ให้แลล้ำล้วนอร่ามและงามอน

(บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 34)

จากบทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 6 ได้สอดแทรกแนวคิดการอนุรักษ์ศิลปะของไทยผ่านตัวบทที่กล่าวถึงคุณสมบัติอันดีพร้อมของพระวิศวกรรม ที่เป็นผู้ที่ชำนาญศิลปะไม่มีใครที่สามารถเทียบได้ และเป็นผู้ที่ช่วยทำนุบำรุงศิลปะที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีความงดงามตามแบบฉบับของชนชาตินั้น ๆ นอกจากนี้พระราชนิพนธ์เรื่อง “หัวใจชายหนุ่ม” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ยังได้มีการนำเสนอมุมมองที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประเพณีค่านิยมวัฒนธรรมไทยผ่านตัวละครเอกชาย “ประพันธ์ ประยูรสิริ” หนุ่มนักเรียนนอกผู้หลงใหลคลั่งไคล้ในรสนิยมและวัฒนธรรมตะวันตก เพ่งสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ผ่านการเดินทางระหว่างที่ประพันธ์กำลังเดินทางกลับมายังประเทศไทยภายในเรือโดยสารและทะเลร้อนอันบ้างคลั่ง ในเรื่องจะเป็นการเขียนบอกเล่าเรื่องราวของประพันธ์ ประยูรสิริส่งถึงเพื่อนสนิทชื่อนายประเสริฐ สุวัฒน์ รวมเป็นจดหมายทั้งสิ้น 18 ฉบับ

ตัวละคร ประพันธ์ ประยูรสิริ ซึ่งเป็นตัวละครที่ถูกผู้แต่งนำเสนอให้เป็นผู้ที่ชื่นชอบวัฒนธรรมของฝรั่ง จนรู้สึกไม่มีความสุขเมื่อตนเองต้องเดินทางกลับมาประเทศไทยที่ยังมีการยึดติดกับประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยมแบบเก่าโบราณ ไม่มีการเปิดรับความทันสมัยจากฝั่งยุโรป ผู้แต่งทำให้ประพันธ์ ประยูรสิริ เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่หลงใหลชื่นชอบในวัฒนธรรมตะวันตกจนมากเกินไป ทำให้เขาใช้ชีวิตได้อย่างยากลำบากเมื่อกลับมาทำงานที่ประเทศไทย ตัวบทในจดหมายที่กล่าวถึงความอัดอั้นตันใจเมื่อ

ตนต้องกลับมาอยู่ประเทศที่ตนเองคิดว่าอันศิริไลซ์ (ประเทศไม่เจริญไม่พัฒนา) เพราะตนเองคุ้นชินกับต่างประเทศและรู้สึกว่าการออกเดินทางไปยังโลกกว้าง โลกอีกซีกที่ตนไม่เคยพบเห็นหรือสัมผัสทำให้รู้สึกว่าบ้านที่ตนเคยอยู่คับแคบแออัด ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้น ดังตัวบทต่อไปนี้

“คนเราที่ไม่เคยพ้นจากอกพ่อแม่ก็รู้สึกพอใจอยู่แล้วในการที่อยู่บ้านพ่อแม่ แต่พอได้เคยออกไปเห็นสิ่งงาม ๆ และพบคนอื่น ๆ นอกจากบ้านแล้ว คงต้องรู้สึกที่บ้านพ่อแม่เป็นที่คับแคบอึดอัดอยู่บ้าง”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 123)

ประพันธ์ได้ยึดถือความคิดของตนเองเป็นหลักและเชื่อว่าการดำเนินชีวิตแบบตะวันตกนั้นดีกว่าการดำเนินรอยตามกรอบวัฒนธรรมประเพณีไทย เขาไม่สนใจการคลุมถุงชน คัดค้าน ยืนกรานว่าเขาต้องการที่จะเลือกหญิงที่จะมาเป็นภรรยาด้วยตัวของเขาเองตามทำเนียมของฝรั่ง อีกทั้งยังมองว่าผู้หญิงไทยไม่ชอบงานสังสรรค์ ถูกเนื้อต้องตัวไม่ได้ พ่อแม่หวงลูกสาวไม่ให้พบปะกับผู้ชาย จนประพันธ์ได้มาถูกใจกับหญิงสาวหัวสมัยใหม่ชื่อ “อุไร” ที่ถูกเลี้ยงดูมาแบบทันสมัยไม่เกรงกลัวผู้ชาย มีความคิดความอ่านก้าวหน้า โดยเขาได้เปรียบเทียบกับผู้หญิงไทยทั่วไปว่า

“ไม่ใช่งามแต่รูป ทั้งกิริยาก็งามชวนใจ พุดกวีดีและเสียงเพราะราวกับเพลงดนตรี, และที่ดียิ่งที่สุดคือหล่อไม่ทำตัวเป็นหยอจู้บแจ่งอย่างผู้หญิงไทย ๆ โดยมาก พุดกันสั้น ๆ หล่อคล้ายผู้หญิงฝรั่งมากกว่าผู้หญิงไทย และนับว่ามี “เอดูเคชั่น” ดีพอใช้ เขียนหนังสือไทยเก่ง อ่านและพูดภาษาอังกฤษได้บ้าง เดินร่าเป็น และแต่งตัวดี รู้จักใช้เครื่องเพชรแต่พอควร ไม่รุงรังเหมือนต้นไม้คริสมาสต์”

(หัวใจชายหนุ่ม, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 129)

สุดท้ายแล้วบทสรุปของประพันธ์ที่ประพฤติปฏิบัติตัวตามแบบตะวันตกก็ต้องเกิดความล้มเหลว เนื่องจากทั้งคู่แอบมีความสัมพันธ์กันจนทำให้ต้องแต่งงานทันที เพื่อไม่ให้ถูกคนในสังคมติฉินนินทา แต่หลังแต่งงานกับหญิงสาวที่ตนคิดว่าเหมาะสมกับตนทั้งความคิดและการใช้ชีวิต กลับพบว่าสิ่งที่ตนเองคิดผิดเพราะว่าอุไร เป็นผู้หญิงที่ชอบสังสรรค์ รักความสบาย โผผางจนเกินงาม รวมไปถึงเสพติดออกไปสังสรรค์ทุกวัน สร้างหนี้สินรุงรังให้ประพันธ์ต้องคอยตามชดใช้ จึงทำให้ชีวิตคู่ของทั้งสองพังพินาศลงในที่สุด

ในหัวใจชายหนุ่มเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายให้มีความหลงใหลคลั่งไคล้สนิยมวัฒนธรรมแบบตะวันตกอย่างสุดโต่ง จนเผยให้เห็นข้อเสียของการรับวัฒนธรรม

แนวคิดอย่างตะวันตกมามากเกินควรจนทำให้เกิดเรื่องราวยุ่งยากบานปลายในชีวิต ในความจริงแล้วผู้แต่งมุ่งนำเสนออุดมการณ์รักชาติผ่านการกระทำ สถานการณ์ของตัวละครในเรื่อง เช่น ทำให้ตัวละครเป็นคนที่ติดความหรรษา ทันสมัย ชอบงานสร้างสรรค์ เปรียบเทียบความดีงามของตะวันตกอยู่บ่อยครั้งผ่านตัวบทเช่น การกล่าวถึงการทอด การจูบ แบบไม่เคอะเขินของฝรั่ง หรือแม้กระทั่งการยกตนว่าตนเองเรียนจบจากต่างประเทศแต่กลับมามองรับใช้ข้าราชการไทยที่ไม่มีแม้โอกาสได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ การดำเนินเรื่องผ่านตัวละครและชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อเสียของการรับวัฒนธรรมตะวันตกมากเกินไปจนส่งผลให้ชีวิตเกิดความผิดพลาด ทั้งการเลือกคู่ครองและการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

ธรรมเนียมและวัฒนธรรมของไทย เช่น การทำงาน ผู้น้อยที่เข้ามาทำงานที่หลังต้องเคารพผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่มาก่อน หรือแม้กระทั่งการห้ามไม่ให้ลูกสาวออกเรือนมีสัมพันธ์กับผู้ชายก่อนวัยอันควร นับว่าเป็นสิ่งที่ดีควรประพฤติปฏิบัติ แต่ในบางเรื่องเช่นการแต่งงานแบบคลุมถุงชนถือเป็นเรื่องที่ยังล้าหลัง เพราะมีข้อเสียมากกว่าข้อดี การอยู่กินฉันท์สามีภรรยากับคนที่ตนเองไม่รักหรือไม่เต็มใจก่อให้เกิดความทุกข์ และหากมีบุตรเกิดขึ้นทำให้ได้รู้ได้ถึงการใช้การไม่ได้รักกันของพ่อแม่ เกิดความรู้สึกไม่มีความอบอุ่นมากที่เท่าควร

ประพันธ์ ประยูรศิริ สุตท้ายแล้วจึงต้องเลือกผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยและตะวันตก เพื่อให้เกิดความสมดุลและใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข หัวใจชายหนุ่มจึงเผยให้เห็นแนวคิดอุดมการณ์เรื่องความรักชาติ และแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมไทยมีข้อดีอย่างไร โดยทำให้ตัวละครเป็นคนไม่ยอมรับเอาจารีต วัฒนธรรม ค่านิยมไทย แต่สุดท้ายก็เผยให้เห็นว่าความจริงของเรื่องว่าวัฒนธรรมไทย ประเพณีไทย ค่านิยมบางอย่างที่สังคมยึดถือปฏิบัติมานานก็ยังเป็นสิ่งที่ควรยึดถือเชื่อฟังปฏิบัติตาม สอนให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักรักชาติไทย ไม่หลงไหลมัวเมาไปกับค่านิยมแบบฝรั่งที่บางอย่างก็ผิดสุดโต่ง จนก่อให้เกิดผลเสียตามมา ทั้งต่อตนเองและครอบครัว ดังชีวิตของประพันธ์ ประยูรศิริในเรื่อง

4.1.4 ความสามัคคีของคนในชาติ

ในบทสามัคคีเสวก มุ่งแสดงความคิดที่ว่าชาติเราจะดำรงอยู่ได้ ต้องได้รับความร่วมมือจากข้าราชการ และตัวข้าราชการเองก็จำเป็นต้องให้ความร่วมมือกับพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้นำประเทศ โดยให้ทุกคนคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของตนเป็นหลัก เครื่องคิดในระเบียบวินัย และทุกคนต้องมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ดังเช่นในตัวบทที่กล่าวไว้ว่า

ควรนึกว่าบรรดาข้าพระบาท ล้วนเป็นราชบริพารพระทรงศรี

เหมือนลูกเรืออยู่ในกลางหว่างวารี จำต้องมีมิตรจิตสนิทกัน

แม่ลูกเรือเชื่อถือผู้เป็นนาย
คอยตั้งใจฟังบังคับกับปิตัน

ต้องมุ่งหมายช่วยแรงโดยแข็งขัน
นาวานั้นจึงจะรอดตลอดทะเล

(บทเสภาสามัคคีเสวก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 40)

จากบทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์รักชาติที่สอดแทรกอยู่ในตัวบทเปรียบพระมหากษัตริย์เป็นดังกับต้นเรือ ส่วนข้าราชการและประชาชนเป็นลูกเรือ กล่าวว่หากลูกเรือปฏิบัติเชื่อฟังคำสั่งของกับต้นเรือก็ย่อมรอดปลอดภัยในทะเล ชี้ให้เห็นความสำคัญของการเคารพเชื่อฟังเจ้านาย ว่าหากมีสถานะเป็นลูกน้องควรจะให้ความเชื่อมั่น เคารพผู้เป็นหัวหน้า การทำงานจึงจะลุล่วงไปด้วยความราบรื่น หากเปรียบเป็นประเทศชาติเมื่อคนในชาติร่วมมือร่วมแรงกันปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความตั้งใจ ขยัน รวมไปถึงการรักเคารพเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ชาติจึงจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ทำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงประโยชน์ของการมีความสามัคคีกลมเกลียวและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนประทุษร้าย หรือบ่อนทำลายประโยชน์สุขของกันและกัน จะทำให้ชาติมีความเจริญรุ่งเรืองเพราะประกอบไปด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังสมองของผู้คน จึงเกิดความเข้มแข็งภายในชาติ

ดังนั้นในบทสามัคคีเสวกจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงไปด้วยอุดมการณ์รักชาติ สอนให้ผู้คนมีความสมัครสมานสามัคคีกันอย่างแยบยลผ่านตัวบทที่สะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ที่พระองค์สามารถประพันธ์บทเสภาขึ้นมาให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านความบันเทิงเพื่อใช้ขับลำนำ ในขณะที่ข้าราชการบริพารรวมตัวกันเพื่อกินเลี้ยงแต่ยังสามารถสอดแทรกการขับลำนำเสภาในระหว่างพักการชมการผูกกระบำมาเป็นกิจกรรมเสริม นอกจากจะช่วยให้วงปี่พาทย์ได้พักเหนื่อยแล้ว ยังเป็นกลวิธีหนึ่งในการสั่งสอนข้าราชการบริพารเรื่องความสามัคคีขณะที่กำลังรับประทานอาหารอีกด้วย

4.1.5 ใช้สติปัญญาช่วยชาติบ้านเมือง

เมื่อบ้านเมืองเกิดวิกฤติ นอกจากพลังที่แข็งแกร่งของกองทัพทหาร รวมไปถึงพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์แล้วนั้น สิ่งที่ขาดไปไม่ได้คือการมีสติปัญญาไหวพริบที่จะช่วยให้บ้านเมืองสามารถแก้ปัญหาหรือช่วยให้บ้านเมืองหรือความต้องการของพระมหากษัตริย์บรรลุเป้าหมาย ดังตัวละครเอกชาย วัสสการพราหมณ์จากรวรรณคดีเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่พบว่า มีการนำเสนออุดมการณ์รักชาติ ผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย “วัสสการพราหมณ์” ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีสติปัญญาหลักแหลม ใช้เล่ห์อุบาย ในการช่วยพระเจ้าอชาตศัตรูวางแผนเพื่อจะเข้าตีแคว้นวัชชี แต่ทรงเกรงว่าจะเข้าตีไม่ได้เพราะบรรดากษัตริย์ลิจฉวีมี

ความสามัคคีกันสูง รวมไปถึงปกครองอาณาจักรด้วยความเป็นธรรมตลอดมา จึงทำให้ประเทศเข้มแข็งทั้งผู้ปกครองและไพร่ฟ้า พระเจ้าอชาตศัตรูจึงได้ปรึกษากับวัสการพราหมณ์ วัสการพราหมณ์เมื่อได้ยินดังนั้นจึงแจ้งว่าการจะเอาชนะกษัตริย์ลิจฉวีได้ จะต้องใช้กลอุบายเพื่อให้กษัตริย์แตกความสามัคคีกัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเนรเทศวัสการพราหมณ์ออกจากเมืองเพื่อไปบ่อนทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี

วัสการพราหมณ์ใช้ทั้งความฉลาด ปฏิพานไหวพริบ คำพูดจาอ่อนหวานสามารถโน้มน้าวใจกษัตริย์ลิจฉวี จนในที่สุดได้เข้ามาสอนศิลปวิทยาใกล้ชิดกับเหล่าพระราชกุมารของกษัตริย์ลิจฉวี วัสการพราหมณ์ทราบถึงจุดอ่อนของพ่อก็คือ “ลูก” จึงเริ่มดำเนินการให้กลอุบายหลอกให้เหล่าพระราชกุมารแตกคอกัน จนลูกหลานบานปลายเพราะพระกุมารทั้งหลายต่างนำเรื่องราวไปฟ้องพระราชบิดาของตน ทำให้กษัตริย์ลิจฉวีทุกพระองค์เชื่อในคำพูดของลูกชายจนไม่สามารถกลับมาไว้วางใจเชื่อใจกันได้อีก เพราะความมีทิฐิของแต่ละคน

โอกาสเหมาะสม

ขณะไหนประหนึ่งครา

นี้หากจะพิหา

ก็ บ ได้สะดวกดี

ขอเชิญรบบาท

พยุยาตร์เสด็จกรี

ธาทัพพลพี

รียยุทธโดยไว

(สามัคคีเภทคำฉันท์, วรรณคดีวิจักช์ ม.6 : 116)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เป็นตอนที่วัสการพราหมณ์แจ้งข่าวให้พระเจ้าอชาตศัตรูทราบว่าขณะนี้เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีแตกความสามัคคีกันแล้วจึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะยกทัพมาตีแคว้นวัชชีให้แตก การกระทำของวัสการพราหมณ์ในเรื่องเป็นการเสียสละตน เสี่ยงอันตรายเข้าไปในเมืองของศัตรูเพื่อดำเนินแผนการให้แยบยลที่สุด แม้จะรู้ว่าตนต้องเสียชีวิตหรือสละชีวิตในครั้งนี้เพื่อบ้านเมืองก็ไม่หวั่นกลัว กลับใช้ปัญญาในการดำเนินแผนการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ส่งผลให้พระเจ้าอชาตศัตรามีชัยชนะในครั้งนี้

จากภาพลักษณ์ของผู้ที่มีสติปัญญาใช้ความคิดในการแก้ไขปัญหา โดยไม่ต้องเสียไพร่พลแม้แต่คนเดียวแสดงให้เห็นว่าวัสการพราหมณ์มีอุดมการณ์รักชาติที่แรงกล้า มุ่งหวังให้ชาติของตนมีชัยชนะเหนือชาติอื่น ทำทุกอย่างเพื่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง จนยอมให้ตนเองขายหน้าต่อข้าราชบริพาร ถูกด่าทอขับไล่ออกจากเมือง เร่ร่อนออกไปเพื่อให้ผู้คนไม่เคลือบแคลงสงสัย ใช้สติปัญญาในการพูดจาหวานล่อม ให้เหล่าพระโอรสของกษัตริย์ลิจฉวีเกิดความไม่ไว้วางใจกัน จนในที่สุดเมืองขึ้นชื่อว่า

มีความสามัคคีก็แตกความสามัคคีกัน วัสสการพราหมณ์เป็นตัวอย่างของบุคคลที่มีความมุ่งมั่นในการช่วยเหลือกษัตริย์ของตน นำพาบ้านเมืองให้ได้รับชัยชนะ

ภาพลักษณ์ตัวละครวัสสการพราหมณ์จึงเป็นตัวละครที่ผู้แต่งนายชิต บุรทัต นำไปเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นข้าราชการและประชาชน เห็นถึงภัยร้ายของศัตรูที่แฝงมาอยู่รอบตัว เพราะในสมัยนั้นประเทศไทยเกิดวิกฤตการณ์มากมาย เช่น สงครามโลกครั้งที่ 1 และกบฏ ร.ศ. 130 ด้วยผู้คนในสมัยนั้นต่างได้รับการศึกษามากขึ้นก็เกิดความคิดแตกต่างกันหลายฝ่าย ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงบ้านเมือง จึงเกิดวรรณคดีที่ปลุกเร้าใจสอนให้คนในชาติมีความรักใคร่สามัคคีกัน สอนให้เห็นถึงความวิบัติเมื่อคนเราแตกความสามัคคีกัน และทำให้ตัวละครวัสสการพราหมณ์เป็นแบบอย่างของผู้ที่มีปัญญามาก ใช้ปัญญาคอยทำลายความสามัคคีของศัตรูฝ่ายตรงข้าม ด้วยอุดมการณ์รักชาติรักกษัตริย์ของวัสสการพราหมณ์ จนต้องยอมเสียสละชีวิตเข้าไปดำเนินแผนทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีจนแตกคอกัน ทำให้พระเจ้าอาทศศัตรูสามารถเข้าตีเมืองได้ในที่สุด

4.2 อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์

ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์จะเห็นได้ว่าตัวละครเอกชายที่สำคัญส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และตัวละครเอกชายที่สำคัญหลายเรื่องก็ล้วนเป็นกษัตริย์ทั้งสิ้น คำว่าพระมหากษัตริย์ นั้นหมายถึง นักรบผู้ยิ่งใหญ่ ถ้าถือตามความหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วไปและความเข้าใจตามธรรมดาแล้วพระมหากษัตริย์คือ พระเจ้าแผ่นดิน ในภาษาสันสกฤต คำว่า กษัตริย์ หมายถึงผู้ป้องกันหรือนักรบ มีคำเรียกพระมหากษัตริย์หลายคำ เช่น พระราชา หรือราชัน หมายถึงผู้ขบถน้อมจิตใจของผู้อื่นได้ด้วยธรรม จักรพรรดิ หมายถึง ผู้ปกครองที่ปวงชนพึงใจและเป็นผู้มีคุณธรรมสูง และใกล้เคียงกับคำว่าธรรมราชา หมายถึง ผู้รักษาและปฏิบัติธรรมทั้งเป็นต้นเหตุแห่งความยุติธรรมทั้งปวง คำว่าพระเจ้าอยู่หัว หมายถึง พระผู้เป็นผู้นำ หรือประมุขของประเทศ (สถาบันพระมหากษัตริย์, 2556) จากการศึกษาในบทที่ 3 มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชาย ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ โดยมีตัวละครที่มีบทบาทเป็นกษัตริย์ เช่น ในวรรณคดีเรื่อง กาพย์พระไชยสุริยา ได้มีการนำเสนอภาพลักษณ์ตัวละครพระไชยสุริยาที่มีความน่าสนใจ ในการวิเคราะห์ภูมิหลังของตัวละครพระไชยสุริยาพบว่าพระไชยสุริยาเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติที่ดีของกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองประชาชน

พุทธทาสภิกขุ (2549) กล่าวว่า ทศพิธราชธรรม 10 ประการเป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุข สันติภาพ ความเป็นผู้เป็นอิสระเหนือความทุกข์เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการ จึงขอพิจารณากันดังต่อไปนี้

1. ทานัง ทาน การให้ในที่นี้ หมายถึง ให้วัตถุภายนอกเป็นสิ่งที่ของอะไรต่าง ๆ โดยต้องมีผู้รับโดยตรง มันจึงเป็นการให้ที่เรียกว่า ทานัง คือทาน ให้แล้วมันก็มีผลความผูกพันเป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุข

2. สีสัง สีสัง ภาวะปกติ สีละ แปลว่า ปกติ ภาวะปกติ ไม่มีอะไรรบกวนวุ่นวาย รวมทั้งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวะเช่นนั้นด้วย นี่เรียกว่า สีสัง สีละ

3. บริจาคัง คือการบริจาค คือเป็นการให้แต่เป็นการให้ภายในทางจิตใจ ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ มันต่างจากทานัง : ทานัง ให้อย่างมีผู้รับ บริจาคัง ให้อย่างไม่ต้องมีผู้รับบริจาคสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน อะไรที่ไม่ควรมีอยู่ในตน บริจาคออกไป ๆ นี่เรียกว่าสละสิ่งที่ไม่ต้องมีผู้มารับ ไม่ซ้ำกับคำว่าทาน มักจะอธิบายไปซ้ำกับคำว่าทาน นั่นไม่สำเร็จประโยชน์ “ทาน” ให้วัตถุภายนอกมีผู้รับ บริจาค ให้ในสิ่งที่ไม่ควรอยู่ในตัวไม่ต้องมีผู้รับ

4. อาชชะวัง ความซื่อตรง ความเปิดเผย ไม่เกิดโทษเกิดภัย ไม่เกิดอันตรายใด ๆ เป็นที่ไว้วางใจได้ ซื่อตรงตั้งแต่ตนเอง คือความเป็นมนุษย์ของตนเอง และซื่อตรงต่อผู้อื่นซึ่งเกี่ยวข้อง โดยสรุปมันก็เป็นซื่อตรงต่อหน้าที่ที่ต้องทำอีกนั่นแหละ ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ให้ซื่อตรง ให้เพียงพอ ให้เหมาะสม แก่ความเป็นมนุษย์ นี่เรียกว่าความซื่อตรง

5. มัททะวัง มัททะ แปลว่า ความอ่อนโยน ความอ่อนโยนภายนอกคืออ่อนโยนต่อบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นการสร้างสรรค์ซึ่งความรัก ความสามัคคี นี่ก็เป็นความอ่อนโยนภายนอกและความอ่อนโยนภายใน คือความอ่อนโยนของจิตใจคือจิตที่อบรมไว้ดีแล้ว จะป็นอะไรก็ได้ จิตใจที่อ่อนโยนแล้ว เหมาะสมที่จะปฏิบัติธรรมอันสูงขึ้นไปได้ทุกอย่างทุกประการ

6. ตะปะัง ตะปะ ตะปะ ปกติหมายถึงความเพียร ความบากบั่น ความก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ มีคุณสมบัติเฉพาะลาภยูกิเลสและความชั่วโดยประการทั้งปวง ในที่นี้จะระบุไปยังสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาททั้ง 4 ประการ ก็ได้ เป็นตะปะเฉพาะลาภยูกิเลส

7. อักโกธัง ไม่โกรธ ตัวหนังสือแปลว่าไม่กำเริบ ไม่มีความกำเริบในภายใน คือกลุ่มอยู่ในใจ ไม่มีความกำเริบภายนอก คือประทุษร้ายบุคคลอื่น ไม่กำเริบทั้งภายในไม่กำเริบทั้งภายนอก เรียกว่า “อักโกธัง” ทุกคนก็จะรู้จักได้ง่ายไม่ต้องอธิบาย

8. อะวิหิงสา ไม่เบียดเบียนไม่มีการกระทำ อันเบียดเบียนอันกระทบกระทั่งต่อตนเองและผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่นนั้นรู้จักกันดี แต่ที่เบียดเบียนตนเองนี่บางทีก็ไม่ค่อยจะรู้จัก คือถ้าเป็นการทำให้ตนเองลำบากเปล่า ๆ ก็เป็นการเบียดเบียนตนเอง เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องทำตนเองให้ลำบาก เหมือนที่ทำงานเกินกว่าเหตุ ทำแต่พอดีก็ไม่ต้องมีความลำบาก ถึงมีความลำบากก็ไม่ใช่ว่าเป็นความลำบากที่วุ่นวายเหลือที่จะทนทานหรือจะกระทำได้

9. ชันติ อุดทน รอดได้ คอยได้ คำนี้บางทีแปลว่าความสมควรมันก็มีความหมายเดียวกันแหละ เพราะเราอดทนได้ คอยได้ ก็สมควรแก่ความเป็นผู้ที่ทำอะไรได้สำเร็จ ถ้าไม่อดทน รอดไม่ได้ คอย

ไม่ได้ก็เป็นบ้าตลอดเวลา ยิ่งเป็นผู้ใหญ่เท่าไรยิ่งต้องอดทนเท่านั้น อย่าเข้าใจว่าจะต้องเอาความอดทน หรือต้องอดทนนั้นไปไว้แก่ฝ่ายผู้น้อยนั้นไม่ถูก ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ยิ่งต้องอดทนต่อความโง่ของผู้น้อย เพราะผู้น้อยเขามักจะเป็นคนโง่ เป็นคนโง่ ไม่สมประกอบ หรือไม่สามารถใด ๆ เท่ากัน ทำให้เกิดปัญหาขึ้น ซึ่งทำให้ฝ่ายผู้ใหญ่ต้องอดทน ถึงรู้ไว้ว่าความอดทนเป็นเรื่องของฝ่ายผู้ใหญ่ ไม่ใช่ฝ่ายผู้น้อย ยิ่งเป็นผู้ใหญ่มากเท่าไรจะต้องอดทนมากขึ้นเท่านั้น ยังมีผู้อยู่ในบังคับบัญชามากเท่าไร ยิ่งจะต้องมีความอดทนมากขึ้นเท่านั้น มิฉะนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จ

10. อะวิโรธะนัง แปลว่า ความไม่มีพิรุณ ไม่มีอะไรวิรุณ หรือพิรุณ คือ ไม่ผิดไปจากแนวแห่งความถูกต้อง คำว่าพิรุณ หมายความว่า ผิดไปจากแนวแห่งความถูกต้องที่จะนำมาซึ่งความผิดพลาด คืออันตราย หรือทุกข์โดยประการทั้งปวง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2540) กล่าวว่าท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำ และผู้ปกครองรัฐ ตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไป มีหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติ และเป็นข้อปฏิบัติดังนี้

1. ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ใหญ่ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้มีใช้เพื่อเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกความปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

2. ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงามสำรวมกายทวารและวจีทวาร ประกอบแก่การสุจริต รักษากิตติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่างที่ดี และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อใดที่ผู้ใดจะดูแคลน

3. ปริจจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือสามารถเสียสละความสุข สำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนเองได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4. อาชชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือซื่อตรงทรงสัตย์ ไร้มายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาราษฎร

5. มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองคค์ มีความสง่างามเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี แต่มีขาดยำเกรง

6. ตปะ พ้นมัวเมาด้วยกิเลส คือ แผดเผากิเลสตัณหาให้เข้ามาครอบงำจิตระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

7. อักโกธะ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราดไม่วินิจฉัยความและกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

8. อวิหิงสา มือหิงสานำร่มเย็น คือ ไม่หลงระเห็จอำนาจไม่บีบคั้นกดขี่ มีวคามกรุณาไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎรผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

9. ชันติ ชำนาญเชษฐด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำอดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อ ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมั่นกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10. อวิโรธนะ มิปฏิบัติคลาดธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจกประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้ง อันใดประชากรราษฎรปรารถนาโดยชอบธรรม ก็ไม่ขัดขวางการใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลาลงการหรืออิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สลัดมันในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

การวิเคราะห์อุดมการณ์ของพระมหากษัตริย์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นราชาที่ดี ผู้ที่เป็นผู้นำตัวแทนของประชาชนจะมีคุณสมบัติอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับ คำกล่าวที่ว่า มนุษย์บางกลุ่มเกิดความโลภสร้างความสะดวกสบายแก่ผู้อื่น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความต้องการมีผู้ปกครองดูแลความสงบสุขของสังคม มนุษย์จึงร่วมกันคัดเลือกผู้ที่มีลักษณะดีและเด่นกว่าผู้อื่น มีความสวยงามกว่า น่าเลื่อมใสกว่า และน่าเกรงขามกว่า ให้เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ในที่ทำกินของราษฎร ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดเรื่องทศพิธราชธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์อุดมการณ์ของพระมหากษัตริย์

ผลการวิเคราะห์พบว่ามื่ออุดมการณ์พระมหากษัตริย์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ผ่านกรอบแนวคิดเรื่องทศพิธราชธรรม ดังนี้

4.2.1 กษัตริย์ทรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา

สององค์ทรงหนังพญาคช

จัดจิบกลีบขงู

รักษาศีลถือฤๅษี

เข้าคำทำกิจพิธี

กองกุณฑลอัคคี

เป็นที่บูชาถาวร

ปลงพิเป็นที่บรรจรณ์

เอนองค์ลงนอน

เหนือขนเขนยเกยเศียร

คำเข้าเอากราดกวาดเตียน

เหนื่อยยากพากเพียร

เรียนธรรมบำเพ็ญเคร่งครัน

สำเร็จเสร็จได้ไปสวรรค์
น่านับกับกัลป์พุทธันดร

เสวยสุขทุกวัน

(ภาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 91)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ได้กล่าวถึงตัวละครพระไชยสุริยา จากวรรณคดีเรื่องภาพย์พระไชยสุริยา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่พระองค์ทรงหันหน้าเข้าหาธรรมะเอาธรรมะเป็นที่ตั้งเพื่อดับทุกข์ และตัดสินใจออกบวชจนบรรลุในที่สุด ซึ่งจากการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระไชยสุริยาพบว่าเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่อดทนเพียรพยายาม สอดคล้องกับทศพิธราชธรรมข้อที่ 2. ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงามสำรวมกายทวารและจิตวาจา ประกอบแก่การสุจริต รักษาจิตดีคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่างที่ดี และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อใดที่ผู้ใดจะดูแคลน

ตัวละครพระไชยสุริยาจะเป็นข้อคิดในการไม่ยอมสิ้นหวังในชีวิต แม้จะประสบโชคชะตาที่เลวร้ายแล้วแล้วช้าก็ยังกลับขึ้นมายืนหยัดต่อสู้ด้วยลำแข้งของตน ทำให้เห็นว่าชีวิตแม้จะเจอเรื่องราวที่หนักหนาแค่ไหน เพียงมีความเชื่อมั่นในตนเอง อดทน และเข้มแข็งก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้

เมื่อผ่านเรื่องราวมากมายจนทำให้พระไชยสุริยารู้สึกปลงกับชีวิต ไม่ยึดติดกับรูป ยศ สถานะทางสังคมที่เคยเป็นถึงพระมหากษัตริย์ปกครองนคร แต่พระองค์ตัดสินใจเดินหน้าเข้าป่าเพื่อศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมเข้าคำ ใช้ชีวิตแบบสมณะกับพระมเหสี พระองค์ทรงใช้ธรรมะในการเยียวยารักษาใจให้จิตใจแน่วแน่ เข้มแข็ง แม้จะผ่านเรื่องราวโหดร้ายมากมาย ทั้งหลงเชื่อข้าราชการบริวารจนนำหายนะภัยพิบัติน้ำไหลท่วมทะเลาะเข้าพระนคร หนีไปยังสำเภากลับโดนพายุพัดจนเรือสำเภาแตก ยังมีความโชคดีที่พระองค์และพระมเหสีรอดชีวิตเกยฝั่งขึ้นมาเจอกับพระดาบส ได้ฟังธรรมเทศนาจนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ดังตัวบท

เดชพระกุศลหนุนหลัง

สิ่งใดใจหวัง

ได้ดั่งมุ่งมาดปรารถนา

จริงนะประสกลีลา

สวตมन्दกาวนา

เบื้องหน้าจะได้ไปสวรรค์

จบเทศน์เสร็จคำรำพัน

พระองค์ทรงธรรม

ด้นด้นเมฆาไคล

(ภาพย์พระไชยสุริยา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.1 : 90)

พระองค์เกิดความเลื่อมใส นิ่งฟังธรรมเทศนาจากพระดาบส จึงตรัสรู้ พร้อมกับตัดสินใจบวชตลอดชีวิต และใช้ชีวิตแบบปฤชนคนธรรมดา ดังตัวบทที่ว่า “ฟังธรรมน้ำใจ เลื่อมใสศรัทธากล้าหาญ เห็นภัยในขันธสันดาน ตัดห่วงบ่วงมาร สำราญสำเร็จเมตตา” พระไชยสุริยาจึงนับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีคุณธรรมสูงสุด มีจิตใจอันบริสุทธิ์ประเสริฐ เพราะพระองค์ทรงไม่ถือโทษโกรธใครว่าเป็นความผิดของใครที่ทำให้เมืองถูกน้ำท่วม เป็นคุณธรรมที่ที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีหลักธรรมในการบริหารกิจการบ้านเมือง บ่งบอกถึงความเป็นผู้มีสติ สามารถยับยั้งสภาวะทางอารมณ์ของตนเอง มีเหตุมีผลรับฟังความคิดเห็นจากคนรอบข้าง

เมื่อเกิดเรื่องราวขึ้นมาแล้วพระองค์ไม่มีความเศร้าเสียพระทัยที่ไม่ได้อยู่สุขสบายเหมือนเช่นเมื่อก่อน แต่พระองค์กลับคิดว่าสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จะอยู่อย่างไรให้ไม่เกิดความทุกข์ ก็คือการมุ่งเข้าหาธรรมะ สร้างความสุขให้ตนเอง ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีอุดมการณ์ของพระมหากษัตริย์คือทรงเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยกจิตใจตนเองให้สูงขึ้นเหนือคนทั้งปวง จนทำให้พระองค์ดับขันธ์และขึ้นไปจุติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากมหากุศลอันแรงกล้าที่ได้ปฏิบัติธรรมเรียนรู้จากความผิดพลาดของชีวิต ให้อภัยแก่ผู้คนทั้งหมดไม่ถือโทษโกรธใคร วางใจเป็นกลางตลอดจนตั้งใจมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาจนพ้นจากกิเลส ความทุกข์ที่เกิดขึ้น

4.2.2 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญและเสียสละ

พระอภัยใจหาญไม่วายเหลียว	ให้เปล่าเปลี่ยนยมนาเพียงอาสัญ
แต่มานะกษัตริย์สู้กัดฟัน	อุตสาหก่กลั่นกลืนน้ำตาแล้วพาที
จะไปไหนไม่พินพิเสื่อน้ำ	วิบากกรรมก็จะอยู่สู่เป็นผี
ท่านสงเราเข้าที่เกาะละเมาะนี้	แล้วรีบหนีไปในน้ำแต่ลำพัง
แล้วว่าแก่นสินสมุทรสุดที่รัก	แม่นนางยักษ์มารับจงกลับหลัง

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 65)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เป็นตัวอย่างที่นำเสนอภาพลักษณ์ของพระอภัยมณีได้อย่างชัดเจน ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ว่าตัวละครพระอภัยมณีเป็นภาพลักษณ์ของกษัตริย์ผู้มีความเสียสละต่อผู้อื่นได้ตลอดเวลาเมื่อถึงเวลาอันคับขัน สอดคล้องกับทศพิธราชธรรมข้อที่ 3. ปริจจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือสามารถเสียสละความสุข สำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนเองได้เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

พระอภัยมณีเกรงว่าทั้งครอบครัวของเงือกเผ่าจะเกิดความเดือดร้อนเพราะตน เกรงว่านางผีเสื้อสมุทรจะตามมาทันแล้วทุกคนจะถูกจับ จึงได้เอ่ยปากบอกให้ปล่อยตนไว้ที่เกาะอันใกล้นี้แล้วหนีไป พระองค์จะยอมสละชีวิตเพื่อให้ทุกคนรอดปลอดภัย แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์หรือผู้นำที่ดี ความอดทนในการอยู่กับนางผีเสื้อสมุทร การอดทนเพื่อรอเวลาประจวบเหมาะในการหนี ทำให้เห็นคุณธรรมที่เป็นลักษณะเด่นของตัวละครกษัตริย์ในวรรณคดีที่ซุกซ่อนในตัวบทผ่านการนำเสนอภาพลักษณ์และการกระทำของตัวละครในเรื่อง เช่นเดียวกันกับตัวละครพระลักษณ์ จากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกอินทรีชิต ที่ได้สละชีวิตของตนเพื่อปกป้องกองทัพของพระราม ในการออกไปต่อสู้กับทัพของฝ่ายทศกัณฐ์ พระลักษณ์ต้องศพรหมมาส จึงเป็นเหมือนเครื่องเตือนให้ทุกคนในกองทัพระวังตนในการรบครั้งนี้ โดยพระองค์สละชีวิตด้วยความกล้าหาญการมีจิตใจเข้มแข็งกล้าหาญ และยอมสละชีวิตของตนเอง

ดังนั้น จึงเป็นอุดมการณ์พระมหากษัตริย์ที่สำคัญที่สุดในการปกครองประเทศชาติ นอกเหนือจากการมีสติปัญญาที่สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ซึ่งตรงกับทศพิธราชธรรม หรือธรรมของพระราช 10 ประการ ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยยึดมั่น คือบริจาต คือการสละอุทิศสิ่งทั้งปวงเพื่อส่วนรวม

4.2.3 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายาม

ตบะ หรือความเพียร ความอดสาหัส หมายถึงการทำความเพียรเพื่อเผือกเลส ตัณหา ความชั่ว และความเกียจคร้านมิให้ครอบงำจิตใจ เป็นความมุ่งมั่นเอาชนะความเกียจคร้านและความหมกมุ่นในความสุขสำราญเพื่อทำงานให้ก้าวหน้าและสำเร็จลุล่วง จากธรรมราชาข้างต้นสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของตัวละครพระวิกรมเทติย์ จากนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่พระองค์ทรงเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความเพียรเพราะทรงนั่งเฝ้ากับสิ่งยั่วยุจนทำให้พระองค์พาเวตาลไปได้สำเร็จ

พอทรงนึกได้ว่าการพาเวตาลไปส่งแกโยคีนันจะสำเร็จได้ก็ด้วยไม่ทรงตอบปัญหา
จึงเป็นอันทรงนิ่งเพราะจำเป็นแลสะดวง

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักข์ ม.4 : 93)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงมานะความเพียรของพระวิกรมเทติย์ พระองค์ทรงคิดว่า การที่จะนำเวตาลไปส่งให้แกโยคีสานตีสลันนั้น จะสำเร็จได้ด้วยการไม่พูด จึงทำให้พระองค์ทรงนิ่งไม่

ตรัสอะไรตอบเวตาล และถึงแม้พระองค์ถูกเวตาลดูหมิ่นยั่วยุพุดจากถากถาง ลบหลู่หมิ่นเกียรติของพระองค์เพียงใด พระองค์ก็ไม่ยอมเอ่ยปาก จึงทำให้เวตาลต้องยอมให้พระองค์จับตัวไป พระวิกรมาทิตยไ้ความพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าในการนำตัวเวตาลออกจากป่าช้าแต่ก็ไม่สำเร็จถึง 9 ครั้ง 9 แต่พระองค์ก็ไม่เคยล้มเลิกความคิดของตน เพียรพยายามทำให้สำเร็จ นอกจากจะใช้ทั้งสติปัญญาความกล้าหาญแล้วพระองค์ยังต้องใช้หลักธรรมที่ช่วยให้ตนเองผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ คือความนิ่งเฉยปล่อยวาง เปรียบได้กับมนุษย์เราเมื่อมีเป้าหมายและไม่ยอมล้มเลิกจะทำให้สำเร็จ เป้าหมายนั้นย่อมสำเร็จ

4.2.4 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ให้

การให้ หรือการทานเป็นคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ เพราะการให้เกิดจากพื้นฐานของความเมตตา นอกจากนี้การให้ยังรวมถึงการให้อภัยหรืออภัยทาน การให้นับว่าเป็นคุณธรรมที่ปรากฏจากบทบาทของกษัตริย์มากที่สุด มักอยู่ในลักษณะการให้รางวัลตอบแทนเพื่อสนองความจงรักภักดีของขุนนาง หรือการบริจาคทานให้ประชาชนผู้เดือดร้อน ซึ่งสอดคล้องตามหลักของทศพิธราชธรรมข้อที่ 1 ทาน หมายถึงการเสียสละพระราชทรัพย์เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทั้งในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาและบรรเทาความยากไร้ให้ประชาชนอยู่เป็นกิจวัตร ทั้งยังทรงเป็นผู้นำในการบริจาคพระราชทรัพย์เพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เช่นตัวละครพระเวสสันดรจากวรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณท์มัทรี ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ถ้าเห็นยากเข้ามาใกล้ให้วอนขอไม่ย่อท้อในทางทาน จนแต่ชั้นลูกกรักยอดสงสาร
พียงยกให้เป็นทานได้

(มหาเวสสันดรชาดก กัณท์มัทรี, วรรณคดีวิจักขณ์ ม.5 : 33)

เป็นแต่ทานพาหิระภายนอกไม่อ้อมหน้า พี่จะใครให้อชฌตักทานอีกนะเจ้ามัทรี ถ้า
แม้มีบุคคลใดปรารถนาเนื้อหนังมังสาโลหิตดวงหทัยนัยนเนตรทั้งซ้ายขวา พี่ก็จะ
แหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อถึงเพียงนี้

(มหาเวสสันดรชาดก กัณท์มัทรี, วรรณคดีวิจักขณ์ ม.5 : 34)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดร เป็นภาพลักษณ์ของผู้เสียสละ เพราะพระองค์ยอมแม้กระทั่งยกลูกตนเองให้กับชุก การกระทำของพระองค์ จึงขับเน้นให้เห็นถึงอุดมการณ์ของพระมหากษัตริย์ที่ดี หรือธรรมราชา ที่สะท้อนออกมาผ่านการกระทำ การให้ทานแก่ผู้

ที่ยากไร้ หรือกำลังตกอยู่สภาวะที่ยากลำบาก สอดคล้องกับความหมายของคำว่า การเสียสละ หมายถึง ความมีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตน ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว หรืออีกนัยหนึ่งคือสละสิ่งอันเคยชินข้อที่ยึดถือไว้ และสิ่งทั้งหลายอันผิดพลาดจากความจริงเสียได้ เริ่มจากสละอามิสจนถึงการสละกิเลส (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542) ดังนั้น ความเสียสละ จึงหมายถึงการที่ยอมให้ในสิ่งที่ตนมีเพื่อผู้อื่น การยอมสละความสุขที่ตนมีเพื่อแบ่งปันให้ผู้อื่นได้รับความสุขนั้นเช่นกัน

4.2.5 กษัตริย์ทรงเป็นผู้ยึดมั่นในคำพูดของตน

การนำเสนออุดมการณ์พระมหากษัตริย์ผ่านตัวละครท้าวจันทเรศ ในนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 ผ่านการกระทำของพระองค์ เพราะการที่พระองค์ไม่กลับคำพูด เมื่อพูดหรือตัดสินใจไปแล้ว พร้อมทั้งยืนยันที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่ได้สัญญากับพระราชบุตร โดยไม่มีข้อแม้แต่อย่างใด ทำให้พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่น่าเคารพนับถือ สอดคล้องกับทศพิธราชธรรม ข้อ 4 อาชวะ หมายถึง ปฏิบัติการะโดยซื่อตรง ตื่อซื่อตรงทรงสัตย์ ไร้มายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

พระราชบุตรทูลตอบว่า “รอยเท้าทั้งสองนี้มีขนาดไม่เท่ากัน แม้เท้ามีขนาดย่อมทั้งสองนางก็ยิ่งใหญ่กว่ากันอยู่คนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะเลือกนางเท้าเล็กเป็นภริยาข้าพเจ้า เพราะคงจะเป็นสาวน้อยตามขนาดแห่งเท้า ส่วนนางเท้าเขื่องนั้นคงจะเป็นสาวใหญ่ขอพระองค์จงรับไว้เป็นราชชายา”

(นิทานเวตาลเรื่องที่ 10, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 92)

จากตัวบทข้างต้น ราชบุตรได้บอกให้พระองค์ทรงทราบถึงข้อตกลงและการเลือกคู่ แต่ผลกลับปรากฏว่าท้าวจันทเรศก็ยอมให้ราชบุตรเป็นคนเลือกก่อนเสมอ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความเสียสละซื่อสัตย์ต่อคำพูดของตน เมื่อพูดไปแล้วต้องยอมรับผลที่เกิดขึ้นตามมาได้ เมื่อทราบความจริงว่าพระองค์ได้พระชายาเป็นลูกสาว ส่วนราชบุตรได้แม่เป็นชายา เหตุการณ์ในตอนนี้เป็นจุดสำคัญของเรื่อง เพราะเมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องทุกอย่างภายหลังแต่ก็ยังยืนยันที่จะยึดถือคำพูดของตนเอง ยืนยันที่จะกระทำตามสัญญา ถึงแม้ว่าในตอนท้ายการตัดสินใจครั้งนี้จะนำพาความยุ่งเหยิงมาในภายภาคหน้า แต่พระองค์ก็สามารถยอมรับสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้เนื่องจากการตัดสินใจอันผิดพลาดของพระองค์

ท้าวจันทเรศนับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความยิ่งใหญ่ เพราะพระองค์แสดงให้เห็นว่าเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองคนจำนวนมาก หากกลับคำพูด หรือกลับกลอก คินคำหรือไม่ทำตาม

สัญญา จะทำให้พระองค์ขาดความน่าเชื่อถือ ประชาชนและข้าราชการไม่เคารพ เสียการปกครอง ดังคำกล่าวที่ว่า “กษัตริย์เมื่อตรัสแล้วย่อมไม่คืนคำ เปรียบเหมือนงาช้างเมื่อกอแล้วย่อมไม่หดกลับ” ฝนเมื่อตกลงพื้นแล้วไม่มีย้อนขึ้นฟ้า

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์พระมหากษัตริย์ ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าตัวละครในฐานะพระมหากษัตริย์จะถูกผู้แตงนำเสนอให้เป็นผู้ที่เพียบพร้อมทั้งทางด้านคุณธรรมจริยธรรม สติปัญญา รวมไปถึงความกล้าหาญ ซึ่งให้เห็นว่า กษัตริย์ทรงเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา กษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญและเสียสละ กษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายาม กษัตริย์ทรงเป็นผู้ให้กษัตริย์ทรงเป็นผู้ยึดมั่นในคำพูดของตน ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นคุณสมบัติที่พึงมีของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองปวงชน

สอดคล้องกับบทความเรื่อง ลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงสุภาษิตสมัยของสาทิติ แทนบุญ และมาลินี แทนบุญ (2561) ได้ศึกษาเรื่องโคลงสุภาษิตไทย ได้แก่ โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์ ซึ่งเนื้อหาคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงทศรสอนพระราม กล่าวถึงหลักของการปฏิบัติอันดีงามของพระมหากษัตริย์ที่ทรงนำมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง ได้แก่ การมีความรักความเมตตา กรุณา ความยุติธรรม ไม่เบียดเบียนราษฎร โดยมีสาระที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา เช่น ความเมตตา กรุณา ความอดทน โดยโคลงทศรสอนพระรามมีกลวิธีการสอนแบบบอกให้ปฏิบัติ คือ กษัตริย์ที่ดีต้องมีความเมตตา ยุติธรรม ไม่เบียดเบียนราษฎร ส่วนโคลงพาลีสอนน้องและโคลงราชสวัสดิ์ จะมีเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของข้าราชการ หรือผู้รับใช้พระราชา สอนการปฏิบัติตน มีใจซื่อตรง จงรักภักดี สงบเสงี่ยม และนอบน้อมต่อองค์พระมหากษัตริย์ โดยส่วนนี้จะสอดคล้องกับการวิเคราะห์เรื่องอุดมการณ์รักชาติของผู้วิจัย ที่ตัวละครเอกชายจะถูกนำเสนออุดมการณ์รักชาติ เช่น ตัวละครที่เป็นทหาร หรือผู้กอบกู้ชาติบ้านเมือง ต้องต่อสู้กับข้าศึกพร้อมทั้งเสียสละชีวิตของตนเองเพื่อประเทศชาติ

4.6 อุดมการณ์คนชายขอบ

ราชบัณฑิตยสถาน (2524) ได้ให้ความหมายของกลุ่มชายขอบไว้ว่า หมายถึง กลุ่มที่ยังไม่ได้กลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์

สุริชัย หวันแก้ว (2550) กล่าวว่า คนชายขอบนั้น คือคนที่ด้อยอำนาจ ตกเป็นเบี้ยล่างของคนกลุ่มใหญ่ คนกลุ่มนี้จึงขาดอำนาจการต่อรอง ขาดเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าถึงอำนาจ และถูกกีดกันออกจากระบบต่อรองอำนาจและการจัดสรรทรัพยากร รวมถึงอำนาจและความมั่นคงทางสังคม

จากการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ พบว่ามีอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่สื่อถึงภาพของคนชายขอบ หรือบุคคลผู้ด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ให้ผู้อ่านได้เห็นว่า มีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ที่มี

รูปร่างหน้าตาที่แปลกประหลาดทำให้สังคมรังเกียจ ต้องไปปฏิบัติหน้าที่ต่ำต้อยเช่นล้างเท้าให้เทวดาอย่างนนทก ตัวละครนายล้า ทิพเดชะที่มีสถานะเป็นผู้มีรายได้น้อย ยากไร้และเร่รอนในสังคม

4.6.1 คนที่มีสถานะทางสังคมต่ำต้อยมักจะถูกคนในสังคมรังแก

มาจะกล่าวบทไป
ตั้งแต่พระสยามภูญาณ
อยู่บันไดไกรลาสเป็นนิจ

ถึงนนทกน้ำใจกล้าหาญ
ประทานให้ล้างเท้าเทวดา
สุราฤทธิ์ดับหัวและลูปหน้า

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 64)

บ้างให้ตักน้ำล้างบาทา
จนผมโกรนโล้นเกลี้ยงถึงเพียงหู
ฮึดฮัดขันแค้นแน่นใจ

บ้างถอนเส้นเกศาวิ่งไป
ดูเงาในน้ำแล้วร้องไห้
ตาแดงดั่งแสงไฟฟ้า

(นารายณ์ปราบนนทก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.2 : 64)

นนทกที่ถูกทำให้เป็นอื่น ด้อยค่าแม้กระทั่งรูปร่างหน้าตาที่ผิดแปลก อับลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัว แตกต่างจากเทวดาทั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าพระอิศวร อีกทั้งหน้าที่ของนนทกที่ยิ่งถูกทำให้ไม่มีคุณค่าลงไปอีกคือเป็นได้เพียงผู้ล้างเท้าให้กับเหล่าเทวดาทั้งหลาย “โกฏิปี” หมายถึง นนทเองได้ทำงานเป็นเวลานาน 10 ล้านปีในการรับใช้องค์พระอิศวรจากภาระหน้าที่การงานของนนทกในเชิงเขาไกรลาส จึงทำให้เราเห็นถึงสังคมอันคับแคบของนนทกอันถูกด้อยค่าจากเทวดาทั้งหลาย ซึ่งมองนนทกเป็นแค่ยักษ์ชั้นต่ำต้อยคนหนึ่งเท่านั้น ตัวละครนนทกจึงเป็นตัวละครที่ผู้แต่งถูกทำให้เป็นตัวละครชายขอบ ถูกเบียดขับออกไปจากสังคมที่สูงกว่าโดยให้ปฏิบัติหน้าที่ที่ต่ำต้อยกว่า ด้อยเกียรติ ไม่ให้คุณค่า ถูกข่มเหงรังแกทุกวันโดยปราศจากความเมตตา

4.6.2 คนจนเป็นผู้ที่ยากไร้และมีความอดคัตขัดสน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

ตัวละครนายล้า ทิพเดชะ ในบทละครเรื่องเห็นแก่ลูก ถูกทำให้เป็นตัวละครที่มีสถานะทางสังคมต่ำต้อยกว่าพระยาภักดีผู้มีหน้ามีตาทางสังคมและร่ำรวยกว่า เห็นได้จากตอนที่นายล้าขอเข้าพบพระยาภักดี แต่คนรับใช้ของพระยาภักดีแสดงถึงความไม่ไว้วางใจในตัวนายล้า ถึงแม้ว่านายล้าจะอ้างว่าตนนั้นเคยเป็นเพื่อนสนิทของพระยาภักดี แต่อย่างไรก็ตามอ้ายคำก็ยังคงกลางแคลงใจ จนทำให้นายล้า

ออกปากว่าตนเองนั้นดูแลและเสื่อมโทรมไปมากจึงไม่น่าแปลกใจที่คนรับใช้ของพระยาภักดีไม่ไวใจตนดังตัวบทต่อไปนี้

นายล้า “ฮือ! แกไม่เชื่อ! ที่จริงแกก็ไม่น่าเชื่อ รูปร่างฉันทันโทรมเต็มที
เครื่องแต่งตัวหรือก็ปอนเต็มที่ยัง”
(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจิตร ม.3 : 25)

นายล้าเป็นตัวละครมีความตกต่ำทั้งสถานภาพทางสังคม ความเป็นอยู่ที่ขัดสน จากเรื่องจะเห็นได้ว่าสังคมของนายล้ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะด้วยนายล้าเคยเป็นนักโทษที่มีคดีความติดตัวอยู่ก่อน จึงทำให้ชีวิตนายล้าต้องระหกระเหินออกไปตระกำลำบาก จนต้องมาขอความช่วยเหลือจากเพื่อนเก่าอย่างพระยาภักดี พระยาภักดีรู้ว่าที่นายล้ากลับมาหาตนในตอนแรกไม่ได้อยากพบหน้าลูกสาว แต่อยากได้เงินสำหรับค่าซีฟเท่านั้น หลังจากทราบว่าลูกสาวของตนเองจะได้แต่งงานกับเศรษฐีที่ฐานะร่ำรวย นายล้าแสดงนิสัยเห็นแก่ตัวของตัวเองออกมา และขอเปิดเผยตัวตนกับแม่ลออ ว่าตนเองคือพ่อที่แท้จริง

4.3 อุดมการณ์ความรัก

ความรักเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเรา เมื่อคนเรารู้สึกรักสารเคมีในสมองจะหลั่งสารแห่งความสุขออกมา ความรักที่ดีต้องมีการเกื้อกูล เข้าอกเข้าใจกัน ต้องให้ความสำคัญกับความคิด คำพูดการกระทำของอีกฝ่าย แต่เมื่อใดก็ตามเมื่อความนำมาซึ่งผลกระทบต่อทั้งตนเองและผู้อื่น ความรักนั้นย่อมไม่ใช่สิ่งที่ควรหวั่นหรือกอดรัดเอาไว้

ราชบัณฑิตยสถาน (2538) ได้ให้ความหมายของคำว่ารักว่า “ชอบอย่างผูกพัน”

Lee (1973) ได้ให้คำนิยามของความรักและลักษณะของบุคคลที่มีความรักในแต่ละรูปแบบดังนี้

1. ความรักแบบเสน่หา (Eros) หรือความรักที่ต้องการความผูกพันทางกาย และทางอารมณ์สูง พอใจกับการมีอารมณ์ที่เร้าร้อน และต้องการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนรัก ผู้ที่มีความรักแบบเสน่หา เป็นผู้ที่พร้อมจะเสี่ยงกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น มักจะถูกใจคนรักทันทีตั้งแต่แรกพบ และพยายามที่จะพัฒนาสายสัมพันธ์ กับคนรักอย่างรวดเร็ว ผู้ที่มีความรักแบบเสน่หา มีแนวโน้มที่จะสนใจแต่เฉพาะคู่ของตน แต่จะไม่เรียกร้องความเป็นเจ้าของจากคู่

2. ความรักแบบไม่ผูกมัด (Ludus) คือความรักที่มีความผูกพันกันแค่ชั่วคราว คล้ายการเล่นเกมส์ ผู้ที่มีความรักแบบไม่ผูกมัด พยายามที่จะหลีกเลี่ยงการสร้าง ความผูกพันทางอารมณ์ อย่างลึกซึ้ง

กับคู่ เพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนไว้ เกมนี้จึงเป็นเพียงการเล่นเพื่อความสนุกของทั้งสองฝ่าย ซึ่งอาจสมตุลหรือไม่สมตุลกับความผูกพันของคู่ก็ได้ และแม้บุคคลจะไม่ปรารถนาที่จะทำให้คู่ของตนเองเจ็บปวด แต่การโกหก และความไม่สัตย์ ก็มักจะเกิดขึ้นในความรักรูปแบบนี้เสมอ ผู้ที่มีความรักแบบไม่ผูกมัดจะไม่แสดงความหึงหวง และความเป็นเจ้าของ และต้องเผชิญได้ว่าคู่อาจไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับบุคคลอื่น ผู้ที่มีความรักแบบไม่ผูกมัดจึงมักจะพอใจกับการมีเพศสัมพันธ์ โดยคิดว่าเป็นเรื่องสนุก และไม่ต้องการผูกมัดใดๆ

3. ความรักแบบมิตรภาพ (storge) คือความรักที่มีพื้นฐานมาจากมิตรภาพ คู่รักมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และรู้จักกันมาเป็นเวลานาน คู่รักแบบนี้ต้องการที่เรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างค่อยเป็นค่อยไป และมักทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มากกว่าที่จะมุ่งเน้นความสัมพันธ์ทางเพศ

4. ความรักแบบใช้เหตุใช้ผล (Pragma) คือความรักที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ผู้ที่มีความรักแบบใช้เหตุผล จะแสวงหาคู่รักที่เหมาะสมกับตนเองให้มากที่สุด โดยพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์จะดำเนินไปอย่างมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ความสามารถในการสื่อสารเข้าใจกัน คุณสมบัติต่าง ๆ ของคู่รักจะถูกนำมาพิจารณา ความรักแบบนี้มักเกิดในวัยผู้ใหญ่

5. ความรักแบบลุ่มหลง (Mania) คือความรักที่ปราศจากความใกล้ชิดกัน และต้องการความเป็นเจ้าของกันและกันสูง และมักแสดงความหึงหวง และการเข้าใจผิดกันรวมทั้งมีอาการทางกาย และทางจิตร่วมด้วย ผู้ที่มีความรักแบบลุ่มหลงมักจะมีความต้องการครอบครอง และมักจะหมกมุ่นอยู่กับเรื่องคู่ของตน ปรารถนาที่จะใช้เวลาอยู่กับคู่ตลอดเวลา บุคคลจะเกิดความวิตกกังวลทันทีถ้าคู่ขาดความสนใจ

6. ความรักแบบเสียสละ (Agape) เรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เป็นความรักที่บุคคลต้องการเป็นฝ่ายให้มากกว่าฝ่ายรับ โดยมีแนวคิดมาจากศาสนาคริสต์ ในเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวและการให้ ผู้ที่มีความรักแบบเสียสละ จึงคำนึงความสุขของคู่รักไม่คำนึงความต้องการของตนเอง

การวิเคราะห์อุดมการณ์ความรักที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย สอดคล้องกับนิยามความรักข้างต้นในข้อที่ 5 ความรักแบบลุ่มหลง (Mania) ของตัวละครสุเทพณ์ และขุนช้าง และข้อที่ 6 ความรักแบบเสียสละ ของตัวละครนายกล้า ทิพเดชะ และท้าวกะหมังกุหนิง โดยมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

4.3.1 ความรักแบบเสน่หา

ความรักแบบเสน่หา (Eros) หรือความรักที่ต้องการความผูกพันทางกาย และทางอารมณ์สูง พอใจกับการมีอารมณ์ที่เร้าร้อน และต้องการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนรัก ผู้ที่มีความรักแบบเสน่หา เป็นผู้ที่พร้อมจะเสี่ยงกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น มักจะถูกใจคนรักทันทีตั้งแต่แรกพบ

และพยายามที่จะพัฒนาสายสัมพันธ์ กับคนรักอย่างรวดเร็ว ผู้ที่มีความรักแบบเสน่หามีแนวโน้มที่จะสนใจแต่เฉพาะคู่ของตน แต่จะไม่เรียกร้องความเป็นเจ้าของจากคู่

อำช่วยระงับดับ	ทุષะพีระกายระคาง
พีร์กอนงค์นาง	ผิมสมฤตติวิล
เหมือนพืมิได้คง	วรชีวะชีวิติน
ทริยไสร บ ใฝ่จิณ-	ตะนะห้วงและห่อนนิย
ชีพอยู่ก็เหมือนตาย	เพราะมิวายระทวยระทม
ทุกข์ยากและกรากกรม	อุระชำระกำทวิ

(บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.5 : 83)

จากบทประพันธ์ข้างต้น สุเทษณ์เป็นภาพลักษณ์ของของผู้ที่ลุ่มหลงในความรัก ความรักของสุเทษณ์และมัทนา เป็นความรักที่เกิดจากความเสน่หา ก่อให้เกิดความเสียใจและผิดหวังที่ไม่ได้คนรักมาครอบครอง สุเทษณ์ไม่ยอมปล่อยให้มัทนาได้เลือกในสิ่งที่นางรัก แต่กลับใช้การบังคับเพื่อให้ได้มาซึ่งความรัก อุดมการณ์ความรักที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครสุเทษณ์ เป็นการหลงมัวเมาในความรัก ทำให้เกิดความทุกข์ หรือความรักไม่ใช่การได้ครอบครองหรือการได้มาเสมอไป ตัวละครสุเทษณ์ไม่ยอมปล่อยให้ทุกสิ่งเป็นไปตามกลไกความรู้สึก รวมไปถึงต้องการอยากควบคุม (control) คนที่ตนเองรัก แต่เมื่อควบคุมไม่ได้จึงเกิดความรู้สึกโกรธ เพราะมัวแต่หลงในรูป รส กลิ่น เสียง สรีระของมัทนา สอดคล้องกับ Slater (2006) ที่ได้ให้นิยามของความรักคือการเสพติดชนิดหนึ่ง กล่าวว่า “when you are eating chocolate; play a role during this phase of love. She supports the hypothesis that like chocolate being head over heel in love is addictive ” เมื่อเรากินช็อกโกแลต เราจะหยุดมันไม่ได้ ซึ่งคล้ายกับการตกหลุมรัก ก็ยากที่จะไต่ขึ้นมาได้

เช่นเดียวกันกับตัวละครขุนช้าง ในขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา ที่ต่างก็ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันคือ การตกหลุมรักใคร่สักคนและพร้อมทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อที่จะได้หญิงคนรักมาครอบครองเป็นของตนเอง ขุนช้างอยากให้นางวันทองกลับมาอยู่กับตน แต่มองไม่เห็นหนทาง จึงต้องจำร่างฎีกาถวายพระเจ้าแผ่นดินเพื่อให้ตนได้คนรักกลับคืนมา แม้การกระทำเช่นนั้น จะเป็นการเห็นแก่ตัวก็ตาม ดังตัวบท

ยั้งคิดยั้งเดือดดาลทะยานใจ	ฉวยได้กระดานชนวนมา
ร่างฟ้องท่องเทียบให้เรียบร้อย	ถ้อยคำถืถ้วนเป็นหนักหนา
ลงกระดาษพบไว้มิได้ช้า	อาบน้ำผัดผ้าแล้วคลาไคล

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา, วรรณคดีวิจักษ์ ม.6 : 30)

4.3.2 ความรักแบบเสียสละ

ความรักแบบเสียสละ (Agape) เรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เป็นความรักที่บุคคลต้องการเป็นฝ่ายให้มากกว่าฝ่ายรับ โดยมีแนวคิดมาจากศาสนาคริสต์ ในเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวและการให้ ผู้ที่มีความรักแบบเสียสละ จึงคำนึงความสุขของคู่รักไม่คำนึงความต้องการของตนเอง ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ พบภาพลักษณ์ของพ่อที่มีต่อลูก หรือเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงพลังรักและความเสียสละอันยิ่งใหญ่ของผู้เป็นพ่อ เช่นตัวละคร ท้าวกะหมังกุหนิง ที่ยอมทำทุกอย่างเพื่อที่จะให้ลูกมีความสุข แม้แต่ชีวิตของตนก็ยอมสละให้ได้ แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ความรักของพ่อที่มีต่อลูก

แม่นวิหยาสะก้ามอดม้วย

พี่ก็คงตายด้วยโอรสา

ไหนไหนจะตายวายชีวา

ถึงเร็วช้าก็เหมือนกัน

ผิดก็ทำสงครามดูตามที

เคราะห์ดีก็จะได้ดังไผ่ผืน

พี่ดังพลุกษาพนาวัน

จะอาสัญเพราะลูกเหมือนกล่าวนา

(อิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง, วรรณคดีวิจักษ์ ม.4 : 37)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความรักของท้าวกะหมังกุหนิงที่มีต่อวิหยาสะก้าม นับเป็นความรักที่บริสุทธิ์ ไม่ต้องการการตอบแทน พร้อมทั้งจะทำเพื่อลูก สละชีวิตเพื่อลูกได้ แต่ความรักที่มากเกินไป จนยอมตามใจลูกได้ทุกอย่าง จึงทำให้ทั้งสองพ่อลูกต้องมาจบชีวิตในสนามรบ เช่นกัน กับตัวละครนายล้า ทิพเดชะ จากบทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก ที่ไม่ยอมเปิดเผยตัวตนว่าตนเองเป็นพ่อที่แท้จริงของแม่ล่อ เพราะหวังอยากให้ลูกมีชีวิตที่ดั่งใจ และอยากให้ภาพจำที่ลูกมีต่อตัวเขาเป็นภาพของพ่อที่ดีตลอดไป นายล้าเกรงว่าหากตนเปิดเผยตัว แม่ล่อจะผิดหวังมากเมื่อหล่อนวาดภาพพ่อของหล่อนไว้สูงมาก ดังในตัวอย่างที่แม่ล่อคุยกับนายล้าถึงผู้เป็นพ่อที่ไม่เคยแต่เห็นหน้า ดังตัวอย่าง

แม่ล่อ “ถ้ายังงั้นดิฉันยิ่งดีใจมากที่ได้พบคุณ ก็คุณพ่อดิฉันที่ตายละคะ รู้จักไหม? (นายล้าพยักหน้า) ถ้ายังงั้นคุณก็ดีกว่าดิฉัน ดิฉันไม่รู้จักเลย เคยเห็นแต่รูปที่อยู่ในห้องคุณแม่ รูปร่างสูง ๆ หน้าอกกว้าง ดิฉันช่างชอบหน้าเสียจริง ๆ หน้าตาเป็นคนซื่อ ใจอกกว้างขวาง ถ้าใครบอกดิฉันว่าเป็นคนไม่ดี ดิฉันไม่ยอมเชื่อเป็นอันขาดเทียว แต่ท่านก็เป็นคนดีจริง ๆ อย่างที่ดิฉันนึกเดาเอา

ในใจ คุณพ่อนี้ก็ได้บอกดิฉันว่าฉัน จริ่งไหมคะคุณพ่อ? (พระยาภักดีพยักหน้า)”

นายล้ำ “ถ้าใครบอกหล่อนว่า พ่อหล่อนที่ตายนั้นเป็นคนไม่ดีละก็หล่อนเป็นไม่ยอมเชื่อเลยทีเดียวหรือ?”

(บทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก, วรรณคดีวิจักษ์ ม.3 : 34-35)

จากการศึกษาอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ สามารถสรุปอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายได้ดังนี้

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบอุดมการณ์รักชาติ ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละคร สมิงพระราม และอุดมการณ์พระมหากษัตริย์ ถูกนำเสนอผ่านตัวละครพระไชยสุริยา

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบอุดมการณ์รักชาติ นำเสนอผ่าน 3 ตัวละครเอก คือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์ และพระวิศวรรมา

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครพระลักษณ์ อุดมการณ์พระมหากษัตริย์จากพระอภัยมณี อุดมการณ์ความรัก จากตัวละครนายล้ำ และอุดมการณ์อำนาจจากตัวละครนนทก

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครประพันธ์ ประยูรสิริ อุดมการณ์พระมหากษัตริย์จาก 2 ตัวละครคือ พระวิกรมทิตยและท้าวจันทเรน และอุดมการณ์ความรัก จากตัวละครท้าวเกษมังกุหนิง

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครสมเด็จพระนเรศวร อุดมการณ์พระมหากษัตริย์จากตัวละครพระเวสสันดร และอุดมการณ์ความรักจากตัวละครสุเทษณ์

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครกวนอูและวีรสการพราหมณ์ อุดมการณ์ความรักจากตัวละครขุนช้าง

สรุปได้ว่า อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์พบอุดมการณ์รักชาติมากที่สุด 9 ตัวละคร ได้แก่ สมิงพระรามอาสา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์ พระวิศวรรมา พระลักษณ์ ประพันธ์ ประยูรสิริ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กวนอู และวีรสการพราหมณ์

รองลงมาคืออุดมการณ์พระมหากษัตริย์ 5 ตัวละคร ได้แก่ พระไชยสุริยา พระอภัยมณี พระวิกรมมหาราช ท้าวจันทร์เสน พระเวสสันดร

อุดมการณ์ทางความรัก พบ 3 ตัวละคร ได้แก่ ท้าวกะหมังกุหนิง สุเทษณ์ และขุนช้าง และพบน้อยที่สุดคืออุดมการณ์คนชายขอบ 2 ตัวละคร คือตัวละครนนทก และนายล้า ทิพเดชะ เห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาพลักษณ์ของตัวละครเอกก็ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารอุดมการณ์บางอย่างของกระทรวงศึกษาธิการ รวมไปถึงขั้นตอนการคัดเลือกตัวบรรณาธิการหรือวรรณกรรมที่เน้นตัวละครเอกเป็นตัวละครชาย มีบทบาทในการปกป้องกอบกู้ชาติบ้านเมือง หรือช่วยชาติบ้านเมืองให้พ้นจากวิกฤติ ผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่มีความกล้าหาญ เสียสละ ซื่อสัตย์ รักและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ยิ่งชีพของตน จากผลการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปเป็นข้อมูลตารางได้ดังนี้

ตาราง 4 อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย

ระดับชั้น	ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย	ตัวละคร	อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย
ม.1	ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม	พระไชยสุริยา	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
	จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง	สมิงพระราม	อุดมการณ์รักชาติ
ม.2	จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	อุดมการณ์รักชาติ
		พันท้ายนรสิงห์	อุดมการณ์รักชาติ
ม.3	รอบรู้งานช่างและศิลปะ	พระวิศวกรรมา	อุดมการณ์รักชาติ
	หลงใหลในอำนาจ	นนทก	อุดมการณ์คนชายขอบ
	กล้าหาญ	พระลักษณ์	อุดมการณ์รักชาติ
		พระอภัยมณี	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
ม.4	เสียสละ	นายล้า ทิพเดชะ	อุดมการณ์คนชายขอบและอุดมการณ์ความรัก
	ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม	พระวิกรมมหาราช	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
	ซื่อสัตย์	ท้าวจันทร์เสน	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์

	ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา	ท้าวกะหมังกุหนิง	อุดมการณ์ความรัก
	หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก	ประพันธ์ ประยูรศิริ	อุดมการณ์รักชาติ
ม.5	กล้าหาญ	สมเด็จพระ นเรศวร	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
	เสียสละ	พระเวสสันดร	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
	ลุ่มหลงในความรัก	สุเทษณ์	อุดมการณ์ความรัก
ม.6	กล้าหาญ	วีรสการพราหมณ์	อุดมการณ์รักชาติ
	ซื่อสัตย์	กวนอู	อุดมการณ์รักชาติ
	เห็นแก่ตัว	ขุนช้าง	อุดมการณ์ความรัก
รวม	11 ภาพลักษณ์	19 ตัวละคร	4 อุดมการณ์

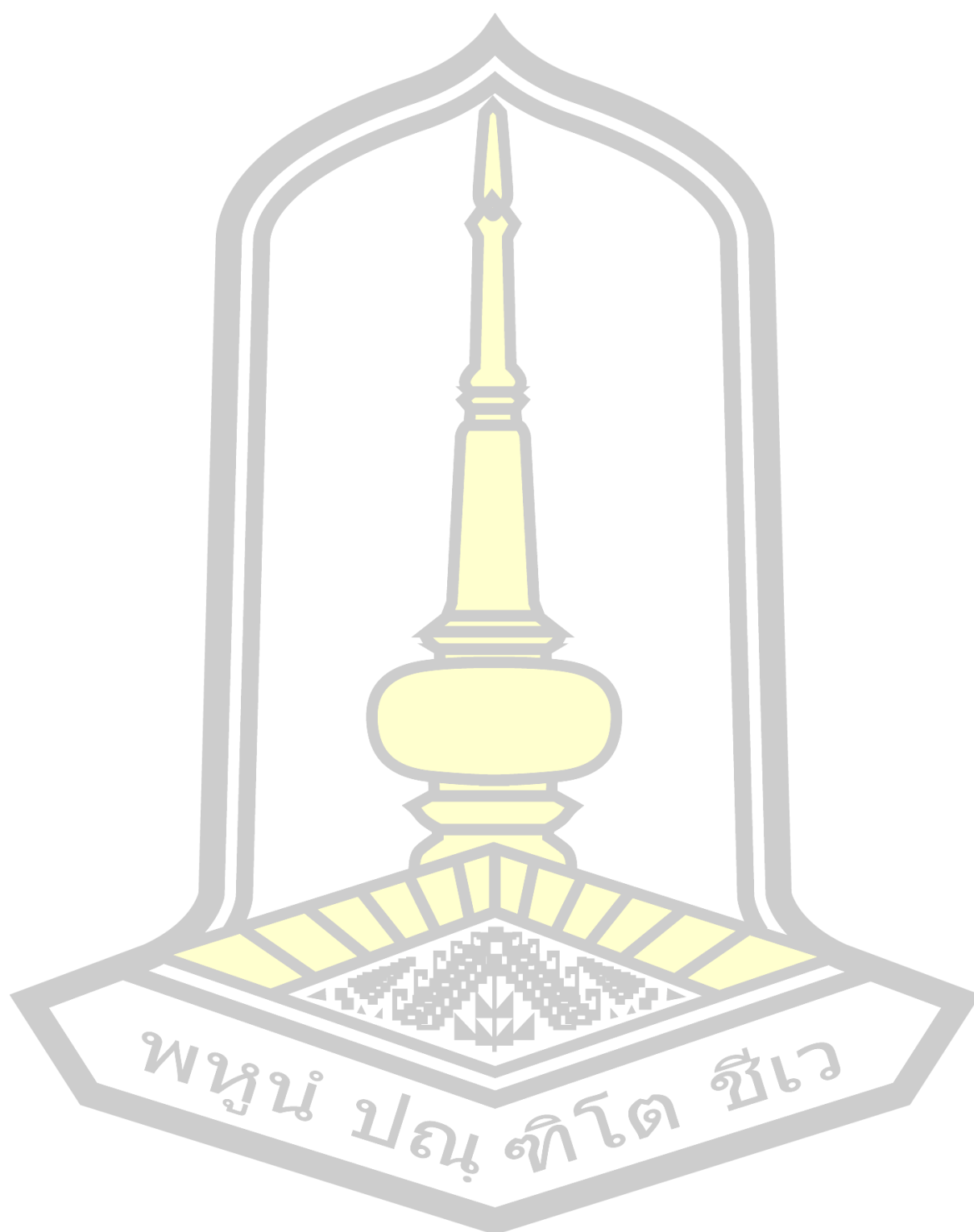
หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ 8 ประการ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ทางความคิดและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข จึงต้องเน้นปลูกฝังลักษณะดังกล่าวให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งในด้านของสติปัญญา และคุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าต่อไป ดังนั้น แสดงให้เห็นว่าอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์จึงมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ 8 ประการ เพราะคุณลักษณะอันพึงประสงค์นี้เป็นคุณลักษณะที่กระทรวงศึกษากำหนดขึ้นเพื่อสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ความคิด ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อสังคมและส่วนรวม สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายจึงมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพราะตัวละครในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ถือว่าเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการมี ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ สุจริต
3. มีวินัย

4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียน พบยังอุดมการณ์ที่สอดคล้องหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนี้ อุดมการณ์รักชาติ สอดคล้องกับ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 1 คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และข้อที่ 2 ซื่อสัตย์สุจริต ส่วนอุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ข้อที่ 1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และพบอุดมการณ์ที่ไม่ได้สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ได้แก่ อุดมการณ์ความรักและอุดมการณ์คนชายขอบ โดยทางกระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือก เนื้อหาวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติ การปกป้องและเสียสละเพื่อชาติ ผ่านภาพลักษณ์ของ ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนจงรักภักดีต่อชาติและ พระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อที่ 4 ว่ามีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ข้อสังเกตที่เห็นได้อย่างชัดเจนของการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายและ อุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชาย คือมีการผลิตซ้ำการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความ จงรักภักดีต่อชาติพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์เรื่องคุณธรรม อันได้แก่ กล้าหาญ ความเสียสละมาก ที่สุด โดยภาพลักษณ์ข้างต้นนำไปสู่การผลิตซ้ำอุดมการณ์รักชาติและอุดมการณ์สถาบัน พระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับวิสันต์ สุวิสิทธ์ (2554) ที่กล่าวว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่มี ความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง กล่าวคือ หนังสือเรียนนั้นเป็นวาทกรรมที่ ได้รับอิทธิพลจากระบบความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมไทยและขณะเดียวกันก็ผลิตซ้ำ ตอกย้ำ หรือสื่อความคิด ความเชื่อต่าง ๆ กลับไปสู่ผู้อ่านและสังคมโดยรวมด้วยเช่นกัน หนังสือเรียนจึงไม่ได้ทำ หน้าที่เป็นเพียงเอกสารทางวิชาการที่ใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามที่หลักสูตร กำหนดเท่านั้น แต่หนังสือเรียนยังทำหน้าที่เป็นสารทางอุดมการณ์ที่ตอกย้ำหรือสื่อความคิดต่าง ๆ ที่มีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของคนในสังคมไทยเช่นกัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ : ภาพลักษณ์และอุดมการณ์” ผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 17 เรื่อง 19 ตัวละคร สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ จากการศึกษาพบภาพลักษณ์ทั้งหมด 11 ภาพลักษณ์ ได้แก่ 5.1.1. ภาพลักษณ์ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม 5.1.2 ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง 5.1.3 ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ 5.1.4 ภาพลักษณ์ผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะ 5.1.5 ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ 5.1.6 ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา 5.1.7 ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก 5.1.8 ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ 5.1.9 ภาพลักษณ์ของผู้ลุ่มหลงในความรัก 5.1.10 ภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว 5.1.11 ภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์ สามารถจำแนกได้ดังนี้

5.1.1 ภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม

ผลการศึกษาพบว่าในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตัวละครเอกชายที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม ได้แก่ ตัวละครพระไชยสุริยา จากวรรณคดีเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา โดยตัวละครนี้แสดงให้เห็นถึงความอดทนเพียรพยายามต่อสู้ในการผ่านวิกฤติต่าง ๆ ของชีวิต หรือการแก้ปัญหาเมื่อกำลังเผชิญเรื่องราวที่ยากลำบาก เช่น และตัวละครเอกชาย พระวิกรมมัทย จากนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้มีความอดทนอดกลั้น แม้ถูกเวตาลเยาะเย้ยถากถางหรือยุยงให้เกิดอารมณ์โกรธแต่พระองค์ก็ทรงไม่ตอบโต้ จนในที่สุดจึงเอาชนะเวตาลได้

5.1.2 ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง

ภาพลักษณ์ของผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง จะถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชายที่มีบทบาทโดดเด่น หรือมีวีรกรรมความกล้าหาญในการเสียสละทั้งชีพ เสียสละตนเองในการ

บำเพ็ญประโยชน์หรือช่วยเหลือบ้านเมืองให้พ้นจากวิกฤต ได้แก่ตัวละครสมิงพระราม จากราชาราช ตอนสมิงพระรามอาสา ซึ่งเป็นตอนที่สมิงพระรามอาสาออกสู้รบกับทหารเอกของพระเจ้ากรุงจีน เพื่อให้บ้านเมืองของตนปลอดภัยจากการรุกรานของศัตรู หรือตัวละคร พันท้ายนรสิงห์ จากโคลงภาพ พระราชพงศาวดาร ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ยอมสละชีวิตของตนเอง เพื่อปกป้องความชอบธรรมของกฎหมายบ้านเมือง รวมไปถึงตัวละครวีรสการพราหมณ์ จากสามัคคีเภทคำฉันท์ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ยอมเสียสละตนเอง เพื่อบ้านเมืองยอมถูกเนรเทศออกจากเมืองโดยมีเป้าหมายบ่อนทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เพราะเมื่อเมืองของศัตรูเกิดการแตกความสามัคคีกัน จึงทำให้กษัตริย์ของตนสามารถเข้าตีเมืองได้ง่ายดายแบบไม่เสียกำลังพล

5.1.3 ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ

ตัวละครเอกชายที่มีภาพลักษณ์เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ มักพบได้ในวรรณคดีที่เป็นเรื่องราวของการต่อสู้ การทำศึกสงคราม หรือวีรกรรมในประวัติศาสตร์ของพระมหากษัตริย์ผู้มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวในการปกป้องชาติบ้านเมือง เช่น ตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จากโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่พระองค์ทรงปกป้องแผ่นดินไทยจากการรุกรานของพม่า จนต้องสูญเสียพระมเหสีอันเป็นที่รักยิ่งของพระองค์คือสมเด็จพระสุริโยทัย วีรกรรมของทั้งสองพระองค์ได้รับการกล่าวขาน จารึกไว้ รวมไปถึงถูกนำมาผลิตซ้ำ ขั้บแน่น ออกมาเป็นทั้งละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือ จวบจนปัจจุบัน หรือแม้กระทั่ง ตัวละครพระลักษณ์ ในศึกอินทรีขิต หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พระลักษณ์ถูกอินทรีขิตใช้กลอุบายหลอกล่อจำแลงกายเป็นพระอินทร์พร้อมทั้งแฉงศพรพหุมาศมาต้องพระลักษณ์ขณะกำลังเคลื่อนทัพ จากเรื่องจะเห็นได้ว่าพระลักษณ์ไม่กลัวความตาย พร้อมทั้งยอมสละชีวิตของตนเองเพื่อปกป้องกองทัพ หากพระองค์ไม่ต้องศพรพหุมาศเสียก่อน ไพร่พลทั้งกองทัพอาจจะล้มตายเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกันกับตัวละครสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในลิลิตตะเลงพ่าย หนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ใช้ทั้งความกล้าหาญ สติปัญญาในการทำศึกสงครามยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหาอุปราชา จนสามารถปกป้องแผ่นดินไทยไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าได้ จนนำพาความสงบสุขมาแก่บ้านเมือง

5.1.4 ภาพลักษณ์ผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะ

จากการศึกษาพบว่า ตัวละครพระวิศรกรรมา จากบทเสภาสามัคคีเสวก ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ผู้แต่ง คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าตัวละครเอกนี้เป็นเทพที่เป็นตัวแทนของผู้รอบรู้ในงานช่างงานศิลป์ โดยมีจุดประสงค์ในการแต่ง

เพื่อสอนให้คนในชาติเห็นถึงความสำคัญของศิลปะและให้คนในชาติร่วมกันอนุรักษ์งานศิลป์ที่มีค่าของไทยไว้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปะว่ามีข้อดีอย่างไร เปรียบเปรยถึงชาติที่ไร้ศิลปะเป็นชาติที่ไม่เจริญ เพราะศิลปะสามารถช่วยบำบัดทุกข์เพิ่มความสุขให้ผู้คน และแสดงให้เห็นว่าศิลปะสามารถช่วยยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้น

5.1.5 ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ

วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นเรื่องราวของยักษ์นทกผู้มีหน้าที่ล้างหน้าให้เหล่าเทวดาที่มาเข้าเฝ้าพระอิศวร เป็นภาคก่อนที่นทกจะลงมาก่อเกิดเป็นทศกัณฐ์ นทกถูกเทวดาก่อกวนแกล้งอยู่ตลอดเวลา จึงได้ทูลขอนี้วเพชร์จากพระอิศวรโดยอ้างว่าตนล้างเท้ามาช้านาน ไม่เคยทูลขอสิ่งใด แต่เมื่อพระอิศวรประทานนี้วเพชร์วิเศษให้ นทกกลับใช้นี้วเพชร์ไปรังแกเหล่าเทวดาจนเดือดร้อนไปทั่วสวรรค์ พระอิศวรจึงสั่งให้พระนารายณ์ไปปราบนนทก พระนารายณ์แปลงกายเป็นนางอัปสรหลอกล่อร้ายรำจนวนนทกพลาดทำขึ้นี้วไปทิ้งขาของตนเองได้รับบาดเจ็บ พระนารายณ์จึงสามารถสังหารนทกได้ ตัวละครนทกเป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่หลงใหลในอำนาจ เมื่อมีอำนาจอยู่ในมือกลับใช้อำนาจที่ตนมีในทางที่ผิด จนทำให้ตนเองต้องพบจุดจบอันน่าเศร้า

5.1.6 ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา

ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา พบในตัวละครท้าวกะหมังกุหนิง ซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายปรปักษ์ จากวรรณคดีเรื่องอิเหนา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยผ่านการกระทำของตัวละครในเรื่อง คือท้าวกะหมังกุหนิงที่ใช้ไปทำศึกสงครามไม่ได้ไตร่ตรองถึงความพร้อมของกองทัพของตน จนนำไปให้ตัวเองและลูกชายคือวิหยาสะก่าถูกฆ่าตายในสนาม ด้วยการขาดความยั้งคิด เอาอารมณ์โกรธของตนเองเป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดสงครามขึ้น จนนำมาซึ่งความสูญเสีย

5.1.7 ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก

การยึดถือหรือเชื่อในค่านิยม ธรรมเนียมของชาวตะวันตก ไม่ได้มีเพียงข้อดีเสมอไป ตัวละครเอกชาย ประพันธ์ ประยูรสิริ จากหัวใจชายหนุ่ม ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักข์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ทำให้เห็นว่าการหลงใหลในวัฒนธรรมของฝรั่งจนเคยตัว และดูถูกธรรมเนียมเก่าโบราณแบบไทย ทำให้เขาดำเนินชีวิตผิดพลาดหลายเรื่อง เช่นการเลือกคู่ครอง โดยเข้าใจว่าผู้หญิงที่มีหัวสมัยใหม่ ถูกเลี้ยงแบบเปิดกว้าง มีลักษณะคล้ายผู้หญิงฝรั่ง จะเป็นคู่ครองที่ดี แต่ชีวิตคู่ของประพันธ์กลับล้มเหลว เพราะความเชื่อแบบผิดๆ หลายประการ

5.1.8 ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ

การเสียสละ หมายถึง การยินยอมให้แม้บางอย่างจะสูญไป เสียสละเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่มนุษย์พึงยึดถือปฏิบัติ ตามหลักทศพิธราชธรรมในข้อที่ 3 ปริจจาคะ หมายถึง ความเสียสละไม่ว่าจะเป็นเสียสละวัตถุหรือความสุขต่าง ๆ ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ดีและมีประโยชน์ยิ่งกว่า ผลการศึกษาพบภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่เสียสละแก่ผู้อื่นได้แก่ ตัวละครพระอภัยมณี จากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะพระองค์กล่าวว่า จะยอมเสียสละชีวิตของตนเองในตอนที่น่าผีเสื้อสมุทรติดตามพระองค์มาอย่างกระชั้นชิด พระอภัยมณีจึงขอให้ปล่อยตนไว้ที่เกาะร้างแล้วให้ครอบครัวของเงือกเผ่ารวมไปถึงลูกชายคือสินสมุทรหนีไป ตัวละครพระเวสสันดร จากมหาเวสสันดรชาดก ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เช่นเดียวกัน เพราะพระองค์ได้บริจาคทานอันยิ่งใหญ่เพื่อเสียสละให้พรหมณ์ชุก โดยมอบลูกสาวและลูกชายของตน คือกัณหาและชาลีให้กับชุก จะเห็นได้ว่าพระองค์เป็นทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่ทรงเสียสละความสุขของตนให้แก่ผู้อื่นโดยไม่คิดหวังสิ่งตอบแทน นอกจากนี้ ภาพลักษณ์ของพ่อที่เสียสละเพื่อลูก จากตัวละครเอกนายล้า ทิพเดชะ ในบทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาพลักษณ์ของนายล้าถูกนำเสนอผ่านคำพูด การกระทำในเรื่อง โดยนายล้าต้องการที่จะกลับมาแสดงตนว่าเป็นพ่อที่แท้จริงในขณะที่ชีวิตของลูกสาวคือแม่ลออ กำลังไปได้ดี เพราะเธอกำลังจะแต่งงานกับเศรษฐี แต่เมื่อนายล้า ได้เจอกับแม่ลออ กลับพบว่าเธอวาดภาพพ่อของเธอในจินตนาการไว้ดีงามจนเขาไม่กล้าที่จะเปิดเผยว่าตนเองเป็นพ่อด้วยความละอายแก่ใจ และยอมจากไปโดยไม่บอกว่าตนคือพ่อที่แท้จริง เพื่อให้ลูกสาวที่ตนรักยังคงจดจำภาพของพ่อในความคิดนั้นไว้เช่นเดิม อีกทั้งยังช่วยให้แม่ลออสามารถใช้ชีวิตในวงการสังคมชั้นสูงได้อย่างไม่มีมลทิน

5.1.9 ภาพลักษณ์ของผู้ลุ่มหลงในความรัก

ความรัก คือ อารมณ์ความรู้สึกที่เกิดความสุข ความผูกพัน ความห่วงใย และความคิดถึง รักเป็นสิ่งทรงพลังที่สามารถทำให้คนเราเปลี่ยนแปลงตัวตนได้ อีกทั้งยังช่วยให้คนเรารู้สึกมีคุณค่า จึงนับว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ควรค่าแก่การค้นหาสิ่งที่เรียกว่า “รักแท้” ดังตัวละครเอกชาย สุเทษณ์ จากมัทนะพาธา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ลุ่มหลงในความรักจนนำมาซึ่งความทุกข์ความผิดหวัง สุเทษณ์มีความรักที่มั่นคงต่อมัทนาเพราะลุ่มหลงในความงามของนาง เมื่อนางไม่รักตอบจึงเกิดอารมณ์โกรธใช้อำนาจสาปนางให้ไปเกิดเป็นดอกกุหลาบ แต่สุดท้ายแล้วสุเทษณ์ก็ต้องผิดหวังจากความรักอีกครั้งนางมัทนาไม่ยอมเลือกรักจากตน จึงได้สาปให้มัทนากลายเป็นดอกกุหลาบตลอดกาล ด้วยหัวใจที่ผิดหวังและบอบช้ำจากความรักที่มีมากเกินไปจนทำให้ตนเองทุกข์ระทม

5.1.10 ภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว

จากผลการศึกษาพบว่าในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตัวละครเอกชายที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้เห็นแก่ตัว คือตัวละครขุนช้าง จากเสภาขุนช้างขุนแผนตอนขุนช้างถวญฎีกา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ขุนช้างเป็นตัวละครที่เจ้าเล่ห์ และเห็นแก่ตัวเองเป็นหลัก เพราะความรักความอยากครอบครองนางวันทองมากเกินไป ทำให้ขุนช้างตัดสินใจผิดพลาดโดยการยื่นถวายฎีกาแก้สมเด็จพระพันวษา จนทำให้นางวันทองต้องถูกประหารชีวิต

5.1.11 ภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์

จากผลการศึกษาพบว่าในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตัวละครเอกชายที่เป็นภาพลักษณ์ผู้ซื่อสัตย์ คือตัวละครเอกชาย กวนอู จากสามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชกับโจโฉ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตัวละครกวนอู เป็นภาพของความซื่อสัตย์ เพราะตลอดระยะเวลาที่กวนอูอยู่รับใช้โจโฉ ต่างก็แสดงทั้งคำพูด การกระทำที่แสดงให้เห็นถึงว่ากวนอูยังคงรักและเคารพเล่าปี่อยู่ตลอดเวลาจนสุดท้ายกวนอูทราบว่าเล่าปี่มีชีวิตอยู่ จึงได้ควมม้าเชือกเขาวิ่งออกไปตามหาเล่าปี่

สามารถจำแนกเป็นระดับชั้นได้แก่ ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียรพยายาม จากตัวละครพระไชยสุริยา จากเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา และภาพลักษณ์ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง จากตัวละครสมิงพระราม จากเรื่องราชาธิราชตอนสมิงพระรามอาสา

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมือง จากตัวละครพันท้ายนรสิงห์ จากเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ จากตัวละครสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จากโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ผู้รอบในงานช่างและศิลปะ จากตัวละครพระวิศวกรรม จากเรื่องเสภาสามัคคีเสวก และภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ ตัวละครนนทก จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนท

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบ ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ จากตัวละครพระลักษณ์ วรรณคดีเรื่องบทพากษ์เอราวัณ ภาพลักษณ์พ่อที่เสียสละเพื่อลูก ตัวละครนายกล้า ทิพเดชะ จากบทละครเรื่องเห็นแก่ลูก ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ ตัวละครพระอภัยมณี จากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินใจปัญหา จากตัวละครท้าวกะหมังกุหนิง เรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก จากตัวละครประพันธ์ ประยูรสิริ เรื่องหัวใจชายหนุ่ม ภาพลักษณ์ผู้ที่มีความอดทนเพียร

พยายาม ตัวละครพระวิกรมมัทิตย์ จากนิทานเวตาลเรื่องที่ 10 และภาพลักษณ์ผู้ซื้อสัตย์ จากตัวละคร ท้าวจันทเรสน

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบภาพลักษณ์ผู้เสียสละ จากตัวละครพระ เวสสันดร เรื่องมหาเวสสันดรชาดก (กัณท์มัทรี) ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญ จากตัวละครสมเด็จพระนเรศวร เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และภาพลักษณ์ของผู้ลุ่มหลงในความรัก จากตัวละครสุเทษณ์ ในมัทนะพาธา

หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว จากตัวละครขุน ช้าง เรื่องเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกาภาพลักษณ์ผู้ซื้อสัตย์ จากตัวละครกวนอู เรื่องสามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติ บ้านเมือง จากตัวละครวีรสการพราหมณ์ เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์

ภาพลักษณ์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ ภาพลักษณ์ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติ บ้านเมือง พบ 3 ตัวละครได้แก่ พันท้ายนรสิงห์ สมิงพระราม วีรสการพราหมณ์ ภาพลักษณ์ผู้เสียสละ 3 ตัวละคร ได้แก่ พระอภัยมณี พระเวสสันดร พระลักษณ์ ภาพลักษณ์ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม พบ 2 ตัวละครได้แก่ พระไชยสุริยา พระวิกรมมัทิตย์ ภาพลักษณ์ผู้กล้าหาญพบ 2 ตัวละคร ได้แก่ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และภาพลักษณ์ผู้ซื้อสัตย์ 2 ตัวละครได้แก่ กวนอู ท้าวจันทเรสน รองลงมา ภาพลักษณ์ผู้รอบรู้ในงานช่างและศิลปะ 1 ตัวละคร คือพระวิศวรรร มา ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในอำนาจ 1 ตัวละคร คือ นนทก ภาพลักษณ์พ่อที่เสียสละเพื่อลูก 1 ตัว ละคร ได้แก่ นายล่า ทิพเดชะ ภาพลักษณ์ผู้ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา 1 ตัวละคร ได้แก่ ท้าวกะหมังกุหนิง ภาพลักษณ์ผู้หลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก 1 ตัวละคร ประพันธ์ ประยูรสิริ ภาพลักษณ์ของผู้ลุ่มหลง ในความรัก 1 ตัวละคร สุเทษณ์ ภาพลักษณ์ผู้เห็นแก่ตัว 1 ตัวละคร จากตัวละครขุนช้าง

ตาราง 5 สรุปภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์

ระดับชั้น	ตัวละครเอกชาย	วรรณคดีเรื่อง	ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย
ม.1	พระไชยสุริยา	กาพย์พระไชยสุริยา	ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม
	สมิงพระราม	ราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา	จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง
ม.2	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์	โคลงภาพพระราชพงศาวดาร	จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง

ม.3	พระวิศกรรมา	เสภาสามัคคีเสวก	รอบรู้งานช่างและศิลปะ
	นนทก	รามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ ปราบนนทก	หลงใหลในอำนาจ
	พระลักษณ์	บทพากย์เอราวัณ	กล้าหาญ
	พระอภัยมณี	นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัย มณี ตอนพระอภัยมณีหนีนาง ผีเสื้อสมุทร	เสียสละ
ม.4	นายล้า ทิพเดชะ	บทละครพูดเรื่องเหินแก่ลูก	เสียสละ
	พระวิกรมเทติย์	นิทานเวตาลเรื่องที่ 10	ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม
	ท้าวจันทเรณ		ซื่อสัตย์
	ท้าวกะหมังกุหนิง	อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง	ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา
	ประพันธ์ ประยูรสิริ	หัวใจชายหนุ่ม	หลงใหลในวัฒนธรรม ตะวันตก
ม.5	สมเด็จพระนเรศวร	ลิลิตตะเลงพ่าย	กล้าหาญ
	พระเวสสันดร	มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี	เสียสละ
	สุเทษณ์	บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา	ลุ่มหลงในความรัก
ม.6	วัสสการพราหมณ์	สามัคคีเภทคำฉันท์	กล้าหาญ
	กวนอู	สามก๊ก ตอนกวนอูไปรับราชการ กับโจโฉ	ซื่อสัตย์
	ขุนช้าง	เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา	เหินแก่ตัว
รวม	ภาพลักษณ์	17 เรื่อง	19 ตัวละคร

และจากการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย พบอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ สามารถสรุปอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายได้ดังนี้

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบอุดมการณ์รักชาติ ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละคร สมิงพระราม และอุดมการณ์พระมหากษัตริย์ ถูกนำเสนอผ่านตัวละครพระไชยสุริยา

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบอุดมการณ์รักชาติ นำเสนอผ่าน 3 ตัวละครเอก คือสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์ และพระวิศวรรมา

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครพระลักษณ์ อุดมการณ์พระมหากษัตริย์จากพระอภัยมณี อุดมการณ์ความรัก จากตัวละครนายล่า และอุดมการณ์อำนาจจากตัวละครนนทก

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครประพันธ์ ประยูรสิริ อุดมการณ์พระมหากษัตริย์จาก 2 ตัวละครคือ พระวิกรมมทิตยและท้าวจันทเรน และอุดมการณ์ความรัก จากตัวละครท้าวกะหมังกุหนิง

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครสมเด็จพระนเรศวร อุดมการณ์พระมหากษัตริย์จากตัวละครพระเวสสันดร และอุดมการณ์ความรักจากตัวละครสุเทษณ์

อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบอุดมการณ์รักชาติ จากตัวละครกวนอูและวีรสการพราหมณ์ อุดมการณ์ความรักจากตัวละครขุนช้าง

สรุปได้ว่า อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์พบอุดมการณ์รักชาติมากที่สุด 9 ตัวละคร ได้แก่ สมิงพระรามอาสา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์ พระวิศวรรมา พระลักษณ์ ประพันธ์ ประยูรสิริ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กวนอู และวีรสการพราหมณ์ รองลงมาคืออุดมการณ์พระมหากษัตริย์ 5 ตัวละคร ได้แก่ พระไชยสุริยา พระอภัยมณี พระวิกรมมทิตย ท้าวจันทเรน พระเวสสันดร

อุดมการณ์ทางความรัก พบ 4 ตัวละคร ได้แก่ นายล่า ทิพเดชะ ท้าวกะหมังกุหนิง สุเทษณ์ และขุนช้าง และพบน้อยที่สุดคืออุดมการณ์เชิงอำนาจ 1 ตัวละคร คือตัวละครนนทก เห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาพลักษณ์ของตัวละครเอกก็ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารอุดมการณ์บางอย่างของกระทรวงศึกษาธิการ รวมไปถึงขั้นตอนการคัดเลือกตัวบทวรรณคดีหรือวรรณกรรมที่เน้นตัวละครเอก

เป็นตัวละครชาย มีบทบาทในการปกป้องกอบกู้ชาติบ้านเมือง หรือช่วยชาติบ้านเมืองให้พ้นจากวิกฤติ ผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่มีความกล้าหาญ เสียสละ ซื่อสัตย์ รักและเทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์ยิ่งชีพของตน

ตาราง 6 สรุปอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์

ชั้น	ตัวละครเอกชาย	วรรณคดีเรื่อง	ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย	อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย
ม.1	พระไชยสุริยา	กาพย์พระไชยสุริยา	ผู้มีความอดทนเพียรพยายาม	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
	สมิงพระราม	ราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา	จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง	อุดมการณ์รักชาติ
ม.2	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พันท้ายนรสิงห์	โคลงภาพพระราชนิพนธ์ พงศาวดาร	จงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติบ้านเมือง	อุดมการณ์รักชาติ
ม.3	พระวิศวกรรมา	เสภาสามัคคีเสวก	รอบรู้งานช่างและศิลปะ	อุดมการณ์รักชาติ
	นนทก	รามเกียรติ์ ตอน นารายณ์ปราบนนทก	หลงใหลในอำนาจ	อุดมการณ์คนชายขอบ
	พระลักษณ์	บทพากย์เอราวัณ	กล้าหาญ	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
	พระอภัยมณี	นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร	เสียสละ	อุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์
ม.4	นายลำ ทิพ เดชะ	บทละครพูดเรื่องเหิน แก่ลูก	เสียสละ	อุดมการณ์ความรักและ อุดมการณ์ชายขอบ
	พระวิกรมเทติย์	นิทานเวตาลเรื่องที่	ผู้มีความอดทนเพียร	อุดมการณ์สถาบัน

		10	พยายาม	พระมหากษัตริย์
	ท้าวจันทเรณ		ซื่อสัตย์	อุดมการณ์สถาบัน พระมหากษัตริย์
	ท้าวกะหมัง กุหนิง	อิเหนา ตอนศึกกะหมัง กุหนิง	ใช้อารมณ์ตัดสินปัญหา	อุดมการณ์ความรัก
	ประพันธ์ ประยูรศิริ	หัวใจชายหนุ่ม	หลงใหลในวัฒนธรรม ตะวันตก	อุดมการณ์รักชาติ
ม.5	สมเด็จพระ นเรศวร	ลิลิตตะเลงพ่าย	กล้าหาญ	อุดมการณ์รักชาติ
	พระเวสสันดร	มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี	เสียสละ	อุดมการณ์สถาบัน พระมหากษัตริย์
	สุเทษณ์	บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา	ลุ่มหลงในความรัก	อุดมการณ์ความรัก
ม.6	วัสสการ พราหมณ์	สามัคคีเภทคำฉันท์	กล้าหาญ	อุดมการณ์รักชาติ
	กวนอู	สามก๊ก ตอนกวนอูไป รับราชการกับโจโฉ	ซื่อสัตย์	อุดมการณ์รักชาติ
	ขุนช้าง	เสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ตอน ขุนช้างถวาย ฎีกา	เห็นแก่ตัว	อุดมการณ์ความรัก
รวม	19 ตัวละคร	17 เรื่อง	11 ภาพลักษณ์	4 อุดมการณ์

การวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายทำให้เห็นถึงอุดมการณ์บางอย่างที่ซ่อนอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์ของตัวละครเอก จึงทำให้ผู้เรียนถูกปลูกฝังอุดมการณ์นั้นโดยไม่รู้ตัว เช่น อุดมการณ์รักชาติ โดยที่ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกจะมุ่งเน้นไปที่ความกล้าหาญของพระมหากษัตริย์ในการต่อสู้เพื่อปกป้องชาติบ้านเมือง ภาพลักษณ์ตัวละครเอกที่เป็นขุนนางหรือทหารจะต้องช่วยกอบกู้ชาติ

บ้านเมือง ดังนั้นอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์เหล่านี้ จะปลูกฝังสอนให้เด็กนักเรียนมีความรู้สึกรักชาติ ตระหนักและหวงแหนความเป็นชาติของตนเอง รวมไปถึงรักและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้เห็นภาพของพระมหากษัตริย์ที่ดีว่าเป็นอย่างไร สอดคล้องกับ ฤทธิณันท์ เชื้อทอง (2559) ที่ได้ศึกษาเรื่องราวทวิภักษ์เชิงค่านิยมและอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีไทย ที่กล่าวว่าวรรณคดีเกี่ยวกับละคร นิทาน และนาฏวรรณคดีมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวของชนชั้นปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ เจ้าเมือง หัวหน้าเผ่า เจ้าชาย มเหสี ขุนนาง เทพธิดา หญิงสูงศักดิ์ และพระโพธิสัตว์ จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าวรรณคดีเกือบทั้งหมดมีเนื้อหาเกี่ยวกับชนชั้นสูง พุทธศาสนา และเรื่องราวที่ถ่ายทอดในมุมมองของบุรุษเพศ คำสอนในศาสนาพุทธและความคิดของตัวละครชาย ทั้งการยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ การเดินทางของบุคคลสำคัญและบุรุษเพศ คำสอนในศาสนาพุทธและความคิดของตัวละครเอกชาย จากการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการจัดทำหนังสือมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจของภาครัฐ รวมไปถึงสถานภาพทางสังคมของบุคคล อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนมีรูปแบบการจัดทำที่ซับซ้อนและเป็นแบบแผนมาโดยตลอดและอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ หนังสือเรียนจึงนับว่าเป็นวาทกรรมที่สำคัญที่มีบทบาทถ่ายทอดอุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ไปสู่นักเรียนโดยตรงโดยที่ไม่รู้ตัว เพื่อตอบโจทย์ของอำนาจรัฐที่มุ่งสร้างเยาวชนให้มีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ออกสู่สังคม

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายและอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่าผู้แต่งมีการสร้างภาพลักษณ์ของตัวละครให้มีภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น ในเรื่องของรูปร่างหน้าตา จะเห็นได้ว่าตัวละครเอกชายที่เป็นพระมหากษัตริย์ หรือตัวละครที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ จะถูกนำเสนอให้เป็นผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาที่งดงาม มีลักษณะนิสัยกล้าหาญ มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาเป็นเลิศ รวมไปถึงมีจิตใจที่ดีงาม รักการบริจาคทาน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และสิ่งสำคัญที่สุดการออกรบต่อสู้กับข้าศึก เพื่อช่วยปกป้องชาติบ้านเมืองส่วนตัวละครเอกชายที่เป็นทหารจะถูกผู้แต่งทำให้เป็นผู้ที่มีร่างกายกำยำ มีฝีมือเก่งกาจในด้านการรบ มีความกล้าหาญไม่กลัวตาย ยอมเสียสละชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง เป็นผู้ที่มีจิตใจแน่วแน่ซื่อสัตย์ต่อบ้านเมืองของตนเอง สอดคล้องกับ อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์ (2550) ที่ได้ศึกษากลวิธีการสร้างภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในผู้ชนะสิบทิศ โดยมีการอภิปรายว่า นวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกที่เป็นพระมหากษัตริย์คือ “บุเรงนอง” เป็นมโนภาพแรกที้นักอ่านทั่วไปจะนึกถึง ยาขอบสร้างและดัดแปลงมาจากบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพม่า คือพระเจ้าบุเรงนอง ยาขอบนำมาสร้างเป็นตัวละครเอกของเรื่อง โดยเน้นภาพความเก่งกล้าสามารถ และภาพ

ความเป็นคนดีมีคุณธรรม เสนอเป็นเอกลักษณ์ความโดดเด่นให้กับบุเรงนอง โดยให้ความสำคัญด้านอุปนิสัยใจคอมากกว่าบุคลิกลักษณะ ในการเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายแต่ละตัวนั้นยาขอบมักเลือกนำมาเสนอภาพลักษณ์หนึ่งเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์อื่นอย่างแยบยล น่าสังเกตว่าภาพลักษณ์ที่มีความโดดเด่นซึ่งเป็นลักษณะร่วมของตัวละคร ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพและบทบาทใดก็ตาม คือ เป็นคนที่รักชาติบ้านเมือง รองลงมาคือเป็นคนเฉลียวฉลาด

ในทางตรงกันข้าม เมื่อยาขอบจะนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครเอกฝ่ายปรปักษ์ ยาขอบเลือกที่จะใช้กลวิธีสื่อความโดยตรงเพื่อแสดงข้อบกพร่องในตัวละครนี้ เช่น เป็นคนเจ้าเล่ห์ พาล โดยสอดคล้องกับผลศึกษาของผู้วิจัย เพราะภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่เป็นฝ่ายปรปักษ์ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ มักจะถูกนำเสนอให้เป็นผู้ที่มีนิสัยเห็นแก่ตัว เจ้าเล่ห์ เจ้าอารมณ์ มีความโมโหร้าย ขาดการยั้งคิด และมีบุคลิกลักษณะภายนอกอัปลักษณ์ เช่น ตัวละครนนทก ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ถูกทำให้เป็นตัวละครที่รูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ หัวล้าน และตัวละครขุนช้าง ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือแม้กระทั่งตัวละครเอกชายฝ่ายปรปักษ์บางตัวละครที่เป็นพระมหากษัตริย์ หรือเป็นเทพเทวดาแต่ก็มีภาพลักษณ์ที่เป็นเชิงลบ เช่น ตัวละครท้าวกะหมิงกุหนิง เรื่องอิเหนา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ถูกผู้แต่งนำเสนอให้เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา จนนำมาซึ่งจุดจบของชีวิต หรือตัวละครเทพผู้ยิ่งใหญ่อย่าง สุเทษณ์ เรื่องมัทนะพาธา ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ถูกนำเสนอให้เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่หลงมัวเมาในความรักจนมากเกินไป ขาดการยั้งคิดยับยั้งจิตใจ ไม่ยอมรับความเป็นจริง จนทำให้พระองค์ไม่สมหวังในความรัก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ที่น่าสนใจอีกตัวละคร คือตัวละครนายลำ ทิพเดชะ จากบทละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นายลำถูกผู้แต่งทำให้เป็นตัวละครที่มีรูปร่างหน้าตาที่ทรุดโทรมมากกว่าคนในวัยเดียวกันอย่างพระยาภักดินฤนาถ เพราะสถานะทางสังคมของนายลำแตกต่างจากพระยาภักดินฤนาถติดคุก และต้องเร่ร่อน ใช้ชีวิตในมุมมืดของสังคม อีกทั้งยังเป็นอดีตนักโทษที่เคยคิดคุกมาแล้ว ยิ่งทำให้ลักษณะภายนอกของนายลำดูไม่น่าไว้วางใจ เพราะความแตกต่างทางฐานะในสังคมชาติตระกูล ตัวละครนายลำจึงเป็นตัวละครที่ผู้แต่งจงใจทำให้เป็นคนที่เชื่อถือไม่ได้ อีกทั้งยังเสริมเรื่องการติดยาเรื้อรังของนายลำ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกไม่เห็นอกเห็นใจตัวละคร แต่สุดท้ายแล้วตัวละครนายลำก็เป็นภาพลักษณ์ของพ่อผู้เสียสละเพื่อลูกได้ แสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกบางตัวละครถึงแม้ผู้แต่งจะทำให้เป็นตัวละครที่ดูน่าสงสาร รูปร่างหน้าตาทรุดโทรม บุคลิกดูไม่น่าไว้วางใจ แต่ตัวละครเอกนั้นยังสามารถสื่อภาพลักษณ์ที่ดีได้ แตกต่างจากตัวละคร นายประพันธ์ ประยูรสิริ ที่เป็นตัวละครเอกชายที่มีฐานะดี มีการศึกษาที่ดี มีอาชีพมั่นคง เมื่อได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศได้รับเอาค่านิยมธรรมเนียมกาปฏิบัติของตะวันตกมาใช้ เพราะสภาวะสิ่งแวดล้อมที่เขาได้ไปอาศัยอยู่หล่อหลอมให้เขากลายเป็น

คนหลงลืมรากเหง้าของตนเอง จนทำให้เขาหลงผิด ซึ่งได้สอดคล้องกับ นันทา พุกษพงษ์ (2541) ที่ศึกษาเรื่องวิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายชายในนวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุล กล่าวถึงการให้สัมภาษณ์ของว.วินิจฉัยกุล ในนิตยสารไรเตอร์แมกกาซีนว่า การสร้างตัวละครเอกฝ่ายชายจึงดำเนินไปตามจุดประสงค์ที่วางไว้ คือนุชนิยมทั้งข้อดีข้อบกพร่อง ว.วินิจฉัยกุล พยายามอธิบายด้วยการบรรยายและการสนทนาให้เห็นว่า ข้อดีและข้อบกพร่องของมนุษย์นั้น สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับ ภูมิหลัง ชาติตระกูล การอบรมเลี้ยงดู ตลอดจน สิ่งแวดล้อมบทบาทหน้าที่ ฐานะอาชีพ การศึกษา รวมทั้งประสบการณ์ชีวิต

ในการศึกษาภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เปิดเผยให้เห็นว่าภาพลักษณ์ตัวละครในแต่ละระดับชั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของผู้เรียน เช่น ภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จะมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของตัวละครที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี ในเรื่องของความกล้าหาญ ความอดทนความเพียรพยายาม การเสียสละประโยชน์ของตนเพื่อส่วนรวม และภาพลักษณ์ของผู้ที่จงรักภักดีต่อบ้านเมือง ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีเนื้อหาวรรณคดีที่มีฉันทลักษณ์ที่อ่านง่าย สามารถเข้าใจตัวละครได้ง่าย เช่น กาพย์พระไชยสุริยา และราชาธิราชที่เป็นร้อยแก้ว และเมื่อมีระดับชั้นเปลี่ยนไปเนื้อหาของวรรณคดีก็มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ในบทพากย์เอราวัณ ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นร้อยแก้วประเภทฉันท ก่อได้ว่าภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จะเน้นไปที่การให้แนวคิดผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชาย ผ่านการกระทำ คำพูด ของตัวละคร เรื่องการรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ส่วนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ยังมีแนวคิดเรื่องการรักชาติ แต่มีการเสริมในเรื่องของการปลูกฝังให้รักในศิลปวัฒนธรรมของชาติ แสดงให้เห็นถึงข้อเสียของการรับเอาค่านิยมตะวันตกมากเกินไป ซึ่งได้สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อที่ 5 ที่ว่ามิจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

นอกจากนี้ในช่วงวัยของระดับชั้นนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า นอกจากภาพลักษณ์ของตัวละครเอกที่สื่อให้เห็นถึงความรักชาติ แล้วยังมีภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่มุ่งเน้นในเรื่องของความรัก โดยผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอก ซึ่งให้เห็นว่าตัวละครที่เป็นภาพลักษณ์ของผู้ที่ลุ่มหลงในความรักจนเกินไป การมีความรักนำมาซึ่งความรักทุกอย่างอย่างไร เมื่อคนเราใช้ความรักในทางที่ผิด หรือหลงในความรักจนไม่สามารถแยกแยะได้ ซึ่งให้เห็นจุดจบของบุคคลที่เอาความรักเป็นที่ตั้ง โดยสอนให้ผู้อ่านที่เป็นนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เห็นถึงโทษของความรักในอีกด้านหนึ่ง เพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจในการริเริ่มมีความรักในวัยหนุ่มสาว

ในส่วนของอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายจะเห็นได้ว่า อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครมากที่สุดคืออุดมการณ์รักชาติ รองลงมาคืออุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ อุดมการณ์ความรัก และอุดมการณ์คนชายขอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือก

เนื้อหาวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติ การปกป้องและเสียสละเพื่อชาติ ผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ ณ ลานพระราชวังดุสิต วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2529 ความว่า ความจงรักภักดีต่อชาตินั้น คือความสำนึกตระหนักในคุณค่าของแผ่นดินอันเป็นที่เกิดอาศัย ซึ่งทำให้บุคคลเกิดความภูมิใจในชาติกำเนิดและมุ่งมั่นที่จะธำรงรักษาประเทศชาติไว้ ให้เป็นอิสระมั่นคงต่อไป อีกทั้งยังสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อที่ 4 ว่า มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ดังนั้น หนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ จึงมุ่งปลูกฝังให้เด็กนักเรียนมีความรักชาติ ศาสนา และเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ผ่านการนำเสนอภาพลักษณ์ต่างๆ ของตัวละคร ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 และภาพลักษณ์ตัวละครนี้เองมีอุดมการณ์ที่ซุกซ่อนอยู่ คืออุดมการณ์รักชาติ สอดคล้องกับ สุภาวดี ยาดี (2564) ได้ศึกษาเรื่อง อุดมการณ์รักชาติในวรรณกรรมเด็กของไทยและสิงคโปร์ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมของเด็กไทยเน้นปลูกฝังให้มีความรักชาติ รักศาสนา และรักพระมหากษัตริย์ ซึ่งให้เห็นว่าวรรณกรรมสำหรับเด็กเป็นสิ่งที่รัฐใช้ในการชี้นำความคิด ปลูกฝังและหล่อหลอมความเป็นชาติไทยให้เป็นหนึ่งเดียว ภายใต้เงื่อนไขความมั่นคงของชาติ และประสิทธิภาพในการสั่งการ ชี้นำและลดทอนอุดมการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ของรัฐไม่ให้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543)

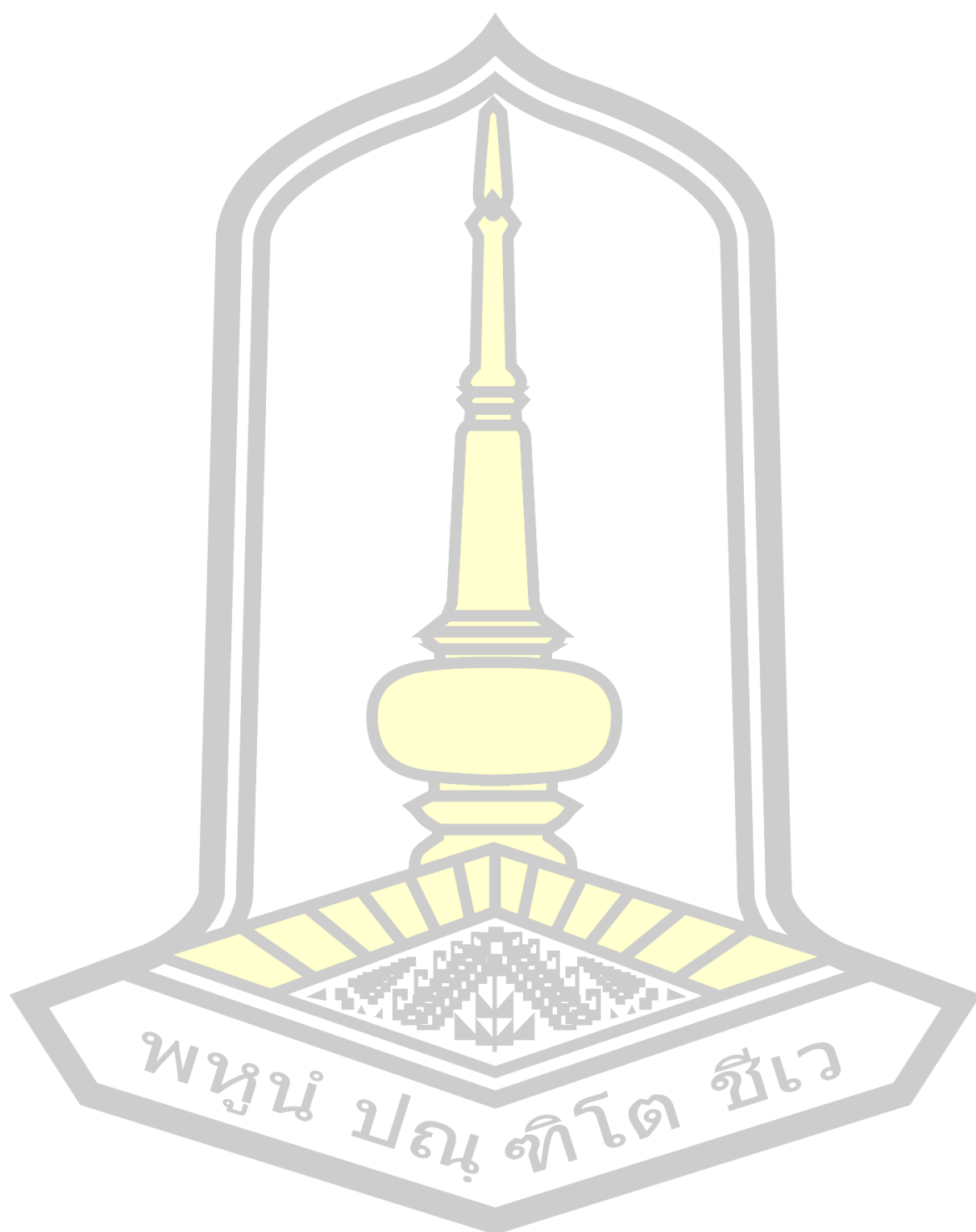
นอกจากนี้อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายยังมีผลการศึกษาที่ไปสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับ อุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยข้อมูลศึกษามาจากหนังสือเรียนภาษาไทยตามหลักสูตรต่างๆ 4 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรประโยคประถมศึกษา พ.ศ. 2503 หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ผลการศึกษาพบว่า อุดมการณ์ที่สื่อผ่านหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตรพบว่าอุดมการณ์ที่ถูกผลิตซ้ำมากที่สุดคืออุดมการณ์เด็กดี กล่าวคือมีความคิดที่สื่อว่า เด็กดีคือสมาชิกที่ดีของสังคมและพลเมืองดีของชาติ แต่ผลการศึกษาที่สอดคล้องของผู้วิจัยมีเพียงอุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์และอุดมการณ์คนชายขอบเท่านั้นที่สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์

ข้อสังเกตที่เห็นได้อย่างชัดเจนของการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายและอุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครเอกชาย คือมีการผลิตซ้ำการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อชาติพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์เรื่องคุณธรรม อันได้แก่ กล้าหาญ ความเสียสละมาก

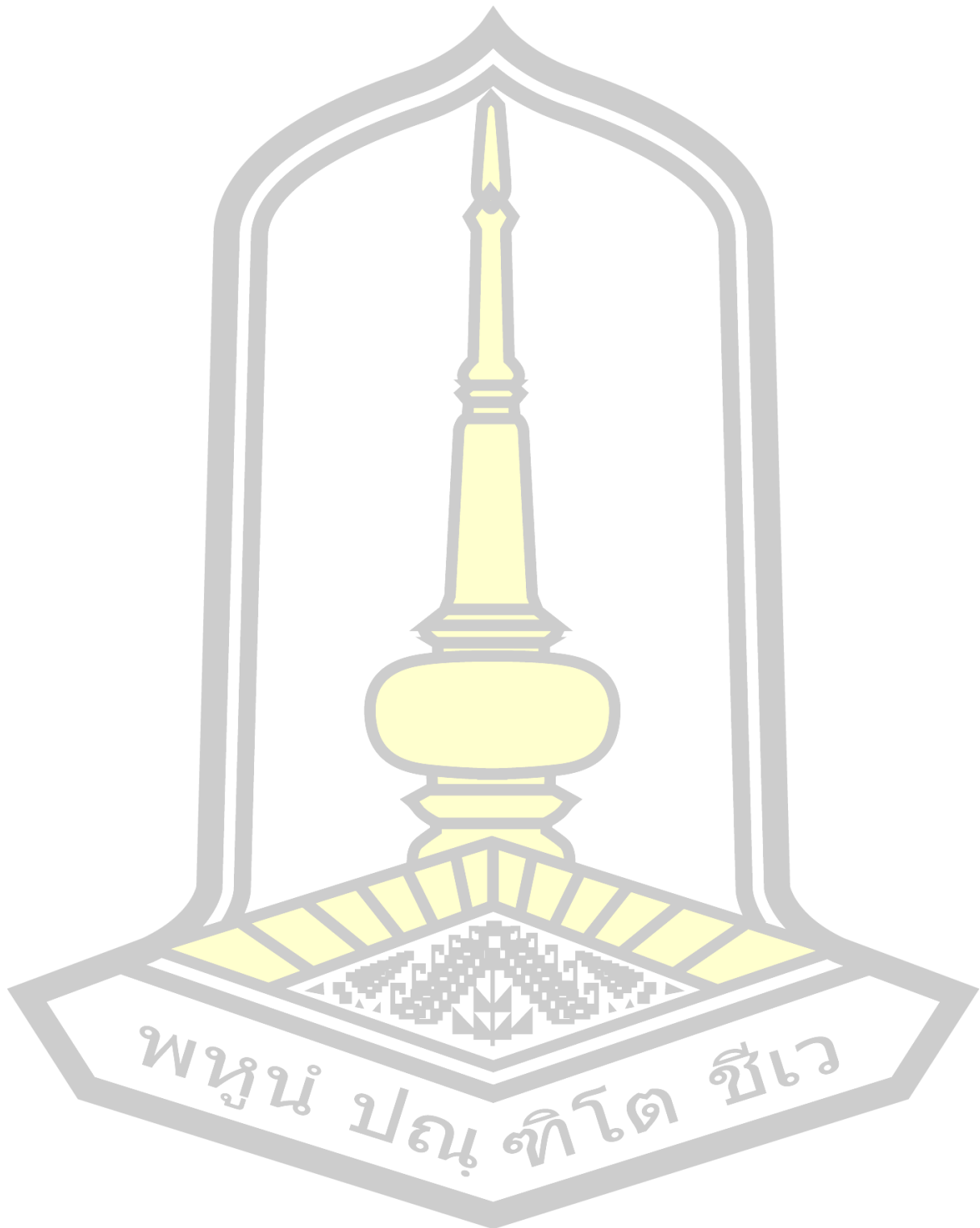
ที่สุด โดยภาพลักษณ์ข้างต้นนำไปสู่การผลิตซ้ำอุดมการณ์รักชาติและอุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่กล่าวว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง กล่าวคือ หนังสือเรียนนั้นเป็นวาทกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากระบบความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมไทยและขณะเดียวกันก็ผลิตซ้ำ ตอกย้ำ หรือสื่อความคิด ความเชื่อต่าง ๆ กลับไปสู่ผู้อ่านและสังคมโดยรวมด้วยเช่นกัน หนังสือเรียนจึงไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเอกสารทางวิชาการที่ใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามที่หลักสูตรกำหนดเท่านั้น แต่หนังสือเรียนยังทำหน้าที่เป็นสารทางอุดมการณ์ที่ตอกย้ำหรือสื่อความคิดต่าง ๆ ที่มีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของคนในสังคมไทยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะตัวละครเอกชายในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมุ่งศึกษาเฉพาะตัวละครเอกชายที่มีบทบาทสำคัญในวรรณคดีเรื่องนั้น ดังนั้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายและอุดมการณ์ได้บ้างถูกนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ตัวละครเอกชายที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แต่ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักขณ์จะเป็นการคัดเลือกวรรณคดีเฉพาะบางตอน จึงควรมีการศึกษาจากตัวบทฉบับเต็มในวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นถึงความหลากหลายของภาพลักษณ์ตัวละครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
2. ผู้สอนรายวิชาภาษาไทยสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนวรรณคดีในชั้นเรียน เพื่อเสริมความรู้และกระบวนการคิด แนวคิดที่ได้จากภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายที่ถูกนำเสนอในบทเรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ เกิดจิตสำนึกในความรักชาติ มีคุณธรรมจริยธรรมสามารถนำความรู้ที่ได้จากบทเรียนไปใช้ในการดำเนินชีวิต
3. ควรมีการศึกษาภาพลักษณ์และอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกหญิง ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เพื่อให้เห็นถึงข้อเปรียบเทียบระหว่างภาพลักษณ์ของตัวละครเอกชายและหญิง รวมไปถึงอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกชายและหญิงว่ามีความแตกต่างหรือมีความเหมือนกันในประเด็นใดบ้าง

บรรณานุกรม

กนกพร เจริญแสนสวย. (2557). การศึกษามิติสัมพันธ์ของความเชื่อส่วนบุคคลในเทพเจ้ากวนอูสำหรับ
การสร้างแรงผลักดันทางธุรกิจของชาวไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราชเยาวราช [วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2552, March 16). ประวัติพระลักษณ์.

<https://www.nattasampun.com>

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์. (2482). นิทานเวตาล. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551ก). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551ข). แนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กาญจนา แก้วเทพ. (2535). แนวทางการศึกษาสำหรับผู้หัดฟังกับสื่อมวลชนในภาพลักษณ์ของ
ผู้หญิงในสื่อมวลชน. โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2537). วรรณคดีวิจารณ์. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จงชัย หัตถการกิจ. (2560). เสริมปรัชญาภูมิปัญญาไทย ม.3 (พิมพ์ครั้งที่ 7). แอคทีฟพริ้นท์จำกัด.

จารุวดี ศรีลีเกะ. (2558). การสร้างชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์บทอ่าน จากหนังสือ
วรรณคดีวิจักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต].
มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จุฑามาศ ศรีระชา. (2565). นวนิยายชุดสุภาพบุรุษจอมโจร กลวิธีการนำเสนอตัวละครเอกชาย. ศิลป
ศาสตร์ปริทัศน์, 17.

ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวง
ชะตา: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท].
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชไมพร เพ็ญพิพัฒน์. (2549). คมความคิดในวรรณกรรมร่วมสมัย (พิมพ์ครั้งที่ 3). วัฒนาพานิช.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2559). แก่นเรื่องและบทบาทของแก่นเรื่องในบทละครรวมเกียรติพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, 8, 2-28.

ชัตตฤณี สีนธสิงห์. (2550). วรรณคดีที่คนหา (พิมพ์ครั้งที่ 4). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชิต บุรทัต. (2458). สามัคคีเภทคำฉันท์. โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย.

- โชษิตา มณีใส. (2555). พินิจกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 37(2), 60-74.
- ณัฐชนน บุญมี. (2564). การศึกษาค่านิยมของคนไทยที่ปรากฏในอิศรญาณภาษิตในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 3(16), 95-103.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). *วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย*. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดนยา วงศ์ธนะชัย. (2542). *วรรณกรรมปัจจุบัน*. โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ดุสิตา ปริญาพล. (2561). ตัวละครเอกชายในวรรณกรรม เรื่องการปรากฏตัวของหญิงสาวในคืนฝนตกของมูระกะมิ ฮะรุกิ. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 14(2), 8-31.
- เดลินิวส์ ออนไลน์. (2566, มีนาคม 13). ย้อนข้อสงสัย “พันท้ายนรสิงห์” มีตัวตนจริงหรือแค่นิทาน. <https://www.dailynews.co.th/>
- ตรงใจ หุตางกูร. (2561). *การปรับแก้คำกรားและการอธิบายความพระราชพงศาวดารกรุงเก่า*. โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- เทวินทร์ ธารธรรม. (2562). พระวิชฌุกรม ศรัทธาและความเชื่อ. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมเวียงเจ็ดลิน*, 9(2), 3-22.
- ชนกฤต ลอสุวรรณ. (2561). อโนดาต-ไกรลาส : ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. *วารสารดำรงวิชาการ*, 2-24.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). *วรรณกรรมวิจารณ์*. นาค.
- นฤมล กระจำโนม. (2563). *ภาพลักษณ์และบทบาทของตัวละครเอกหญิงในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- นัฏริยา ปิ่นทอง. (2564). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีเรื่องมัทนะพาธาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบบันได 5 ขั้น* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บันลือ พฤกษ์วัน. (2557). *แนวพัฒนาการอ่านเร็ว-คิดเป็น*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2539). *แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี*. บัณฑิตการพิมพ์.
- ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 38 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). (2512). องค์การค้ำของครุสภา ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

- ปัญญา บริสุทธิ. (2528). การศึกษาสภาพสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
สกเอกสารสำคัญทางวรรณคดีในสมัยนั้น. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัทมา ทิทประเสริฐกุล. (2547). ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยา [วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปิยธิดา นามโคตร. (2563). กลวิธีทางภาษาและอุดมการณ์ความเป็นพลเมือง : ศึกษาจากหนังสือเรียน
รายวิชาหน้าที่พลเมือง ระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พรทิพย์ พิมลสินธ์. (2540). ภาพพจน์นั้นสำคัญยิ่ง : การประชาสัมพันธ์กับภาพพจน์ (พิมพ์ครั้งที่ 4).
ประกายพริก.
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคล. (2558). พันท้ายนรสิงห์ [Video recording].
บริษัทสหมงคลฟิล์ม อินเตอร์เนชั่นแนล.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2467). มัทนะพาธา หรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2499). มัทนะพาธาหรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ. พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระนิยมนราธิราช.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). ธรรมานุญชีวิต. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระมหาชินทร์ สระคำ. (2502). พุทธสังเขปสถานในเนปาลอินเดีย. โรงพิมพ์ศึกษานุกูล.
- พัชรวาลี จินนิกร. (2559). การศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในวรรณกรรมเรื่องผู้ชนะสิบทิศ
[วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พิทวัส จำปา. (2564). คำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยวรรณคดีวิจักขณ์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6
[วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). ทศพิธราชธรรม. สุขภาพใจ.
- ไพลิน อินคำ. (2562). ภาพลักษณ์ของตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ปรากฏในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของช
มัยกร แสงกระจ่าง. วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษาและสังคมศาสตร์, 10(2), 62-71.
- ภัทรวิวัฒน์ สุวรรณวัฒนา. (2566, March 14). ยักษ์นนทก : โกรธเพราะปล่อยให้คนอื่นล้ำเส้น (และ/
หรือถูกสะกดแผล). <https://thepotential.org/life/bhasmasura/>
- มนพร เหมทานนท์. (2561). การพัฒนาเกณฑ์การประเมินวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักขณ์ สำหรับ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต].
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2552). กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). อรุณการพิมพ์.

- มัสรา จะปะกียา. (2563). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมในวรรณคดีเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา โดยบูรณาการกับหลักคำสอนศาสนาอิสลามของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบำรุงอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. *บทความวิจัยนำเสนอ
ในโครงการประชุมมหาดไทยวิชาการระดับนานาชาติครั้งที่ 12*, 1156–1158.). มหาวิทยาลัย
มหาดไทย
- มาลัย จุฑารัตน์. (2559). *เล่าเรื่องนิทานเวตาล*. สถาพรบุ๊คส์.
- รัตนศักดิ์ ก้อนเพชร. (2561). สดภาพลักษณ์วีรบุรุษนอกกฎหมายของตัวละครเอกฝ่ายชายใน
วรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม. *วารสารศิลปศาสตร์*, 6(2), 147-165
- รัตนาวดี ศิริทองถาวร. (2546). *การประชาสัมพันธ์ธุรกิจ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525*. อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2559). *เรื่องเล่าขุนช้างขุนแผน*. สำนักพิมพ์แสงดาว.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). *ความรู้ทั่วไปทางภาษาและวรรณกรรมไทย*. ภาควิชาภาษาไทยและภาษา
ตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฤทธิณันท์ เชื้อทอง. (2559). *วาทวิพากษ์เชิงค่านิยมและอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีไทย
วรรณคดีไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ลลลนา ศิริเจริญ. (2525). *อลังการในมหาชาติคำหลวง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท].
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วนิดา บำรุงไทย. (2543). *ศาสตร์และศิลป์แห่งนวนิยาย*. โอเดียนสโตร์.
- วรรณไว พัดโนทัย. (2554). *สามก๊ก ฉบับแปลใหม่เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์สุขใจ.
- วรารณ ตระกูลสฤณี. (2545). *จิตวิทยาการปรับตัว* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิมพ์ลักษณ์.
- วสิน ปัญญาอุตรตระกูล. (2558). *ตำนานสมเด็จพระบุรพกษัตริย์แห่งสยาม สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พ.ศ.2133-2148 “มหากษัตริย์ชาตินักรบผู้กอบกู้เอกราชแผ่นดิน”* (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์
ดีเอ็มจี.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2566, สิงหาคม 17). *พระลักษณ์*. Th.Wikipedia.Org/Wiki/พระลักษณ์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2548). *กฎหมายราชบัณฑิตยสถานพระเกียรติ*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.).
- วิรัชพร จรัสเพชร. (2555). *กลวิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายของกึ่งฉัตร*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2530-2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2529). อ่านคนอ่านวรรณกรรม. โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- ศศิรัศม์ สินธุฉนิ. (2562). ตัวละครเอกชายในวรรณคดีแบบฉบับของไทย : พัฒนาการจากการผจญภัยในฐานะวีรบุรุษ. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศานติ รักดีคำ. (2558). พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน : ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มุลินธิพูนพระพุทธรูปในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ศิริเพ็ญ วรปัสสุ. (2545). งานโบราณคดีและประวัติศาสตร์กับสื่อภาพยนตร์ กรณีศึกษาจากภาพยนตร์เรื่อง “สุริโยทัย” [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริลักษณ์ คล้อยแสงเงิน. (2548). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเวตาลฉบับภาษาไทย 4 ส่วน [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศุภฤกษ์ จงสุวัฒน์. (2561). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วรรณคดีไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวิธีสอนแบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC กับวิธีสอนแบบปกติ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถาบันพระมหากษัตริย์. (2556, ธันวาคม 4). แกนหลักความมั่นคงของชาติ. http://www.digitalschool.club/digitalschool/technologym4-6/agriculture4_1/lesson2/more/p14.php.
- สถาบันวัฒนธรรมภูมิภาคตะวันตก. (ม.ม.ป.). การแต่งกายประเพณีและความเชื่อ. มหาวิทยาลัยศิลปากร เขตพระราชวังสนามจันทร์.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2544). อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย . ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐปศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมพร มั่นตะสูตร. (2544). วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. โอเดียนสโตร์.
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2543). วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมส.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์สกสค.ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (พิมพ์ครั้งที่ 6). โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว.

- สุตาพร ไชยะ. (2552). *การจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- สุนทรภู. (2544). *นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี* (พิมพ์ครั้งที่ 16). สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.
- สุนีย์ อัดศาสตร์. (2526). *ความเป็นมาแบบเรียนไทย*. ภาควิชาภาษาไทย คณะศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี.
- สุพรรณษา ภักตรนิกร. (2557). กระบวนการสร้างอุดมการณ์รักชาติไทย ด้วยกลวิธีทางภาษาในนวนิยายแนวอิงประวัติศาสตร์ของวิมล ศิริไพบูลย์. *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทัศน์*, 2(1), 109–139.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2550). *คนชายขอบ : จากความคิดสู่ความจริง*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทอง*. พิมพ์ดี.
- เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ. (2555). วชิรารัตน์ นิรันดร์เดชาภัทร. พิมพ์ดีการพิมพ์.
- เสรี วงษ์มณฑา. (2540). *การประชาสัมพันธ์เชิงปฏิบัติ*. เอเอ็นการพิมพ์.
- อนุศักดิ์ เนตรานนท์. (2560). การศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติกับบทเรียนในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์เล่ม 4-6 . *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ 55* หน้า 593-600. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อภิจักร พุกสวัสดิ์. (2556). *การประชาสัมพันธ์เพื่อการสร้างภาพลักษณ์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์. (2550). *กลวิธีการสร้างภาพลักษณ์ตัวละครชายในผู้ชนะสิบทิศ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อรรถชัย สุตบนิ. (2563). *วาทกรรมสีเขียวในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อริสรา โฉมงาม. (2566). *มองภาพความเป็นชายผ่านตัวละครเอกในซีรีส์บอยเลิฟ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3(1), 113-126.
- อำภาพร ริณปัญญา. (2561). *วาทะภาษาคำสอนในวรรณคดีไทย เรื่องพระอภัยมณี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อุดม หนูทอง. (2523). *พื้นฐานการศึกษาวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์เมืองสงขลา.
- ไอยดา กลิ่นอัน. (2563). *อุดมการณ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้น* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Boorstin, D. J. (1962). *The image : a guide to pseudo-event in america*. Harper&Row.

Department of education. (2007). *The royal Chronicles, R.E.120 Edition* (2nd ed).

Thailand.

Lee, J. A. (1973). *The color of love : An Exploration of the way of loving*. New prees.

Slater, L. (2006, February). *Love, The thing called love*. [Http://Ngm](http://Ngm)

Geographic.Com/Ngm/0602/Feature2/Index.Html.

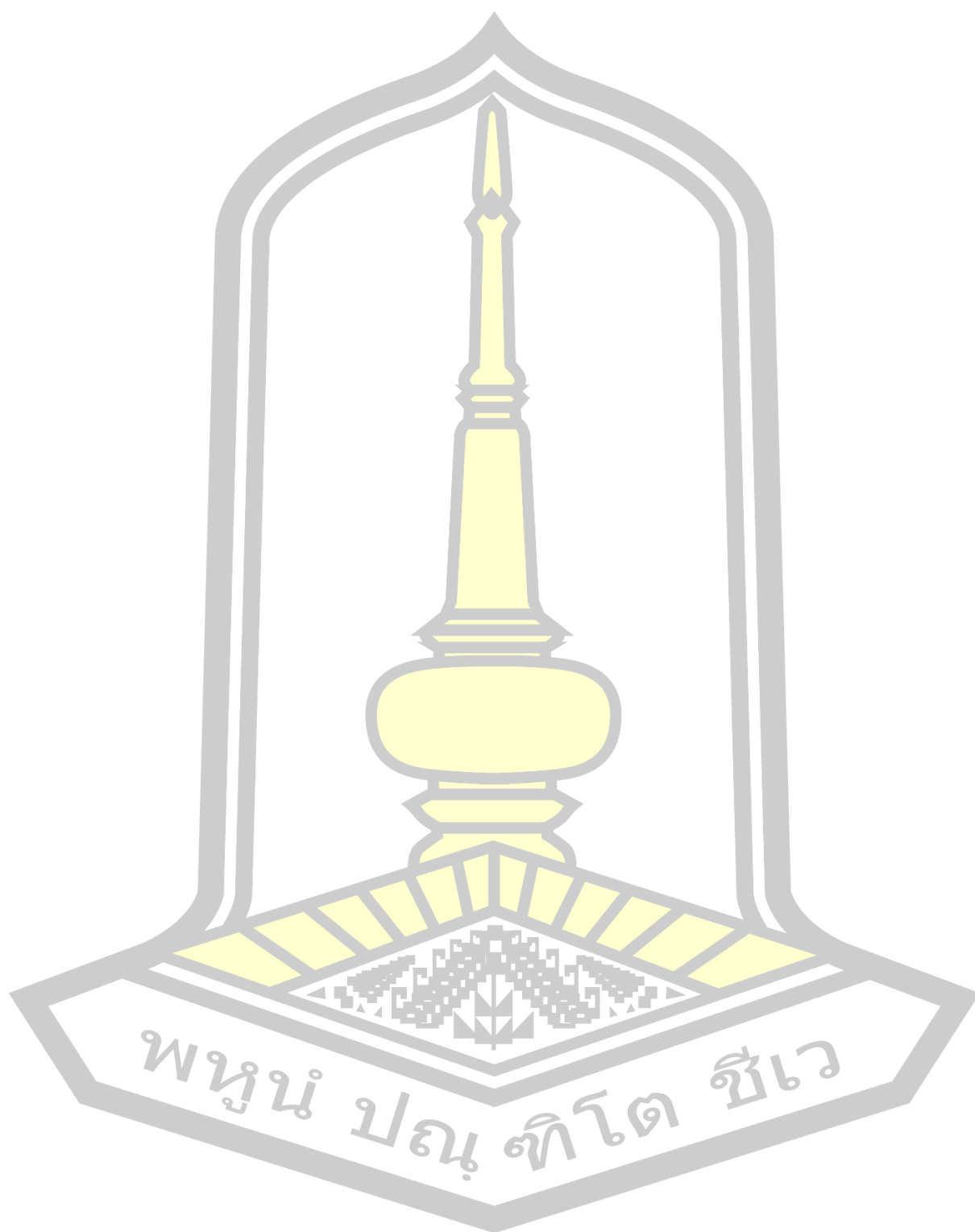
Thaiontour. (2564, March 13). *สาววัดถิ (sravasti) ประเทศอินเดีย*.

[Https://Thaiontours.Com/India/Sravasti-India](https://Thaiontours.Com/India/Sravasti-India).

Van Dijk. (1998). *Ideology : A multidisiplinary approach*. Sage Publication.

wikiwand. (2553, March 16). *พระลักษณ*. [Www.Wikiwand.Com](http://www.Wikiwand.Com).

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวอาริญา เกาโพธิ์
วันเกิด วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2539
สถานที่เกิด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 98 หมู่ที่ 1 ตำบลโนนหอม รหัสไปรษณีย์ 47000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน อาชีพอิสระ
ประวัติการศึกษา
พ.ศ. 2556 ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสกลนครพัฒนศึกษา
พ.ศ. 2560 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ) สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2567 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาการสอน
ภาษาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ทัต ชีเว